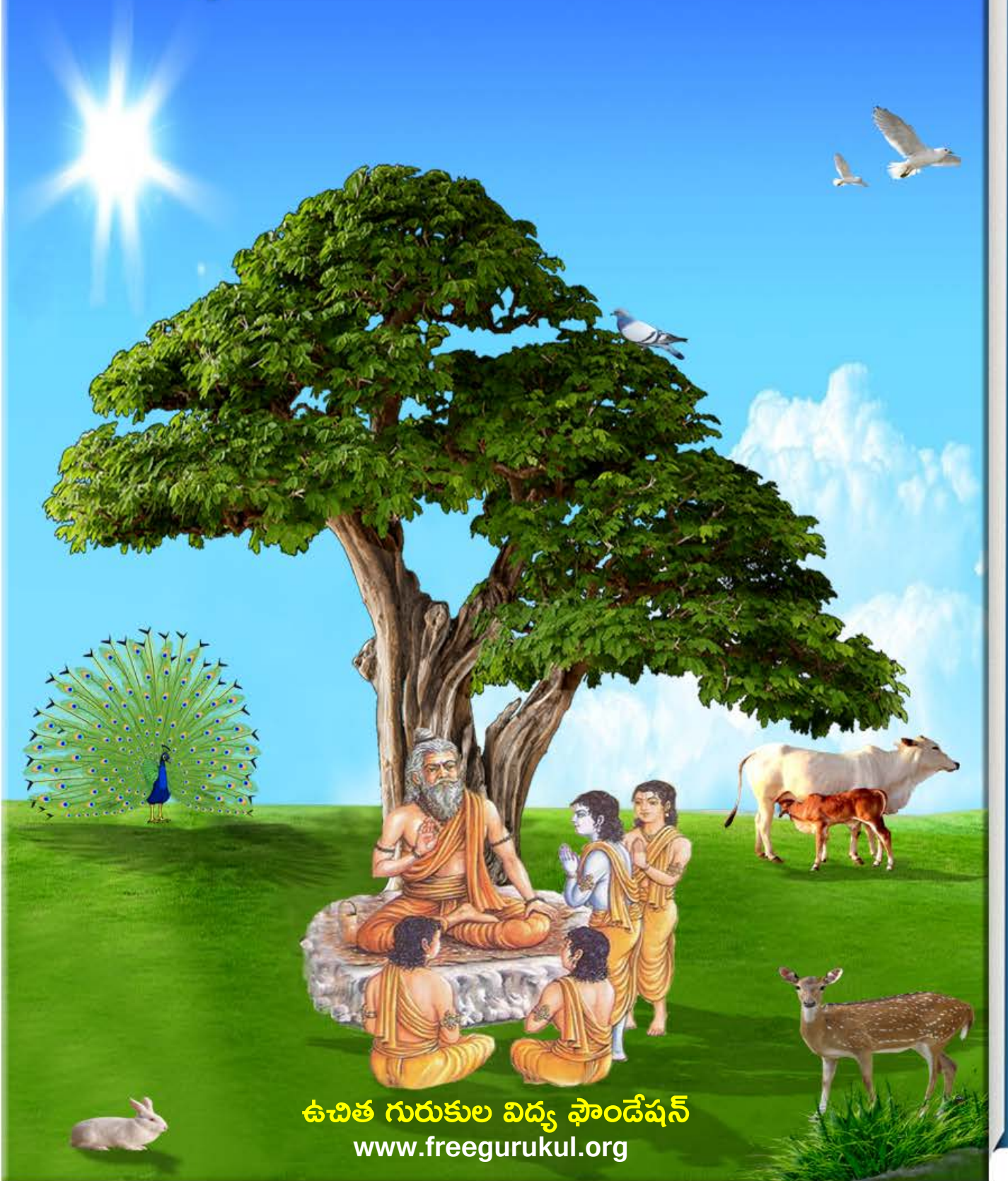

వేదములు

అరుణ మంత్రార్థ ప్రకాశిక

ఉచిత గురుకుల విద్య ఫౌండేషన్
www.freegurukul.org

సదాశివ సమారంభం

గురు దక్షిణామూర్తి

గురు వేదవ్యాస మహర్షి

గురు కుక మహర్షి

గురు నారద మహర్షి

గురు వాల్మీకి మహర్షి

గురు శ్రీకృష్ణ

శంకరాచార్య మధ్యమాం

గురు దత్తాత్రేయ

గురు బాలాభాజ

గురు గోతమ బుద్ధ

గురు ఆదిశంకరాచార్య

గురు రామానుజాచార్యులు

గురు జ్ఞానేశ్వర్

గురు రవిదాస్

గురు కబీర్ దాస్

గురు మైత్రన్య మహా ప్రభువు

గురు నానక్

గురు రాఘవేంద్ర స్వామి

గురు వీరభక్త్యేంద్ర స్వామి

యోగి బేమన

అస్మదాచార్య పర్యంతం

గురు చైలింగ్ స్వామి

గురు లాహిరి మహాశయ

గురు రామకృష్ణ పరమహంస

అమ్మ శారదా దేవి

గురు వివేకానంద

గురు సాయీబాబా

గురు అరబింద్

గురు రమణ మహర్షి

గురు యోగానంద

గురు భక్తవేదాంత ప్రభుపాద

గురు మళయాళ స్వామి

గురు విద్యాప్రకాశానందగిరి

గురు చంద్రశేఖర పరమాచార్య

వందే గురుపరంపరాం..

“ఉచిత గురుకుల విద్య ఫౌండేషన్” ద్వారా విలువలు, నైపుణ్యాలతో కూడిన విద్య ఉచితంగా + సులభంగా + ఆకర్షణీయంగా + నాణ్యతతో కూడి అందించే సేవా కార్యక్రమంలో భాగంగా ఈ పుస్తకాన్ని భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్(డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా) నుంచి సేకరించి అందిస్తున్నాము. ఇందుకు మేము వారికి కృతజ్ఞత తెలియచేసుకుంటున్నాము.

సాయి రామ్ వారి సేవల విస్తరణలో భాగంగా ఈ ఫౌండేషన్ స్థాపించబడినది. ఈ స్వచ్ఛంద సంస్థ ద్వారానే అన్ని సేవలు అందించబడును. ఇటువంటి పుస్తకాలు మీరు వ్రాసినట్లయితే (లేక) సేకరిస్తే మాకు తెలియచేయండి. మేము ప్రతి విద్యార్థికి ఉచితంగా అందేలా చేస్తాము, తద్వారా ఉన్నత విలువలు, నైపుణ్యాలు కలిగిన విద్యార్థులను మన దేశానికి అందించవచ్చు. మాతో కలిసి నవ భారత నిర్మాణ కార్యక్రమంలో పనిచేయుటకు, భాగస్వామ్యం అగుటకు ఆసక్తి ఉంటే సంప్రదించగలరు.

ఈ గ్రంథాలను ఉచితంగా ఆన్ లైన్ లో చదువుటకు, దిగుమతి(డౌన్లోడ్) చేసుకొనుటకు గల మార్గాలు:

- 1) భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్: <http://www.new.dli.ernet.in>
- 2) ఉచిత గురుకుల విద్య ఫౌండేషన్ వెబ్ సైట్ : www.freegurukul.org
- 3) సాయి రామ్ వెబ్ సైట్ : <https://sites.google.com/site/sairealattitudemanagement>
- 4) మొబైల్ ఆప్: Free Gurukul

గమనిక: భక్తి,జ్ఞాన,ధర్మ ప్రచారార్థం ఉచితంగా eBook రూపంలో భారత ప్రభుత్వపు డిజిటల్ లైబ్రరీ సహాయంతో ఇవ్వడం జరిగింది. ఇది లాభార్జన దృష్టిలేని ఉచిత సేవ. ఈ సేవలో అంతర్జాలంలోని(ఇంటర్నెట్) లైసెన్సు / కాపీరైటు అభ్యంతరాలు లేనివి అనుకొన్న పుస్తకాలను గ్రహించటం జరిగినది. అనుకోకుండా ఏవైనా అభ్యంతరకరమైనవి ఉన్నచో మాకు తెలుప మనవి, వాటిని తొలగించగలము అని మనవి చేసుకొంటున్నాము.

Website: www.freegurukul.org

Mobile App: Free Gurukul

email: support@freegurukul.org

Facebook: www.facebook.com/freegurukul

Help Line / WhatsApp: 904 202 0123

“ మన లక్ష్యం: విలువలు, నైపుణ్యాలతో కూడిన విద్య అనేది ఉచితంగా + సులభంగా + ఆకర్షణీయంగా + నాణ్యతతో కూడి అందరికీ అందించబడాలి “

ఉచిత గురుకుల విద్య ఫౌండేషన్ – Free Gurukul Education Foundation

సర్వం పరమాత్మ పాద సమర్పణమస్తు

భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్ - డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా

<http://www.new.dli.ernet.in>

Digital Library of India: Inc x

www.new.dli.ernet.in

Digital Library of India

Hosted by: Indian Institute of Science, Bangalore in co-operation with
CMU, IIT-H, NSF, ERNET and MCIT for the Govt. of India and 21 major participating centres.

Home Vision Mission Goals Benefits Content Selection Current Status People Funding Copyright Policy FAQ RFP

Books Journals
Newspapers
Palm-Leaves (Manuscripts)

Title:

Author:

Year: to

Subject: Any Subject

Language:

Scanning Centre: Any Centre

[Presentations and Report](#)
[Statistics Report](#)
[Status Report](#)
[Feedback](#) | [Suggestions](#) |
[Problems](#) | [Missing links or Books](#)

Click [here](#) for PDF collection
DLI MIRROR at IUCAA Data Center PUNE

For the first time in history, the Digital Library of India is digitizing all the significant works of Mankind.

[Click Here to know More about DLI](#) ^{New!}

Books	Journals	Newspapers	Manuscripts
<ul style="list-style-type: none">Rashtrapati BhavanCMU-BooksSanskritTTD TirupathiKerala Sahitya Akademi	<ul style="list-style-type: none">INSA	<ul style="list-style-type: none">Times of IndiaIndian ExpressThe HinduDeccan HeraldEenaduVaartha	<ul style="list-style-type: none">Tamil Heritage FoundationAnnaUniversity ^{New!}

Title Beginning with.

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Author's Last Name

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Year

1850-1900	1901-1910	1911-1920	1921-1930	1931-1940	1941-1950	1951-
-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-------

Subject

Astrophysics	Biology	Chemistry	Education	Law	Mathematics	Mythology	Religion	For more subjects...
--------------	---------	-----------	-----------	-----	-------------	-----------	----------	----------------------

Language

Sanskrit	English	Bengali	Hindi	Kannada	Marathi	Tamil	Telugu	Urdu
----------	---------	---------	-------	---------	---------	-------	--------	------

అతి విశిష్టం ఈ దానం!

స్వామి వివేకానంద

“దానాలలోకెల్లా ఆధ్యాత్మిక విద్యాదానం చాలా శ్రేష్టమైంది! దాని తరువాతిది లౌకిక జ్ఞానదానం, ప్రాణదానం, అన్నదానం” అని వ్యాసమహర్షి చెప్పారు.

మన ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానం భారతదేశ హద్దులలో నిలిచి పోకూడదు. లోకమంతటినీ ఆవరించాలి! ఇలా లోకవ్యాప్తమైన ధర్మప్రచారాన్ని మన పూర్వులు చేశారు. హైందవ వేదాంతం ఎన్నడూ ఈ దేశం దాటి పోలేదని చెప్పేవారూ, మతప్రచారార్థం తొలిసారిగా, పరదేశాలకు వెళ్ళిన సన్యాసిని నేనే అని చెప్పేవారూ, తమ జాతిచరిత్ర నెరుగని వారే! ఇలాంటి సంఘటనలు ఎన్నోసార్లు జరిగాయి. అవసరమైనప్పుడల్లా, భారతీయ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానప్రవాహం వెల్లువలా లోకాన్ని ముంచెత్తుతూ వచ్చింది.

రాజకీయ ప్రచారాన్ని రణగొణధ్వనులతో, యోధులతో సాగించవచ్చు. అగ్నిని కురిపించి, కత్తిని జళిపించి, లౌకిక జ్ఞానాన్నీ సంఘనిర్మాణ విజ్ఞానాన్నీ విరివిగా ప్రచారం చేయవచ్చు. కానీ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానదానం కళ్ళకు కనిపించకుండా, చెవులకు వినిపించకుండా కురుస్తూ, రోజూ పువ్వుల రాసుల్ని వికసింపజేసే మంచులాగా నిశ్శబ్దంగా జరగవలసి ఉంది. భారతదేశం నిరాడంబరంగా, లోకానికి మళ్ళీ మళ్ళీ చేస్తూ వచ్చిన దానమిదే!

మిత్రులారా! నేను అవలంబించే విధానాన్ని తెలియజేస్తాను వినండి. భారతదేశంలోనూ, ఇతర దేశాల్లోనూ మన పారమార్థిక ధర్మాలను బోధించడానికి తగినవారుగా మన యువకుల్ని తయారు చేయడానికై భారతదేశంలో కొన్ని సంస్థలను నెలకొల్పాలి! ఇప్పుడు మనకు కావలసింది బలిష్ఠులు, జవసంపన్నులు, ఋజువర్తనులు, ఆత్మ విశ్వాసపరులు అయిన యువకులు. అలాంటి వారు నూరుమంది దొరికినా, ప్రపంచం పూర్తిగా పరివర్తన చెందగలుగుతుంది!!

ఇచ్చాశక్తి తక్కిన శక్తులన్నీ కన్నా బలవత్తరమైంది. అది సాక్షాత్తూ భగవంతుని దగ్గరి నుండి వచ్చేదే కాబట్టి దాని ముందు తక్కినదంతా లొంగిపోవలసిందే. నిర్మలం, బలిష్ఠం అయిన ‘ఇచ్చ’ (సంకల్పం) సర్వశక్తిమంతమైంది. దానిలో మీకు విశ్వాసం లేదా? ఉంటే మీ మతంలోని మహోన్నత ధర్మాలను ప్రపంచానికి బోధించడానికై కంకణం కట్టుకోండి. ప్రపంచం ఆ ధర్మాల కోసమై ఎదురుచూస్తోంది. ఆనేక శతాబ్దాలుగా ప్రజలకు క్షుద్రసిద్ధాంతాలు నేర్పడం జరిగింది. వారు వ్యర్థులని ప్రపంచమంతటా బోధలు జరిగాయి. ఎన్నో శతాబ్దాల నుండి వారు ఈ బోధనల వల్ల భయభ్రాంతులై, పశుప్రాయులైపోతున్నారు. తాము ఆత్మస్వరూపులమనే మాటను వినడానికైనా వారెన్నడూ నోచుకోలేదు. “నీచాతినిచుడిలో కూడా ఆత్మ ఉంది. అది అమృతం, పరమ పవిత్రం, సర్వశక్తిమంతం, సర్వవ్యాపకమైనది” అని వారికి ఆత్మను గురించి చెప్పండి. వారికి ఆత్మవిశ్వాసాన్ని ప్రసాదించండి. ❖

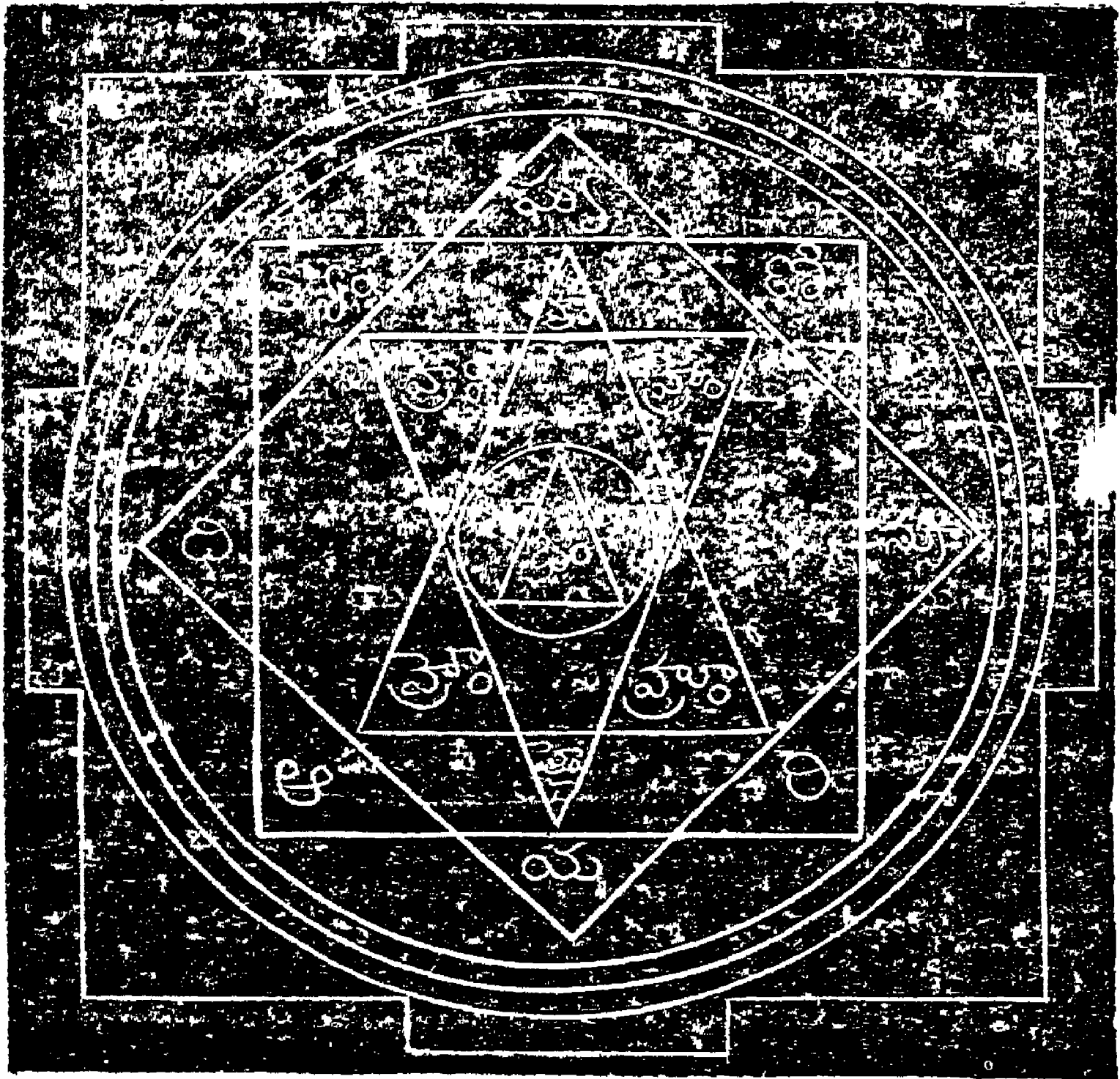

మూలం: శ్రీ రామకృష్ణ ప్రభ - ఫిబ్రవరి 2014

అ రుణ మం త్రార్థప్రణాళిక

లిప్యవ్రసింహ శాస్త్రిచే

సూ ర్య యం త్ర ము .

యంత్రోద్ధారణ శ్లోకములు.

శ్లో॥ బిందుశ్చికోణవృత్తంచ షట్కోణవృత్తయుగ్మకమ్ ।
 షనుకోణంతథావృత్తం ద్వాదశారంతథైవచ ।
 భూపురత్రయసంయుక్తం సూర్యయంత్రంవిధీయతే ॥

శ్లో॥ ప్రణవం వాగ్మనం మాయాం వశ్యం శక్తిం చ వరులే |
 మట్కోణేశక్తిమట్కంతు తద్దత్తేష్వజపాంలిఖేత్ ||
 వస్తులం విన్యసేత్తుశ్చాద్ధాయత్రాత్మాసహితం మనుమ్ |
 వస్తులంతు పునఃకృత్వా బీజాదికమతః పరమ్ ||
 దిగ్బీజంభూపురంకుర్యా దేతద్వంత్రస్య లక్షణమ్ |
 అనూయణానుకథితం నారదాయమహాత్మనే |

పీఠిక .

శ్రీమత్సమస్తప్రపంచ సృష్టికర్తయు, లోకైకరక్షకుఁడును, సర్వాంతర్యామియును, సర్వవంశకరుఁడును నిత్యము క్తశుద్ధబుద్ధస్వభావుఁడును, మాయాతీతుఁడును, సచ్చిదానంద స్వరూపుఁడును జ్ఞానగమ్యుండు నయిన భగవంతుఁడు ప్రకృతినాశ్రయించి సకల ప్రపంచమును సృజించియుండెను. * శ్లో॥ జన్మానాం నరజన్మదుర్లభమతః పుంస్త్యంతతోవిప్రతా । తస్మాద్వైదికధర్మమార్గపరతా విద్యతమస్తాత్పరమ్ । ఆత్మానాత్మవివేచనం స్వనుభవైబ్రహ్మాత్మనాసంస్థితిః । ముక్తిరోక్షతజన్మకోటిసుకృతై పుణ్యైర్వి నాఽలభ్యతే ॥ అను ప్రమాణము ననుసరించి భూతసృష్టిలో మనుష్యజన్మమెత్తుట దుర్లభంబు ఏలయనిన, ఈజన్మములోనే జీవునికి పుణ్యవశమువలన జన్మరాహిత్యమును పాపమువలన బునర్జన్మమునుగలుగుచున్నవి. కాబట్టి మానవజన్మమెత్తిన తరువాత వారివారి పూర్వజన్మపాపంబును వర్తమానస్థితపుణ్యపాపంబులును పరిహరించుకొనుటకు ముందుగాసత్యవ్రతుడై మాతాపితృభక్తిగలవాడై ప్రత్యహం సూర్యభగవానుని ధ్యానించు సుజనులకందఱకును ప్రత్యక్షదేవుడై జగత్స్థితికి ప్రధానకారణభూతుడైయున్న సూర్యదేవునిగూర్చి వ్రాయుటయనావశ్యకము జగద్విఖ్యాతుడగు అట్టి సూర్యునియొక్క యుపాసనము మనభరతఖండమునందు చిరకాలమునుండి మనపూర్వులందఱు స్మారశిష్టాచారముచొప్పున “ఆరోగ్యం భాస్కరాదిచ్ఛేత్” అనుప్రమాణముననుసరించి కొందఱు అరుణముచేతను మఱికొందఱు మహాసౌరముచేతను మఱికొందఱు ఆదిత్యశృంగయముచేతను కొందఱు శ్రీపురుషులు (108) పూరాణలోకములచేతను శ్రీమన్నారాయణమూర్తిని వారివారిమనోభీష్ట

ప్రకారము ధ్యానించుచుండుటయును, పూజించుచుండుటయును, అర్ఘ్య మిచ్చుటయును లోకమాదుగలదు అందువలన సమస్త రుగ్మతలు పరి హారమై ఆయురారోగ్యైశ్వర్యాభివృద్ధిని బొందుచున్న సంగతి సుజనుల కందఱికిని దెలిసినవిషయమే గనుక ఇచ్చట విస్తరింపఁపనిలేదు సూర్య భగవానుని ఉపాసించువారలలోనామిత్రులలో కొందఱు అరుణభావ్య మును తెలుగుననీ గ్రంథమును ముద్రింపించిన లోకోపకారమగునని బహు మంది కోరుచూ వచ్చినందున నేనీ గ్రంథమునందు పదవిభాగ టీకా తాత్పర్యసమేతముగా పారాయణచేయువారల కనుకూలముగా ప్రాసీ ముద్రించి ప్రచురించితిని. మఱియుకొందరు చిత్తిపన్నమును అర్థముతో ముద్రించి ప్రచురింపుడని కోరినందున ప్రత్యేకగ్రంథముగా చిత్తిపన్నము గూడ నిట్లే అచ్చువేయఁబడును పిమ్మట స్వాధ్యాయబ్రాహ్మణముగూడ ఇట్లే ముద్రించదలచితిని.

ఈగ్రంథమందుండు నిలచిన ముద్రణ స్థాలిత్యలోపములు గను గొన్న మహానియ్యులు నన్నుమన్నించి నాకుఁదెలియపర్చినపక్షంబున రెండవ కూర్పునందు సవరించి ముద్రించబడును గాన వేదపరిజ్ఞాతలను పాఠింఁగించుచున్నాడను.

సూర్యనమస్కారదర్పణము ప్రత్యేకముగా స్వరచిహ్నముల ముద్రించియున్నాను ప్రతి 1కి రు 0—8—0.

ఆర్యానందముద్రాక్షరశాలా,
మచిలీపట్టణము.

ఇట్లు,
చేల్లా లక్ష్మీనృసింహశాస్త్రి.

తైత్తిరీయారణ్యకే ప్రథమ ప్రపాఠక ప్రారంభః

—x—

మూ॥ భద్రం కర్ణేభి శృణుయామదేవాః । భద్రం పశ్యేమాక్ష
భిర్యజతాః । స్థిరైరంగై స్తుష్టవాగ్ం సస్తనూభిః । వ్యశేమ
దేవహితం యదాయుః ॥

ప॥ భద్రం । కర్ణేభిః । శృణుయామ । దేవాః । భద్రం । పశ్యేమ । అక్ష
భిః । యజతాః । స్థిరైః । అంగైః । తుష్టవాంసః । తనూభిః । వ్యశేమ । దేవ
హితం । యత్ । ఆయుః ॥

అ॥ హేదేవాః=ఇంద్రుడు మొదలగు నోదేవతలారా! భద్రం=మంగళ
ప్రదమైన శృతి మొదలగువాక్యములను, కర్ణేభిఃయద్వా-కర్ణైః=చెవులచేత, శృణు
యామ=విందుము, యజతాః=యజ్ఞమునుజేయు సమర్థులమగు, వయాం = మేము,
భద్రం=మంగళప్రదమగు యజ్ఞాదికర్మను, అక్షభిః-యద్వా-అక్షిభిః = నేత్రముల
చేత, పశ్యేమ=చూతుము, స్థిరైః=దృఢమైనటువంటి, అంగైః=నేత్రాద్యవయవముల
తోడను, తనూభిః=దృఢమైనశరీరములతోడను, యుక్తాః=కూడుకొనిన, వయాం=
మేము, తుష్టవాంసః=మీసంబంధమైన స్తోత్రమునుజేసెదము, యత్=ఏకారణము
వలన, ఆయుః=బ్రహ్మచే నియ్యబడిన మాయాయుర్దాయము, దేవహితం = దేవత
లకుఁ బ్రియమునుజేయుటకొఱకు, వ్యశేమ=మిక్కిలి పొందియున్నామో ॥

తా॥ ఇంద్రుడు మొదలగు నోదేవతలారా! ఏకారణమువలన యజ్ఞాది
కర్మలనుజేసి దేవతలం దృష్టిచేయుటకొఱకు బ్రహ్మదేవుడు విశేషాయుర్దాయమును
మాకు నొసగియున్నాడో అందువలన మేము దృఢమైనవియు, వికలములుకాని
వియునగు హస్తాద్యవయవములతోడను శరీరముతోడను గూడినవారమై మంగళ

ప్రథమగు శ్రుతిస్మృతిరూపమగు వాక్యములను వినుచుందుము. యజ్ఞమునుజేయ
సమర్థులమై యజ్ఞాదికర్మలను జూచుచుందుము. ఎల్లప్పుడు మీ సంబంధమైన స్తోత్ర
మును జేయుచుందుము.

మూ॥ స్వస్తి ఇంద్రోవృద్ధశ్రవాః । స్వస్తి నః పూషా విశ్వవేదాః ।
స్వస్తి నస్తార్క్ష్యో అరిష్టనేమిః । స్వస్తి నోబృహస్పతిర్దధాతు
ఓం శాంతిశాంతిశాంతిః ॥

ప॥ స్వస్తి । నః । ఇంద్రః । వృద్ధశ్రవాః । స్వస్తి । నః । పూషా । విశ్వ
వేదాః । స్వస్తి । నః । తార్క్ష్యః । అరిష్టనేమిః । స్వస్తి । నః । బృహస్పతిః ।
దధాతు । ఓం । శాంతిః । శాంతిః । శాంతిః ॥

అ॥ వృద్ధశ్రవాః=వెద్దలు చెప్పఁగాఁ బురాణాదులయందు వినఁబడునట్టి,
ఇంద్రః=దేవేంద్రుఁడు, నః=మాకు, స్వస్తి=శుభమును, దధాతు=చేయుఁగాక,
విశ్వవేదాః=సమస్తము తెలిసినట్టి, పూషా=నూర్యుఁడు, నః=మాకు, స్వస్తి=శుభ
మును, దధాతు=చేయుఁగాక, అరిష్టనేమిః=నాశనము కలుగకుండుటకుఁ జక్రము
వంటివాఁడయిన, (అనఁగాఁ గొయ్యచేఁ జేయఁబడిన చక్రమునకు భంగము కలుగ
కుండుటకు ఇనుపపట్టా వేయుటచే నది కొయ్యచక్రము వెట్లుకాపాడునో ఆ ప్రకా
రముగా నే కాపాడును) తార్క్ష్యః=గరుత్మంతుఁడు, నః=మాకు, స్వస్తి=శుభమును
దధాతు=చేయుఁగాక, బృహస్పతిః=బృహస్పతి, నః=మాకు, స్వస్తి=శుభమును,
దధాతు=చేయుఁగాక, ఓం శాంతిశాంతిశాంతిః=ముందు జెప్పఁబోవు గ్రంథమునకు
విఘ్నములు కలుగకుండుట కొఱకు సమస్త మంత్రములకు మూలమైన ప్రణవోచ్చార
ణపూర్వకముగా మూఁడుసార్లు శాంతిని జెప్పియున్నాఁడు.

తా॥ పురాణాదులయందుఁ బెద్దలచే వినఁబడుచుండెడి దేవేంద్రుడు వేదాధ్య
యనముఁ జేయుటయు వినుటయు దక్కియల నాచరించుటయిని మొదలగు శుభ
మును జేయుఁగాక. సర్వమును దెలిసినవాడైన నూర్యుఁడును మాకు శుభమును
గలుగఁజేయుఁగాక. ఇనుపపట్టా కొయ్యచక్రమునకు భంగము గలుగనీయక యెట్లు
కాపాడునో ఆ ప్రకారముగా నే గరుత్మంతుఁడు సర్వము మొదలగువానివలన బాధ
లను దొలగించి శుభమును గలిగించుగాక. బృహస్పతి మాకుండునట్టి బ్రహ్మవర్చ
స్సును గాపాడుచుండి శుభమును గలిగించుఁగాక. అని యీ ప్రకారముగా

ఆశీర్వామస్త్రీయావస్తు నిర్దేశోవాపితన్ముఖం అను స్మృతిప్రమాణానుసారముగా
దేవతాప్రార్థనచేసి తత్ప్రసాదముం బొంది సర్వమంత్రములకు మూలకారణమైన
ప్రణవోచ్ఛారణ పూర్వకముగా మూడుపర్వాయములు కాంతిని జెప్పియున్నాడు.

మూ॥ ఓంభద్రం కర్ణేభిశ్శృణుయామదేవాః । భద్రంపశ్యేమాక్షభిర్య
జతాః । స్థిరైరంగైస్తుష్టువాగ్ం సస్తనూభిః । వ్యశేమదేవ
హితం యదాయుః । స్వస్తి న ఇంద్రోవృద్ధశ్రీవాః । స్వస్తి నః
పూషావిశ్వవేదాః । స్వస్తి నస్తార్క్ష్యో అరిష్టనేమిః । స్వస్తి నో
బృహస్పతిర్దధాతు । ఆపమాపామపస్సర్వాః । అస్మాదస్మాది
తోముతః ॥౧॥ అగ్నిర్వాయుశ్చసూర్యశ్చ । సహసంఘస్కర
ర్ధియా॥

ప॥ ఆపం । ఆపాం । అపః । సర్వాః । అస్మాత్ । అస్మాత్ । ఇతః । అము
తః । అగ్నిః । వాయుః । చ । సూర్యః । చ । సహ । సంఘస్కర । బుద్ధియా॥

అ॥ ఇతః=ఈ భూలోకమువలనను, అముతః=స్వర్గలోకమువలనను, అస్మాత్
అస్మాత్=భూలోకమునందుండు ఈ సమస్తమైన గంగాసరస్వతీ గోదావరీయమునా
కావేరులు మొదలగు పుణ్యనదులవలనను, సర్వాః=సమస్తమైన, అపః=జలములను,
ఆపం=పొందితిని, ఆపాం=పొందితిని, అగ్నిః=అగ్నిహోతుఁడు, వాయుశ్చ=
వాయుదేవుఁడును, సూర్యశ్చ=సూర్యుఁడును, తావహ=ఆ జలములనే, సంపాద
యంతు=కలుగజేయుదురుగాక, అహం=నేను, తైస్సహ=ఆ దేవతలతోఁగూడ,
బుద్ధియా=సమృద్ధికొఱకు, తాః=ఆ జలములను, సఘస్కర=అభిమన్వించు
చున్నాను.

తా॥ ఈ భూలోకమందుఁగాని స్వర్గలోకమందుఁగాని యేయే పుణ్యప్రద
ములైన గంగా సరస్వతీ నర్మదా యమునా కృష్ణా గోదావరీ కావేరీ ప్రముఖనదులు
కలవో ఆ సమస్తనదుల జలమును బొందువాడ నయ్యెదను. అగ్ని వాయువు
సూర్యుడు మొదలగు దేవతలను అట్టి జలములనే నాకు సంభవింపజేయుదురుగాక.
ఆ అగ్ని మొదలగు దేవతలను నేనును జలమును సమృద్ధిగ నుండుటకొఱకు నభి
మన్వించు చున్నాము.

మూ॥ వాయ్వశ్వరశ్మిపతయః । మరీచ్యాత్మానో అదుగ్రహః । దేవీ
ర్భువనసూవరీః । పుత్త్రవత్స్వాయమేసుత ॥

ప॥ వాయ్వశ్వాః । రశ్మిపతయః । మరీచ్యాత్మానః । అదుగ్రహః । దేవీః । భువ
నసూవరీః । పుత్త్రవత్స్వాయ । మే । సుత ॥

ఆ॥ వాయ్వశ్వాః=మోసికొనిపోవునట్టి వాయువే గుఱ్ఱముగాఁగలవియు రశ్మి
పతయః= నూర్యకిరణములుఅధిపతిగాఁగలవియు, మరీచ్యాత్మానః= కిరణములే శరీర
గాఁగలవియు, అదుగ్రహః= ఎవరికిని అపాయముఁజేయనివియు, దేవీః= ప్రకాశించు
నట్టివియు, భువనసూవరీః= ప్రపంచమునకుఁగారణమైనవియునగు జలములారా !,
యూయం= మీరు, మే= నాకు, పుత్త్రవత్స్వాయ= పుత్రులుకలుగుటకొఱకు,
సుత= అనుగ్రహింపుడు ॥

తా॥ గుఱ్ఱమువలెనే మోసికొనిపోవునట్టి వాయువుగలవియు, నూర్యకిరణ
ములే కక్షకముగాఁగలవియు, నూర్యకిరణములవలనఁబుట్టుటచే నవియే శరీరముగాఁగల
వియు, ఎవరికిని ప్రోహముఁజేయనివియు, నిర్మలముగాఁబ్రకాశించునవియు, సమస్త
ప్రపంచమునకుఁగారణమైనవియునగు నుదకములారా ! మీరు నాకు విశేషముగాఁ
బుత్తులు కలుగుఁట్లుగా ననుగ్రహింపుడు.

మూ॥ మహానామ్నిర్మహామానాః । మహాసోమహాసస్వైః । దేవీః
పర్జన్యసూవరీః । పుత్త్రవత్స్వాయమేసుత ॥ ౨ ॥

ప॥ మహానామ్నిః । మహామానాః । మహాసః । మహాసః । స్వైః । దేవీః ।
పర్జన్యసూవరీః । పుత్త్రవత్స్వాయ । మే । సుత ॥

ఆ॥ మహానామ్నిః= అధికమైనవేరుగలవియు, అనఁగాజలమునకుఁబర్యాయ
పదమైన అప్ శబ్దమునకు “ఆప్నోతీత్యాపః” అనువ్యుత్పత్తి ప్రకారముగా సర్వ
ఫలప్రాప్తి యాపమైన సర్థముచెప్పుటచే శధికనామము సంభవించినది, మహామానాః=
అధికమైనవూజగలవియు, మహాసః=మహాసః ఆయాదేవతావూజకు, స్వైః=కారణ
మైనదియు, దేవీః= స్వచ్ఛముగాఁబ్రకాశించునవియు, పర్జన్యసూవరీః= మేఘము
వలనఁబుట్టినవియునగు, నుదకములారా !, యూయం= మీరు, మే= నాకు,
పుత్త్రవత్స్వాయ=విశేషముగాఁబుత్తులుకలుగుటకొఱకు, సుత= అనుగ్రహింపుడు

తా॥ “ అంతటను వ్యాపించియున్నది ” అను నర్థముగల అప్ శబ్దము గలుగుటచే నధికమైనపేరులవియు విశేషమైన పూజ్యతగలవియు నాయాదేవతా పూజాదులయందుఁబ్రవర్తింపఁజేయునవియు నిర్మలముగాఁబ్రకాశించునవియు మేఘమువలనఁబుట్టినవియునగు నుదకములారా ! మీరు నాకు ననేక పుత్తులు కలుగునట్లుగా ననుగ్రహింపుడు.

మూ॥ అపాశ్నుశ్రీష్టి మపారక్షః । అపాశ్నుశ్రీష్టి మపారఘం । అపాఘామపచావర్తిం । అపదేవీరితోహిత ॥

ప॥ అప । అశ్నుశ్రీష్టిం । అప । రక్షః । అప । అశ్నుశ్రీష్టిం । అప । రఘం । అపాఘాం । అప । చ । అవర్తిం । అప । దేవీః । ఇతః । హిత ॥

అ॥ హేఅపః=ఓ యుదకములారా ! అశ్నుశ్రీష్టిం = భోగ్యవస్తువులను దహింపఁజేయునట్టి అగ్నిహోతుని, ఇతః=ఈ ప్రదేశమునుండి, అపహిత=వెళ్ళఁగొట్టుడు, తథా=ఆ ప్రకారముగానే, రక్షః=బాధించునట్టి రాక్షసుని, అపహిత=వెళ్ళఁగొట్టుడు, అశ్నుశ్రీష్టిం=భుజించునట్టి వారలను జ్వరము మొదలగు వానిచే బీడింపఁజేయు నగ్నిహోతుని, ఇతః=ఈ ప్రదేశమునుండి, అపహిత=వెళ్ళఁగొట్టుడు, రఘం=జ్వరాదులవలనఁగలిగిన శరీరశోషణమును లేక పాపమునుగాని, ఇతః=ఇక్కడనుండి, అపహిత=వెళ్ళఁగొట్టుడు, అపాఘాం=నాసిక మొదలగు జ్ఞానేంద్రియములయొక్క శక్తిలేకపోవుటను, అపహిత=పోఁగొట్టుడు, అవర్తిం=జీవనము లేక పోవుటను, (అనఁగా దారిద్ర్యమును) అపహిత=పోఁగొట్టుడు, దేవీః=స్వచ్ఛముగాఁ బ్రకాశించునట్టి యోజలములారా !, అన్యత్=ప్రతికూలమైన సమస్తమును, ఇతః=ఈ నా సమీపమునుండి, అపహిత=పోఁగొట్టుడు.

తా॥ భోగ్యవస్తువులను దహింపఁజేయునట్టి అగ్నిహోతుని (అనఁగా గృహములను దహించుటచే నాగృహములయందుండు పదార్థములు నశించిపోవుటచే భోగ్యవస్తు నాశనము చెప్పఁబడియెను) బాధించునట్టి రాక్షసుని జ్వరాదిరూపముచే భుజించు జంతువులను బీడింపఁజేయు నగ్నిహోతుని జ్వరాదులచే సంభవించిన శరీరకార్యవృత్త్యమును లేక దానికిఁ గారణమగు పాపమును ముక్కు మొదలగు జ్ఞానేంద్రియముల వ్యాపారశూన్యత్వమును దారిద్ర్యమును మాకు ఎప్పుడును గలుగకుండునట్లుగాఁ జేయుము. స్వచ్ఛముగాఁ బ్రకాశించు నోయుదకములారా ! మఱియు నితరమగు ప్రతికూలమైనదంతయు నాసమీపమున లేకుండఁజేయుము.

మూ॥ వజ్రీందేవీ రజతాగ్శ్చ । భువనం దేవసూవరీః । ఆదిత్యా
నదితిం దేవీం । యోనినోర్ధ్వ ముదీషత ॥

ప॥ వజ్రీం । దేవీః । రజతాన్ । చ । భువనం । దేవసూవరీః । ఆదిత్యాన్ ।
అదితిం । దేవీం । యోనినా । ఊర్ధ్వం । ఉదీషత ॥

అ॥ హేఅపః=ఓయదకములారా ! యూయఁ=మీరు, దేవసూవరీః=దేవ
తలకును గారణమైనవారు గనుక నే, దేవీః=ప్రకాశించువారై, అస్మాన్ = మమ్మ
లను, రజతాన్=శత్రువులచే జయింపబడనివారినిగా, రక్షార్థం=రక్షించుటకొఱకు,
యోనినా=కారణమాటచే, వజ్రీం=వజ్రాయుధమును, భువనం = భూతసమూహ
మును, ఆదిత్యాన్=అదితిపుత్రులైన సమస్తమైన దేవతలను, అదితిం=అదితియను,
దేవీం=దేవతను, ఊర్ధ్వం=వైభాగమునందు, ఉదీషత=ఎత్తియుంపుడు.

తా॥ దేవతలకును గారణమైన యోయదకములారా ! మీరు ప్రకాశించు
వారై మమ్ము శత్రువులు జయింపకుండునట్లుగా వజ్రాయుధమును సమస్తమైన
భూతసమూహమును సమస్త దేవతలను దేవమాతయగు అదితియను దేవతను మా వై
భాగమునందుంచి మమ్ములను గాపాడునట్లుగాఁ జేయుము.

మూ॥ శివాగ్శ్చన్త మాభవన్తు । దివ్యా ఆపఃపథయః॥

ప॥ శివాః । నః । శన్తమాః । భవన్తు । దివ్యాః । ఆపః । ఓషధయః॥

అ॥ దివ్యాః=స్వర్గమందైన, ఆపః=జలములును, ఓషధయః=ఓషధులును,
నః=మాకు, శివాః=సుఖకరములైనవియు, శన్తమాః=దుఃఖమును నశింపుఁజేయు
నట్టివియు, భవన్తు=అగుఁగాక॥

తా॥ స్వర్గమందుండు జలములు ఓషధులును మాకెప్పుడును సుఖమును దుఃఖ
నివృత్తిని జేయుచుండుఁగాక॥

మూ॥ సుమృడీకాసరస్వతి । మాతేవ్యో మసందృశి॥ 3॥ ౧॥

ప॥ సుమృడీకా । సరస్వతి । మా । తే । వ్యోమ । సందృశి॥

అ॥ సరస్వతి=కొలఁకులుగల యోధూమి ! త్వం=నీవు, సుమృడీకా=
మిక్కిలి సుఖకారణమగుమా, తే=నీసంబంధమైన, వ్యోమ=రంధ్రము, మాసందృశి=
నీనందుకొనింపుఁగాక॥

తా॥ సరస్సులు కలిగిన యోభూమి ! మా కప్పుడును నుభయజేయు చుండుమునీ సంబంధమైన రంధ్రములు పచ్చికచే వ్యాపింపబడినవై కనబడకుండుగాక॥

ఇతి తైత్తిరీయారణ్యకే ప్రథమప్రపాఠకే ప్రథమాను వాః స్సమాప్తః.

—♦ అథద్వియోను వాకప్రారంభః ♦—

మూ॥ స్మృతిః ప్రత్యక్షమైతిహ్యం । అనుమానశ్చతుష్టయం । ఏతైః
ఆదిత్యమండలం । సర్వైరేవవిధాస్యతే॥

ప॥ స్మృతిః ప్రత్యక్షం । ఐతిహ్యం । అనుమానః । చతుష్టయం । ఏతైః,
ఆదిత్యమండలం । సర్వైః । ఏవ । విధాస్యతే॥

ఆ॥ స్మృతిః=మన్వాదిధర్మకాస్త్రము, ప్రత్యక్షం=ఇంద్రియజ్ఞానముచే
బ్రత్యక్షముచేసికొనుట, ఐతిహ్యం=మహాభారతము మొదలగు ఇతిహాసముల సంబంధమైనదియు, అనుమానః=హేతుదృష్టాంతములతోఁ గూడిన శిష్టాచారరూపమైన అనుమానము అనునట్టి, చతుష్టయం=నాలుగుప్రమాణములకలవు, ఏతైః=ఈ రైః=సమస్తప్రమాణములచేతను, ఆదిత్యమండలం=సూర్యమండలము, విధాస్యతే=నిశ్చయింపబడుచున్నది.

తా॥ సూర్యమండలము ఏ తీరుగా నున్నదో నిత్యము ఏ తీరునఁ బ్రవర్తించుచున్నదో మన్వంతరాదులచే విభాగమై యున్న కాలమును ఏతీరునఁ బ్రవర్తింపఁ జేయుచున్నదో జలము మొదలగు వానిని సృజించుటచేఁ బ్రపంచము నేతీరున సృజించుచున్నదో యీ మొదలగు వృత్తాంతములు మన్వాది స్మృతులచేతను జతురాదీంద్రియజ్ఞానము చేతను వేదవాక్యములచేతను గాఢదృష్టాంతములతోఁ గూడిన శిష్టాచారరూపమైన అనుమాన ప్రమాణముచేతను నిర్ధారణ చేయఁబడుచున్నవి.

మూ॥ సూర్యోమరీచిమాదతై । సర్వస్మాద్భవనాదధి । తస్యాఃపాక
విశేషేణ । స్మృతంకాలవిశేషణం ॥

ప॥ సూర్యః । మరీచిం । ఆదతై । సర్వస్మాత్ । భవనాత్ । అధి । తస్యాః ।
పాకవిశేషేణ । స్మృతం । కాలవిశేషణం ॥

ఆ॥ సర్వస్మాత్=సమస్తమైన, భవనాత్=ప్రపంచముకంటె, అధి=వైభాగమునందుండి, సూర్యః = సూర్యుఁడు, మరీచిం = కిరణమును, ఆదతై=గ్రహించు

చున్నాడు, తస్యాః=ఆకిరణముయొక్క, పాకవిశేషేణ=పరిపాక విశేషముచేత, కాలవిశేషణం = సంవత్సరాయన మాసాదికాలభేదము, స్మృతం=స్మరింపబడుచున్నది.

తా|| నూర్యఁడు సర్వప్రపంచమునకుఁ బై భాగమందుండి కిరణములను ధరించి ప్రకాశింపజేయుచున్నాడు. నూర్యనియొక్క ఆ కిరణముల ప్రకాశమువలనను సంకోచమువలనను సంవత్సరము ఆయనము ఋతువు మాసము పక్షము దినము మొదలగు కాలభేదములేర్పడియున్నవి. మరియు విత్తనములు మొలచుట పెరుగుట వృక్షములగుట త్రప్పించుట ఫలించుట మొదలగునవి యన్నియు నూర్యని కిరణ ప్రకాశపరిపాకము వలననే గలుగుచున్నవి.

మూ|| నదీవప్రభవాత్కాచిత్ | అక్షయ్యాత్స్యన్దతేయథా
తాంనద్యోభిసమాయన్తి | సోరుస్సతీననివర్తతే ||

పా|| నదీ | ఇవ | ప్రభవాత్ | కా | చిత్ | అక్షయ్యాత్ | స్యన్దతే |
యథా | తాం | నద్యః | అభి | సం | ఆయన్తి | సా | ఊరుః | సతీ | -వ-
నివర్తతే ||

అ|| అక్షయ్యాత్=ఎప్పుడును నాశనములేనటువంటి, ప్రభవాత్=ప్రవాహమువలన, ఉత్పన్నా=పుట్టిన, కాచిత్=కానొకటియగు, నదీవ=మహానది, యథా=ఏప్రకారముగాను, స్యన్దతే=ప్రవహించుచున్నదో, యథా=ఏప్రకారముగాను, తాం=ఆమహానదిని, నద్యః=నెలయేళ్లు, అభిసమాయన్తి=అంతటను కలిసికొనుచున్నవో, సా=ఆనది, ఊరుస్సతీ=చిన్న నదులుకలియుటచే గొప్పదియగుచు, యథా=ఏప్రకారముగాను, నివర్తతే=ఎప్పుడునెండిపోదో||

మూ|| ఏ వంనానాసముత్థానాః | కాలాస్సంవత్సరగ్గృతాః | అణుశశ్చమహాశశ్చ | సర్వేసమవయన్తితం||

పా|| ఏవం | నానాసముత్థానాః | కాలాః | సంవత్సరం | గృతాః | అణుశః |
చ | మహాశః | చ | సర్వే || సం | ఆవయన్తి | తం ||

అ|| ఏవం = ఈప్రకారముగానే; నానాసముత్థానాః=అనేకవిధములుగాఁ
పుట్టిన, కాలాః=ఆయానాదికాలములు, సంవత్సరం=సంవత్సరమును, గృతాః=ఆగృ
హించియున్నవి, అనఁగా, అణుశశ్చ=క్షణముముహూర్తరూపమైన స్వల్పకాలము

లును, మహాశక్త్య=దివసపక్షరూపమైన మహాకాలములును, సర్వే=అన్ని కాలములును, తం=ఆ సంవత్సరమును సమవయస్తి=పొందియున్నవి.

తా॥ అనేకచిన్న నదులు కలియుటచేత గొప్పదియగుచు నెల్లప్పుడు నెడ తెగక పాటుచుండెడి ప్రవాహముకలదియై నాశనములేనిది యగుచు గంగా గోదా వర్యాదులవలెనే మహానది యెట్టులగునో ఆప్రకారముగానే తుణుముహూర్తాది రూపమైన చిన్న కాలములును దివసపక్షాదిరూపమైన మహాకాలములును ఏవికలవో అవియున్నియు సంవత్సరము నాశ్రయించి మహాకాలముగాఁ జెప్పబడుచున్నవి.

మూ॥ సతైస్సర్వై స్సమావిప్టః । ఉరుస్సన్ననివర్తతే । అధి సంవత్సరం విద్యాత్ । తదేవలక్షణే ॥ ౧ ॥ ౨ ॥

ప॥ సః । తైః । సర్వైః । సం । ఆవిప్టః । ఉరుః । సత్ । న । నివర్తతే । అధి । సంవత్సరం । విద్యాత్ । తత్ । ఏవ । లక్షణే ॥

అ॥ సః=ఆ సంవత్సరము, తైః=ఆ పూర్వోక్తములైన, సర్వైః=సమస్తమైన కాలావయవాదులచేత । సమావిప్టః=మిక్కిలి కూడుకొనినదై, ఉరుస్సత్=గొప్పది యగుచు, నివర్తతే=ఎప్పుడును ఆపుదలచేయబడదు. ఇంక నేమనఁగాఁ బ్రభవ విభవాది సంవత్సరరూపముగాఁ బ్రవర్తించుచునే యుండును, తస్మాత్=ఆకారణము వలన, సర్వంజగత్=సమస్తమైన ప్రపంచము, అధిసంవత్సరం=సంవత్సరము నాశ్రయించియున్నదని, విద్యాత్=తెలిసికొనవలయును, లక్షణే=ఈ కాలస్వరూపము తెలియఁబడిన దగుచునుండఁగా, తదేవ=ఆ సంవత్సర స్వరూపము, అవగమ్యతే=తెలియఁబడుచున్నది.

తా॥ ఆ సంవత్సరము అణువు మొదలుగాఁగల సమస్త అవయవములతోఁ గూడినదై గొప్పదియగుచు నెప్పుడు విరామమునుబొందదు, ప్రభవవిభవాదిసంవత్సర రూపముగాఁబ్రవర్తించుచునే యుండును. ఆ హేతువువలన సమస్తమైన ప్రపంచము సంవత్సరము నాశ్రయించియున్నది. కావునఁగాల స్వరూపమును తెలిసికొనిన యెడల సంవత్సర స్వరూపము తెలియఁ బడుచున్నది.

మూ॥ అణుభిశ్చమహద్భిశ్చ । సమారూఢః ప్రదృశ్యతే । సంవత్సరః ప్రత్యక్షేణ । నాధిసత్వః ప్రదృశ్యతే ॥

ప॥ అణుభిః । చ । మహద్భిః । చ । సం । ఆరూఢః । ప్ర । దృశ్యతే । సంవత్సరః । ప్రత్యక్షేణ । న । అధిసత్వః । ప్ర । దృశ్యతే ॥

అ॥ అణుభిశ్చ=క్షణముమొదలగు స్వల్పకాలములచేతను, మహద్భిశ్చ=దినము మొదలగునధికకాలములచేతను, సమారూఢః=మిక్కిలియేర్పడిన, సంవత్సరః=సంవత్సరము, ప్రత్యక్షేణ=ప్రత్యక్షముచేత, ప్రద్యుశ్యతే=తెలియఁబడుచున్నది, అధిసత్వః=అందఱుఁదెలియఁబడుచుండెడికాలముకన్న వేరైనపరమాత్మ స్వరూపమగు కాలము, నప్రద్యుశ్యతే=కాస్త్రవిచారణలేక తెలియఁబడదు.

తా॥ క్షణము మొదలగు స్వల్పకాలములచేత దినము మొదలగు మహాకాలములచేత నేర్పడియున్న ప్రభవాది సంవత్సరములు జ్ఞానములేనిపిల్లలు మొదలగు నందఱును దెలియఁబడుచునే యున్నవి. ఇంక నేమనఁగా మనయందఱికిఁదెలియఁబడుచుండెడి కాలము కన్న వేరైన పరమాత్మ స్వరూపమగు కాలము కాస్త్రాభ్యాసము లేక తెలియఁబడనేరదు.

మూ॥ పటరోవిక్లిధః పిఙ్గః । ఏతద్వరుణ లక్షణం । యత్రైతదు పద్యశ్యతే । సహస్రంతత్రసీయతే ॥

ప॥ పటరః । విక్లిధః । పింగః । ఏతత్ । వరుణలక్షణం । యత్ర । ఏతత్ । ఉప । ద్యుశ్యతే । సహస్రం । తత్ర । సీయతే ॥

అ॥ పటరః = వస్త్రమువంటి చర్మవిశేషముగలదియు, విక్లిధః = అనేకక్షేతములుగలదియు, పింగః= ఘామ్రము ఎఱుపుతెఱుపు మొదలగు రంగులుగలదియునగు ఏనేత్రగోళకముకలదో, ఏతత్ = ఈనేత్రగోళకమే, వరుణలక్షణం = పరమార్థచైతన్య స్వరూపమగు కాలమునకు ఆవరణ స్వరూపమైనది, యత్ర = మాంసరూపమగు ఏ నేత్రగోళకమందు, ఏతత్ = ఈప్రపంచము, ఉపద్యుశ్యతే = చూడఁబడుచున్నదో, తత్ర=అనేత్రగోళమందు, సహస్రం = క్షణము మహూర్తము దినము మొదలగు ననేక కాలభేదములు, సీయతే = వ్యవహరింపఁబడుచున్నవి.

తా॥ చర్మరూపమైన తెప్పలను వస్త్రముగలదియు అనేకభాధలు పొందునదియు ఎఱుపు, తెఱుపు మొదలగు రంగులుగలదియునగు నేత్రగోళకమే పరమాత్మ స్వరూపమగు కాలమును దెలిసికొనుటకు నాటంకముగానున్నది. ఏలయనఁగా దినము, పక్షము మాసము, క్షణము మహూర్తము మొదలగు ననేక కాలభేదములచే వ్యవహరింపఁబడుచుండెడి యీప్రపంచమును జూచుచుండుటచేతఁ బరమాత్మ స్వరూపమగు కాలమును దెలిసికొనుటకు నభిలాషకలుగకున్నది.

మూ॥ ఏకగ్ంహిశిరోనానాముఖే । కృతస్సంతదృతులక్షణం ॥ ఉభ
యతస్సప్తేంద్రియాణి । జల్పితస్తే వదిహ్యతే ॥

ప॥ ఏకం । హి । శిరః । నానాముఖే । కృతస్సం । తత్ । ఋతులక్షణం ।
ఉభయతః । సప్తేంద్రియాణి । జల్పితం । తు । ఏవ । దిహ్యతే॥

ఆ॥ వ్యావహారిక కాలస్య=వ్యవహారసంబంధమైన కాలమునకు, ఏకం=ఒకటి ।
యగు సంవత్సరము, శిరోహి=శిరస్సుగదా, నానాముఖే = దక్షిణోత్తరాయనములే
ముఖము, తత్=ఆ, కృతస్సం=సంవత్సరాయనములను జెప్పటంతయు, ఋతులక్ష
ణం=ఋతువులను జెప్పటయే, ఉభయతః=రెండుపార్శ్వములయందును, సప్తేంద్రి
యాణి=ఏడింద్రియములున్నవి, ఏతత్=ఈ, జల్పితం = సంవత్సరము అయినములు
ఋతువులు అని యుచ్చరించుట, దిహ్యతఏవ=తెలియకమాట్లాడుటయే ॥

తా॥ కాలమునకు సంవత్సరము మనుష్యునకు శిరమువలె నున్నది. దక్షిణో
త్తరాయనములు ముఖముగా నున్నవి. ఇక్కడ నానాశబ్దప్రయోగముచేత ఋతువు
లనుగూడ గ్రహింపవలయును. శిరస్సునకు రెండుపార్శ్వములయందునను నానా
రంధ్రములు రెండు చతురింద్రియములు రెండు కర్ణేంద్రియములు రెండు ముఖము
ఒకటి మోత్తము ఏడు ఇంద్రియము లేతీరుననో అతీరున సంవత్సరమును శిరస్సునకు
అయినములను ముఖము అటుఋతువులు నానాదీంద్రియములుగాఁ జెప్పఁబడినవి
గాని కేవలము సంవత్సరము అయినములు ఋతువులు అని చెప్పఁబడలేదు. ఈ సంవ
త్సరాయనాదిరూపముగాఁ జెప్పట ఆజ్ఞానప్రలాపముగానే చెప్పఁబడినది.

మూ॥ శుక్లకృష్ణే సంవత్సరస్య । దక్షిణవామయోః పార్శ్వయోః ।
తస్యైవభవతి ॥

ప॥ శుక్లకృష్ణే । సంవత్సరస్య । దక్షిణవామయోః । పార్శ్వయోః । తస్య ।
ఏవ । భవతి ॥

ఆ॥ సంవత్సరస్య=సంవత్సరమునకు, దక్షిణవామయోః=కుడియొడమలనఁదగు,
పార్శ్వయోః = దక్షిణాయన ఉత్తరాయనములను రెండుప్రక్కలను, శుక్లకృష్ణే=
తెలుపు నలుపు రంగులు గలవి యన్నట్లు, అహోరాత్రే=దివారాత్రములు, విద్యతే=
ఉన్నవి, తస్య=ఆవిషయమును బ్రతిపాదనచేయుటకు, ఏవ = ఈ యందు జెప్పఁ
బోవు మంత్రము, విద్యతే=ఉన్నది.

తా॥ శిరస్సునకు గుడిమొడచులను రెండు పార్శ్వములున్నట్లు సంవత్సరము నకు దక్షిణాయనము అనియు ఉత్తరాయనము అనియు రెండు పార్శ్వములున్నవి. ఆ రెండు పార్శ్వములందును దేలుపునలుపు రంగులు గలవియున్నట్లు పగలు రాత్రి యును గలవు. ఈ విషయమును గుఱించి ముందు చెప్పబోవు మంత్రమునందుఁ జెప్పబడి యున్నది.

మూ॥ శుక్రంతే అన్యద్యజతంతే అన్యత్ | విషురూపే అహనీద్యౌరి వాసి | విశ్వాహిమాయా అవసిస్వధావః | భద్రాతే పూషన్నిహరాతిరస్త్వితి ||

ప॥ శుక్రం | తే | అన్యత్ | ద్యజతం | తే | అన్యత్ | విషురూపే | అహనీ ద్యౌః | ఇవ | అసి | విశ్వాః | హి | మాయాః | అవసి | స్వధావః | భద్రా | తే | పూషన్ | ఇహ | రాతిః | అస్తు | ఇతి ||

ఆ॥ హేపూషన్=జగత్తును బోషించునట్టి యో సంవత్సరమా, | తే=నీ యొక్క, శుక్రం=తెలుపువర్ణముగల పగలు, అన్యత్=వేరైనది, తే=నీయొక్క, ద్యజతం=పూజనీయమైన రాత్రి రూపము, అన్యత్=వేరైనది, తత్=ఆ హేతువు వలన, అహనీ=దివారాత్రులు, విషురూపే=పరస్పరము విలక్షణముగా నున్నవి, త్వం=నీవు, తయోః=ఆ యవలోరాత్రములలో, ద్యౌరివ=పగటిస్వరూపమైన ప్రవర్తకుడువలెనే, అసి=అయితివి, హేస్వధావః=అన్నమును గలిగింపజేయునట్టి యోసంవత్సరమా!, విశ్వాః=సమస్తమైన, మాయాః=దినము పక్షము మాసము మొదలగు సమస్తమైన కల్పితాకారములను ధరించినవాడవై, అవసి=పాలించుచున్నావు, హేపూషన్=ఓ సంవత్సరమా! తే=నీయొక్క, రాతిః=రాత్రి, భద్రా=శుభప్రదమైనదై, అస్తు=అగుఁగాక, ఇతి=ఈలాగని పూర్వమందు చెప్పబడిన విషయము నీ మంత్రమునందు విశేషముగాఁ జెప్పబడియెను.

తా॥ జగత్తును బోషించునట్టి యోసంవత్సరమా! తెలుపువర్ణముగల నీయొక్క పగలు వేఱుగానున్నది. నలుపురంగుగల నీయొక్కరాత్రియు వేఱుగానున్నది. కాబట్టి అవలోరాత్రములు పరస్పరము వేఱుగానున్నవి. నీవు ఆ యవలోరాత్రము లోఁబగటి స్వరూపముగల వాడవై సమస్తప్రాణులను ఆయావ్యాపారముల యందుఁ బ్రవర్తింపజేయుచున్నావు. మరియు దినము పక్షము మాసము మొదలగు

ననేక రూపావయవములను ధరించి ఆయాప్రాణులకు నాయా ఆహారములను గల్పించి, పోషించుచున్నావు. నీ సంబంధముగు రాత్రియు నేజేయునట్టి కర్మలయందను కూలమైనదై శుభఫలము నొసగుగాక, అని పూర్వవిషయము ఈ మంత్రమునందు విశదముగాఁ జెప్పఁబడియె.

మూ॥ నాత్రభువనం॥ ౭॥ నపూషా । నపశవః । నాదిత్యస్సంవత్సర ఏనప్రత్యక్షేణ ప్రియతమం విద్యాత్ । ఏతదైస్స సంవత్సర స్యప్రియతమగ్ం రూపం । యోస్యమహానర్థ ఉత్పత్స్య మానోభవతి । ఇదంపుణ్యం కురుష్వేతి । తమాహరణం దద్యాత్ ॥ ౭॥

ప॥ న । అత్ర । భువనం । న । పూషా । న । పశవః । న । ఆదిత్యః । సంవత్సరః । ఏన । ప్రత్యక్షేణ । ప్రియతమం । విద్యాత్ । ఏతత్ । తై । సంవత్సరస్య । ప్రియతమం । రూపం । యః । అస్య । మహాన్ । అర్థః । ఉత్పత్స్యమానః । భవతి । ఇదం । పుణ్యం । కురుష్వ । ఇతి । తం । ఆహరణం । దద్యాత్ ॥

అ॥ అత్ర=ఈ పారమార్థిక తత్వమందు, భువనం=భూతజాలము, నాస్తి=లేదు, పూషా=పోషకుఁడు, నాస్తి=లేదు, పశవః=మనుష్యపశ్వాదులును, నసస్తి=లేవు, ఆదిత్యః=నూర్యుఁడును నాస్తి=లేదు, సంవత్సరఏవ, పారమార్థిక కాలతత్త్వమైన చైతన్యమే సంవత్సరమను పేరుచేఁజెప్పఁబడుచున్నదై అఖండముగోనున్నది, సర్వః=సమస్తప్రాణీసమూహము, ప్రియతమం=ఇదియప్రతీక్ష మైన రూపమును, వేత్తి=తెలిసికొనుచున్నది, ఏతత్=ఈ దివసపక్షమాసాదులే, సంవత్సరస్య=సంవత్సరము యొక్క, ప్రియతమం=ప్రేమాస్పదమైన, రూపం=రూపముగా, ఉచ్యతే=చెప్పఁబడుచున్నది, యః=ఏకీతువు, ఉత్పత్స్యమానః=పుట్టింపఁబడినదై, అస్య=ఈ యజనునికి, మహాన్=అధికమైన, అర్థః=ఫలమునిచ్చునది, భవతి=అగుచున్నదో, ఇదం=ఈ, పుణ్యం=పుణ్యకార్యమును, కురుష్వ=చేయుము, ఇతి=ఈలాగని, తం=అక్షతువును, ఆహరణం=చేయదగినదిగా, ధద్యాత్=శిష్యులకొఱకు ఉపదేశరూపముగా నియ్యవలయును.

తా॥ ఈ పారమార్థిక చైతన్య స్వరూపముగు కాలమునందు భూతజాలము పోషకుఁడు మనుష్యులు పశువులు నూర్యుఁడు చంద్రుఁడు మొదలగు నే విధమున

తా॥ శిరస్సునకు గుడిమొడచులను రెండు పార్శ్వములున్నట్లు సంవత్సరము నకు దక్షిణాయనము అనియు ఉత్తరాయనము అనియు రెండు పార్శ్వములున్నవి. ఆ రెండు పార్శ్వములందును దెలుపునలుపు రంగులు గలవియున్నట్లు పగలు రాత్రియును గలవు. ఈ విషయమును గుఱించి ముందు చెప్పబోవు మంత్రమునందుఁ జెప్పబడి యున్నది.

మూ॥ శుక్రంతే అన్యద్యజతంతే అన్యత్ । విషురూపే అహనీద్యౌరి
వాసి । విశ్వాహిమాయా అవసిస్వధావః । భద్రాతే పూష
న్నిహరాతిరస్త్వితి ॥

ప॥ శుక్రం । తే । అన్యత్ । ద్యజతం । తే । అన్యత్ । విషురూపే । అహనీ
ద్యౌః । ఇవ । అసి । విశ్వాః । హి । మాయాః । అవసి । స్వధావః । భద్రా । తే ।
పూషకో । ఇహ । రాతిః । అస్తు । ఇతి ॥

ఆ॥ హేపూషకో=జగత్తును బోషించునట్టి యో సంవత్సరమా, । తే=నీ
యొక్క, శుక్రం=తెలుపువర్ణముగల పగలు, అన్యత్=వేరైనది, తే=నీయొక్క,
ద్యజతం=పూజనీయమైన రాత్రి రూపము, అన్యత్=వేరైనది, తత్=ఆ హేతువు
వలన, అహనీ=దివారాత్రులు, విషురూపే=పరస్పరము విలక్షణముగా నున్నవి,
త్వం=నీవు, తయోః=ఆ యహోరాత్రములలో, ద్యౌరివ=పగటిస్వరూపమైన ప్రవర్త
కుడువలెనే, అసి=అయితివి, హేస్వధావః=అన్నమును గలిగింపజేయునట్టి యోసం
వత్సరమా!, విశ్వాః=సమస్తమైన, మాయాః=దినము పక్షము మాసము మొదలగు
సమస్తమైన కల్పితాకారములను ధరించినవాడవై, అవసి=పాఠించుచున్నావు,
హేపూషకో=ఓ సంవత్సరమా! తే=నీయొక్క, రాతిః=రాత్రి, భద్రా=శుభప్రద
మైనదై, అస్తు=అగుఁగాక, ఇతి=ఈలాగని పూర్వమందు చెప్పబడిన విషయము
నీ మంత్రమునందు విశదముగాఁ జెప్పబడియెను.

తా॥ జగత్తును బోషించునట్టి యోసంవత్సరమా! తెలుపువర్ణముగల నీయొక్క
పగలు వేఱుగానున్నది. నలుపురంగుగల నీయొక్కరాత్రియు వేఱుగానున్నది.
కాబట్టి అహోరాత్రములు పరస్పరము వేఱుగానున్నవి. నీవు ఆ యహోరాత్రము
లలోఁబగటి స్వరూపముగల వాడవై సమస్తప్రాణులను ఆయావ్యాపారముల
యందుఁ బ్రవర్తింపజేయుచున్నావు. మరియు దినము పక్షము మాసము మొదలగు

ననేక రూపావయవములను ధరించి ఆయాప్రాణులకు నాయా ఆహారములను గల్పించి పోషించుచున్నావు. నీ సంబంధముగు రాత్రియు నేజేయునట్టి కర్మలయందను కూలమైనదై శుభఫలము నొసగుగాక, అని పూర్వవిషయము ఈ మంత్రమునందు విశదముగాఁ జెప్పఁబడియె.

మూ॥ నాత్మభువనం॥ ౭॥ నపూషా । నపశవః । నాదిత్యస్సంవత్సర ఏవప్రకృత్యక్షేణ ప్రియతమం విద్యాత్ । ఏతద్వై సంవత్సర స్యప్రియతమగ్ం రూపం । యోస్యమహానర్థ ఉత్పత్స్య మానోభవతి । ఇదంపుణ్యం కురుష్వేతి । తమాహరణం దద్యాత్ ॥ ౭॥

ప॥ న । అత్మ । భువనం । న । పూషా । న । పశవః । న । ఆదిత్యః । సంవత్సరః । ఏవ । ప్రకృత్యక్షేణ । ప్రియతమం । విద్యాత్ । ఏతత్ । వై । సంవత్సరస్య । ప్రియతమం । రూపం । యః । అస్యః । మహాన్ । అర్థః । ఉత్పత్స్యమానః । భవతి । ఇదం । పుణ్యం । కురుష్వ । ఇతి । తం । ఆహరణం । దద్యాత్ ॥

అ॥ అత్ర=ఈ పారమార్థికతత్వమందు, భువనం=భూతజాలము, నాన్తి=లేదు, పూషా=పోషకుఁడు, నాన్తి=లేదు, పశవః=మనుష్యపశ్వాదులును, నసన్తి=లేవు, ఆదిత్యః=సూర్యుఁడును నాన్తి=లేదు, సంవత్సరఏవ, పారమార్థిక కాలతత్త్వమైన చైతన్యమే సంవత్సరమను పేరుచేఁజెప్పఁబడుచున్నదై అఖండముగానున్నది, సర్వః=సమస్తప్రాణీసమూహము, ప్రియతమం=ఇదియప్రతిక్షమైన రూపమును, వేత్తి=తెలిసికొనుచున్నది, ఏతత్=ఈ దివసపక్షమాసాదులే, సంవత్సరస్య=సంవత్సరము యొక్క, ప్రియతమం=ప్రేమాస్పదమైన, రూపం=రూపముగా, ఉచ్యతే=చెప్పఁబడుచున్నది, యః=ఏకీకృతువు, ఉత్పత్స్యమానః=పుట్టింపఁబడినదై, అస్య=ఈ యజనునికి, మహాన్=అధికమైన, అర్థః=ఫలమునిచ్చునది, భవతి=అగుచున్నదో, ఇదం=ఈ, పుణ్యం=పుణ్యకార్యమును, కురుష్వ=చేయుము, ఇతి=ఈలాగని, తం=అక్షతువును, ఆహరణం=చేయదగినదిగా, ధద్యాత్=శిష్యులకొఱకు ఉపదేశరూపముగా నియ్యవలయును.

తా॥ ఈ పారమార్థిక చైతన్య స్వరూపముగు కాలమునందు భూతజాలము పోషకుఁడు మనుష్యులు పశువులు సూర్యుఁడు చంద్రుఁడు మొదలగు నే విధమైన

ప్రపంచము వాస్తవముగా నుండియుండలేదు. ఇంక నేమి యున్నదనగా, పార
మార్థికమైన చైతన్యమే కాలస్వరూపముగా సంవత్సరమును నామముచే జెప్పబడు
చు ఖండికారముగానున్నది. అట్లులేన ఈ సమస్త ప్రాణులచేత నది యెందు
నిమిత్తము తెలిసికొనబడలేదనగా=ఈ ప్రాణులన్నియుఁ దమ యింద్రియములకుఁ
బ్రత్యక్షముగా గోచరమయ్యెడి రూపాదికమును బ్రీయమైనదానిగా గ్రహించు
చున్నవి. కాస్త్రవిచారణ లేకపోవుటచేఁ బారమార్థిక తత్త్వమును దెలిసికొననేర
కున్నవి. కాబట్టి యిక్కడ సంవత్సరముయొక్క ప్రియమైన రూపమేమి
యనగా,=క్షణము ముహూర్తము దినము పక్షము మాసము మొదలగునవియే సంవ
త్సరముయొక్క ప్రియమైన రూపముగా కాస్త్రజ్ఞానరహితులకుఁ దోఁపబడుచున్నది.
అందువలన ఏ క్రతువు యజమానునకు విశేషఫలమును గలుగఁజేయుచున్నదో పుణ్య
వ్రతమైన అట్టి క్రతువును జేయుమని కాస్త్రజ్ఞానములేని విష్యుని కొఱకు గురు
వుపదేశముఁ జేయవలయును.

ఇతి ద్వితీయోనువాకస్సమాప్తః.

—♦ అథతృతీయోను వాకప్రారంభః ♦—

మూ॥ సాకంజానాం సప్తధమాహురేకజం । షడుద్యమాఋషయో
దేవజాఞితి । తేషామిష్టాని విహితానిధామశః । స్థాతేరేజంతే
వికృతానిరూపశః ॥

పా సాకంజానాం । సప్తధం । ఆహుః । ఏకజం । షట్ । ఉద్యమాః ।
ఋషయః । దేవజాః । ఇతి । తేషాం । ఇష్టాని । విహితాని । ధామశః । స్థాతే ।
రేజంతే । వికృతాని । రూపశః ।

ఆ సాకంజానాం= మాడబుట్టిన నూర్యకిరణములలో, సప్తధం= సప్తధ
మును ఏడవకిరణము, ఏకజం= ఇతరకిరణములకంటె ప్రత్యేకముగాఁబుట్టి
నదానిగా, ఆహుః = చెప్పిరి, ఋషయః = ప్రకాశము కలవౌటవలన
ఋషులతో సమానమైనవియు, దేవజాః = నూర్యునివలనఁ బుట్టిన,
షట్ = ఇతరమైన అఱుకిరణములు, ఉద్యమాఞితి = ఉట్టికి అఱుచేరులువలెనే
యున్నవని, ఆహుః = చెప్పిరి, తేషాం = ఆ నూర్యకిరణములకు, ఇష్టాని = ఇష్టము
లైన, ధామశః = స్థానములు, విహితాని = బ్రహ్మచేవసంతాది ఋతురూపముగా

నేర్పఱుపఁబడినవి, స్థాత్రే = ప్రపంచముయొక్క స్థితికొఱకు, విక్యతాని = శీతోష్ణాది
రూపముగా విలక్షణములైన, రూపకః = రూపములు, రేజస్తే = ప్రకర్తించు చున్నవి.

తా॥ కూడఁబుట్టిన నూర్వ్యకిరణములలో నప్తధమను ఏదవ కిరణము ప్రత్యేక
ముగాఁబుట్టినదానిగాఁజెప్పిరి. కాంతిగలవౌటచేఁబుట్టుటతో సమానమైనవనియు
నూర్వ్యనివలనఁబుట్టిన మిగిలిన యాఱు కిరణములు ఉట్టికి చేరులనలె నే యున్నవనియు
జెప్పిరి. ప్రపంచముయొక్క స్థితికొఱకు వసంతాది ఋతురూపముగా నా యార
కిరణములకు నభిమతమయిన స్థానములను బ్రహ్మకల్పించి ప్రవర్తింపజేసెను.

మూ॥ కోనుమర్యః అమిథితః । సఖాసఖాయమబ్రవీత్ ! జహాకో
అస్మదీషతే ॥

ప॥ కః । ను । మర్యాః । అమిథితః । సఖా । సఖాయం । అబ్రవీత్
జహాకః । అస్మత్ । ఈషతే ॥

ఆ॥ మర్యాః = మరణస్వభావముగలయో మనుష్యులారా, అమిథితః =
రెండవవానిచే బాధింపఁబడని, కోను = ఏ, సఖా = స్నేహితుఁడు, సఖాయం =
ఆబాధింపని స్నేహితుని, ఇతి = ఈప్రకారముగా, అబ్రవీత్ = పలుకును ?,
ఇతికిం = ఈప్రకారమనఁగా నదియేమన, జహాకః = ఘాతుకస్వభావముగల,
అయం = ఇతఁడు, అస్మత్ = నాసమీపమువలన, ఈషతే = సాటిపోవుఁగాక॥

తా॥ మరణస్వభావముగల యోమనుష్యులారా! స్నేహముగల యిద్దరిస్నేహి
తులలో నొకఁడు మరియొకని బాధింపకుండఁగా నాబాధింపని స్నేహిని బాధింపఁ
బడనివాఁడు ఈనాస్నేహితుఁడు నన్ను బాధింపుచున్నాఁడుగాన నాసమీపమునుండి
పాటిపోవుఁగాక అని పలుకునా? అనగాఁ జెప్పుడు.

మూ॥ యస్తి త్యాజసఖవిదగ్ం సఖాయం । నతస్య వాచ్యపిభాగోఅస్తి ।
యదీగ్ం శృణోత్యలకగ్ం శృణోతి ॥

ప॥ యః । తిత్వాజ । సఖివిదం । సఖాయం । న । తస్య । వాచి । అపి ।
భాగః । అస్తి । యత్ । ఈం । శృణోతి । అలకం । శృణోతి ॥

ఆ॥ యః = కూరస్వభావముగల యేపురుషుఁడు, సఖివిదం = వీఁడు నాస్నేహి
తుఁడని గుర్తెఱింగియున్న, సఖాయం = ఇతరస్నేహితుని, తిత్వాజ = విడిచిపెట్టు
చున్నాఁడో, తస్య = అమిత్రద్రోహికి, వాచ్యపి = నేదకాశ్రమముల పరమములయందు

దును, భాగః=భాగ్యము, నాన్తి=లేదు, అయం=ఈమిత్రద్రోహి, ఈం=వేదవాక్యమును, శృణోతీతియత్=విన్నాడనిన మాట యేదికలదో, అలకం = అసత్యమును, శృణోతి=వినెనని చెప్పవలయును ||

తా॥ ఇద్దఱుమిత్రులలోఁ గూరస్వభావముగల యొకమిత్రుఁడు వీఁడు నాన్నేహితుఁడని గుర్తెఱిగియున్న మంచిస్వభావముగల మరియొకమిత్రుని విడిచి వెట్టుచున్నాఁడో అట్టి మిత్రద్రోహియైన పురుషుఁడు వేదశాస్త్రాదులను జదివినను ఫల మేమియులేదు. ఇతను వాని యర్థమును దెలిసికొనినను వాని క్రియల నాచరించినను ఫలములేదని చెప్పవలసరములేదు. లేక అట్టి మిత్రద్రోహి వేదమును విన్నను అసత్యమును విన్నవాఁడగును. ఎందువలన ననగా, దేనియందును నమ్మకము లేనివాఁడగుటవలన సుకృతమునుఁ బొందఁదగినవాఁడు గాఁడని చెప్పఁబడియెను.

మూ॥ నహిప్రవేద సుకృతస్య పథ్నామితి || ఋతుర్ ఋతునా నుద్యమానః | విననా దాభిధావః | వష్టిశ్చత్రిగ్ం శకావల్గ్ః | శుక్లకృష్ణాచ షాష్టికా ||

ష॥ ష | హి | ప్ర | వేద | సుకృతస్య | పథ్నాం | ఇతి ||

అ॥ తస్మాత్ = ఆకారణమువలన, అయం = ఈ వేదద్రోహి, సుకృతస్య = పుణ్యముయొక్క, పథ్నాం = మార్గమును, నహిప్రవేద = తెలిసికొనలేడుగదా ||

తా॥ మిత్రునియందును వేదమందును నమ్మకము లేనివాఁడగుటచేఁ బుణ్య మార్గము పొందనేరఁడు అని చెప్పఁబడినది గాన మిత్రునియందు విశ్వాసమును వేదశాస్త్రాదులయందుఁ బ్రామాణ్యబుద్ధియుఁగల పురుషుఁడు పుణ్యమార్గమును బొందును. మంత్రమువైని వ్రాయఁబడినది గాన నిక్కడవ్రాయలేదు.

ష॥ ఋతుః | ఋతునా | నుద్యమానః | విననాద | అభిధావః | వష్టిః | చ | త్రింశకాః | వల్గః | శుక్లకృష్ణా | చ | షాష్టికా ||

అ॥ ఋతునా = ఒక ఋతువుచేత, ఋతుః = మఱియొక ఋతువు, నుద్యమానః = క్షిరేపింపఁబడినదై, అభిధావః = అభిమాఖముగా వచ్చుచున్నదై, విననాద = భ్వనిఁజేయుచున్నది, త్రింశకాః = ముప్పది మహూర్తములగుది యొక యహోరాత్రమున చెప్పఁబడుచున్నది, తద్వకాః = అటువంటి, వష్టిః = అటువది యహోరాత్ర

ములు, వల్లః=సమాహముకలవై, ఋతుః=ఒక ఋతువని చెప్పబడుచున్నది, శుక్లకృష్ణ=శుక్లపక్ష బహుళపక్షములు, షష్టికా=రెండు భాగములుగల యఱు వది దినములయందుఁ బొందినవి. అనఁగా అఱువది దినములను రెండు భాగములు నేయఁగా ముప్పది దినము లొకభాగమగును. అట్టిభాగమును మాసమని చెప్పుదురు. అటువంటి మాసములలోఁ బదియేను దినములు శుక్లపక్షమనియుఁ బదియేను దినములు బహుళపక్షమనియుఁ జెప్పుదురు. ఈ తీరుననే ప్రతి మాసమునందును జెప్పఁ బడును. కాబట్టి ఋతు స్వభావం బీమంత్రములలోఁ జెప్పబడియెను.

తా॥ వసంతఋతువు మొదలగునవి యొక్కొక్కఋతువు వేళ్ళునుండఁగా అనంతరమే మఱియొక ఋతువు ప్రవేశించుటవలన ఆ యా యఱుఋతువుల కను గుణమైన ధ్వనులను జీవరాసులవలనఁ గలిగించుచున్నవి. ఈ ఋతుస్వభావం బెట్టి దనఁగా - ముప్పది మహూర్తములు కలియుటచే నొకయవోరాత్ర మనఁబడును. అట్టి యవోరాత్రములు అఱువది యయినయెడల నొక ఋతువు అని చెప్పబడును. ఈ ఋతువులో ముప్పదిదినముల వంతున రెండుమాసములు కలవు. ఒక్కొక్క మాసములో మొదటి పదియేను దినములు శుక్లపక్షమనియు రెండవ పదియేను దిన ములు బహుళపక్షమనియుఁ జెప్పబడును. ఈ తీరుననే ప్రతిఋతువునందుఁ జెప్పఁ బడును.

మూ॥ సారాగవస్త్రైర్జరదక్షుః । వసంతోవసుభిస్సహ । సంవత్సరస్య

సవితుః । ప్రేక్షకృత్ప్రథమస్మృతః॥

ష॥ సారాగవస్త్రైః । జరదక్షుః । వసంతః । వసుభిః । సహ । సంవత్సరస్య ।

సవితుః । ప్రేక్షకృత్ । ప్రథమః ॥ స్మృతః ॥

ఆ॥ సారాగవస్త్రైః=అంతటను ఎఱునగు వస్త్రములుగల, వసుభిః=వసువులను దేవతలతోగూడ గూడియున్నదియు, జరదక్షుః=జలమందు నేర్చుకలదియు । సవి తుః=ప్రేక్షకుఁడు అయిన, సంవత్సరస్య=సంవత్సరముయొక్క, ప్రేక్షకృత్=అజ్ఞుడు వశవర్తిగానున్నట్టి, వసంతః=వసంతర్తువు, ప్రథమః=ఋతువులలో మొదటిదిగా, స్మృతః=చెప్పబడినది.

తా॥ శృంగారముకొఱకు ఎఱుపు మొదలగు రంగులచే వ్యాప్తమై యున్న వస్త్రములను ధరించుచుండు వనువులు దేవతలు గలదియు జలమును వర్షాకాలము వలెనే మలినముగా నుండనీయక స్వచ్ఛముగా నుంచుటచే జలమందు నేర్పుగలదియు అన్ని ఋతువులను ప్రేరేపించుటచే నట్టి సంవత్సరము యొక్క యాజ్ఞాప్రకారము ప్రవర్తించునదియు ఋతువులలో బ్రధానమైన వసంతఋతువు మొదటిదిగాఁ జెప్పఁబడియెను.

మూ॥ అమూనాదయతేత్యన్యాక్ ॥ ౮॥ అమూగ్ శ్చపరిరక్షతః ।
ఏతావాచః ప్రయుజ్యంతే । యత్రైతదుపదృశ్యతే॥

ప॥ అమూక్ ॥ అదయత ॥ ఇతి ॥ అన్యాక్ ॥ అమూక్ ॥ చ ॥ పరిరక్షతః ।
ఏతాః ॥ వాచః ॥ ప్రయుజ్యంతే ॥ యత్ర ॥ ఏతత్ ఉప ॥ దృశ్యతే ॥

అ॥ హేపురుషాః = ఓపురుషులారా ! అమూక్ = ఈబంధువులను, అదయత = భుజింపజేయుఁడు, అన్యాక్ = ఇతరులైన, అమూక్ = ఈబ్రాహ్మణులు మొదలగు వారిని, పరిరక్షత = పోషింపుఁడు, ఇతి = ఈలాగుననని, యత్ర = ఏఋతువునందు, ఏతాః ఈ, వాచః = వాక్యములు, ప్రయుజ్యంతే = ప్రవర్తించుచున్నవో, ఏతత్ = అటువంటి ఈఋతువు, వసంతః = వసంతఋతువుగా, ఉపదృశ్యతే = చూడఁబడుచున్నది.

తా॥ వసంతఋతువునందు వివాహము ఉపనయనము యజ్ఞము మొదలగునవి జేసి వచ్చియున్న బంధువులను బ్రాహ్మణులను అన్నదానాదులచేఁ దృప్తికొందించుటచే ఆవసంతఋతువు ముఖ్యమైనదిగాఁ జెప్పఁబడియెను.

మూ॥ ఏతదేవవిజానీయాత్ । ప్రమాణంకాలపర్యయే । విశేషణం
తువ్యక్తామః । ఋతూనాంతస్నిబోధత ॥

ప॥ ఏతత్ ॥ ఏవ ॥ విజానీయాత్ ॥ ప్రమాణం ॥ కాలపర్యయే ॥ విశేషణం ॥ తు ॥
వ్యక్తామః ॥ ఋతూనాం ॥ తం ॥ నిబోధత ॥

అ॥ కాలపర్యయే = కాలభేదముగల గ్రీష్మాది ఋతువులయందునను, ఏతదేవ = ఇటువంటి, ప్రమాణం = ప్రమాణమును, విజానీయాత్ = తెలిసికొనవలయును, ఋతూనాం = గ్రీష్మాది ఋతువులయొక్క, విశేషణంతు = విశేషస్వరూపమునైన, వ్యక్తామః = చెప్పుచున్నాము, తం = ఆస్వరూపమును, నిబోధత = తెలిసికొనుఁడు.

తా॥ ఎఱుపుగంగుల వస్త్రములు మొదలగునవి వసంతముతువునకు విశేష ధర్మముగా నెట్లుగ్రహించియున్నారో ఆ ప్రకారముగానే గ్రీష్మది ఋతువుల కును విశేషధర్మములున్నవని తెలిసికొనవలయును. కాబట్టి యాగ్రీష్మదిర్తువుల విశేషస్వరూపమును జెప్పుచున్నాముగాన తెలిసికొనుడు.

మూ॥ శుక్లవాసారుద్రగణః । గ్రీష్మేణావర్తతేసహ । నిదహత్పృథి వగ్ంసర్వాం॥ ౧౦॥ జ్యోతిషాప్రతిభ్యేనసః॥

ప॥ శుక్లవాసాః । రుద్రగణః । గ్రీష్మేణ । ఆవర్తతే । సహ । నిదహత్ । పృథివీం । సర్వాం । జ్యోతిషా । అప్రతిభ్యేన । సః॥

అ॥ రుద్రగణః=ఏ కాదశరుదుల సమూహము, శుక్లవాసాః=తెల్లనివస్త్రములుగలదై, గ్రీష్మేణసహ=గ్రీష్మర్తువుతోఁగూడ, ఆవర్తతే=ఎల్లప్పుడు కలసి యుండును, సః=రుదులతోఁగూడియున్న ఆగ్రీష్మఋతువు, అప్రతిభ్యేన=మిక్కిలి అధికమైన, జ్యోతిషా=వేడిమిచేత సర్వాః=సమస్తమైన, పృథివీం=భూమిని, నిదహత్=మిక్కిలి దహించుచున్నది॥

తా॥ ఏఋతువు శుభ్రమైన వస్త్రములుగల ఏ కాదశ రుదులధిదేవతలు గాఁగలదై అమితమైన వేడిమిచే భూమినంతయును దహించుచున్నదో ఆఋతువును గ్రీష్మ ఋతువుగాఁ దెలిసికొనవలయును.

మూ॥ విశ్వరూపాణివాసాగ్ంసి । ఆదిత్యానాంనిబోధత । సంవత్సరీణం కర్మఫలం । వర్షాభిర్దదతాగ్ంసహ॥

ప॥ విశ్వరూపాణి । వాసాంసి । ఆదిత్యానాం । నిబోధత । సంవత్సరీణం । కర్మఫలం । వర్షాభిః । దదతాం । సహ॥

అ॥ వర్షాభిస్సహ=వర్షర్తువుతోఁగూడినవారలై, సంవత్సరీణం=సంవత్సరపర్యంతము అనుభవింపఁదగిన, కర్మఫలం=వ్యవసాయాది కర్మలఫలమును, దదతాం=ఇచ్చుచుండెడి, ఆదిత్యానాం=పండ్రెండుగురు సూర్యులయొక్క, వాసాంసి=వస్త్రములు, విశ్వరూపాణి=అనేకవర్ణములుకలవిగా, నిబోధత=తెలిసికొనుడు,

తా॥ యాభిరాదిత్యస్తపతీతి శ్రుత్యనుసారముగా సూర్యకరణములవలన వర్షము గుఱియునని చెప్పుటచే వర్షర్తువునందు ద్వాదశాదిత్యులు వర్షమును గుఱిపించి కృషి వలుల సస్యాదులను ఫలింపఁజేసి సర్వప్రాణులకు సంవత్సరపర్యంతము జీవనము నిచ్చు

వారలకు చున్నాడు. అటువంటి యాదిత్యుల వస్త్రములు అనేకమయిన రంగులు కలవిగా నెఱుంగుడు.

మూ॥ అదుఃఖోదుఃఖచక్షురివ | తద్దాపీతఞ్చదృశ్యతే | శీతేనావ్యధ
యన్నివ | రురుదక్షఞ్చదృశ్యతే ||

ప॥ అదుఃఖః | దుఃఖచక్షుః | ఇవతద్దా | పీతః | ఇవ | దృశ్యతే | శీతేన | అవ్య
ధయన్ || ఇవ | రురుదక్షః | ఇవ | దృశ్యతే ||

అ॥ అదుఃఖః తానుదుఃఖమునులేనిదై, దుఃఖచక్షురివ=దుఃఖకరమైన నేత్రములుకలదానివలెనే, దృశ్యతే=చూడబడుచున్నది, తద్దా=ఆ కామిలరోగము కలదియై, పీతఞ్చ=పచ్చనిదివలెనే, దృశ్యతే=చూడబడుచున్నది, శీతేన=చలిచేత, అవ్యధయన్నివ=పీడింపదానివలెనే, దృశ్యతే=చూడబడుచున్నది, రురుదక్షఞ్చ=నల్లచాఱలదుష్టులకు ఘాతములు గల్పించుటచే సమర్థమైనదానివలెనే, దృశ్యతే=చూడబడుచున్నది ||

తా॥ ఈ వర్షర్తువు తాను దుఃఖములేనిదైనను వర్షాకాలంబునను మనుష్యులకు గామిలాది నేత్రరోగములు పుట్టుటచే దుఃఖకరమైన నేత్రములు కలదానివలెనే యున్నది. ఈ కామిలాది రోగములచే బ్రాణములు పచ్చని నేత్రములు కలవియగుటచే నీ వర్షర్తువును అట్టిరోగము కలదియై పచ్చనైనదానివలెనే కనబడుచున్నది. గాఢవాన మొదలగువానిచే గల్గిన చలిచేత బాధింపబడవలెనట్లు కనబడుచున్నది. ఎందువలననగా వర్ష ఋతువునందుఁ గలుగు చలి వస్త్రములను గప్పుకొనుట అగ్నిని నేవించుట మొదలగువానిచే నివారణయగును. మఱియు వర్షము గురియుటవలన విశేషమైన గడ్డిమొలచుటచే నాహార సమృద్ధి కలిగి నల్లచాఱల దుష్టులు విశేషముగ నడవులయందు నిండియుండును. కాబట్టి యిట్టి అసాధారణ ధర్మములుగలది వర్ష ఋతువుగా నెఱుంగవలయును.

మూ॥ వ్లాదయతే జ్వలతశ్చైవ॥౧౧॥శామ్యతశ్చాస్యచక్షుషీ॥

ప॥ వ్లాదయతే | జ్వలతః | చ | ఏవ | శామ్యతః | చ | అస్య | చక్షుషీ॥

అ॥ ఆయం=ఈ, ఋతుః= వర్ష ఋతువు, వ్లాదయతే=సంతోషపెట్టుచున్నది, అస్య=ఈ వర్ష ఋతువుయొక్క, చక్షుషీ=నేత్రములు, జ్వలతశ్చైవ=ప్రకాశించుచున్నవి, శామ్యతశ్చ=శాంతినిబొందియున్నవి.

తా॥ ఈవర్ష ఋతువు వర్షమును గురిపించి సస్యములను ఫలింపజేయుటచే
సర్వప్రాణులను సంతోష పెట్టుచున్నది. మఱియు వర్షము గురియుటచే సమ
స్తమైన తృణగుల్మలతాదులు చక్కగా బెటిగి తేజస్సునుబొంది ప్రకాశించుటచే
వర్షర్తువు సంబంధమైన నేత్రములు ప్రకాశించినట్లుండెను. మఱియు జలసమృద్ధిచే
సర్వప్రాణులు పిపాసాదులు తగ్గి యుపద్రవములు లేక శాంతిగానుండుటచే, వర్ష
ఋతువుయొక్క నేత్రములు శాంతిని బొందినట్లుండెను. కాబట్టి యిట్టి అసాధా
రణ ధర్మములుగలది వర్షఋతువుగా నెఱుంగవలయును.

మూ॥ యావైప్రజాభిర్న్యశ్యంతే । సంవత్సరాత్తాభిర్న్యశ్యంతే । యాః
ప్రతితిష్ఠంతి । సంవత్సరేతాః ప్రతితిష్ఠంతి । వర్షాభ్య
ఇత్యర్థః॥ 3॥

ప॥ యాః । వై । ప్రజాః । భింశ్యంతే । సంవత్సరాత్ । తాః । భింశ్యంతే ।
యాః । ప్రతి । తిష్ఠంతి । సంవత్సరే । తాః । ప్రతి । తిష్ఠంతి । వర్షాభ్యః । ఇతి ఆర్థః॥

అ॥ యావైవ, ప్రజాః = మనుష్యులు, భింశ్యంతే = విత్తనములను జల్లక
వర్ష ఋతువువలన భిష్టులగుచున్నారో, తాః = ఆమనుష్యులు, సంవత్సరాత్ =
సంవత్సరమువలనను, భింశ్యంతే = భిష్టులగుచున్నారు, యాః = ఏమనుష్యులు,
ప్రతితిష్ఠంతి = విత్తనములను చల్లి ప్రతిష్ఠను బొందుచున్నారో, తాః = ఆమనుష్యు
లు, సంవత్సరే = సంవత్సరమునందంతయు, ప్రతితిష్ఠంతి = ఆహారసమృద్ధిచేతఁబ్రతి
ష్ఠనుబొందువారగుదురు. ఇక్కడ విచారింపగా పూర్వవాక్యమునందు భింశ్యమునకుఁ
బంధమ్యంతపదమేమియు నుండలేదు. అందువలనఁ బ్రకృతానుసారముగా, వర్షా
భ్యః = వర్షర్తువువలన, భింశ్యంతే = భిష్టులగుచున్నారు, ఇతి = ఈలాగునని,
ఆర్థః = ఆర్థము, వత్సభ్యః = చెప్పఁదగినది.

తా॥ ఏ మనుష్యులు వర్షర్తువునందు విత్తనాదులు చల్లి వ్యవసాయము నందుఁ
బ్రయత్నముగలవారలై యుందురో ఆ మనుష్యులు ఆ ఋతువునందే సుఖపడుట
గాక చేసిన కృషిఫలించి ఆహారసమృద్ధిగలిగి సంవత్సరపుర్యంతము ప్రతిష్ఠను బొందిన
వారగుదురు. ఎవరువర్ష ఋతువునందుఁగృహ్యాదులను జేయక వ్యర్థముగా నుందురో
అట్టివారు ఆ ఋతువునందే గాక సంవత్సరపుర్యంతము ఆహారము దుర్లభమగుటచేఁగవ్వ
ఫలించునే యుందురు. ఈ మంత్రములలో మొదటిదియగు యావైప్రజాభిర్న్యశ్యంతే-

అనువోట మనుష్యులు భ్రష్టులగుచున్నారు అని చెప్పియున్నది. ఇక్కడ దేని వలననని ప్రశ్న రాగా సమాధానరూపమైన పంచమ్యంతపదమేమియు లేకపోవుటచే వర్షాకాలప్రశంస యిక్కడ ప్రకృతమగుటచే వర్షర్తువువలన అని చెప్పకొనవలయును.

—♦ అథ చతుర్థోను వాక ప్రారంభః ♦—

మూ॥ అక్షిదుఃఖోత్థితస్యైవ । విప్రసన్నేకనీనికే । ఆజ్ఞైశ్చాద్గణం
నాస్తి । ఋభూణాంతన్నిబోధత ॥

ప॥ అక్షిదుఃఖోత్థితస్య । ఏవ । వి । విప్రసన్నే । కనీనికే । ఆజ్ఞై । చ-ఆద్గణం ।
న । అస్తి । ఋభూణాం । తత్ । నిబోధత ॥

అ॥ అక్షిదుఃఖోత్థితస్య = నేత్రోగనివారణవలన కలిగిన ఆరోగ్యముకలవాని యొక్క, కనీనికే = నల్లగుడ్డు, విప్రసన్నే ఇవ = మిక్కిలినిర్మలముగా నుండినట్లు వలె నే, సర్వంజగత్ = ప్రపంచమంతయు, నిర్మలం = నిర్మలముగాయున్నది, కించ = ఇంతియే కాదు, ఆజ్ఞైశ్చ = కాటుకచేబూయబడినదానివలనయున్నది, ఆద్గణం = దృష్టిప్రతిబంధకమైన మంచు మొదలగునవి, నాస్తి = లేవు, తత్ = ఆయుతువంతయు, ఋభూణాం = దేవతలయొక్క, సామర్థ్యం = సామర్థ్యమైనదానిగా, నిబోధత = తెలిసికొనఁడు.

తా॥ వర్షాకాలంబున కలిగిన నేత్రోగములు శరద్భతువునందు మానుటచే నట్టివాని నేత్రము లెట్లు నిర్మలముగా నుండునో ఆ తీరుననే మేఘము బురద మొదలగునవి లేకపోవుటచే శరద్భతువునందుఁ బ్రపంచమంతయు నిర్మలముగా నుండును. మరియు నేత్రోగములు నివారణ మగుటచే మనుష్యులు కాటుక మొదలగు సంస్కారములను బొందినవారువలెనే యుండిరి. ఈ ఋతువునందు దృష్టి ప్రతిబంధకమైన మంచు మొదలగునవి యుండవు. యిది యంతయు దేవతల సామర్థ్యముగా నెఱుంగవలయును.

మూ॥ కనకాభానివాసాగ్ంసి । అహతానినిబోధత । అన్నమశ్శీత
మృజ్జీత । అహంవోజీవనప్రదః ॥

ప॥ కనకాభాని । వాసాగ్ంసి । అహతాని । నిబోధత । అన్నం । అశ్శీత ।
మృజ్జీత । అహం । నః । జీవనప్రదః ॥

అ॥ తేషాం=ఆ దేవతలయొక్క, వాసాంసి=వస్త్రములు, కనకాభాని=బంగారువర్ణమువంటి వర్ణము కలవిగాను, అహతాని=చిరుగనివిగాను, నిబోధజ=తెలిసికొనుడు, హేజనాః=ఓ మనుష్యులారా! అన్నం=ఆహారమును, అశ్నీ=భక్షింపుడు, ఎల్లప్పుడు ఆహారమును భక్షింపుచున్నప్పటికిని అన్నమును భక్షింపుడు అనుటచే ఈ శరదృతువునందు భుజించిన పదార్థము వలన సమస్త ప్రాణులకు శరీరపుష్టి విశేషముగాఁ గలుగునని తెలిసికొనవలయును, మృజ్జీత=విశేషముగా భక్ష్యభోజ్యాదులతో భుజించుటకు యత్నింపుడు, అహం=శరదృతువునైన నేను, వః=మీకొఱకు, జీవనప్రదః=జీవనము నిచ్చుదాననగుచున్నాను.

తా॥ ఓమనుష్యులారా! శరదృతువున కధి దేవతలైన దేవతలయొక్క వస్త్రములు బంగారుతో సమానమైన పచ్చనిరంగు కలవిగాను ఎల్లప్పుడు నూతనమైనవిగానే యుండుటచేతఁ జిరుగనివిగాను తెలిసికొనుడు. మీరు ఎల్లప్పుడు అన్నమును భుజించుచున్నను శరదృతువునందు భుజించిన పదార్థమువలన శరీరమునకు విశేషపుష్టి కలుగును గాన ఈశరదృతువునందు ప్రయత్నముఁజేసి భక్ష్యభోజ్యాదులతో భుజింపుడు. మీరుభుజించిన పదార్థములను జీర్ణమగునట్లుచేసి వ్యాధులు పుట్టనీయక మీజీవనమును నుఖముగా నుండునట్లు చేసెదనని శరదృతువు పలుకుచున్నది.

మూ॥ ఏతావాచః ప్రయుజ్యంతే శర ద్ర్య తోపదృశ్యతే॥ ౧౨॥

ప॥ ఏతాః । వాచః । ప్రయుజ్యంతే । శరత్ । యత్ర । ఉపదృశ్యతే॥

అ॥ యత్ర = ఎప్పుడు । శరత్ = శరత్కాలము । ఉపదృశ్యతే = చూడఁబడుచున్నదో । తదా = అప్పుడు । ఏతాః = ఈ , । వాచః = మాటలు , ఉపదృశ్యతే = ప్రవర్తింపఁ బడుచున్నవి॥

తా॥ ఎప్పుడు శరత్కాలము ప్రవర్తించుచున్నదో అప్పుడు భక్ష్యభోజ్యాదులతోఁ దృప్తిగా భుజింపుడనెడు మనుష్యులయొక్క మాటలు ప్రవర్తిల్లుచున్నవి గాన యిటువంటి అసాధారణ ధర్మములు కలది శరదృతువుగా నెఱుంగవలయును.

అనువోట మనుష్యులు భ్రష్టులగుచున్నారు అని చెప్పియున్నది. ఇక్కడ దేని వలననని ప్రశ్న రాగా సమాధానరూపమైన పంచమ్యంతపదమేమియు లేకపోవుటచే వర్షాకాలప్రశంస యిక్కడ ప్రకృతమగుటచే వర్షర్తువువలన అని చెప్పుకొనవలయును.

—♦ అథ చతుర్థోను వాక ప్రారంభః ♦—

మూ॥ అక్షిదుఃఖోత్థితస్యైవ । విప్రసన్నేకనీనికే । ఆజ్ఞే-చాద్గణం
నాస్తి । ఋభూణాంతన్నిబోధత ॥

ప॥ అక్షిదుఃఖోత్థితస్య । ఏవ । వి । విప్రసన్నే । కనీనికే । ఆజ్ఞే । చ-ఆద్గణం ।
న । అస్తి । ఋభూణాం । తత్ । నిబోధత ॥

అ॥ అక్షిదుఃఖోత్థితస్య = నేత్రరోగనివారణవలన కలిగిన ఆరోగ్యముకలవాని యొక్క, కనీనికే = నల్లగుడ్డు, విప్రసన్నే ఇవ = మిక్కిలినిర్మలముగా నుండినట్లు వలెనే, సర్వజగత్ = ప్రపంచమంతయు, నిర్మలం = నిర్మలముగాయున్నది, కించ = ఇంతియే కాదు, ఆజ్ఞే-చ = కాటుక చేబూయబడినదానివలనేయున్నది, ఆద్గణం = దృష్టిప్రతిబంధకమైన మంచు మొదలగునవి, నాస్తి = లేవు, తత్ = ఆయుతువంతయు, ఋభూణాం = దేవతలయొక్క, సామర్థ్యం = సామర్థ్యమైనదానిగా, నిబోధత = తెలిసికొనుడు.

తా॥ వర్షాకాలంబున కలిగిన నేత్రరోగములు శరద్భతువునందు మానుటచే నట్టివాని నేత్రము లెట్లు నిర్మలముగా నుండనో ఆ తీరుననే మేఘము బురద మొదలగునవి లేకపోవుటచే శరద్భతువునందుఁ బ్రపంచమంతయు నిర్మలముగా నుండును. మరియు నేత్రరోగములు నివారణ మగుటచే మనుష్యులు కాటుక మొదలగు సంస్కారములను బొందినవారువలెనే యుండిరి. ఈ ఋతువునందు దృష్టి ప్రతిబంధకమైన మంచు మొదలగునవి యుండవు. యిది యంతయు దేవతల సామర్థ్యముగా నెఱుంగవలయును.

మూ॥ కనకాభానివాసాగ్ంసి । అహతానినిబోధత । అన్నమశ్చీత
మృజ్మీత । అహంవోజీవనప్రదః ॥

ప॥ కనకాభాని । వాసాగ్ంసి । అహతాని । నిబోధత । అన్నం । అశ్చీత ।
మృజ్మీత । అహం । వః । జీవనప్రదః ॥

అ॥ తేషాం=ఆ దేవతలయొక్క, వాసాంసి=వస్త్రములు, కనకాభాని=బంగారువర్ణమునంటి వర్ణము కలవిగాను, అహతాని=చిరుగనివిగాను, నిబోధత=తెలిసికొనుడు, హేజనాః=ఓ మనుష్యులారా! అన్నం=ఆహారమును, అశ్మిలే=భక్షింపుడు, ఎల్లప్పుడు ఆహారమును భక్షింపుచున్నప్పటికిని అన్నమును భక్షింపుడు అనుటచే ఈ శరదృతువునందు భుజించిన పదార్థము వలన సమస్త ప్రాణులకు శరీరపుష్టి విశేషముగాఁ గలుగునని తెలిసికొనవలయును, మృజ్మిత=విశేషముగా భక్ష్యభోజ్యాదులతో భుజించుటకు యత్నింపుడు, అహం=శరదృతువునైన నేను, వః=మీకొఱకు, జీవనప్రదః=జీవనము నిచ్చుదాననగుచున్నాను.

తా॥ ఓమనుష్యులారా! శరదృతువున కధి దేవతలైన దేవతలయొక్క వస్త్రములు బంగారుతో సమానమైన పచ్చనిరంగు కలవిగాను ఎల్లప్పుడు నూతనమైనవిగానే యుండుటచేతఁ జిరుగనివిగాను దెలిసికొనుడు. మీరు ఎల్లప్పుడు అన్నమును భుజించుచున్నను శరదృతువునందు భుజించిన పదార్థమువలన శరీరమునకు విశేషపుష్టి కలుగును గాన ఈశరదృతువునందు ప్రయత్నముఁజేసి భక్ష్యభోజ్యాదులతో భుజింపుడు. మీరుభుజించిన పదార్థములను జీర్ణమగునట్లుచేసి వ్యాధులు పుట్టనీయక మీజీవనమును నుఖముగా నుండునట్లు చేసెదనని శరదృతువు పలుకుచున్నది.

మూ॥ ఏతావాచః ప్రయుజ్యంతే | శర ద్ర్య తోపదృశ్యతే॥ ౧౨॥

ప॥ ఏతాః | వాచః | ప్రయుజ్యంతే | శరత్ | యత్ర | ఉపదృశ్యతే॥

అ॥ యత్ర = ఎప్పుడు | శరత్ = శరత్కాలము | ఉపదృశ్యతే = చూడఁబడుచున్నదో | తదా = అప్పుడు | ఏతాః = ఈ , | వాచః = మాటలు , ఉపదృశ్యతే = ప్రవర్తింపఁ బడుచున్నవి॥

తా॥ ఎప్పుడు శరత్కాలము ప్రవర్తించుచున్నదో అప్పుడు భక్ష్యభోజ్యాదులతోఁ దృప్తిగా భుజింపుడనెడు మనుష్యులయొక్క మాటలు ప్రవర్తిల్లుచున్నవి గాన యిటువంటి అసాధారణ ధర్మములు కలది శరదృతువుగా నెఱుంగవలయును.

అనువోట మనుష్యులు భ్రష్టులగుచున్నారు అని చెప్పియున్నది. ఇక్కడ దేని వలననని ప్రశ్న రాగా సమాధానరూపమైన పంచమ్యంతపదమేమియు లేకపోవుటచే వర్షాకాలప్రశంస యిక్కడ ప్రకృతమగుటచే వర్షర్తువువలన అని చెప్పుకొనవలయును.

—♦ అథ చతుర్థోనువాకప్రారంభః ♦—

మూ॥ అక్షిదుఃఖోత్థితస్యైవ | విప్రసన్నేకనీనికే | ఆజ్ఞై-చాద్గణం
నాస్తి | ఋభూణాంతన్నిబోధత ||

ప॥ అక్షిదుఃఖోత్థితస్య | ఏవ | వి | విప్రసన్నే | కనీనికే | ఆజ్ఞై | చ-ఆద్గణం |
న | అస్తి | ఋభూణాం | తత్ | నిబోధత ||

అ॥ అక్షిదుఃఖోత్థితస్య = నేత్రోగనివారణవలన కలిగిన ఆరోగ్యముకలవాని యొక్క, కనీనికే = నల్లగుడ్డు, విప్రసన్నే ఇవ = మిక్కిలినిర్మలముగా నుండినట్లు వలెనే, సర్వంజగత్ = ప్రపంచమంతయు, నిర్మలం = నిర్మలముగాయున్నది, కించ = ఇంతియే కాదు, ఆజ్ఞై-చ = కాటుకచేబూయబడినదానివలెయున్నది, ఆద్గణం = దృష్టిప్రతిబంధకమైన మంచు మొదలగునవి, నాస్తి = లేవు, తత్ = ఆయుతువంతయు, ఋభూణాం = దేవతలయొక్క, సామర్థ్యం = సామర్థ్యమైనదానిగా, నిబోధత = తెలిసికొనుడు.

తా॥ వర్షాకాలంబున కలిగిన నేత్రోగములు శరద్భతువునందు మానుటచే నట్టివాని నేత్రము లెట్లు నిర్మలముగా నుండనో ఆ తీరుననే మేఘము బురద మొదలగునవి లేకపోవుటచే శరద్భతువునందుఁ బ్రపంచమంతయు నిర్మలముగా నుండును. మరియు నేత్రోగములు నివారణ మగుటచే మనుష్యులు కాటుక మొదలగు సంస్కారములను బొందినవారువలెనే యుండిరి. ఈ యుతువునందు దృష్టి ప్రతిబంధకమైన మంచు మొదలగునవి యుండవు. యిది యంతయు దేవతల సామర్థ్యముగా నెఱుంగవలయును.

మూ॥ కనకాభానివాసాగ్ంసి | అహతానినిబోధత | అన్నమశ్చీత
మృజ్జీత | అహంవోజీవనప్రదః ||

ష॥ కనకాభాని | వాసాగ్ంసి | అహతాని | నిబోధత | అన్నం | అశ్చీత |

అ॥ తేహం=ఆ దేవతలయొక్క, వాసాంసి=వస్త్రములు, కనకాభాని=బంగారువర్ణమువంటి వర్ణము కలవిగాను, అహతాని=చిరుగనివిగాను, నిబోధత=తెలిసికొనుడు, హేజనాః=ఓ మనుష్యులారా! అన్నం=ఆహారమును, అశ్మి=భక్షింపుడు, ఎల్లప్పుడు ఆహారమును భక్షింపుచున్నప్పటికిని అన్నమును భక్షింపుడు అనుటచే ఈ శరదృతువునందు భుజించిన పదార్థము వలన సమస్త ప్రాణులకు శరీరపుష్టి విశేషముగాఁ గలుగునని తెలిసికొనవలయును, మృజ్మిత=విశేషముగా భక్ష్యభోజ్యాదులతో భుజించుటకు యత్నింపుడు, అహం=శరదృతువునైన నేను, వః=మీకొఱకు, జీవనప్రదః=జీవనము నిచ్చుదాననగుచున్నాను.

తా॥ ఓమనుష్యులారా! శరదృతువున కధి దేవతలైన దేవతలయొక్క వస్త్రములు బంగారుతో సమానమైన పచ్చనిరంగు కలవిగాను ఎల్లప్పుడు నూతనమైనవిగానే యుండుటచేతఁ జిరుగనివిగాను తెలిసికొనుడు. మీరు ఎల్లప్పుడు అన్నమును భుజించుచున్నను శరదృతువునందు భుజించిన పదార్థమువలన శరీరమునకు విశేషపుష్టి కలుగును గాన ఈశరదృతువునందు ప్రయత్నముఁజేసి భక్ష్యభోజ్యాదులతో భుజింపుడు. మీరుభుజించిన పదార్థములను జీర్ణమగునట్లుచేసి వ్యాధులు పుట్టనీయక మీజీవనమును సుఖముగా నుండునట్లు చేసెదనని శరదృతువు పలుకుచున్నది.

మూ॥ ఏతావాచః ప్రయుజ్యంతే శరద్ర్య తోపదృశ్యతే॥ ౧౨॥

ప॥ ఏతాః । వాచః । ప్రయుజ్యంతే । శరత్ । యత్ర । ఉపదృశ్యతే॥

అ॥ యత్ర = ఎప్పుడు । శరత్ = శరత్కాలము । ఉపదృశ్యతే = చూడఁబడుచున్నదో । తదా = అప్పుడు । ఏతాః = ఈ , । వాచః = మాటలు , ఉపదృశ్యతే = ప్రవర్తింపఁ బడుచున్నవి॥

తా॥ ఎప్పుడు శరత్కాలము ప్రవర్తించుచున్నదో అప్పుడు భక్ష్యభోజ్యాదులతోఁ దృప్తిగా భుజింపుడనెడు మనుష్యులయొక్క మాటలు ప్రవర్తిల్లుచున్నవి గాన యిటువంటి అసాధారణ ధర్మములు కలది శరదృతువుగా నెఱుంగవలయును.

మూ॥ అభిధూన్వన్తోభి ఘ్నున్త ఇవ । వాతవన్తోమరుద్దణాః । అముతః
జేతుమిషుముఖమివ । సన్నద్ధాస్సహద దృశేహ । అపద్వస్తై
ర్వస్తి వర్ణైరివ । విశిఖా సః కపర్దినః ॥

ప॥ అభిధూన్వన్తః । అభిఘ్నున్తః । ఇవ । వాతవన్తః । మరుద్దణాః । అముతః
జేతుం । ఇషుముఖం । ఇవ । సన్నద్ధాః । సహ । దదృశే । హ । అపద్వస్తైః । వస్తివర్ణైః
ఇవ । విశిఖాసః । కపర్దినః ॥

అ॥ హేమంతుఋతువుయొక్క ధర్మములను జెప్పుచున్నాడు.

అ॥ తస్మిన్ఋతౌ = ఆ హేమంతుఋతువునందు, మరుద్దణాః = దేవతలలో
నొక తెగవారి సమూహములు, అభిధూన్వన్తః = అంతటను గడలించుచున్నవై, అభి
ఘ్నుంతఃఇవ = మిక్కిలిబాధించుచున్నవానివలెనే, వాతవన్తః = అధికముగా వీచుగాలి
కలవై, భవన్తి = అగుచున్నవి, అముతః = ఈ వాయులోకమునలన, వాయవః =
వాయువులు, అగతాః = వచ్చినవై, జేతుం = జయించుటకొఱకు, ఇషుముఖమివ =
బాణాగ్రమువలెనే, సన్నద్ధాః = ప్రయత్నముకలవై, సహదదృశేహ = సమూహము
ముగా నుండినట్లుకనబడుచున్నవి, అపద్వస్తైః = మలినమైనటువంటి, వస్తివర్ణైః =
పొత్తికడుపుయొక్క ఆకారమువంటి ఆకారముగల కవచములతో గూడుకొనినవారు
వలెనేయున్నట్టియు, విశిఖాసః = అనేకవిధమైనశిఖలతోఁగూడుకొనినట్టియు, కప
ర్దినః = కేకబంధనములతోఁగూడినట్టి, ప్రాణిసః = ప్రాణులు, దృశ్యంతే = చూడఁబడు
చున్నవి ॥

తా॥ హేమంతఋతువు ధర్మమును జెప్పుచున్నాడు. వాయువున కధి
దేవతలగు మరుత్తులను దేవతలలో నొక తెగవారు కవచములనుధరించి యుద్ధసన్నా
హులై శత్రువులను జయించుటకొఱకు వీరులచేతఁబ్రయోగింపఁబడిన బాణము
యొక్క మొదలవలెనే వేగముగా వాయులోకమునుండివచ్చి విశేషముగా వాయు
వును వీచునట్లు చేయుచునంతటను గంపింపఁజేయుచుఁబడించువారివలెనే సంఘముగా
జూడఁబడుచున్నారు. మఱియు మనుష్యులు చలివేయకుండుటకు మలినముగా
నున్నను దృఢముగా నున్నట్టియు, ముదుగుగానున్నట్టియు, పొత్తికడుపాకారము
వంటి యాకారముగల కవచములను వస్త్రములను దలపాగాలు మొదలగువానిని
ధరించువారలై చూడఁబడుచున్నారు.

మూ॥ అకుర్ధస్య యోతస్య మానస్య । కుర్ధస్యేవ లోహినీ । హేమ
తశ్చక్షుషీ విద్యాత్ । అక్షయోః క్షిపణోరివ ॥ ౧౩ ॥

ప॥ అకుర్ధస్య । యోతస్య మానస్య । కుర్ధస్య । ఇవ । లోహినీ । హేమతః ।
చక్షుషీ । విద్యాత్ । అక్షయోః । క్షిపణః । ఇవ.

అ॥ అకుర్ధస్య = కోపము లేనిదైనప్పటికిని, హేమతః = హేమంత ఋతువు
యొక్క, చక్షుషీ = నేత్రములను, కుర్ధస్య = కోపము కలిగినట్టియు, యోతస్య
మానస్య ఇవ = యుద్ధముఁ జేయు నిశ్చయించిన వానియొక్క, క్షిపణోః = చలించునట్టి,
అక్షయోరివ = నేత్రములను వలెనే, ద్వితీయా ర్థేషష్ఠీ, లోహినీ = ఎఱ్ఱనైనవిగాను
విద్యాత్ = తెలిసికొనవలయును.

తా॥ కోపము కలిగి యుద్ధముఁ జేయు నిశ్చయించుకొనిన వానియొక్క నేత్రము
లేతరున ఎఱ్ఱగాఁ జలించుచుండునో ఆప్రకారముగావే కోపము మొదలగు కారణ
ములు లేకుండినను హేమంత ఋతువుయొక్క నేత్రములెఱ్ఱగానుండునని తెలిసికొన
వలయును. ఏ ఋతువునందేమి చెప్పినను అదియంతయుఁ బ్రాణులకుఁ జెంచునట్లుగాఁ
దెలిసికొనవలయును. ఇవి హేమంత ఋతువు ధర్మములు.

మూ॥ దుర్భిక్షం దేవలోకేషు । మనూనాముదకంగృహే । ఏతావా
చః ప్రవదంతిః । వైద్యుతోయాన్తి శైశిరీః ।

ప॥ దుర్భిక్షం । దేవలోకేషు । మనూనాం । ఉదకం । గృహే । ఏతాః ।
వాచః । ప్రవదంతిః । వైద్యుతః । యాన్తి । శైశిరీః ॥

అ॥ దేవలోకేషు = ఆ కాశప్రదేశములయందు, ఉదకం = జలము, దుర్భిక్షం =
పోందుటకు దుర్లభమైయున్నది, మనూనాం = మనుష్యులయొక్క, గృహే = గృహము
నందు, ఉదకం = జలము, స్వల్పం = కొంచెముగా, అస్తి = కలదు, ఏతాః = ఈ,
వాచః = మాటలను, ప్రవదంతిః = చెప్పుకొనుచు, శైశిరీః = శిశిరర్తువు సంబంధ
మైన, వైద్యుతః = అగ్ని సంబంధమైన తాపముగలవారై, యాన్తి = వెళ్ళుచున్నారు.

తా॥ శిశిర ఋతువునందు వర్షము లేకపోవుటచే ఆ కాశమునుండి వచ్చేడి వర్ష
ధారల వలనఁ గలుగు ప్రవాహములెక్కడను మార్గమునందులేవు. ఇంక నేమనగా
నూతులు మొదలగునవి యుండుటచే మనుష్యుల గృహములలో జలముండునుగనుక
అచ్చటికేతెంచి దప్పి తీర్చుకొనవచ్చును. అని మార్గస్థులు ఒకరితో నొకరు చెప్పు
కొనుచు శిశిర ఋతువు సంబంధమైన తాపమును బొందుచు వెళ్ళుచున్నారు.

మూ॥ తా అగ్నిః పవమానా అన్వైక్షత । ఇహ జీవికా మపరిపశ్యత్ ।
తస్మై సమాభవతి॥

ప॥ తాః । అగ్నిః । పవమానాః । అను । విక్షత । ఇహ । జీవికాం । అ । పరి
పశ్యత్ । తస్య । ఏషా । భవతి॥

అ॥ అగ్నిః, అగ్ని హోతుఁడు, ఇహ=ఈ లోకమునందు, జీవికాం=జీవన
హేతువైన జలమును, అపరిపశ్యత్, అంతటను వెదకుచు, తస్య=అప్రాణి సమా
హమునకు, ఏషా=జీవనము, కథం=ఎట్లుగా, భవతీ=అగుచుండెనో, ఈలాగున నను
కొనుచు, పవమానాః=జలమునిమిత్తము వెదకుచున్న, తాః=ఆ మనుష్యులనుగూర్చి
అన్వైక్షత=విచారించుచున్నాడు.

తా॥ ఈ లోకమునందెక్కడను జలములేదు. మార్గస్తులు జలము నిమిత్తము
తిరుగుచున్నారు. ఇంతటినుండి ప్రాణులకు జీవనము ఎట్లు జరుగునో అని అగ్ని
హోతుఁడు జలముకొఱకు నంతటను వెదకుచున్నాడు.

మూ॥ ఇహేహ వస్స్వతపసః । మరుతే సూర్యత్వచః । శర్మ సప్రధా
ఆవృణే ॥ ౧౪ ॥ ౪ ॥

ప॥ ఇహ । ఇహ । వః । స్వతపసః । మరుతః । సూర్యత్వచః । శర్మ । సప్ర
ధాః । ఆ । వృణే ॥

అ॥ స్వతపసః=స్వాధీనమైన తపస్సులు కలవారును, సూర్యత్వచః=సూర్యు
నితో సమానకాంతిగల, హేమరుతః=ఓ వాయువులారా! వః=మీ సమీపము
నుండి, సప్రధాః=విశేషమైన, శర్మ=సుఖకారణమగు జలమును, ఇహేహ=ఈ
సమస్త ప్రదేశములయందుఁ గలుగుట కొఱకు, ఆవృణే=కోరుచున్నాను.

తా॥ సూర్యునితో సమానకాంతిగల యో వాయుదేవతలారా! మీరు
ఎండింపజేయుటకు నగ్నము మరిపింపఁ జేయుటకు సమర్థమైన తపస్సులు కలవారు
కావున సుఖమును గలిగించు విశేషమైన జలమును ఈ సమస్త ప్రదేశములయందు
గలుగునట్లు చేయఁగలందులకు మిమ్ము కోరుచున్నానని యగ్ని హోతుఁడు పలుకు
చున్నాడు.

అథ పంచమోనువాకః

మూ॥ అతితామ్రాణివాసాగ్ంసి । అష్టివజ్రశతఘ్ని చ । విశ్వేదేవావి
ప్రహరన్తి । అగ్నిజిహ్వో అసశ్చత ॥

ప॥ అతితామ్రాణి । వాసాంసి । అష్టివజ్రశతఘ్ని । చ । విశ్వేదేవాః । వి ।
ప్రహరన్తి । అగ్నిజిహ్వోః । అసశ్చత ॥

అ॥ వాసాంసి=శిశిరర్తువున కధిదేవతలగు విశ్వేదేవతలయొక్క వస్త్రములు, అతితామ్రాణి=మిక్కిలి యెఱ్ఱనైనవి, అష్టివజ్రశతఘ్ని=అష్టి, వజ్ర, శతఘ్ని, అనుపేరుగల ఆయుధములు గలవు, విశ్వేదేవాః=విశ్వేదేవతలు, తైః=ఆ యాయుధములచేత, విప్రహరన్తి=శత్రువులను గొట్టుచున్నారు, తే=ఆవిశ్వేదేవతలు, అగ్నిజిహ్వో=అరుణ కేతు కాగ్నిరూపమైన జిహ్వలు గలవారై, అసశ్చత=మిక్కిలి బిగ్గరగా శబ్దమును జేయుచున్నారు.

తా॥ శిశిరముతువున కధిదేవతలగు విశ్వేదేవతల వస్త్రములు మిక్కిలి యెఱ్ఱనైనవి. వారు అష్టి, వజ్ర, శతఘ్ని, అనుపేరుగల ఆయుధములచేత శత్రువులను సంహరించు చున్నారు. మరియు అరుణకేతు కాగ్నిరూపమైన జిహ్వలు కలవారై మిక్కిలి బిగ్గరగా ధ్వని జేయుచున్నారు.

మూ॥ - నై వదేవోనమర్త్యః । నరాజావరుణోవిభుః । నాగ్ని ర్నేంద్రో
నపవమానః । మాతృక్కచ్చన విద్యతే ॥

ప॥ న । ఏవ । దేవః । న । మర్త్యః । న । రాజా । వరుణః । విభుః । న ।
అగ్నిః । న । ఇంద్రః । న । పవమానః । మాతృక్ । కచ్చన । విద్యతే ॥

అ॥ మాతృక్ = మాదృక్ = మాతో సమానమైన, దేవః = దేవుడు, నవిద్యతే = లేడు, మర్త్యః = మనుష్యుడు, నవిద్యతే = లేడు, రాజా = రాజైన, వరుణః = వరుణుడును, విభుః = సమర్థుడు, నవిద్యతే = కాదు, అగ్నిః = అగ్నిహోతుడు, నవిద్యతే = కాదు, ఇంద్రః = ఇంద్రుడు, నవిద్యతే = కాదు, పవమానః = వాయువు, నవిద్యతే = కాదు, మాదృక్ = మాతో సమానమైనవాడు, కచ్చన = ఒక్కడైనను, నవిద్యతే = లేడు ॥

తా॥ దేవుడుగాని మనుష్యుడుగాని వరుణదేవుడుగాని అగ్నిహోతుడుగాని ఇంద్రుడుగాని వాయువుగాని యెవరైనను మాతో సమానము లేరని విశ్వేదేవతలుచై స్వరముతో ధ్వని జేయుచున్నారు.

మూ॥ దివ్యస్యై కాధనురార్త్తిః । పృథివ్యామపరాశ్రితా ॥ ౧౫॥
తస్యేంద్రోవమిరూపేణ । ధనుర్జ్యో మఛినత్స్వయం ॥

ప॥ దివి । ఏకా । ధనురార్త్తిః । పృథివ్యాం । అపరా । శ్రితా । తస్య ।
ఇంద్రః । వమిరూపేణ । ధనుర్జ్యోం । అఛినత్ । స్వయం ॥

అ॥ అస్య = విశ్వేదేవతల జిహ్వారూపమైన ఆరుణకేతుకాగ్నియొక్క,
ఏకా = ఒక్కటియగు, ధనురార్త్తిః = ధనుస్సుయొక్క ప్రభాగమందుండుకొన,
దివి = ఆకాశంబున, శ్రితా = ఉన్నది, అపరా = రెండవదియగు దిగువభాగమం
దున్నకొన, పృథివ్యాం = భూమియందు, శ్రితా = ఉన్నది, ఇంద్రః = దేవేం
దుగ్రిడు, వమిరూపేణ = చలిచీమరూపముచే, తస్య = ఆయారుణకేతుకాగ్ని
యొక్క, ధనుర్జ్యోం = ధనువుయొక్కనారిని । సయ్యం = స్వయముగానే, అఛి
నత్ = కొట్టివేసెను.

తా॥ విశ్వేదేవతలకు జిహ్వారూపమైన ఆరుణకేతుకాగ్నియొక్క ధనుస్సు
నకుగల రెండుకొనలలో నొకటిభూమియందునను మఱియొకటి యాకాశమందునను
వ్యాపించి యుండుటను జూచి యింద్రుడు భయపడి చలిచీమరూపమునొంది ఆరుణ
కేతుకాగ్నియొక్క ధనుస్సునందుండునారిని గొట్టివేసెను.

మూ॥ తదింద్రధనురిత్యజ్యం । అభ్రవర్ణేషుచక్షతే । ఏతదేవశంయో
ర్భార్తస్పత్యస్య । ఏతదుద్రస్యధనుః॥

ప॥ తత్ । ఇంద్రధనుః । ఇతి । అజ్యం । అభ్రవర్ణేషు । చక్షతే । ఏతత్ ।
ఏవ । శంయోః । భార్తస్పత్యస్య । ఏతత్ । రుద్రస్య । ధనుః ॥

అ॥ తత్ = ఆధనుస్సునే, అభ్రవర్ణేషు = మేఘములయందుండు రంగుల
యందు, అజ్యం = నారితేనట్టి, ఇంద్రధనురితి = ఇంద్రధనుస్సుని, చక్షతే = చెప్పు
చున్నారు, ఏతదేవ = ఈధనుస్సే, భార్తస్పత్యస్య = బృహస్పతి కుమారుండగు,
శంయోః = శంయువు అనువానికిఁ జెందియున్నది, ఏతత్ = ఇది, రుద్రస్య = ఆరుణ
కేతుకాగ్నియొక్క, ధనుః = ధనుస్సు.

తా॥ ఇంద్రునిచే నారికొట్టివేయఁబడిన ఈధనుస్సునే వర్షాకాలంబున మేఘ
ములయందుఁ జిత్రించిత్రిముగా మనకగపడురంగులనుగల ఇంద్రధనుస్సుగాఁ జెప్పు
చున్నారు. ఈధనువుచేతనే బృహస్పతి కుమారుండగు శంయువు తనకార్యములను
జేయవచ్చు కొనుచున్నాడు. కాబట్టి ఈధనుస్సు ఆరుణకేతుకాగ్నిదియైయున్నది.

మూ॥ రుద్రస్య త్వేవధనురార్త్విః । శిరఉత్పిపేష । సప్రవర్గ్యభ
వత్ । తస్మాద్యస్సప్రవర్గ్యణయజ్ఞేనయజతే । రుద్రస్యసశిరః
ప్రతిదధాతి । నై నగ్ంరుద్రాఽరుకోభవతియవవంవేద ౧౬॥గి॥

ప॥ రుద్రస్య । తు । ఏవ । ధనురార్త్విః । శిరః । ఉత్పిపేష । సః । ప్రవ
ర్గ్యః । అభవత్ । తస్మాత్ । యః । సప్రవర్గ్యణ । యజ్ఞేన । యజతే । రుద్రస్య ।
సః । శిరః । ప్రతి । దధాతి । న । ఏవం । రుద్రః । అరుకః । భవతియః । ఏవం । వేద॥

అ॥ అధనుస్సుకొట్టివేయఁబడిన నారికలదై కేవలము ఇంద్రుని స్వాధీనమగుట
యే కాదు, కింతు=ఇంక నేమనఁగా, జ్యాయాం=నారి, చిన్నయాంసత్యాం=తెగఁ
గొట్టఁబడినదగుచుండఁగా, ధనురార్త్విః=ధనుస్సుయొక్కకొన, రుద్రస్య=అరుణ
కేతుకాగ్నియొక్క, శిరః = శిరస్సును, ఉత్పిపేష = ఎగురఁగొట్టి క్రిందపడవేసి
చూర్ణముగావించెను, సః=అచూర్ణము, ప్రవర్గ్యః=ప్రవర్గ్యము, అభవత్=అయెను,
అనఁగా యజ్ఞమునందు హవిస్సుగా నుపయోగించు నొకపదార్థము, తస్మాత్=
అరుణకేతుకాగ్నియొక్క శిరస్సు ప్రవర్గ్యమగుటవలన, యః=ఎవఁడు, సప్రవ
ర్గ్యణ=ప్రవర్గ్యముతోఁకూడిన, యజ్ఞేన = యజ్ఞముచేత, యజతే = పూజించు
చున్నాఁడో, సః=అచునుష్యుఁడు, రుద్రస్య=అరుణకేతుకాగ్నియొక్క, తత్=ఆ,
శిరః=శిరస్సును, ప్రతిదధాతి = తిరిగికూర్చుచున్నాఁడు, యః=ఎవఁడు, ఏవం =
ఈప్రకారముగా, వేద=తెలిసికొనుచున్నాఁడో, ఏనం=ఈ తెలిసినట్టి వానినిచూర్చి,
రుద్రః=అరుణకేతుకాగ్ని, అరుకః=హింసకుఁడై, నభవతి=కాఁడు.

తా॥ ఇంద్రుఁడు అరుణకేతుకాగ్నియొక్క ధనుస్సునందుండునారిని జెదల
పురుగైకొట్టివేసి ఆ ధనుస్సును దన స్వాధీనము చేసికొనుటయే కాదు. ఇంక నేమనఁగా
అరుణకేతుకాగ్నినారిచే బిగువుగానుండు ధనుస్సును దండమువలె నిలువుగాఁబెట్టి
వైకొనను దనగడ్డముక్రిందనుంచుకొనెను. అంతట ఇంద్రుఁడునారినిదెగఁ గొట్టుటచే
గడ్డముక్రిందనుండు కొన వైకెగిరి శిరస్సును బడఁగొట్టుగా నది చూర్ణమై యజ్ఞము
నందుహవిస్సుగా నుపయోగింపఁబడు ప్రవర్గ్యమును ఒకపదార్థవిశేషమయ్యెను. కాబట్టి
అటువంటి ప్రవర్గ్యము గల యజ్ఞమునెవఁడు నేయునో వాఁడు అరుణకేతు కాగ్ని
యొక్క శిరస్సును తిరిగికూర్చినవాఁడగుచున్నాడు. ఈ విషయము నెవఁడు తెలిసి
కొనుచున్నాఁడో అట్టివానిని అరుణకేతుకాగ్ని హింసింపడు.

ఇతిపంచమోనువాకస్సమాప్తః

—♦ అథషష్ఠానువాకః పౌరభ్యతే, ♦—

మూ॥ అత్యుద్ధ్యాత్తోతిరశ్చాత్ । శిశిరః ప్రదృశ్యతే । నై వరూపం
వాసాగ్ంసి । నచక్షుఃప్రతిదృశ్యతే ॥

ప॥ అతి । ఉద్ధ్యాత్తుః । అతిరశ్చాత్ । శిశిరః । ప్రదృశ్యతే । న । ఏవ । రూపం ।
న । వాసాగ్ంసి । న । చక్షుః । ప్రతి । దృశ్యతే ॥

అ॥ శిశిరః=శిశిరముతువు, అత్యుద్ధ్యాత్తుః=మిక్కిలి పైకెత్తబడిన కనుబొమలు
గల నేత్రములకలదియు, అతిరశ్చాత్=తిర్యక్కుయొక్క చూపులే నిదియునై,
ప్రదృశ్యతే=చూడబడుచున్నది, రూపం=ఆకారము, నైవదృశ్యతే=మాడబడుటలేదు,
వాసాగ్ంసి=వస్త్రములు, నప్రతిదృశ్యతే=మాడబడుటలేదు, చక్షుః=నేత్రము,
నప్రతిదృశ్యతే=మాడబడుటలేదు.

తా॥ శిశిరముతువునందు అధికమైన చలిగల దినంబులలో మనుష్యులు శరీర
మంతయును ముడచుకొనుచు హస్తములచే వక్షస్థలమును గప్పికొనుచు ముఖంబున
నిట్టూర్పులు విడుచుచు రెండు కనుబొమలును ఎక్కువగా నైకినెత్తుచు నుందురు.
అందువలన అత్యుద్ధ్యాత్తులగుదురు. వటియు జలివలన కడిప్రక్కకుఁగాని యెడమ
ప్రక్కకుఁగాని మఱియే వైపునకుఁగాని చూచుటలేదు. అందువలన అతిరచ్చులు.
మఱియు రూపమునుగాని మృగువై నట్టియుఁ బలుచనై నట్టియు నుందర వస్త్రము
లనుగాని నేత్రముల సాగనునుగాని యపేక్షింపక దళసరియగు వస్త్రములు మొద
లగువానిచే జలిపోగొట్టుకొనుటనే కోరుచున్నారు.

మూ॥ అన్యోన్యంతునహిగ్గస్మాతః । సత సదేవలక్షణం । లోహితోష్ణి
శారశీష్ణి । సూర్యస్యోదయనంప్రతి॥

ప॥ అన్యోన్యం । తు । న । హింస్మాతః । సతః । తత్ । దేవలక్షణం । లోహి
తః । అష్ణి । శార । శీష్ణి । సూర్యస్య । ఉదయనం । ప్రతి॥

అ॥ అన్యోన్యం=ఈ ఋతువునందు, అన్యోన్యం=పరస్పరము, నహింస్మాతః=
కాధించుకొనదు, తత్=అపూర్వోక్తవిషయము, సతః=జరుగుచున్న శిశిరముతువు
యొక్క, దేవలక్షణం=సూర్యునిచే నేర్పఱుపబడిన చిహ్నము, కించ=ఇంతియే కాదు,
సూర్యస్య=సూర్యునియొక్క, ఉదయనంప్రతి=ఉదయమునుగూర్చి, అన్య=ఈ శిశిర
ఋతువున కధిదేవతయొక్క, అష్ణి=నేత్రమునందు, లోహితః=ఎఱుపు, వర్తతే=

ఉండుచున్నది, శీష్ణికో=శిశువునందు, కాధ=అడుచిలుకయొక్క వర్ణమువంటి వర్ణము, వర్తతే=ఉండుచున్నది.

తా॥ ఈ శిశిరఋతువునందు పరస్పరము విశేషద్వేషముండినను చలిని పొంగొట్టుకొనుటయందే ప్రయత్నము కలవారైయుందురు. బాధించుకొనుటయందు వాచగలవారైయుండరు. మఱియు సూర్యోదయకాలమున శిశిరఋతువున కధిదేశతయొక్క నేత్రములయందెఱుపుగానుండును. శిశువునందు అడుచిలుకయొక్కవర్ణమువంటి వర్ణముండును. ఇటువంటి అసాధారణ ధర్మములుకలది శిశిరఋతువుగా నెఱుంగ వలయును.

మూ॥ త్వజ్కరోషిన్యంజలికాం । త్వజ్కరోషినిజానుకాం॥ ౧౭॥
నిజానుకామేన్యంజలికా । అమీవాచముపాసతామితి ॥

ప॥ త్వం । కరోషి । ని । అంజలికాం । త్వం । కరోషి । ని । జానుకాం ।
ని । జానుకా । మే । ని । అంజలికా । అమీ । వాచం । ఉపాసతాం । ఇతి॥

అ॥ శిశిరర్తో=ఓశిశిరర్తువా! త్వం=నీవు, జానుకాం=మోకాలిని, నికరోషి=క్రిందుగానుండునట్లుచేయుచున్నావు, త్వం=నీవు, అంజలికాం=దోసిలిని, నికరోషి=క్రిందుగానుండునట్లు చేయుచున్నావు, అమీ=ఈ, హేబాలాః=ఓబాలులారా!, మే=నాయొక్క, జానుకా=మోకాలు, వ్యర్భూతాభవతు=క్రిందుగానుండుగాక, అంజలిగా=దోలి, వ్యర్భూతాభవతు=క్రిందుగానుండుగాక, ఇతి=ఈలాగుననని, వాచం=వాక్యమును, ఉపాసతాం=సేవింపుడు.

తా॥ శిశిరఋతువునందుఁ జలిపోవుటకుఁ జలిచుంటుగాఁచుకొనుచు దోసిలిని మోకాళ్లను గ్రిందుగానుండునట్లుచేసి హృదయాది ప్రదేశములనంతయును గాఁచికొందురు. మఱియుఁగొందఱు పెద్దవారు తమపిల్లలతోఁ దమకు చలిమంటగాఁచికొనినట్లే మోకాళ్లనుగ్రిందనుంచి హస్తములనుసాచి దోసిలిని గ్రిందుగానుంచి హృదయాది సర్వభవయవములను గాఁచికొనుఁడనిచెప్పుదురు. ఇదియే శిశిరఋతువుధర్మము.
మూ॥ తస్మై సర్వఋతవో నమస్తే । మర్యాదాకరత్వాత్ప్రపురో
ధాం । బ్రాహ్మణాప్నోతి । యఏవంవేద ॥ సఖిలుసంవత్సర
వృత్తే స్సేనానీభిస్సహ । ఇన్ద్రాయసర్వానామా భభివహతి ।
సద్రీప్సుః । తస్మైషాభవతి ॥ ౧౮ ॥

ప॥ తస్మై । సర్వే । ఋతవః । నమస్తే । మర్యాదాకరత్వాత్ । పృ॥ పురో
ధాం । బ్రాహ్మణః । అప్నోతి । యః । ఏవం । వేద । సః । ఖలు । సంవత్సరః ।
ఏతైః । సేనాసీభిః । సహ । ఇంద్రాయ । సర్వాన్ । కామాన్ । అభి । వహతి
సః । ద్రోణ్యః । తస్య । ఏషా । భవతి ॥

అ॥ యః = ఎవఁడు, ఏవం = ఈప్రకారముగా, వేద = తెలిసికొనునో,
తస్మై = అట్టివానికొఱకు, సర్వే = సమస్తమైన, ఋతవః = రుతువులు, నమస్తే =
స్వాధీనమగున్నవి, కించ = ఇదియే కాదు, సః = అటువంటి, బ్రాహ్మణః = బ్రా
హ్మణుఁడు, మర్యాదాకరత్వాత్ = మర్యాదకు స్థానభూతుఁడగుటవలన, పురో
ధాం = బ్రాహ్మణులలో శ్రేష్ఠత్వమును, అప్నోతి = పొందు చున్నాఁడు
సఖలు = ఆతెలిసిన బ్రాహ్మణుండైన, సంవత్సరః = సంవత్సరమును నేర్పఱచున,
యాదిత్యరూపమును బొందియు ఆరుణకేతు కాగ్ని తాదాత్మ్య స్వరూపుడై,
ఏతైః = ఈ, సేనాసీభిస్సహ = వసంతాది ఋతువుల కధి దేవతలగు వస్వాదిసేనల
తోఁగూడ నన్నవాడై, ఇంద్రాయ = గర్మలను జేయునట్టి యజమానుని కొఱకు,
సర్వాన్ = సమస్తమైన, కామాన్ = కోరికలను, అభివహతి = కూర్చుచున్నాఁడు,
సః = అతఁడే । ద్రోణ్యః, ద్రోణస్వరూపుడగుచు, ఏషా = ఈమంత్రము, తస్య =
ఆరుణకేతు కాగ్నియొక్క, ప్రతిపాదికా = ప్రతిపాదనఁ జేయునదై, భవతి =
అగుచున్నది ॥

తా॥ ఏపురుషుఁడు పూర్వమందుఁ జెప్పఁబడిన మంత్రములయందుఁగల ఋతు
స్వరూపమును తెలిసికొనుచున్నాఁడో ఆపురుషునికి సమస్తఋతువులు స్వాధీన
మగును. మరియు నేయే ఋతువులయందు ఏయే ధర్మము లాచరింపవలయునో
అట్టి ధర్మము లాచరించుటచేతఁ బూర్వమందుఁ జెప్పఁబడినట్టి పురుషుఁడు బ్రాహ్మ
ణులలో శ్రేష్ఠత్వమును బొందుచున్నాఁడు. మరియు నిటువంటి తెలిసిన
బ్రాహ్మణుఁడు మృతినొందినపిమ్మట సంవత్సరమును గావించు నూర్యరూపుండగు
ఆరుణకేతు కాగ్నిలో నైక్యముఁజేసి పూర్వమందుఁ జెప్పఁబడిన వసంతాది ఋతువుల
కధిదేవతలగు వసువులు రుద్రులు విశ్వేదేవతలు మొదలగు సేనాధిపతులతోఁగూడ
సంచరించుచుఁ గర్మలను జేయునట్టి యజమానునకు సమస్తకోరికలను ఇచ్చు
చుండును. అట్టి విద్వాంసుని తాదాత్మ్యమును బొందియున్న ఆరుణకేతు కాగ్ని
వర్షము కురిపించుటచే ద్రోణస్వరూపుఁడుగాఁ జెప్పఁబడుచున్నాఁడు. కాబట్టి
యీ మంత్రము ఆరుణకేతు కాగ్నినిఁ బ్రతిపాదనఁ జేయుచున్నది.

మూ॥ అవద్రీప్సో అగ్ంశుమతీ మతిష్ఠత్ । ఇయానః కృష్ణో దశభి
స్సహస్రైః । ఆవర్తమింద్రశ్చ ఛ్యాధమన్తం । ఉపన్నుహితం
నృమణామథద్రామితి ॥

ప॥ అవ । ద్రీప్సః । అంశుమతీం । అతిష్ఠత్ । ఇయానః । కృష్ణః । దశభిః ।
సహస్రైః । ఆవర్తం । ఇంద్రః । శ్చాధ్య । ధమన్తం । ఉపన్నుహి । తం । నృమ
ణాం । అథద్రాం । ఇతి ॥

ఆ॥ ద్రీప్సః = ద్రవ్యరూపుండగు ఆరుణకేతుకాగ్ని, దశభిస్సహస్రైః =
పదివేలకెరణములతో, ఇయానః = సంచరించుచు, కృష్ణః = వర్షమునకుఁ గారణుండై,
పృథివీం = భూమిని, అవాతిష్ఠత్ = అధిష్ఠించియుండెను, ఓఆరుణకేతుకాగ్ని,
ఇంద్రః = వర్షాధిపతివగు, త్వం = నీవు, ఆవర్తం = జలము నపేక్షించినప్పుడు వచ్చి, ధమ
న్తం = గర్జనాధిధ్వనులతోఁ గూడినట్టియు, నృమణాం = మనుష్యులచేతఁ గోరఁదగినట్టియు,
అథద్రాం = క్రిందుగాఁ బాటు స్వభావముగల, తం = ఆయుదకమును, ఉపన్నుహి =
భూమియందు వ్యాపింపఁజేయుము, ఇతి = ఈలాగునని, ఉపదధ్యాత్ = ధ్యానముఁ
జేయఁదగినది ॥

తా॥ ద్రవరూపుండగు ఆరుణకేతుకాగ్ని యనేకకెరణములచేతఁ బ్రకా
శించుచు వర్షమునకుఁ గారణుండై భూమియందు వ్యాపించియుండెను. ఓయారుణ
కేతుకాగ్ని! నీవు వర్షమునకు నధిపతిగాన మనుష్యు లెప్పు డెప్పుడు కావలయు
నని కోరుచురో అప్పుడప్పుడువచ్చి గర్జనములను జేయుచు వర్షమును గురిపించి జల
మును భూమినంతయు వ్యాపింపఁజేయుము. అనఁగాఁ దగినట్లు వర్షమును గురిపింపు
మనుట. ఈలాగున ధ్యానముఁజేయుము.

మూ॥ ఏతయైవేన్ద్రస్సలావృక్యాసహ । అసురాన్ పరివృశ్చతి ।
పృథివ్యగ్ంశుమతీ । తామన్వవస్థితస్సంవత్సరోదివంచ । నైవం
విదుషాచార్యాంతేవాసినా । అన్యోన్య పైర్మద్రహ్యతాం ।
యోమ్రుహ్యతి । భ్రశ్యతే స్వర్గాల్లోకాత్ । ఇత్యృతుమణ్డ
లాని । సూర్యమండలాన్యాఖ్యాయికాః । అత ఊర్ధ్వగ్ం
సనిర్వచనాః ॥ ౧౯ ॥ ౬ ॥

ప॥ ఏతయా । ఏవ । ఇంద్రః । సలావృక్యా । సహ । అనురాన్ । పరి ।
 వృశ్చతి । పృథివీ । అంశుమతీ । తాం । అను । అవస్థితః । సంవత్సరః । దివం । చ ।
 న । ఏవం । విదుషా । ఆచార్యాంతేవాసినా । అన్యోన్యస్మై । ద్రుహ్యతాం । యః ।
 ద్రుహ్యతి । భ్రీశ్యతే । స్వర్గాత్ । లోకాత్ । ఇతి । ఋతుమండలాని । నూర్య
 మండలాని । ఆఖ్యాయికాః । అతః । ఊర్ధ్వం । సనిర్వచనాః ॥

అ॥ ఇంద్రః=వర్షాధిపతియగు ఆరుణకేతుకాగ్ని, ఏతయా=ఈ, సలావృక్యా
 సహ=జలదానము నపేక్షించియున్న భూమినిమిత్తముచేత, అనురాన్ = ప్రాణము
 లను సంతోషపెట్టు మేఘములను, పరివృశ్చతి=ఆ కాశమునందంతటను వ్యాపించునట్లు
 చిమ్ముచున్నాడు, య=ఏ, పృథివీ=భూమి, అంశుమతీ=ఓవధులుకలదని చెప్పఁ
 బడినదో, అంశువఁగా సోమలతాఖండము. అంగువలన అన్ని ఓవధులు చెప్పఁ
 దగినవి, తాం=అటువంటి ఓవధులు కల భూమిని, దివంచ=ఆ కాశమును, అను=అను
 సరించి, సంవత్సరః=సంవత్సరాధిదేవత యగు నూర్యుడను ఆరుణకేతుకాగ్ని, అవ
 స్థితః=ఉండెను, ఏవం=ఈ ప్రకారముగా, విదుషా=తెలిసికొనినవానిచేత, ఆచా
 ర్యారంతేవాసినా=అధ్వర్య యజమానులు, అన్యోన్యస్మై = తమలోఁ దమకొఱకు
 నద్రుహ్యతాం=ద్రోహముఁజేయువారు కారు, యః=ఎవఁడు మాఱుడై, ద్రుహ్యతి=
 ద్రోహము చేయుచున్నాడో, సః=అమాఱుఁడు, స్వర్గాల్లోకాత్=స్వర్గలోకము
 వలన, భ్రీశ్యతే=కాటిపగుచున్నాడు, ఇతి=ఈలాగున, ఋతుమండలాని=ఋతు
 మండల స్వభావమును గూర్చియు, నూర్యమండలాని=నూర్యమండల స్వభావమును
 గూర్చియు, ఆఖ్యాయికాః=మంత్రములు చెప్పినవి, అతఃఊర్ధ్వం=ఇంతటినుండియుఁ
 నింకముందు, సనిర్వచనాః=ప్రామాణ్యముచేతఁ బ్రతిపాదనఁ జేయఁబడుచున్నవి.

తా॥ వర్షము నపేక్షించియున్న భూమియందు వర్షించుటకయి ప్రాణముల
 నానందమొందించు మేఘములను ఆ కాశమునందంతటను వ్యాపించునట్లు చిమ్మివేయు
 చున్నాడు. సంవత్సరాధిదేవత యగు ఆరుణకేతుకాగ్ని ఓవధులచే వ్యాపించియున్న
 భూమిని ఆ కాశమును అధిష్ఠించి యుండును. ఈప్రకారము ఆరుణకేతుకాగ్ని
 యొక్క మహిమను తెలిసినవారై అధ్వర్య యజమానులలో నెవరైనను ఒకరికొకరు
 అప్రకారముఁ జేసికొనఁగూడదు. అలాగు తెలియక యెవఁడైననప్రకారముఁ జేసినేని
 వాఁడు స్వర్గలోకమును బొందని వాఁడగును అని ఈప్రకారముగా ఋతుస్వభావ

మను గూర్చియు నూర్యస్వభావమును గూర్చియు మంత్రములు ప్రతిపాదనఁజేసినవి. ఇంక ముందును ఈప్రకారముగానే బ్రాహ్మణములు ప్రతిపాదనఁ జేయుచున్నవి.

ఇతి వస్తోనువాకస్సమాప్త॥

—♦ అథసప్తమోనువాకః ప్రారభ్యతే.♦—

మూ॥ ఆరోగోభ్రాజః పటరఃపతజ్ఞః స్వర్ణరోజ్యోతిషీమాన్ విభాసః ।
తే అన్యై సర్వేదివమాతపన్తి । ఊర్జండు హనా అనపస్సు
రన్త ఇతి ॥

ప॥ ఆరోగః । భ్రాజః । పటరః । పతజ్ఞః స్వర్ణరః । జ్యోతిషీమాన్ ।
విభాసః । తే । అన్యై । సర్వే । దివ । ఆతపన్తి । ఊర్జం । దుహనాః । అనప
స్సురన్తః ॥ ఇతి॥

అ॥ ఆరోగః = ఆరోగుడనియు, భ్రాజః = భ్రాజుడనియు, పటరః =
పటరుడనియు, పతంగః = పతంగుడనియు, స్వర్ణరః = స్వర్ణరుడనియు, జ్యోతి
షీమాన్ = జ్యోతిష్మంతుడనియు, విభాసః = విభానుడనియు పేర్లుగల యేడుగురు
నూర్యులుకలరు , తే = ఆ, సర్వే = ఏడుగురు నూర్యులును ఊర్జం = వర్షమువలన
నన్నమును, దుహనాః = కల్పింపఁజేయుచు, అనపస్సురంతః = అనుకూలమగునట్లు
కాంతినిగలుగజేయుచు, అన్యై = ఈభూలోకముకొఱకు, దివ = ఆకాశమును,
ఆతపన్తి = వ్యాపించి ప్రకాశించుచున్నారు, ఇతి = ఈప్రకారము తెలిసికొనవలయును.

తా॥ ఆరోగుడు, భ్రాజుడు, పటరుడు, పతంగుడు, స్వర్ణరుడు, జ్యోతి
ష్మంతుడు, విభానుడు, అను పేర్లుగల యేడుగురు నూర్యులు వర్షమును గురిపించి
యన్నమును కల్పింపఁజేయుచు బ్రాణులకు ననుకూలమగునట్లు కాంతిని గలుగఁ
జేయుచు ఈ భూలోకముయొక్క మేలుకొఱకే యాకాశమునందుండి ప్రకాశించు
చున్నారు అని తెలిసికొనవలయును.

మూ॥ కశ్యపోష్టమః । సమహామేరుం నజహతి । తస్యైషాభవతి ॥

ప॥ కశ్యపః । అష్టమః । సః । మహామేరుం । న । జహతి తస్య । ఏషా ।
భవతి ।

అ॥ కశ్యపః = కశ్యపుడను పేరుగల, అష్టమః = ఎనిమిదవ నూర్యుడుకలడు ।
సః = ఆ నూర్యుడు, మహామేరుం = గొప్పదియగు మేరుపర్వతమును, నజహతి =

విడిచి పెట్టఁడు, తస్య=ఆ యెనిమిదవ నూర్యునియొక్క మహిమను, ఏషా=ఈ ముందు చెప్పబోవు మంత్రము ప్రతిపాదన చేయునదియై, భవతి - అగుచున్నది॥

తా॥ పూర్వమందుఁ జెప్పఁబడిన ఆరోగుఁడు మొదలగు నేడుగురు నూర్యులు గాక కశ్యపుఁడను పేరుగల యెనిమిదవ నూర్యుఁడుకలఁడు. ఆయన ఎప్పుడును మేరు పర్వతమునందే ప్రకాశించుచుండును. ముందు చెప్పబోవు మంత్రము ఆయన ప్రభావమును వర్ణించుచున్నది.

మూ॥ యత్రేశిల్పం కశ్యపరోచనావత్ । ఇంద్రియావత్పుష్కలం
చిత్రభాను । యస్మిన్ సూర్యా అర్పితాస్సప్తసాకం ॥ ౨౦ ॥
తస్మి నాజానమధి విశ్రయేమమితి ॥

ప॥ యత్ । తే । శిల్పం । కశ్యప । రోచనావత్ । ఇంద్రియావత్ । పుష్కలం । చిత్రభాను । యస్మిన్ । సూర్యాః । అర్పితాః । సప్త । సాకం ॥ తస్మిన్ । రాజానం । అధి । విశ్రయ । ఇమం । ఇతి॥

ఆ॥ హేకశ్యప=ఓకశ్యపా !, రోచనావత్ = కాంతిగలదియు, ఇంద్రియావత్=ఇంద్రియములకుఁ బుష్టికలుగఁజేయునదియు, పుష్కలం=సంపూర్ణమైనదియు, చిత్రభాను = అనేకవిధములైన కిరణములు గలదియునగు, తే=నీయొక్క, యత్=ఏ, శిల్పం=జగత్తును బ్రకాశింపఁజేయుట రూపమైన చిత్రకర్మకలదో, యస్మిన్=నీ ప్రకాశరూపమగు ఏచిత్రకర్మయందు; సప్తసూర్యాః = ఆరోగుఁడు మొదలగు నేడుగురు నూర్యులు, త్వయాసాకం = నీతోఁగూడ, అర్పితాః = ఉంపఁబడిరో, తస్మిన్=ఆచిత్రకర్మయందు, ఇమం = ఈ యజమానుని, రాజానం = ప్రకాశించు వానిగాఁజేసి, అధివిశ్రయ = అందరికంటె నుత్కృష్టస్థానమందుండునట్లుచేయుము ఇతి=ఈలాగున ఈమంత్రమునందు కశ్యపుని ప్రభావము చెప్పఁబడినది.

తా॥ ఓకశ్యపుడా ! ఆరోగుఁడు మొదలగుమీరు యెనమంద్రుగురును జగత్ప్రకాశకరూపమైన వ్యాపారమందుండి అనేకవిధములైన కిరణములచేఁ గాంతి గలదియు నింద్రియములకుఁ బుష్టికలుగఁజేయునదియు సంపూర్ణమైనదియు నీచేఁ గల్పింపఁబడినదియు నగు జగత్ప్రకాశకరూపమైన యేచిత్రకర్మను జేయుచున్నారో ఈ యజమానునిగూడఁ గాంతిగలవానిగాఁజేసి అట్టి వ్యాపారమందుంచి అందఱి కంటెను త్కృష్టస్థానమందున్నవానిగాఁ జేయుము అని ఈ ప్రకారముగా ఈ మంత్రమునందుఁ గశ్యపుఁడను ఎనిమిదవ నూర్యుని ప్రభావము చెప్పఁబడినది.

మూ॥ తేలస్మైసర్వే కశ్యపాజ్ఞోతిర్లభంతే । తానోమః కశ్యపాదధి
నిర్థమతి । భ్రీస్తాకర్మకృదివైవం॥

ప॥ తే । అస్మై । సర్వే । కశ్యపాత్ । జ్యోతిః । లభంతే । తాన్ । సోమః ।
కశ్యపాత్ । అధి । నిర్థమతి । భ్రీస్తాకర్మకృత్ । ఇవ । ఏవం॥

ఆ॥ తే=ఆ పూర్వోక్తమైన, సప్త=ఏడుగురు నూర్యులు, అస్మై=ఈజగ
త్తును బ్రకాశింపజేయుట కొఱకు, కశ్యపాత్=కశ్యపునివలన, జ్యోతిః=కాంతిని
లభంతే=పొందిరి, సోమః=సోముడను దేవుడు, తాన్=ఆ నూర్యులను, కశ్యపాత్=
కశ్యపునివలననే, అధినిర్థమతి=అధికమైన కాంతిగలవారినిగాఁ జేయుచున్నాఁడు,
భ్రీస్తాకర్మకృదివ=బోలుతిత్తిచే నూఁది సువర్ణము మొదలగువానిని గరగించి సువర్ణ
కారుడెట్లు శోధించునో, ఏవం=ఈ ప్రకారముగానే చేసెను.

తా॥ ఆరోగుడు మొదలగు ఏడుగురు కశ్యపునివలననే కాంతిని బొంది జగ
త్తును బ్రకాశింపజేయుచున్నారు. ఆ నూర్యులు కశ్యపునివలనఁ గాంతిపొందుట
యెట్లునగా బంగారు మంచువర్ణము కలదైనను మూసయందుంచి తిత్తిచేనూది యగ్నిని
బ్రజ్వలింపజేసి కరగించి దానియందుండు మలినము బోగొట్టి మిక్కిలి కాంతిగల
దానిగా సువర్ణ కారుడెట్లు చేయునో ఆ తీరుననే సోముడను దేవుడు పూర్వమందు
ఆ యేడుగురు నూర్యులు కాంతిగలవారైనను వారిని కశ్యపునియొద్దకుఁ దీసికొనివెళ్ళి
ఆ కశ్యపుని ప్రకాశముచే వారియందుండు మలినమును బోగొట్టి విశేష కాంతిగల
వారినిగా జేసెను. కాబట్టి కశ్యపునివలన జ్యోతిస్సును బొందినవారైరి యని
చెప్పఁబడియెను.

మూ॥ ప్రాణోజీవానీంద్రియ జీవాని । సప్తశీర్షణ్యాః ప్రాణాః ।
సూర్యా ఇత్యాచార్యాః ॥

ప॥ ప్రాణాః । జీవాని । ఇంద్రియజీవాని । సప్తశీర్షణ్యాః । ప్రాణాః ।
సూర్యాః । ఇతి । ఆచార్యాః ॥

ఆ॥ ప్రాణాః = ముఖ్యానీకములయందు సంచరించుచున్న ప్రాణవా
యవై ఏడువృత్తులచే సంచరించుటచేత, సప్తసూర్యాః = ఏడుగురు నూర్యులు,
ఇతి=ఈలాగని, ఆచార్యాః=కొందఱాచార్యులు, ఆహుః=చెప్పిరి, జీవాని=జీవనము
నకుఁ గారణమైన మనాత్మ ఆహంకారము పంచభూతములు ఈ యేడు సప్తసూర్యాః

ఏడుగురు నూర్యలు, ఇతి=ఈలాగని, కేచిదాచార్యాః=కొందఱాచార్యులు, ఆహుః=చెప్పిరి, ఇందిరియజీవాని=జీవననిమిత్తములైన చతురాది పంచేంద్రియములు మనస్సు బుద్ధి ఈ యేడు, సప్తసూర్యాః=ఏడుగురు నూర్యలు, ఇతి=ఈలాగని, కేచిదాచార్యాః=కొందఱాచార్యులు, ఆహుః=చెప్పిరి, శీర్షణ్యాః=శిరస్సునందుండు ముఖాది సప్తరంధ్రములయందు సంచరించునట్టి, ప్రిణాః=ప్రాణములు, సప్త సూర్యాః=ఏడుగురు నూర్యలు, ఇతి=ఈలాగని, కేచిదాచార్యాః=కొందఱాచార్యులు, ఆహుః=చెప్పిరి.

తా॥ ఏడుగురు నూర్యులయొక్క స్వరూపము విషయమై మతభేదమున జెప్పుచున్నాఁడు. అది యెట్లునఁగా, ముఖమునందు నాసికయందు సంచరించునట్టి ప్రాణవాయువే యేడు వృత్తులచే సంచరించుటచేత నేడుగురు నూర్యులని కొందఱును జీవనమునకుఁ గారణమైన పృథివ్యాది పంచభూతములు మహత్తు అహంకారము ఈ యేడును ఏడుగురు నూర్యులని కొందఱును జీవనమునకుఁ గారణమైన త్వగాది పంచేంద్రియములు మనస్సు బుద్ధి ఈయేడును ఏడుగురు నూర్యులని కొందఱును దలయందుండు ముఖ నాసిక చతుశ్శ్రోత్రముల సంబంధమైన యేడు రంధ్రములయందు సంచరించునట్టి వాయువులే యేడుగురు నూర్యులని కొందఱును జెప్పిరి. ఎవరు ఎట్లు చెప్పినను దాని శరీరమునందుండు తత్వములవే నూర్యబుద్ధిచే ధ్యానించిరి. కాబట్టి యిక్కడ చెప్పిన నూర్యస్వరూపము జగత్తును బ్రకాశింపజేయునట్టి ప్రత్యక్ష సప్తనూర్యుల విషయముకాదు.

మూ॥ అపశ్యమహమేతా సప్తసూర్యానితి పంచకర్ణోవాత్స్యాయ
నః । సప్తకర్ణశ్చష్టాక్షీః ॥ ౨౧ ॥ ఆనుశ్రీవిక ఏవనాకశ్యపఇతి ।
ఉభౌ వేదయితే । నహి శేకు మివమహమేరుంగంతుం ॥

మ॥ అపశ్యం । అహం । ఏతాః । సప్త । సూర్యాః । ఇతి । పంచకర్ణః ।
వాత్స్యాయనః । సప్తకర్ణః । చ । ష్టాక్షీః । ఆనుశ్రీవికః । ఏవ । నా । కశ్యపః ।
ఇతి । ఉభౌ । వేదయితే । న । హి । శేకుం । ఇవ । మహమేరుంగంతుం ॥

అ॥ అహం=నేను, ఏతాః=ఈ, సప్తసూర్యాః=ఆరోగుఁడు మొదలగు నేడుగురు నూర్యులను, అపశ్యం=చూచితిని, ఇతి, ఈలాగని, వాత్స్యాయనః=మన మహర్షియొక్క తనయుఁడగు, పంచకర్ణః = పంచకర్ణుఁడను పేరుగల మునియు,

ప్లాక్షీః=ప్లక్షమహ్నియొక్క కుమారుడగు సప్తకర్ణః=సప్తకర్ణుడను మునియు,
అహః=చెప్పెను, కించ=ఇదియే కాదు, కే=మాయద్వితకు, కశ్యపః=కశ్యపుడను యెని
మిదవ నూర్యుడు, అనుశ్రీవిక ఏవ=గురువువలన వినబడుచున్నాడుగాని చూడఁ
బడలేదు, ఇతి=ఈలాగని ఉభౌ=ఆమునీశ్వరులిద్దఱును, వేదయితే=ప్రాణులను
గూర్చి తెలుపుచున్నారు, అవాం=మేమిద్వితము, మహామేరుం=గొప్పదియగు మేరువు
పర్వతమునుగూర్చి, గంతుః=వెళ్ళుకొఱకు, నహి శేతుమివ=సమర్థులము కాకపోతిమి॥

తా॥ ఆకోగుడు మొదలుగాగల యేడుగురు నూర్యులను నేను జూచితిని
వత్సమునీశ్వరుని కుమారుడగు పంచకర్ణ మహ్నియు నేను జూచితిని ప్లాక్షము
నీశ్వరుని కుమారుడగు సప్తకర్ణమహ్నియు జెప్పిరి. మరియు మేమిద్వితము ఎని
మిదవ నూర్యుడగు కశ్యపుని వేదమువలనను గురూపదేశమువలనను వింటిమేగాని
చూడలేదనిరి. ఎందువలనననగా ఆ కశ్యపుడు మహాన్నశస్థానమైన మేరు
పర్వతమందుండుగాన నచ్చటికి మేము పోజాలమైతిమని చెప్పిరి.

మూ॥ అపశ్యమహమేతత్సూర్యమండలం పరివర్తమానం । గార్గ్యః
ప్రాణత్రాతః । గచ్ఛంత మహామేరుం ఏకం చాజహతం॥

ప॥ అపశ్యం । అహం । ఏతత్ । సూర్యమండలం । పరివర్తమానం । గార్గ్యః ।
ప్రాణత్రాతః । గచ్ఛంత । మహామేరుం । ఏకం । చ । అజహతం ॥

ఆ॥ పరివర్తమానం = మేరుపర్వతమునందుఁ దిరుగుచుండెడి ఏతత్ =ఈక
శ్యపుడను పేరుగల సూర్యమండలమును, అహం = నేను, అపశ్యం = చూచితిని,
అజహతం = ఎప్పుడును మేరువుపర్వతమును విడిచివెట్టని, ఏకం ఒక్కఁడైన కశ్యపుఁ
డను నూర్యుని, గచ్ఛంతం = చూచుటకొఱకు, మహామేరుం = గొప్పదియగు మేరు
పర్వతమునుగూర్చి, గచ్ఛంత = మిరిద్దఱు వెళ్ళుడు, ఇతి = ఈలాగని, గార్గ్యః =
గర్గునికుమారుడగు, ప్రాణత్రాతః = ప్రాణత్రాతుడను పేరుగల మునీశ్వరుడు,
తౌ = ఆపంచకర్ణ సప్తకర్ణుల గుఱించి, అహ = చెప్పెను.

తా॥ గర్గుని కుమారుడగు ప్రాణత్రాతుడు నేను మేరువును పర్వతమందుఁ
దిరుగుచుండెడి కశ్యపుడను పేరుగల యెనిమిదవ సూర్యమండలమును జూచితినియు
ఆకశ్యపుఁ డెల్లప్పుడు మేరుపర్వతమును విడిచియొండఁడుగాన మిరిద్దఱామేరు పర్వ
తంబున కేతెంచి యాయనను చూడవచ్చుననియుఁ బంచకర్ణ సప్తకర్ణులతోఁ జెప్పెను.

ప్లాక్షీః=ప్లక్షమహ్నియొక్క కుమారుడగు సప్తకర్ణః=సప్తకర్ణుడను మునియు,
అహః=చెప్పెను, కించ=ఇదియే కాదు, కే=మాయద్వితకు, కశ్యపః=కశ్యపుడను యెని
మిదవ నూర్యుడు, అనుశ్రీవిక ఏవ=గురువువలన వినబడుచున్నాడుగాని చూడఁ
బడలేదు, ఇతి=ఈలాగని ఉభౌ=ఆమునీశ్వరులిద్దఱును, వేదయితే=ప్రాణులను
గూర్చి తెలుపుచున్నారు, అవాం=మేమిద్వితము, మహామేరుం=గొప్పదియగు మేరువు
పర్వతమునుగూర్చి, గంతుః=వెళ్ళుకొఱకు, నహి శేతుమివ=సమర్థులము కాకపోతిమి॥

తా॥ ఆకోగుడు మొదలు గాఁగల యేడుగురు నూర్యులను నేను జూచితిని
వత్సమునీశ్వరుని కుమారుడగు పంచకర్ణ మహ్నియు నేను జూచితిని ప్లాక్షము
నీశ్వరుని కుమారుడగు సప్తకర్ణమహ్నియు జెప్పిరి. మరియు మేమిద్వితము ఎని
మిదవ నూర్యుడగు కశ్యపుని వేదమువలనను గురూపదేశమువలనను వింటిమేగాని
చూడలేదనిరి. ఎందువలనననగా ఆ కశ్యపుడు మహాన్నశస్థానమైన మేరు
పర్వతమందుండుగాన నచ్చటికి మేము పోజాలమైతిమని చెప్పిరి.

మూ॥ అపశ్యమహమేతత్సూర్యమండలం పరివర్తమానం । గార్గ్యః
ప్రాణత్రాతః । గచ్ఛంత మహామేరుం ఏకం చాజహతం॥

ప॥ అపశ్యం । అహం । ఏతత్ । సూర్యమండలం । పరివర్తమానం । గార్గ్యః ।
ప్రాణత్రాతః । గచ్ఛంత । మహామేరుం । ఏకం । చ । అజహతం ॥

ఆ॥ పరివర్తమానం = మేరుపర్వతమునందుఁ దిరుగుచుండెడి ఏతత్ =ఈక
శ్యపుడను పేరుగల సూర్యమండలమును, అహం = నేను, అపశ్యం = చూచితిని,
అజహతం = ఎప్పుడును మేరువుపర్వతమును విడిచివెట్టని, ఏకం ఒక్కఁడైన కశ్యపుఁ
డను నూర్యుని, గచ్ఛంతం = చూచుటకొఱకు, మహామేరుం = గొప్పదియగు మేరు
పర్వతమునుగూర్చి, గచ్ఛంత = మిరిద్దఱు వెళ్ళుడు, ఇతి = ఈలాగని, గార్గ్యః =
గర్గునికుమారుడగు, ప్రాణత్రాతః = ప్రాణత్రాతుడను పేరుగల మునీశ్వరుడు,
తౌ = ఆపంచకర్ణ సప్తకర్ణుల గుఱించి, అహ = చెప్పెను.

తా॥ గర్గుని కుమారుడగు ప్రాణత్రాతుడు నేను మేరువును పర్వతమందుఁ
దిరుగుచుండెడి కశ్యపుడను పేరుగల యెనిమిదవ సూర్యమండలమును జూచితినియు
ఆకశ్యపుఁ డెల్లప్పుడు మేరుపర్వతమును విడిచియొండఁడుగాన మిరిద్దఱామేరు పర్వ
తంబున కేతెంచి యాయనను చూడవచ్చుననియుఁ బంచకర్ణ సప్తకర్ణులతోఁ జెప్పెను.

అ॥ సప్తనూర్యాః=ఏడుగురు నూర్యలు, దివం=అంతరిక్షమును, అనుప్రవి
ష్టాః=క్రమముగా వ్యాపించియున్నారు, దక్షిణావాక్ = కాస్త్రోక్త దక్షిణలుగల
యారుణకేతుకాగ్ని, తా॥=ఆనూర్యులను, అను = అనుసరించి, పథిభిః=చల్లనైన
మార్గములచేత, ఏతి=మేరుపర్వతమును బొందుచున్నాడు, తేసర్వే = ఆ యేడుగురు
నూర్యులను, ఊర్జం=క్షీరాదిభోగ్యపదార్థమును, దుహానాః=కల్పింపఁజేసినవారలై,
అనపస్సురంతః = అనుకూలమగునట్లు ప్రకాశించుచు, అస్మై = అరుణకేతుకాగ్ని
తాదాత్మ్యమును బొందియున్న ఈ యజమానుని కొఱకు, ఘృతం=ఘృతాదులతోఁ
దల్యమగు మేరుమార్గరూపమగు ఆకాశమును, ఆతపన్తి = ప్రకాశింపఁజేయు
చున్నారు, ఇతి=ఈలాగని, ఏషా=ఈ మంత్రము, తేషాం=ఆ నూర్యులయొక్క,
ప్రభావము వర్ణించునదియై, భవతి=అగుచున్నది.

తా॥ ఆరోగుడు మొదలగు ఏడుగురు నూర్యుల క్రమముగా నాకాశమును
వ్యాపించియున్నారు. యజమానుడు కాస్త్రోక్తప్రకారముగా యజ్ఞముఁజేసి యథా
విధిగా దక్షిణలనిచ్చి జన్మాంతరమున అరుణకేతుకాగ్నితాదాత్మ్యమును బొంది
మేరుమార్గమునకు దిగువనుండు ముగ్గురు నూర్యులకు మధ్యయందుండు సుఖకరమైన
మార్గములచేత మేరుపర్వతమునకుఁ బోవుచుండఁగా నా యేడుగురు నూర్యులు
ఈ యజమానునికి క్షీరాదిభోగ్యవస్తువులను గల్పించి ఇక్కడకు రండి, ఇక్కడ
కూర్చుండుఁడు, ఇది భుజింపుఁడు, అనునట్టి శ్రీయవాక్యములఁ బలుకుచు మిక్కిలి
శీతోష్ణములుగాక అనుకూలమగునట్లు ప్రకాశించుచు మార్గమునందు ఘృతాదివస్తు
వులతో సంపూర్ణమైన యాహారము నిచ్చుచు మేరుమార్గమునుఁ బ్రకాశింపఁజేయు
చున్నారు. ఈలాగని ఈ మంత్రము ఆ నూర్యుల సామర్థ్యము చెప్పుచున్నది.

మూ॥ సప్తర్షిజ సూర్యా ఇత్యాచార్యాః ॥

ప॥ సప్త । ఋత్విజః । నూర్యాః । ఇతి । ఆచార్యాః ॥

అ॥ సప్త=ఏడుగురైన, ఋత్విజః=ఋత్విక్కులే, సప్తనూర్యాః=ఏడుగురు
నూర్యులు, ఇతి=ఈలాగని, ఆచార్యాః= కొండతాచార్యులు, ఆహుః=చెప్పిరి ॥

తా॥ ఋత్విజును జేయించునట్టి హోత, ప్రకస్త, బ్రాహ్మణాచ్చంసి, పోత,
నేప్త, అచ్చావాక, అగ్నిధ, అను నేడుగురైన యే ఋత్విక్కులు కలరో వారినే
యేడుగురు నూర్యులని కొందఱు పెద్దలు చెప్పిరి.

మూ॥ తేషామేషాభవతి॥

ప॥ తేషాం । ఏషా । భవతి॥

అ॥ తేషాః=ఋత్వికస్వరూపమైననూర్యులయొక్క, ప్రతిపాదికా = ప్రతిపాదనచేయునదియై, ఏషా=ఈ చెప్పబోవుఋక్కు, భవతి=అగుచున్నది.

తా॥ ఆయేడుగురు ఋత్విక్కులను యేడుగురు నూర్యులనుగా ఈ ముందు చెప్పబోవు ఋక్కు ప్రతిపాదనచేయుచున్నది.

మూ॥ సప్తదిశోనానానూర్యాః॥ ౨౩॥ సప్తహోతార ఋత్విజః
దేవా ఆదిత్యాయేసప్త । తేభిస్సో మాభీరక్షణ ఇతి॥

ప॥ సప్త । దిశః । నానానూర్యాః । సప్త । హోతారః । ఋత్విజః । దేవాః
ఆదిత్యాః । యే । సప్త । తేభిః । సోమ । అభి । రక్ష । నః । ఇతి॥

అ॥ సప్త = ఏడైన, దిశః = ఆగ్నేయము మొదలీశాన్యమునఱకు నుండు దిక్కులు, నానానూర్యాః = అనేకులైన నూర్యులుకలవి, తే = ఆయేడు దిక్కులకు నధిపతులగు నూర్యులు, హోతారః = హోతృ మొదలగు, సప్తఋత్విజః = ఏడుగురు ఋత్విక్కులగుచున్నారు, యే = ఏ, సప్త = ఏడుగురు ఋత్విక్కులు కలరో, తే=వారు, దేవాః=దేవతలై, ఆదిత్యాః=నూర్యులని చెప్పబడుచున్నారు, సోమ=యజ్ఞమునకు నధిపతివగు ఓ సోమఁడా! తేభిః, తైః, ఆనూర్యులచేత, నః=మమ్ములను, అభిరక్ష=రక్షింపజేయుము.

తా॥ నూర్యుఁ డడయించునట్టి తూర్పుదిక్కు అందఱకుఁ దెలిసియేయున్నది. ఇదిగాక ఆగ్నేయముమొదలీశాన్యమునఱకు నుండు నేడు దిక్కులయందునను అనేక మైన నూర్యులు సంచరించు చుండిరి. వారే హోతృ మొదలగు నేడుగురు ఋత్విక్కులని చెప్పబడుచుండిరి. ఈ యేడుగురు ఋత్విక్కులేదేవతలై నూర్యులని చెప్పబడుచున్నారు. సోమఁడా! సప్తహోతృ స్వరూపులగు ఆదిత్యులచే మమ్ములను రక్షింపజేయుము.

మూ॥ తదప్యామ్నాయః । దిగ్భాజ ఋతూన్కరోతి ॥

ప॥ తత్ । అపి । ఆమ్నాయః । దిగ్భాజః । ఋతూన్ । కరోతి ॥

అ॥ తత్ అపి=ఏడుదిక్కులయందు అనేక నూర్యులుండిరనుట, ఆమ్నాయః=

వేదము చెప్పుచున్నదిగాని ప్రత్యక్షము చూడఁబడలేదు, దిగ్భాజః=దిక్కులయందు
సంచరించునట్టి నూర్యులు, ఋతూః=ఋతుధర్మములను, కరోతి=చేయుచున్నారు.

తా॥ ఆగ్నేయాది యేడుదిక్కులయందు అనేకనూర్యులుండిరన్నమాట వేదము
చెప్పుచున్నదిగాని ప్రత్యక్షముగా దూర్పుదిక్కునందువలెనే చూచియుండలేదు.
అయినను అనంత నూర్యులుండిరనుటకు యుక్తియొకటి కలదు. అది యెట్లునఁగా
ఏయే దిక్కులయందు ఏయేఋతుధర్మములు జరిగినను ఆయా దిక్కులయందు నూర్య
ప్రకాశములేనిది సంభవింపదు గాన అనంత నూర్యులుండిరని యేడు యుక్తిని యొప్పు
కొనవలసి యున్నది.

మూ॥ ఏతయైవావృతా సహస్రీసూర్యతాయా ఇతి వైసంపాయనః॥

ప॥ ఏతయా । ఏవ । ఆవృతాః । సహస్రీ సూర్యతాయాః । ఇతి వైశం
పాయనః॥

అ॥ ఏతయైవ=ఈ న్యాయముచేతనే, సహస్రీసూర్యతాయాః=సహస్రీ నూర్య
భేదములు, ఆ వృతాః=ఽల్పింపఁదగినవి, ఇతి=ఈ లాగని, వైశంపాయనః=వైశం
పాయనముని చెప్పెను.

తా॥ ఎక్కడ ఋతుధర్మములు ప్రవర్తించునో అక్కడ ఆ ఋతుధర్మ ప్రవర్త
కుండైన నూర్యుఁడుండవలయునుగాన అనేక దిక్కులయందు వసంతాది ఋతుధర్మ
ములు ప్రవర్తించుట చేతననంత నూర్యత్వ మంగీకరింపవలసి యుండఁగా సప్తనూర్య
లుండిరనుటకు నేమి యాశ్చర్యమని వైశంపాయనమునీశ్వరుఁడు చెప్పియున్నాఁడు.

మూ॥ తస్యైషాభవతి । యద్ధ్యావఇన్ద్రితేశతగ్ం శతంభూమిః ।
ఉతస్యః । నత్వావజ్రిన్ సహస్రీగ్ం సూర్యాః ॥౨౪॥ అను
నజాతమప్తరోదసీఇతి॥

ప॥ తస్య । ఏషా । భవతి । యత్ । ద్యావః । ఇంద్రీ । తే । శతం । శతం ।
భూమిః । ఉత । స్యః । న । త్వా । వజ్రిన్ । సహస్రీం । సూర్యాః । అను ।
న । జాతం । అప్తరోదసీ । ఇతిః

అ॥ ఇంద్రీ=ఓ యింద్రుడా, తే=నీకు, శతం=నూలు, ద్యావః=స్వర్గములు
ఉత=మీయు, శతం=నూలు, భూమిః=భూములు । స్యఃయత్=ఉన్నట్లాయె
నా, వజ్రిన్=ఓ యింద్రుడా ! రోదసీ-ఆద్యావాపుధివీల మధ్యయందు, జాతం=

ఉన్నట్టి, త్వా=నిన్ను, సహస్రింనూర్యాః=అనేకనూర్యులు, నాస్వప్తన=అనుసరించి వ్యాపించి యుండలేదనినమాట లేదు, అనఁగా వ్యాపించియున్నారనుట ఇతి=ఈలాగని, ఏష=ఈ ఋక్కు, తస్య=ఆ నూర్యుల ప్రతిపాదనం గూర్చి, భవతి=అగుచున్నది.

తా॥ వజ్రధరుడవగు నో యింద్రుడా! నూలు స్వర్గములు నూలుభూమి లున్నవని శ్రుతులు ప్రతిపాదనఁ జేయుచున్నవి. అట్లున్నయెడల ప్రతిద్యవా పృథివీలమధ్యను నీవు వ్యాపించియుండవలయును. ఇట్టి నూలుప్రదేశములయందు వ్యాపించియున్న నిన్ను అనుసరించి అనంతనూర్యులు అన్ని ప్రదేశములయందు వ్యాపించియున్నారనిన మాట నిశ్చయము. అని ఈ ఋక్కు అనేక నూర్యులుండుటను గూర్చి ప్రతిపాదనఁ జేయఁబడినది.

మూ॥ నానాలింగత్వాదృతూనాం నానాసూర్యత్వం॥

ప॥ నానాలింగత్వాత్ । ఋతూనాం । నానాసూర్యత్వం॥

ఆ॥ ఋతూనాం ఋతువులు నానాలింగత్వాత్=అనేకవిధ ధర్మములు కలవగుటవలన, నానాసూర్యత్వం=అనేక నూర్యులుండుట॥

తా॥ ఒక్కడే నూర్యుడనిన యెడల వసంతఋతువు మొదలగు నూలు ఋతువుల ధర్మములు భేదముగా నున్నవిగాన ఆయాఋతువుల ధర్మ ప్రవర్తనకు ఆయానూర్యులుండుటచే వసంతసూర్యత్వ మంగీకరింపవలసి యున్నది.

మూ॥ అష్టేతు వ్యవసితా ఇతి ॥

ప॥ అష్టే । తు । వ్యవసితాః । ఇతి ॥

ఆ॥ అష్టేతు=ఎనమంద్రు నూర్యులు, వ్యవసితాః=నిశ్చయింపఁబడిరి, ఇతి=ఈలాగని చెప్పఁబడెను.

తా॥ పూర్వము ఎనమంద్రు నూర్యులు అని చెప్పఁబడెను. ఇప్పుడు అనంత నూర్యులని చెప్పఁబడెను. ఈ రెంటికి విరోధముగా నున్నదని ప్రశ్నించేసితివేని చెప్పుచున్నాము. అనేక నూర్యులుండి నప్పటికీ శాస్త్రమువలనను యుక్తి వలనను నిర్ధారము చేయుటయేగాని వారినందఱును ఎవరునుజూచి యుండలేదు వారిలో ఆరోగుడు మొదలగు నేడుగురిని మేము చూచితిమని చెప్పిన పంచకర్ణ సప్తకర్ణుల వచనము వలనను, ఎనిమిదవ నూర్యుండగు కశ్యపుని గూడ నేను జూచితివని చెప్పిన

ప్రాణతాత్రుని వచనమువలనను ప్రత్యక్షముగాఁ జూడఁబడిన నూర్యులు ఎనమంద్రుఁ
అని పూర్వాపరవాక్యములను సచువ్యయము చేసికొనవలయును.

మూ॥ సూర్యమండలాన్యష్టాత ఊర్ధ్వం । తేషామేషా భవతి ॥

ప॥ సూర్యమండలాని । అష్ట । అతః । ఊర్ధ్వం । తేషాం । ఏషా । భవతి ।

అ॥ అతః=ఈ కారణమువలన, ఊర్ధ్వం=అంతరిక్షమందు, అష్ట=ఎనిమిది
సూర్యమండలాని=సూర్యమండలములు, సంతి=కలవు, తేషాం=వారి యొక్క ప్రతి
పాదసంగూర్చి, ఏషా=వీరిఋక్కు, భవతి=అగుచున్నది.

తా॥ పంచకర్ణ సప్తకర్ణ ప్రాణతాత్రులు మేము చూచితిమని చెప్పుట
వలన అంతరిక్షమందు ఎనిమిది సూర్యమండలము లున్నవని నిశ్చయింపఁబడినవి. ఆ
సూర్యమండలములను గూర్చియే ముందు చెప్పఁబోవు మంత్రము ప్రతిపాదన
చేయుచున్నది.

మూ॥ చిత్రం దేవానాముదగాదనీకం । చక్షుర్మిత్రస్య వరుణస్య
గ్నేః । ఆపార్ద్ధ్యావాపృథివీ అంతరిక్షం । సూర్య ఆత్మాజగ
తస్తస్థషశ్చేతి ॥

ప॥ చిత్రం । దేవానాం । ఉదగాత్ । అనీకం । చక్షుః । మిత్రస్య । వరు
ణస్య । అగ్నేః । ఆపాః । ద్వావాపృథివీ । అంతరిక్షం । సూర్యః । ఆత్మా ।
జగతః । తస్థషశ్చ । చ । ఇతి ॥

అ॥ చిత్రం=అనేకవిధములైనట్టిదియు, దేవానాం=దేవతలకు, అనీకం=నేనగా
నున్నట్టిదియు, మిత్రస్య = మిత్రుడను దేవునకును, వరుణస్య = వరుణునకును,
అగ్నేః=అగ్నికిని, చక్షుః=నేత్రప్రాయమైనట్టి, యత్=ఏ, మండలం=సూర్యమం
డలము కలదో, తత్=ఆ మండలము, ఉదగాత్=ఉదయించుచున్నది, తత్=ఆ
మండలము, ద్వావాపృథివీ=స్వర్గలోక భూలోకములను, అంతరిక్షంచ = ఆకాశ
మును, వ్యాపించియుండుచున్నది, సూర్యః=ఆ మండల స్వరూపుడైన సూర్యుడు,
జగతః=జంగమములకును, తస్థషశ్చ=స్థావరములకును, ఆత్మా = అంతర్యామియై,
భవతి=అగుచున్నాడు .

తా॥ సూర్యమండలము అనేకము లగుటచేఁ జిత్రముగా నున్నదియు పూర్వ
మందు వృత్తానుయని కరీరమే చీకటిగా నేర్పడినది గాన అట్టి శత్రుస్వరూపమైన

చీకటిని బోగొట్టుటకు దేవతలకు నైశ్యముగా నున్నదియు తేజస్వీయాప మగు
 టచే మిత్రుఁడు వరుణుఁడు అగ్ని మొదలగు దేవతలకు నేత్రప్రాయముగానున్నది
 యునగు యే నూర్యమండలము కలదో ఆ నూర్యమండలము తూర్పు దిక్కున నుడ
 యించి స్వర్గలోక భూలోకాంతరిక్షముల యందుఁ దన కాంతిచే నిండి ప్రకాశిం
 చుచున్నది. ఆ మండల స్వరూపుండగు నూర్యుఁడు స్థావర జంగమాత్మకమగు
 ప్రపంచమునందు అంతర్యామిగా నుండెను.

ఇతి సప్తమోను వాకస్సమాప్తః

—♦ అథఅష్టమోనువాకః ప్రారభ్యతే ♦—

మూ॥ క్వేదమభ్రంని విశతే । క్వాయగ్ం సంవత్సరోమిధః । త్వాహః
 క్వేయం దేవరాత్రీ । క్వమాసాఋతవశ్శ్రితాః॥

ప॥ క్వ । ఇదం । అభ్రం । నివిశతే । క్వ । అయం । సంవత్సరః । మిధః ।
 క్వ । అహః । క్వ । ఇయం । దేవ । రాత్రీ । క్వ । మాసాః । ఋతవః । శ్రితాః॥

ఆ॥ దేవ=ఓ ప్రభువా !, ఇదం=ఈ, అభ్రం=మేఘము, క్వ=ఎక్కడ, నివి
 శతే=ఉండినది, మిధః=అనేక కాలావయములతోఁగూడిన, అయం=ఈ సంవత్స
 రము, క్వ=ఎక్కడ నివిశతే=ఉండినది, అహః=పగలు, క్వ=ఎక్కడ, నివిశతే=ఉండి
 నది, ఇయం=ఈ రాత్రీ=రాత్రీ, క్వ=ఎక్కడ, మాసాః=మాసములు, ఋతవః=
 ఋతువులు, క్వ=ఎక్కడ, శ్రితాః=ఆశ్రయించియున్నవి.

తా॥ మేఘము అనేక కాలావయవవిశిష్టమైన సంవత్సరము పగలు రాత్రీ
 మాసములు ఋతువులు ఇవియన్నియు దేనియాధారముచేనున్నవి. వీని కన్నింటికీ
 గారణమేది చెప్పుచుని యడిగెను.

మూ॥ అర్థమాసాముహూర్తాః । నిమేషాస్త్రుటిభిస్సహ । క్వేమా
 ఆపోనివిశన్తే । యదీతోయాన్తి సంప్రతి॥

ప॥ అర్థమాసాః । ముహూర్తాః । నిమేషాః । త్రుటిభిః । సహ । క్వ । ఇమాః ।
 ఆపాః । నివిశన్తే । యది । ఇతః । యాన్తి । సంప్రతి॥

ఆ॥ త్రుటిభిస్సహ=త్రుటిలు అని పేరుగల స్వల్పకాలములతోఁగూడ, అర్థ
 మాసాః=కుక్షపక్ష బహుళపక్షములు, ముహూర్తాః=రెండు ఘడియల ప్రమాణము

గలకాలములు, క్వ=ఎక్కడ, నివిశస్తే=ఉన్నవి, ఇమాః=ఈ, ఆపః=జలములు, క్వ=ఎక్కడ, నివిశస్తే=ఉంచుచున్నవి, ఇతః= ఈ భూలోకమునుండి, క్షత్ర=ఎక్కడికి, ఘృతకలే=గ్రీష్మకాలంబున, యాన్తి=వెళ్ళుచున్నవి, సంప్రతి=అప్పుడు, క్వ=ఎక్కడ, నివిశస్తే=ఉంచుచున్నవి.

తా॥ పక్షములు ముహూర్తములు తుర్రులు మొదలగు కాలములు ఎక్కడ ఉంచుచున్నవి, మరియు ఈజలములు గ్రీష్మకాలంబున ఎక్కడకి వెళ్ళుచున్నవి అప్పుడు అక్కడే తీరున ఉంచుచున్నవి అని ప్రశ్నచేసెను.

మూ॥ కాలా అపున్నివిశస్తే । ఆపస్సూర్యేసమాహితాః॥౨౩॥ అభ్రా

ణ్యః ప్రపద్యంతే । విద్యుత్సూర్యే సమాహితా॥

ప॥ కాలాః । అపున్నివిశస్తే । ఆపః । సూర్యే । సమాహితాః । అభ్రాణి । ఆపః । ప్రపద్యంతే । విద్యుత్ । సూర్యే । సమాహితా ॥

ఆ॥ కాలాః=కాలములు, అపున్=జలములయందు, నివిశస్తే=నివసించుచున్నవి, ఆపః=జలములు, సూర్యే=సూర్యునియందు, సమాహితాః=ఉన్నవి, అభ్రాణి=మేఘములు, ఆపః = సూర్యకిరణములద్వారా జలములను, ప్రపద్యంతే = పొందుచున్నవి, విద్యుత్=మెఱుపు, సూర్యే=అదిత్యునియందు, సమాహితా=ఉన్నది.

తా॥ ఆపోవా ఇదమగ్రేసలిల మాసీత్ అను శ్రుతిప్రమాణముచే సృష్టికిఁ బూర్వంబున జలమయముగా నుండుటచే సంవత్సరము మొదలు తృటివఱకు నుండు కాలములన్నియు జలములయందున్నవి. ఈజలములు గ్రీష్మకాలంబున సూర్యకిరణము లచే శోషింపఁబడి యాసూర్యకిరణములయందున్నవి. అట్టి సూర్యకిరణములయందున్నట్టి జలములను మేఘములు పొందుచున్నవి. మేఘములయందున్నట్టి మెఱుపు సూర్యునికాంతి సంబంధమైనది.

మూ॥ అనవర్ణేమేభూమీ । ఇయంచాసౌచరోదసీ॥

ప॥ అనవర్ణే । ఇమే । భూమీ । ఇయం । చ । అసీ । చ । రోదసీ॥

ఆ॥ ఇమే=ఈ, భూమీ=భూమ్యంతరిక్షములు, అనవర్ణే=మంచిరూపములు గానున్నవి, ఇయంచ=ఈభూమియు, అసౌచ=ఈ అంతరిక్షము, రోదసౌ=రోదశ్య భూమిచేఁకెప్పఁబడుచున్నవి॥

తా॥ రోదశ్శబ్దముచేఁ జెప్పబడెడు భూమ్యంతరిక్షములు రెండును అనేక విధములగు దేవతలచేఁ బరిపూర్ణములగుటచే సురూపములుగానున్నవి.

మూ॥ కిన్స్విదత్రాంతరాభూతం । యేనేమేవిధ్యతేఉభే । విష్ణునా
విధ్యతేభూమి । ఇతివత్సస్యవేదనా॥

ప॥ కిం । స్విత్ । అత్ర । అంతరాభూతం । యేన । ఇమే । విధ్యతే । ఉభే ।
విష్ణునా । విధ్యతే । భూమి । ఇతి । వత్సస్య । వేదనా ॥

అ॥ ఎన=ఎవనిచేత, ఇమే=ఈ, ఉభే=రెండైన భూమ్యంతరిక్షములు, విధ్యతే=ధరింపఁబడుచున్నవి, అత్రాంతరా=ఈ రెంటిమధ్యను, కిన్స్విద్భూతం=ఏమియున్నది, భూమి=భూమ్యంతరిక్షములు, విష్ణునా=వ్యాపకశీలుడైన పరమేశ్వరునిచే, విధ్యతే=ధరింపఁబడినవి, ఇతి = ఈలాగని, వత్సస్య = వత్సచహముని యొక్క, వేదనా=అనుభవప్రకటనము.

తా॥ ఈ భూమ్యంతరిక్షములు ఎవరిచే ధరింపఁబడినవి ఈ రెంటిమధ్య నేమి యున్నదని ప్రశ్న వేయఁగాఁ జెప్పుచున్నాఁడు. ఈ భూమ్యంతరిక్షములు రెండును సమస్త జగత్కారణుండగు పరమేశ్వరునిచే ధరింపఁబడినవి వత్సచహముని తన అనుభవమును బ్రకటనచేసి యున్నాఁడు.

మూ॥ ఇరావతీధేనుమతీహిభూతం । సూర్యవసినీమనుషేదశస్యే ।
వృష్టభ్నాదోదసీ విష్ణవేతే । దాధర్థపృథివీ మభితోమయా
తైః ॥

ప॥ ఇరావతీ । ధేనుమతీ । హి । భూతం । సూర్యవసినీ । మనుషే । దశ
స్యే । వి । అష్టభ్నాత్ । రోదసీ । విష్ణో । ఏతే । దాధర్థ । పృథివీం । అభితః ।
మయాతైః॥

అ॥ ఇరావతీ=అన్నముకలవియు, ధేనుమతీ=పశువులు కలవియు, సూర్యవసినీ=యోగ్యమైన భక్త్యములు కలవియునగు, ఏతే=ఈ భూమ్యంతరిక్షములు, మనుషే=మనుష్యులకొఱకు, దశస్యే=అన్నము మొదలగువాని నిచ్చుకొఱకు సమర్థమైనవియై, భూతం=అయినవి, ఏతే=ఈ, రోదసీ=భూమ్యంతరిక్షములను, విష్ణుః=విష్ణుమూర్తి, వృష్టభ్నాత్ = మిక్కిలి ధరించియున్నాఁడు, విష్ణో=ఓ విష్ణుమూర్తి!, త్వం = నీవు, పృథివీం = స్వర్గలోకముతోఁగూడ ఈభూమిని, అభితః = అంతటను, మయాతైః=కిరణములచేత, దాధర్థ=ధరించియుంటివి.

తా॥ ఈ భూమ్యంతరిక్షములు అన్నముకలవియు, పశువులుకలవియు, యోగ్యమైన భక్ష్యములుకలవియునై మనుష్యులకు నన్నము మొదలగువాని నిచ్చునట్టివియై అగుచున్నవి. అట్టి భూమ్యంతరిక్షములను విష్ణువు ధరించియున్నాఁడు. ఓ విష్ణుమూర్తి! నీవు స్వర్గసహితమైన భూమినంతయును నీకిరణములచేత మేకులచే బిగించి పట్టుకొనినట్లు పట్టుకొనియున్నావు. యిక్కడ మనుష్యులకొఱకు నన్నమునిచ్చుకొఱకు సమర్థమైనవియని చెప్పుటచేత నన్నిప్రాణులలో మనుష్యులు ప్రధానులుగాన మనుష్యశబ్దమువలన నిక్కడ నన్నిప్రాణులు గ్రహింపఁదగియున్నవి. కాబట్టి ఆయాప్రాణులకు నాయాయాహారములను గల్పించి యిచ్చుచున్నవని చెప్పుకొనవలయును.

మూ॥ కింతద్విష్ణోర్బలమాహుః । కాదీప్తిః కింపరాయణం । ఏకో
యద్ధారయద్దేవః । రేజతీరోదసీఉభే ॥

ప॥ కిం । తత్ । విష్ణోః । బలం । ఆహుః । కా । దీప్తిః । కిం । పరాయణం ।
ఏకః । యత్ । ధారయత్ । దేవః । రేజతీ । రోదసీ । ఉభే ॥

అ॥ యత్=ఏ, ఏకః=ఒక్కఁడైన, దేవః=దేవుఁడు, రేజతీ=ప్రకాశించునట్టి, ఉభే=రెండైన, రోదసీ = భూమ్యంతరిక్షములను, ధారయత్ = ధరించెనో, తద్విష్ణోః=ఆ విష్ణువునకు, తత్=ఆ, బలం=బలము, కిం=ఏమిటి, దీప్తిః=ప్రకాశమును, కా=ఎక్కడిది, పరాయణం=సహాయభూతమైన వస్తువయు, కిం=ఏది ॥

తా॥ ఏవిష్ణువు తాను ఒక్కఁడైనను బ్రకాశించునట్టి ఈభూమ్యంతరిక్షముల రెంటిని ధరించి యున్నాఁడో, ఆవిష్ణువునకు ఆబలము ఎక్కడిది. ఆకాంతి యెక్కడిది. ఆయనకు సహాయకారి యగు వస్తువేది యని పృచ్ఛకులు ప్రశ్నించిరి.

మూ॥ వాతాద్విష్ణోర్బలమాహుః । అక్షరాదీప్తిరుచ్యతే । త్రిపదా
ద్ధారయద్దేవః । యద్విష్ణోరేకముత్తమమ్ ॥ ౨౮ ॥

ప॥ వాతాత్ । విష్ణోః । బలమ్ ॥ ఆహుః । అక్షరాత్ । దీప్తిః । ఉచ్యతే ।
త్రిపదాత్ । ధారయత్ । దేవః । యత్ । విష్ణోః । ఏకమ్ । ఉత్తమమ్ ॥

అ॥ విష్ణోః=విష్ణువునకు, బలం=బలము, వాతాత్=వాయువువలన, ఆగతం=కాదునదని, ఆహుః=పెద్దలు చెప్పిరి, దీప్తిః=కాంతి, అక్షరాత్=వాచనరహితమైన పరబ్రహ్మమువలన కలిగినదని ఉచ్యతే=చెప్పఁబడుచున్నది, దేవః=విష్ణుమూర్తి,

త్రిపదాత్ = జగదంశరహితమైనదియునగు అంశత్రయ విశిష్టమైన చైతన్యమువలననే సామర్థ్యముగలవాడై, ధారయత్ = ప్రపంచమునంతనుధరించి యున్నాడు, యత్ = ఏమూడు అంశముల చైతన్యము కలదో, తత్ = అదియే, విష్ణోః = విష్ణువుయొక్క ఉత్తమం = అధికమైన, ఏకం = ఒక్కటి యగు రూపము॥

తా॥ విష్ణువునకు బలము వాయువువలన రాబడినదనియు నాశనరహితమైన పరబ్రహ్మము వలననే సమస్త ప్రపంచమును బ్రకాశింపజేయునట్టి కాంతి కలిగినదనియు బెద్దలు చెప్పిరి. మఱియు బరబ్రహ్మముయొక్క నాలుగుఅంశములలో నొక యంశముల ప్రపంచస్వరూపమైనది. మిగిలిన మూడు యంశములు ప్రపంచ సంబంధములేక కేవలసందకరమైన చైతన్యముగా నున్నవి. కాబట్టి అట్టి ప్రపంచ సంబంధరహితమైన మూడు అంశములవలనను బొందబడిన సామర్థ్యము కలవాడై ఈ ప్రపంచము నంతయును ధరించియున్నాడు. ఆ మూడు అంశములుగల చైతన్య స్వరూపమే ఈ విష్ణువుయొక్క శ్రేష్ఠమగు రూపమైయున్నది.

మూ॥ అగ్నయో వాయవశ్చైవ । ఏతదస్యపరాయణం॥

ప॥ అగ్నయః । వాయవః । చ । ఏవ । ఏతత్ । అస్య । పరాయణం॥

అ॥ అగ్నయః = అగ్నిహోత్రులు, వాయవశ్చ = వాయువులు, అనునవియేవి కలనో, ఏతత్ = ఈ సమస్తము, అస్య = ఈ విష్ణువునకు, పరాయణం = ముఖ్యసహకారిగానున్నది.

తా॥ అగ్నిహోత్రులు వాయువులు మొదలగు సమస్తభూతములు ఈ విష్ణువునకు సహకారముగా నున్నవి.

మూ॥ పృచ్ఛామిత్యాపరం మృత్యుం । అవమమధ్యమంచతుం ।
లోకంచ పుణ్యపాపానాం । ఏతత్పృచ్ఛామి సంప్రతి॥

ప॥ పృచ్ఛామి । త్యా । పరం । మృత్యుం । అవమం । మధ్యమం । చతుం ।
లోకం । చ । పుణ్యపాపానాం । ఏతత్ । పృచ్ఛామి । సంప్రతి॥

అ॥ సంప్రతి = ఇప్పుడు, పరం = పరమనెడు, అవమం = అవమమనెడు, మధ్యమం = మధ్యమమనెడు, చతుం = చతువు అనెడు, మృత్యుం = మృత్యువునుగూర్చి, త్యా = నిన్ను, పృచ్ఛామి = అడుగుచున్నాను, ఏతత్ = ఈ, పుణ్యపాపానాం = పుణ్య పాపములయొక్క, లోకంచ = సమూహమును పృచ్ఛామి = అడుగుచున్నాను॥

తా॥ పరమ అవమమ మధ్యమమ చతువు అనెడు నాలుగువిధములగు మృత్యువుల స్వరూపమెట్లుకంటిదో పుణ్యాత్ముల పాపాత్ముల స్వరూప మెట్లుకంటిదో చెప్పుచుని తెలియని యొక మునీశ్వరుడు తెలిసికట్టి మునీశ్వరునిఁ జెప్పుచుని యడిగెను.

మూ॥ అముమాహుః పరమృత్యుం । పవమానస్తు మధ్యమం । అగ్ని రేవావమౌమృత్యుః । చంద్రమార్చతురుచ్యతే ॥ ౨౭ ॥

ప॥ అముం । ఆహుః । పరం । మృత్యుం । పవమానం । తు । మధ్యమం । అగ్నిః । ఏవ । అవమః । మృత్యుః । చంద్రమాః । చతుః । ఉచ్యతే ॥

అ॥ అముం=ఈ కనబడునట్టిసూర్యుని, పరం=పరమనెడు, మృత్యుం=మృత్యువుగాను, ఆహుః=చెప్పిరి, పవమానం=వాయువుని, మధ్యమం=మధ్యమమను మృత్యువుగాను, ఆహుః=చెప్పిరి, అగ్నిః=అగ్నిహోతుఁడు, అవమః=అవమమను, మృత్యువు = మృత్యువుగా, ఉచ్యతేఏవ = చెప్పబడుచున్నాఁడు, చంద్రమాః = చంద్రుఁడు, చతుః=చతువనెను, మృత్యువుగా, ఉచ్యతేఏవ=చెప్పబడుచున్నాఁడు॥

తా॥ ఈ కనబడునట్టి సూర్యుఁడు అహోరాత్రములచే సర్వప్రాణుల నాయువును క్షయింపఁజేయుటచేత పరమను మృత్యువుగాఁ జెప్పబడుచున్నాడు. ప్రాణ వాయువు నాడలయందు మఱియొకవిధముగా సంచరించుటచే విశేషముగా క్వాసములు తగ్గిపోవుటవలన వాయువును మధ్యమమనుపేరుగలదై మృత్యువుగాఁ జెప్పబడుచున్నది. జరరాగ్ని మందముగానున్నయెడల భుజించిన పదార్థము జీర్ణము కాకుండుటచే రోగాదులేర్పడును. అందువలన అగ్నియును అవమమపేరుగలదై మృత్యువుగాఁ జెప్పబడియెను. ఓషధులకు నధిపతియగు చంద్రుఁడు నొకానొక సమయమందు నాయోషధులను జక్కగా వృద్ధి నొందింపక పోయినయెడల నాహారము నకు భంగముకలుగును గావున చంద్రుఁడును చితువను మృత్యువుగాఁ జెప్పబడుచున్నాఁడు.

మూ॥ అనాభోగాః పరమృత్యుం । పాపాస్సంయన్తిసర్వదా । ఆభో గాస్తే వసంయన్తి । యత్ర పుణ్యకృతోజనాః ॥

ప॥ అనాభోగాః । పరం । మృత్యుం । పాపాః । సంయన్తి । సర్వదా । ఆభోగాః । తు । ఏవ । సంయన్తి । యత్ర । పుణ్యకృతః । జనాః ॥

అ॥ పాపాః=శుక్రి స్మృతులను అతిక్రమించిన పాపాత్ములు, అనాథాః=ఆత్మసంబంధమైన సుఖము లేనివారై, సర్వదా=ఎల్లప్పుడు, పరమృత్యుం పరమనుమృత్యువును, అహోరాత్రములు గడచిపోవుటచేత నహోరాత్ర కర్తయగు నూర్యుని సంబంధమగు మృత్యువును, సంయంతి=పొందుచున్నారు, ఆభోగాస్తూః శుక్రిస్మృతుల నతిక్రమింపక సన్మార్గమునఁ ప్రవర్తించునట్టి సత్పురుషులు, యత్ర=ఏ పుణ్యలోకంబున, పుణ్యకృతః=పుణ్యమును జేసినట్టి మనుష్యులు, వర్తంతే=ఉండు చున్నారో, తం=ఆలోకమును, సంయంత్యేవ=పొందుచున్నారు.

తా॥ ఏ మనుష్యులు శుక్రిస్మృతుల నతిక్రమించి నడచుచున్నారో వాఁడు ఆత్మసంబంధమగు సుఖము లేనివారై, అహోరాత్ర క్షయరూపమగు నూర్యుని సంబంధమగు మృత్యువును బొంది చచ్చుచుఁ బుట్టుచుందురు. ఎవరు శుక్రిస్మృతుల నతిక్రమింపక సన్మార్గమునందుఁ ప్రవర్తించునట్టి సజ్జనులు ఆత్మసంబంధమైన సుఖము కలవారై పుణ్యాత్ములు పొందియున్నట్టి స్వర్గాది పుణ్యలోకములు పొందుదురు.

మూ॥ తతోమధ్యమమాయంతి । చతుమగ్నించ సంప్రతి ॥

ప॥ తతః । మధ్యమం । ఆయంతి । చతుం । అగ్నిం । చ । సంప్రతి ॥

ఆ॥ తతః=విశేష పుణ్యమును గాని విశేష పాపమును గాని జేసిన వారికంటె, అశ్యే=ఇతరులగు, యే=ఏ మనుష్యులు మిక్కిలిమైన పుణ్యపాపములు కలవారైరో, తే=వారు, సంప్రతి=ఇప్పుడు, మధ్యమం=మధ్యమమును, అగ్నిం=అధమమును, చతుం=చతుర్థమును, ఆయంతి=పొందుచున్నారు.

తా॥ విశేషమైన పుణ్యమునుజేసి స్వర్గాదిలోకములయందుండువారును విశేష పాపమునుజేసి క్రిమికీటకాదులయందుఁ బుట్టువారును గాక పుణ్యపాపమిక్కిలి కర్మ అను జేయునట్టివారు ఈమనుష్యులకిరమందఁ బుట్టినవారలై పవమాన సంబంధమగు మధ్యమమృత్యువును అగ్ని సంబంధమగు నభమమృత్యువును జండుని సంబంధమగు నధమాధమ మృత్యువును బ్రతిక్రియలచే మట్టింపఁ జేసికొనుటకు సమర్థులగుదురు. ఈప్రకారముగా సుత్తమమధ్యమాధమాధమాధమములగు నాలుగు విధములయిన మృత్యుస్వరూపములను విశేషపాపాత్ములయొక్కయు విశేష పుణ్యాత్ములయొక్కయు పుణ్యపాపమిక్కిలి కర్మలయొక్కయు స్వరూపములను జెప్పియున్నాఁడను.

మూ॥ పృచ్ఛామిత్వాపాపకృతః । యత్రయాతయతేయమః । త్వంన
స్తద్భ్రహ్మస్ప్రిబూహి । యది వేత్థాసతో గృహాన్ ॥ 30 ॥

ప॥ పృచ్ఛామి । త్వా । పాపకృతః । యత్ర । యాతయతే । యమః । త్వం ।
నః । తత్ । బ్రహ్మన్ । ప్రి । బూహి । యది । వేత్థ । అసతః । గృహాన్ ॥

అ॥ బ్రహ్మన్=ఓబ్రాహ్మణుడా!, అసతః=పాపాత్మునియొక్క గృహాన్=
గృహస్వరూపమగు పాతకమును, వేత్థయది=తెలిసికొంటివేని, యమః=యముడు,
యత్ర=ఏస్థానమందు, పాపకృతః=పాపముఁ జేసినవారిని, యాతయతే=బాధించు
చున్నాడో, త్వా=నిన్ను, పృచ్ఛామి=అడుగుచున్నాను, త్వం=నీవు, నః=మా
కొఱకు, తత్=అవిషయమును, ప్రబూహి=బాగుగాఁ దెలియునట్లుగాఁ జెప్పుము.

తా॥ ఓబ్రాహ్మణుడా! పాపాత్ముల పాపములను తత్ఫలప్రాప్తిని దెలిసిన
వాడవైతివేని పాపముఁజేసిన మనుష్యులను యముడు ఏలాకమందుంచి యెటు
కంటి బాధను కలిగించునో యని నిన్నుడుగుచుంటిమి గావునఁ జెప్పుమని శిష్యు
డడిగెను.

మూ॥ కశ్యపాదుదితాన్సూర్యాః । పాపాన్నిర్ఘ్నంతిసర్వదా । రోద
స్యోరం తద్దేశేషు । తత్రన్యస్యంతేవాసవైః ॥

ప॥ కశ్యపాత్ । ఉదితాః । సూర్యాః । పాపాన్ । నిర్ఘ్నంతి । సర్వదా ।
రోదస్యోః । అంతద్దేశేషు । తత్ర । న్యస్యంతే । వాసవైః ॥

అ॥ కశ్యపాత్=కశ్యపుడను సూర్యునివలన, ఉదితాః=పుట్టిన, సూర్యాః=
ఆరోగుడు మొదలగు సూర్యులు, రోదస్యోః=భూమ్యంతరిక్షములయొక్క, అంత
ద్దేశేషు=మధ్యప్రదేశములయందు, పాపాన్=పాపాత్ములను, సర్వదా=ఎల్లప్పుడు,
నిర్ఘ్నంతి=హింసించుచున్నారు, తే=ఆహింసింపఁబడిన పాపాత్ములు, వాసవైః=
సూర్యకిరణ స్వరూపమగు దేవతలచే, తత్ర=ఆనరకాది స్థానములయందు, న్యస్యంతే=
ఉండుబడుచున్నారు.

తా॥ మేరుపర్వతంబునఁ జివరనుండునట్టి కశ్యపుడను సూర్యునివలనఁబుట్టిన
ఆరోగాదులను సూర్యులు భూమ్యంతరిక్షముల మధ్యనుండు పాపాత్ముల నెల్లప్పుడు
హింసించుచుండురు. ఆహింసింపఁబడిన పాపాత్ములను సూర్యుని కిరణరూపములగు
దేవతలు నరకస్థానములయందుంచుచుండురు.

మూ॥ తేశరీరాః ప్రపద్యంతే । యథాపుణ్యస్యకర్మణః । అపాణ్య
పాదకేశాసః । తత్రతేయోనిజాజనాః॥

ప॥ తే । అశరీరాః । ప్రపద్యంతే । యథా । అపుణ్యస్య । కర్మణః । అపాణ్య
పాదకేశాసః । తత్ర । తే । అయోనిజాః । జనాః ॥

అ॥ తే = అపాపాత్ములు, అశరీరాః = సంపూర్ణమైన అవయవములు లేనివారై,
అపాణ్యపాదకేశాసః = హస్తములయందుఁగాని పాదములయందుఁగాని కేశములయం
దుఁగాని లోపముగలవారై, అపుణ్యస్య = పాపస్వరూపమగు, కర్మణః = కర్మకు,
యథా = తగినట్లుగాను, జన్మ = శరీరమును, ప్రపద్యంతే = పొందుచున్నారు, జనాః =
ఆ పాపాత్ములగు జనులు, తత్ర = ఆనరకస్థానములయందు, అయోనిజాః = యోనివలనఁ
బుట్టనివారై, జాయంతే = ఉద్భవించుచున్నారు.

తా॥ పాపమును జేసినట్టి ప్రాణులు కొందఱు చేతులులేనివారలై కొందఱు
కాళ్లులేనివారలై కొందఱు కన్నులులేనివారలై కొందఱు కేశములులేనివారలై ఈ
ప్రకారముగా సంపూర్ణమగు శరీరావయవములు లేనివారలై వారివారి పాపాను
గుణ్యమైన జన్మములను బొందుచుందురు. మఱికొందఱు మానుషశరీరమును బొందని
వారలై నల్లులు మొదలగు స్వేదజములుగాను చెట్లు మొదలగు నుద్భిజ్జములుగాను
బుట్టుచున్నారు.

మూ॥ మృత్వాపునర్మృత్యుమాపద్యంతే । అద్యమానాస్స్వకర్మభిః॥

30 ॥ ఆకాతికాః క్రిమయఇవ । తతః పూయంతేవాసవైః ॥

ప॥ మృత్వా । పునః । మృత్యుం । ఆపద్యంతే । అద్యమానాః । స్వకర్మభిః ।
ఆకాతికాః । క్రిమయః । ఇవ । తతః । పూయంతే । వాసవైః ॥

అ॥ తే = అపాపాత్ములు, మృత్వా = మరణమునుబొంది, పునః = తిరిగి,
మృత్యుం = మరణమును, ఆపద్యంతే = పొందుచున్నారు, తే = వారు, స్వకర్మభిః =
తమపాపకర్మలచేత, అద్యమానాః = భక్షింపబడినవారై, ఆకాతికాః = మవవలన
కాఠింపబడునట్టి, క్రిమయఇవ = పేలు వల్లులు దోమలు మొదలగువానివలెనే,
వాసవైః = దేవతలచేత, పూయంతే = వాధింపబడుచున్నారు.

తా॥ ఆ పాపాత్ములు వారు వారు జేసినట్టి పాపకర్మల వలనఁ జచ్చుచు
బుట్టుచుఁ దిరిగి జచ్చుచు నీప్రకారముగా వనేక జన్మతరంపులను బొందుచుండుట,

శేలు నల్లులు దోమలు మొదలగు జంతువులను తన మేతీరున హింసించుచుండు హి ఆ ప్రకారముగానే పాపాత్ములను దేవతలు హింసించుచుండురు.

మూ॥ అపై తంమృత్యుంజయతి । యఏవంవేద సఖిత్వేవం విద్వాన్
హ్మణః । దీర్ఘశ్చుత్రమోభవతి । కశ్యపస్యా తిథిస్సిద్ధగమన
స్సిద్ధాగమనః ॥

ప॥ అప । ఏతం । మృత్యుం । జయతి । యః । ఏవం । వేద । సః । ఖిత్ ।
ఏవంవిత్ । బ్రాహ్మణః । దీర్ఘశ్చుత్రమః । భవతి । కశ్యపస్య । అతిథిః । సిద్ధ
గమనః ॥ సిద్ధాగమనః ॥

ఆ॥ యః=ఎవఁడు, ఏవం=ఈ ప్రకారముగా, వేద=తెలిసికొనుచున్నాఁడో,
సః=వాఁడు, ఏతం=ఈ, అపచృత్యుం=క్రిమికీటకాదుల సంబంధమగు హీనజన్మ
మును, జయతి=జయించుచున్నాఁడు, అనఁగాఁ బొందఁడనుట, కించ=ఇదియే కాదు,
ఏవంవిత్=ఈ ప్రకారము తెలిసిన, సః=ఆ, బ్రాహ్మణః=బ్రాహ్మణుఁడు, దీర్ఘ
శ్చుత్రమః=చిర కాలము వినతగివవాఁడై, భవతి=అగుచున్నాఁడు, సః=ఆబ్రాహ్మ
ణుఁడు, కశ్యపస్య=కశ్యపుఁడను నూర్యునకు, అతిథిః=అతిథివలెనే పూజింపఁదగిన
వాఁడగుచున్నాఁడు, సిద్ధగమనః=కశ్యపుని సమీపమునకు వెళ్లఁదగిన సామర్థ్యము
గలవాఁడును, సిద్ధాగమనః=కశ్యపుని వద్దనుండి వచ్చుటకు సమర్థమైనవాఁడును,
భవతి=అగుచున్నాఁడు.

తా॥ ఏ పురుషుఁడు ఈ ప్రకారము కశ్యపుని మహిమను తెలిసికొనుచున్నాఁ
డో ఆ పురుషుఁడు క్రిమికీటాదుల సంబంధమగు జన్మలను బొందక యుండును.
మఱియు ఈ ప్రకారము కశ్యపుని మహిమను తెలిసిన బ్రాహ్మణుఁడు బహుకా
లము వఱకు సమస్తమైన వారిచే వినఁదగినవాఁడై అగుచున్నాఁడు. మరియు ఆ
బ్రాహ్మణుఁడు అతిథివలెనే కశ్యపునకుఁ బూజింపఁదగినవాఁడై స్వేచ్ఛాగమనముచే
కశ్యపుని సమీపమునకు వెళ్ళుటకును అక్కడనుండి తిరిగి వచ్చుటకును సమర్థమైన
గమనము గలవాఁడగును.

మూ॥ తస్యైవోభవతి॥

ప॥ తస్య । ఏష । భవతి॥

ఆ॥ తస్య=ఆ మహిమయొక్క, ప్రతిపాదకమైన శ్రితి, ఏష=ఈ శిష్యు
బోవునదియై, భవతి=అగుచున్నది॥

తా॥ దిగువను జెప్పబోవు ఈ కృతి ఆ మహిమను బ్రతిపాదించునదియై అగుచున్నది.

మూ॥ ఆ యస్మింతస్సప్తవాసవాః । రోహంతి పూర్వార్వరుహాః॥ ౩౨॥

ఋషిః హదీర్ఘశ్రుత్తమః । ఇంద్రస్యఘర్మో అతిధిరితి॥

ప॥ ఆ । యస్మిక్ । సప్త । వాసవాః । రోహంతి । పూర్వార్వాః । రుహాః । ఋషిః । హ । దీర్ఘశ్రుత్తమః । ఇంద్రస్య । ఘర్మః । అతిధిః । ఇతి ॥

అ॥ పూర్వార్వరుహాః=సృష్టికంటే ముందుగాఁ బుట్టినవారు గనుకనే, వాసవాః=ప్రపంచమునకు గారణభూతులగు, సప్త=ఆరోగుఁడు మొదలగు నేడుగురు నూర్యులు, యస్మిక్ = ఏ కశ్యపుఁడను నూర్యునియందు, ఆరోహంతి = స్థానమును బొందియుండిరో, ఘర్మః=ప్రకాశమానుఁడగు, దీర్ఘశ్రుత్తమఁడను పేరుగల, ఋషిః=మునీశ్వరుఁడు, ఇంద్రస్య=పరమైశ్వర్యసంపన్నుఁడయిన, తస్య=ఆకశ్యపునకు, అతిధిః=పూజనీయుఁడాయెను, ఇతి=ఈలాగని చెప్పబడియెను.

తా॥ ప్రపంచముకంటే ముందుగాఁ బుట్టినవారుగనుకనే ప్రపంచమునకుఁ గారణభూతులగు ఆరోగుఁడు మొదలగు ఏడుగురు నూర్యులును ఏకశ్యపునివలనఁ బుట్టి ఏకశ్యపునియందు నిలిచియుండిరో అట్టికశ్యపునకుఁ బ్రకాశమానుఁడగు దీర్ఘశ్రుత్తమఁడను మునీశ్వరుఁడు పూజనీయుఁడాయెను.

మూ॥ కశ్యపః పశ్యకోభవతి । యత్సర్వం పరిపశ్యతీతి సౌత్కామ్యత్ ॥

ప॥ కశ్యపః । పశ్యకః । భవతి । యత్ । సర్వం । పరి । పశ్యతి । ఇతి । సౌత్కామ్యత్ ॥

అ॥ యత్=ఏకారణమువలన, సౌత్కామ్యత్=నూత్కృద్భవవలనను, సర్వం=సమస్తవిషయములను, పరిపశ్యతి=అంతటను దెలిసికొనుచున్నాడో, ఇతి=ఈకారణమువలన, కశ్యపః=కశ్యపుఁడు, పశ్యకః=పశ్యకుఁడని చెప్పబడువాడై, భవతి=అగుచున్నాడు.

తా॥ కశ్యపుఁడు ఆగతానాగతాది సమస్తనూత్క విషయములను దెలిసికొనుటచే చూచువాఁడు అనునర్థమిచ్చు పశ్యకశబ్దవాచ్యుఁడగుచున్నాడు. అనఁగా “కశ్యపః” అనుశబ్దమందుండు మొదటిది యగు కవర్ణము చివరను, చివరనుండు పవర్ణము మొదటనుంచిన యెడల, “పశ్యకః”, అని చెప్పబడుచున్నాడు. ఈప్రకారముగాఁగన్యపుని మహిమ చెప్పబడినది.

మూ॥ అథాగ్నే రష్టపురుషస్య । తస్యైవపాభవతి ॥

ప॥ అథ । అగ్నేః । అష్టపురుషస్య । తస్య । ఏషా । భవతి॥

అ॥ ఏషా=ఈమంత్రము, అథ=కశ్యపునిమహిమను జెప్పినపిమ్మట, తస్య=ఆప్రసిద్ధమైనటువంటి, అష్టపురుషస్య=అష్టమూర్తిస్వరూపుండగు, అగ్నేః=అగ్ని హోతునియొక్క మహిమను జెప్పినదియై, భవతి=అగుచున్నది॥

తా॥ ఈప్రకారముగాఁ గశ్యపుని మహిమను జెప్పినపిమ్మట అష్టమూర్తి స్వరూపుండగు నగ్నిహోతుని మహిమను ఈమందు చెప్పఁబోవు మంత్రము చెప్పుచున్నది.

మూ॥ అగ్నేనయ సుపథారాయే అస్మాక్ । విశ్వానిదేవవయు నాని

విద్వాక్ । యయోధ్యస్మజ్జుహురాణమేనః । భూయిష్టాంతే

నమ ఉక్తిం విధేమేతి॥ 33॥ ౮॥

ప॥ అగ్నే । నయ । సుపథా । రాయే । అస్మాక్ । విశ్వాని । దేవ । వయు
నాని । విద్వాక్ । యయోధి । అస్మత్ । జుహురాణం । ఏనః । భూయిష్టాం ।
తే । నమఉక్తిం । విధేమ॥ ఇతి॥

అ॥ అగ్నే=ఓయగ్నిహోతుడా!, త్వం=నీవు, అస్మాక్=మమ్ములను,
రాయే=ధనముపొందుటకొఱకు, సుపథా=మంచిమార్గముచే, నయ=పొందింపుము,
దేవ=ఓదేవుడా!, విశ్వాని=సమస్తములైన, వయునాని=మార్గములను, విద్వాక్=
గుర్తెఱుఁగుదువు, జుహురాణం=కుటిలమైన, ఏనః=పాపమును, అస్మత్=మావలన
నుండి, యయోధి=విడఁగొట్టుము, తే=నీకొఱకు, భూయిష్టాం=అధికమైన, నమ
ఉక్తిం=నమస్కారమునుమాటను, విధేమ=చేయుచున్నాము.

తా॥ ఓయగ్నిహోతుడా! నీవుసమస్త విషయములను దెనిసినవాడవుగానఁ
కుటిలంబగు మాపాపమును బోగొట్టి మంచిమార్గమునందు మమ్ముల ప్రవేశపెట్టి మాకు
ధనములభించునట్లుగాఁ జేయుము. నీకు అనేకనమస్కారములను జేసెదము. ఈలా
గున ధ్యానింపవలయును.

ఇతి అష్టమోసువాక స్సమాప్తః

—♦ అథనవమోనువాకః ప్రారంభః ♦—

మూ॥ అగ్నిశ్చజాతవేదాశ్చ । సహోజా అజిరాప్రభుః । వైశ్వాన
రోనర్యాపాశ్చ । పక్తిరాధాశ్చసప్తమః । విసర్వేవాప్తమో
గ్నీనాం । ఏతేష్టావసవః క్షితా ఇతి॥

ష॥ అగ్నిః । చ । జాతవేదాః । చ । సహోజాః । అజిరాః । ప్రభుః ।
వైశ్వానరః । నర్యాపాః । చ । పక్తిరాధాః । చ । సప్తమః । విసర్వీ । వా ।
అప్తమః । అగ్నీనాం । ఏతే । ఆప్టా వసవః । క్షితాః । ఇతి॥

అ॥ అగ్నిశ్చ=అగ్నియు, జాతవేదాశ్చ=జాతవేదుడు, సహోజాః=సహో
జుడు, ప్రభుః=ప్రభువగు, అజిరాః=అజిరుడు, వైశ్వానరః=వైశ్వానరుడు, నర్యా
పాశ్చ=నర్యాపసుడు, అగ్నీనాం=అగ్నిహోతులలో, సప్తమః=ఏడవవాడగు,
పక్తిరాధాశ్చ=పక్తిరాధసుడు, అప్తమః=ఎనిమిదవవాడగు, విసర్వీ=విసర్వియు,
అనువేదగల అగ్నిహోతులు కలరు, ఏతే=ఈ, ఆప్టా=ఎనమండు, వసవః=
సమస్తప్రాణులు నుండుటకుఁ గారణమైవారును, క్షితాః=తామును ముఖముగా
నుండువారునైయుండిరి, ఇతి=ఈ ప్రకారముగాఁజెప్పబడియెను.

తా॥ అగ్నియనియు జాతవేదసుడనియు సహోజసుడనియు అజిరసుడనియు
వైశ్వానరుడనియు నర్యాపసుడనియు పక్తిరాధసుడనియు విసర్వియనియు సెన
మండు అగ్నిహోతులుకలరు. ఆ యెనమంద్రును సమస్త ప్రాణులకు నాధార
భూతులై తామును నుఖిస్థితిని బొందియున్నారు. ఈలాగున అగ్నిహోతుల
నామములు చెప్పబడినవి.

మూ॥ యథర్వే వాగ్నేరర్చిర్వర్ణవిశేషాః । నీలార్చిశ్చపీతకార్చి
శ్చేతి॥

ష॥ యథర్వు । ఏన । అగ్నేః । అర్చిర్వర్ణవిశేషాః । నీలార్చిః । చ । పీత
కార్చిః । చ । ఇతి ॥

అ॥ నీలార్చిశ్చేతి = నల్లనిశ్వాస యనియు । పీతకార్చిశ్చేతి = పచ్చనిశ్వాస
యనియు । అగ్నేః = అగ్నిహోతుని యొక్క । అర్చిర్వర్ణవిశేషాః = శ్వాసల
యొక్క రంగువిశేషములు । యథర్వేవా = ఆయా యారు ఋతువులకుఁ దగినట్లుగా
నుండును.

తా॥ ఈయెనమందుఁ యొక్క జ్వాలలరంగులు ఆయాఋతువుల ననుసరించి యొకఋతువునందు నల్లగాను ఒకఋతువునందుఁ పచ్చగాను ఒకఋతువునందు నెఱ్ఱగాను ఒకఋతువునందుఁ దెల్లగాను ఈప్రకారముగా నుండును.

మూ॥ అథవా యోరేకాదశపురుషస్యైకాదశ స్త్రీకస్య ॥

అథ । వాయోః । ఏకాదశపురుషస్య । ఏకాదశ స్త్రీకస్య ॥

అ॥ అథ=అగ్నిహోతుల విషయము జెప్పిన పిమ్మట, ఏకాదశ పురుషస్య=పదునొకండు పురుషస్వరూపములు గలిగినట్టియు, ఏకాదశ స్త్రీకస్య=పదునొకండు స్త్రీ స్వరూపములు గలిగినట్టియు, వాయోః=వాయువుయొక్క, వివరము చెప్పఁ బడుచున్నది.

తా॥ అగ్నిహోతుల విషయముఁ జెప్పిన పిమ్మట వాయువుయొక్క పదునొకటి పురుషస్వరూపములును బదునొకటి స్త్రీ స్వరూపములును జెప్పఁబడుచున్నవి.

మూ॥ ప్రభ్రాజమానావ్యవదాతాః ॥ 3౪ ॥ యాశ్చవాసుకి వైద్యు

తాః । రజతాః పురుషాశ్శ్యామాః । కపిలా అతిలోహితాః

తాః । ఊర్ధ్వా అవపతంతాశ్చ । వైద్యుత ఇత్యేకాదశ ॥

ప॥ ప్రభ్రాజమానాః । వ్యవదాతాః । యాః । చ । వాసుకివైద్యుతాః । రజతాః । పరుషాః । శ్యామాః । కపిలాః । అతిలోహితాః । ఊర్ధ్వాః । అవపతంతాః । చ । వైద్యుతః । ఇతి । ఏకాదశ ॥

అ॥ ప్రభ్రాజమానాః = ప్రభ్రాజమానులు, వ్యవదాతాః = వ్యవదాతులు, యాశ్చ = ఏ, వాసుకివైద్యుతాః = వాసుకివైద్యుతులను వారుకలరో, తే=వారు, రజతాః=రజతులు, పరుషాః=పరుషులు, శ్యామాః = శ్యాములు, కపిలాః=కపిలులు, అతిలోహితాః = అతిలోహితులు, ఊర్ధ్వా=ఊర్ధ్వలు = అవపతంతాః = అవపతంతులు, వైద్యుతః = వైద్యుతులు, ఇతి = ఈప్రకారము పేర్లుగల, ఏకాదశ = పదునొకటి వాయుగణములు కలవు.

తా॥ ప్రభ్రాజమానులు వ్యవదాతులు వాసుకివైద్యుతులు రజతులు పరుషులు శ్యాములు కపిలులు అతిలోహితులు ఊర్ధ్వలు అవపతంతులు వైద్యుతులు అను పేర్లు

గల పురుష వాయుగణములు పదునొకటియు ఇట్టిపేర్లుగల స్త్రీవాయుగణములు పది
నొకటియుఁ గలరని చెప్పిరి. అయినను ఈ నామములు సార్థక నామములుగా
జెప్పఁదగియున్నవి. అది యెట్లునఁగా విశేషముగాఁ బ్రకాశించువారు, తెల్లనివారు,
వాసుకివలెను మెఱుపువలెను బ్రకాశించువారు, పెండివలెనే బ్రకాశించువారు, కఠి
మైనవారు, నల్లగానుండువారు, కపిలకర్ణ ముకలవారు. మిక్కిలి యెఱ్ఱగానుండువారు,
ఊర్ధ్వచందుండువారు. క్రిందుగా వ్యాపించుచుండువారు, మెఱుపువలెనే ప్రకాశించు
చుండువారు అని పదునొకటి నామములకుఁ గ్రమముగా నర్థముజేసికొనవలయును.

మూ॥ నై నం వై ద్యుత్తోహిన స్తి । య ఏవం వేద॥

ప॥ న । ఏనం । వైద్యుతః । హిన స్తి । యః । ఏవం । వేద॥

అ॥ యః=ఏపురుషుఁడు, ఏవం=ఈ ప్రకారముగా, వేద=తెలిసికొన
చున్నాఁడో, ఏనం=ఈ పురుషుని, వైద్యుతః=మెఱుపుసంబంధమగు నగ్ని హోత్రము,
నహిన స్తి=బాధింపదు.

తా॥ ఏమనుష్యుఁడు ఈ ప్రకారముగా వాయుగణముల ప్రభామును దెలిసి
కొనుచున్నాఁడో అట్టివానికి విద్యుత్సంబంధమైన పిడుగు మొదలగు వానియొక్క
బాధలు కలుగవనిరి.

మూ॥ సహోవాచవ్యాసః పారాశర్యః । విద్యుద్వధమే వాహం
మృత్యుమైచ్ఛమితి॥

ప॥ సః । హ । ఉవాచ । వ్యాసః । పారాశర్యః । విద్యుద్వధం । ఏవ ।
అహం । మృత్యుం । ఐచ్ఛం । ఇతి॥

అ॥ అహం=నేను, విద్యుద్వధమేవ=పిడుగువలనఁగలిగినవధ నే, మృత్యుం=
మృత్యువునుగా, ఐచ్ఛం=ఇచ్ఛయించితిని, ఇతి=ఈలాగని, పారాశర్యః=పరాశ
ర్యుని కుమారుండగు, సః=ఆప్రసిద్ధమైన, వ్యాసః=వ్యాసమునీశ్వరుఁడు, ఉవాచహ=
చెప్పెనుగా

తా॥ పిడుగువలనఁ గలిగిన హింసయే మృత్యువుగా నేనూహించితిని పరా
శర్యుని కుమారుండగు వ్యాసమునీశ్వరుఁడుచెప్పెను.

మూ॥ నత్వకామగ్ంహన్తి॥ ౩౫॥ య ఏవం వేద॥

ప॥ న । తు । అకామం । హన్తి । యః । ఏవం । వేద॥

అ॥ యః=ఎవఁడు, ఏవం=ఈప్రకారముగా, వేద=తెలిసికొనుచున్నాఁడో, కం=అటువంటి, అకామం=కోరికలేనటువంటి, పిడుగునన్నుహింసించును అనెడు భయములేనట్టిపురుషుని, నహినన్తి=హింసించదు.

తా॥ ఈ ప్రకారముగా తెలిసికొనినట్టి పురుషుఁడు నిర్భయుఁడై విశేషజ్ఞానము కలిగియుండుటవలన అట్టివానిని చిడుగు మొదలగు మృత్యువు హింసించదు.

మూ॥ అథగంధర్వగణాః॥

ప॥ అథ । గంధర్వగణాః॥

అ॥ అథ = అనంతరమందు, గంధర్వగణాః = గంధర్వగణములు, చెప్పబడుచునవి.

తా॥ వాయుగణముల వివరమును జెప్పినపిమ్మట గంధర్వగణముల విషయముఁ జెప్పచున్నాఁడు.

మూ॥ స్వానభ్రాత్ । అంఘారిర్భంభారిః । హస్తస్సుహస్తః । కృశానుర్విశ్వావసుః । మూర్ధన్వాంతూర్వవర్చాః । కృతిరిత్యేకాదశ గంధర్వగణాః॥

ప॥ స్వాన్ । అభ్రాత్ । అంఘారిః । బంభారిః । హస్తః । సుహస్తః కృశానుః । విశ్వావసుః । మూర్ధన్వాన్ । నూర్వవర్చాః । కృతిః । ఇతి । ఏకాదశ । గంధర్వగణాః॥

అ॥ స్వాన్=స్వాను, అభ్రాత్=అభ్రాటు, అంఘారిః=అంఘారి, బంభారిః=బంభారి, హస్తః=హస్తుఁడు, సుహస్తః=సుహస్తుఁడు, కృశానుః=కృశానుడు, విశ్వావసుః విశ్వావసుఁడు, మూర్ధన్వాన్=మూర్ధన్వానుఁడు, నూర్వవర్చాః=నూర్వవర్చును, కృతిః=కృతి, ఇతి=ఈ ప్రకారము పేర్లుగల, గంధర్వగణాః=గంధర్వగణములు, ఏకాదశ=పదునొకటి కలవు॥

తా॥ స్వానులు అభ్రాట్టులు అంఘారులు బంభారులు హస్తులు సుహస్తులు కృశానులు విశ్వావసులు మూర్ధన్వానులు నూర్వవర్చునులు కృతులు అను పేర్లుగల గంధర్వగణములు పదునొకటిగలవు. ఏకవచనముగా ప్రయోగించినను గణవాచ్యముగాన బహువచనముగా నెఱుంగవలయును.

మూ॥ దేవాశ్చ మహాదేవాః । రశ్మయశ్చ దేవాగరగిరః॥ ౩౬॥

ప॥ దేవాః । చ । మహాదేవాః । రశ్మయః । చ । దేవాః । గరగిరః ॥

అ॥ తే=ఆ గంధర్వగణములు, దేవాః=స్వయముగాఁ బ్రకాశించునవియు, మహాదేవాః=దేవతలలో నధికమైనవియు, రశ్మయః=కాంతిగలవియు, దేవాః=ఇతరులను బ్రకాశింపజేయునవియు, గరగిరః=విషమువలెనే వ్యర్థముగాని వాక్కులు గలవియునై యున్నవి.

తా॥ ఆ గంధర్వగణములు తమంతట దాము ప్రకాశించునవియు దేవతలలో నధికమైనవియుఁ గాంతిగలవియు ఇతరులను బ్రకాశింపజేయునవియు విషమువలెనే అమోఘమైన వాక్కులు గలవియునై యున్నవి.

మూ॥ నై నంగరోహినస్తి । యవంవేద॥

ప॥ న । ఏనం । గరః । హినస్తి । యః । ఏవం । వేద ॥

అ॥ యః=ఎవఁడు, ఏవం=ఈ ప్రకారముగా, వేద=తెలిసికొనుచున్నాడో ఏనం=ఈ తెలిసినవానిని, గరః=విషము, నహినస్తి=హింసఁజేయదు.

తా॥ ఎవఁడు ఈ విషయమును తెలిసికొనుచున్నాడో అట్టివానికి విషసంబంధమైన బాధ కలుగనేరదు.

మూ॥ గౌరీమిమాయసలిలానితక్షతీ । ఏకపదీద్విపదీ సాచతుష్పదీ ।
అష్టాపదీనవపదీ బభూవుషీ । సహస్రాక్షరా పరమేవ్యోమ
న్నితి ॥

ప॥ గౌరీ । మిమాయ । సలిలాని । తక్షతీ । ఏకపదీ । ద్విపదీ । సా । చతుష్పదీ । అష్టాపదీ । నవపదీ । బభూవుషీ । సహస్రాక్షరా । పరమే । వ్యోమకా । ఇతి ॥

అ॥ గౌరీ=తెల్లని వర్ణముగల యే సురస్వతికలదో, సా=ఆ సురస్వతి, సలిలాని=జలములయందుఁ బుట్టిన సమస్త భూతములను, తక్షతీ=తాను వ్యాపించియుండుటచే ననేక విధములుగాఁ జేయుచు, ఏకపదీ=ఒక్కపాదము గలదై, ద్విపదీ=రెండు పాదములు గలదై, చతుష్పదీ=నాలుగు పాదములు గలదై, అష్టాపదీ=ఎనిమిది పాదములు గలదై, నవపదీ=తొమ్మిదిపాదములు గలదై, సహస్రాక్షరా=అనేక అక్షరములు గలదై బభూవుషీ=అగుట నిచ్చగలదై, పరమేవ్యోమకా=పరిహ్రామునం దున్నటువంటిదై, మిమాయ=పరిమితముగా జేయుచున్నది, ఇతి=ఈ ప్రకారము చెప్పబడుచున్నది.

తా॥ తెల్లని వర్ణము గలదియు శబ్దస్వరూపమైన సరస్వతీదేవి జలముల యందుఁబుట్టిన సమస్త భూతజాలములను నామములచే ననేక విధములుగాఁ జేయుచుఁ దాను ఛందోరూపముగా ఒక పాదము గలదనియు రెండు పాదములు గలదనియు శాలుగు పాదములు గలదనియు ఎనిమిది పాదములు గలదనియుఁ దొమ్మిది పాదములు గలదనియు లేక అనేక అక్షర స్వరూపమైనదనియుఁ జెప్పఁబడుచుఁ గారణ పరబ్రహ్మమునందు నివసించి జగత్తునంతయు నొక్కొక్క వస్తువునకు ననేక నామములచేఁ బరిచ్ఛేదనఁ జేయుచున్నది. ఈలాగునఁ జెప్పఁబడియున్నది.

మూ॥ వాచోవిశేషణం ॥

ప॥ వాచః । విశేషణం ॥

అ॥ వాచః = వాగ్దేవతయగు సరస్వతియొక్క । విశేషణం = స్తోత్రముఁ జేయఁబడు చున్నది.

తా॥ ఈమంత్రమునందు వాగ్దేవతయగు సరస్వతీదేవి స్తోత్రముఁ జేయఁబడుచున్నది.

మూ॥ అథసిగద వ్యాఖ్యాతాః తాననుక్రమిష్యామః ॥

ప॥ అథ । సిగదవ్యాఖ్యాతాః । తాన్ । అనుక్రమిష్యామః ॥

అ॥ అథ=సరస్వతీ స్తవనంతరము, సిగదవ్యాఖ్యాతాః = అనరాహవాదులైన వాయువులను గుఱించి చెప్పఁబడినవి, తాన్ = ఆమంత్రములను, అనుక్రమిష్యామః = అనుసరించి క్రమముగాఁ జెప్పుచున్నాము.

తా॥ సరస్వతీదేవి స్తోత్రానంతరము, కొన్నిమంత్రములయందు వరాహవాదులైన వాయువులను గుఱించి చెప్పఁబడినది గాన ఆమంత్రములను క్రమముగాఁ జెప్పుచున్నాము.

మూ॥ వరాహవస్స్వ త పసః ॥ 32 ॥ విద్యున్మహా సోధూపయః ।

శ్వాపయోగృహ మేధాశ్చేత్యేతే । యే చేమేశిమివిద్విషః ॥

ప॥ వరాహవః । స్వతపసః । విద్యున్మహాసః । ధూపయః । శ్వాపయః । గృహమేధాః । చ । ఇతి । ఏతే । యే । చ । ఇమే । శిమివిద్విషః ॥

అ॥ వరాహవః=వరాహములు, స్వతపసః = స్వతపస్సులు, విద్యున్మహాసః, విద్యున్మహాస్సులు, ధూపయః=ధూపులు, శ్వాపయః=శ్వాపులు, గృహమేధాః=

గృహమేధులు, ఇతి=ఈలాగు పేర్లుగల, ఏతే=ఈ మరుద్దణములు, వట్=ఆటు
గలవు, శిమివిద్విషః=శిమివిద్విషులను పేరుగల, యేచ=ఏమరుద్దణములు గలవో,
ఇమే=ఈ మరుద్దణములు, వడంతర్గతాః=వైజెప్పిన ఆటింటిలో జేరినవి.

తా॥ వరాహములు స్వతఃపన్నులు విద్యున్మహానులు ధూపులు శ్వాపులు
గృహమేధులు అను పేరుగల ఆటు మరుద్దణములుకలవు. శిమివిద్విషులను పేరుగల
మరుద్దణమువైజెప్పిన యాటింటిలో నంతర్గతమైయున్నది. ఇక్కడ వరాహ
వాదులకు రూఢ్యర్థముకాక అవయవార్థముకూడ గలదు. అదియెట్లునగా, వర్షమును
గురిపించునవి, తమంతటనే తపించునవి, మెఱుపుతో సమానమైన తేజస్సుగలవి,
గుడ్డులాది సుగంధద్రవ్యములేక నే సమస్తపదార్థములను బరిమళింపజేయునవి, శీఘ్ర
ముగా వ్యాపించునవి, యజ్ఞాదులకుఁదగిన గృహములయందుండునవి, అని యాటిండ్రికిఁ
గ్రమముగా నన్వయించుకొనవలయును. శిమివిద్విషులు, అనగా కృష్ణాదులకు
ననుకూలముగా వీచునవి. ఈ ప్రకారముగా నవయవార్థమునుగలదు.

మూ॥ పర్జన్యాస్సప్త పృథివీమభివర్షన్తి । వృష్టిభిరితి । ఏతయైవ
విభక్తి విపరీతాః । సప్తభిర్వాతైరుదీరితాః । అమూన్లోకానభి
వర్షన్తి । తేషామేషాభవతి॥

ప॥ పర్జన్యాః । సప్త । పృథివీం । అభి । వర్షన్తి । వృష్టిభిః । ఇతి । ఏతయా ।
ఏవ । విభక్తివిపరీతాః సప్తభిః । వాతైః । ఉదీరితాః । అమూన్ । లోకాన్ । అభి ।
వర్షన్తి । తేషాం । ఏషా । భవతి॥

అ॥ సప్త=ఏడగు, పర్జన్యాః=మేఘములు, వృష్టిభిః=వర్షములచేత, పృథివీ
మభి=భూమియందంతటను, వర్షన్తి=కురియుచున్నవి, ఏతయైవ=ఈ రీతిచేతనే,
విభక్తివిపరీతాః=రచనలచే వ్యతిరేకముగా బొందినవై, సప్తభిః=ఏడైన, వాతైః=
వాయువులచే, ఉదీరితాః=ఊర్ధ్వముగా ప్రేరేపణజేయఁబడినవి యగుచు,
అమూన్=ఈ, లోకాన్=సమస్తలోకములను, అభివర్షన్తి=అంతటను కురియుచున్నవి.
వి, తేషాం=వారి యొక్క, మహిమను గుఱించి, ఏషా=ఈ చెప్పబోవు మరత్ర
ము, భవతి. ప్రతిపాదనఁ జేయునది యగుచున్నది

తా॥ పూర్వమందుఁ జెప్పఁబడిన యేడు వాయుగణముల చేతను ప్రేరేపిం
పఁబడిన యేడు మేఘములు భూమి యందటను కురియుచున్నవి. వాయువులచే
ప్రేరేపింపఁబడినవియై అభి ముఖముగా భూమియందు మేఘములు వర్షించినట్లు

గానే ఈ మేఘములు వాయువుల ప్రేరణవిశేషముచే న్యతిరేకమునుబొంది యూర్ధ్వముఖములై అన్నిలోకములయందును వర్షించుచున్నవి. ఆ వాయువుల మహిమను గుఱించి ముందు చెప్పబోవు మంత్రము ప్రతిపాదనఁ జేయుచున్నది.
 మూ॥ సమానమేత దుదకం ॥ ౩౮ ॥ ఉచ్చైత్య వచాహభిః భూమింప
 ర్జన్యాజిన్వంతి । దివంజిన్వంత్యగ్నయ ఇతి॥

ప॥ సమానం । ఏతత్ । ఉదకం । ఉత్ । చ । ఏతి । అప । చ । అహభిః ।
 భూమిం । పర్జన్యాః । జిన్వంతి । దివం । జిన్వంతి । అగ్నయః । ఇతి॥

అ॥ ఏతత్ = ఈ, ఉదకం = జలము, సమానం = భూమ్యంతరిక్షములయందు వ్యాపించుటయందు, సమానమైనది, పర్జన్యాః = మేఘములు, అహభిః = కొన్నిదినములచేత, భూమిం = భూమిని, జిన్వంతి = సంతోషింపఁ జేయుచున్నవి, అగ్నయః = అగ్నిజ్వాలలువలెనే ఊర్ధ్వవ్యాప్తిగలవై మేఘములు, అహభిః = కొన్నిదినములచేత, దివం = స్వర్గమును, జిన్వంతి = సంతోషింపఁ జేయుచున్నవి, తస్మాత్ = ఆ కారణమువలన, ఉదకం = జలము, ఉదేతిచ = ఊర్ధ్వవ్యాప్తిగలవి, అవైతిచ = అథోవ్యాప్తిగలది, ఇతి = ఈప్రకారముగాఁ జెప్పబడినది.

తా॥ ఈజలము అథోముఖముగా భూమియందుఁ బడుటయందును ఊర్ధ్వముఖముగా నంతరిక్షమందు వ్యాపించుటయందును సమానమైన ద్రవస్వభావముగలది. కాబట్టి మేఘములు కొన్నిదినములలో అథోముఖముగా నుండి వర్షించి భూమిని సంతోషింపఁజేయును. కొన్నిదినములయందు అగ్నిజ్వాలలవలెనే ఊర్ధ్వవ్యాప్తిగలిగి స్వర్గమును సంతోషింపఁ జేయును. ఈప్రకారముగాఁ జెప్పబడియున్నది.

మూ॥ యదక్షరంభూతకృతం । విశ్వేదేవా ఉపాసతే । మహర్షిమస్య
 గోప్తారం । జమదగ్ని మకుర్వత ॥

ప॥ యత్ । అక్షరం । భూతకృతం । విశ్వే । దేవాః । ఉపాసతే । మహర్షిం । అస్య । గోప్తారం । జమదగ్నిం । అకుర్వత ॥

అ॥ భూతకృతం = సమస్త భూతములకుఁ గారణమగు, యత్ = ఏ, అక్షరం = శాశనములేని పరబ్రహ్మము కలదో, తత్ = ఆ పరబ్రహ్మమును, విశ్వే = సమస్తమైన దేవాః = దేవతలు, ఉపాసతే = ఉపాసనఁజేసిరి, మహర్షిం = మునిశ్రేష్ఠుడగు, జమదగ్నిం = జమదగ్నిని, అస్య = ఈ అక్షర పరబ్రహ్మమునకు, గోప్తారం = రక్షకునిగా, అనగా ఉపదేశకునిగా, అకుర్వత = చేసిరి ॥

తా॥ నాశనరహితమైనదియు సమస్త భూతములకుఁ గారణమైనదియు నగు పరబ్రహ్మమును సమస్తమైన దేవతలు తాము స్వయముగా నేవించి అజ్ఞులైన మన ష్యాదులకు నుపదేశముఁ జేయఁగలందులకు జమదగ్ని మొదలగు మునీశ్వరుల నేర్పఱచిరి.

మూ॥ జమదగ్ని రాప్యాయతే । ఛందోభిశ్చతురుత్తరైః । రాజ్ఞస్సోమస్య తృప్తాసః ॥ ౩౯ ॥ బ్రహ్మణావీర్యావతా । శివానః ప్రదిశోదిశః ॥

ప॥ జమదగ్నిః । ఆప్యాయతే । ఛందోభిః । చతురుత్తరైః । రాజ్ఞః । సోమస్య తృప్తాసః । బ్రహ్మణా । వీర్యావతా । శివాః । నః । ప్రదిశః । దిశః ॥

అ॥ జమదగ్నిః=జమదగ్ని మునీశ్వరుఁడు, చతురుత్తరైః=నాలుగు అక్షరములకంటె నధికమైన, ఛందోభిః=గాయత్ర్యాది ఛందస్సులచేత, ఆప్యాయతే=ప్రాణులను సంతోష పెట్టుచున్నాఁడు, తే=ఆప్రాణులు, వీర్యావతా=శక్తికలిగిన బ్రహ్మణా=మంత్రముచేత, రాజ్ఞః=ప్రకాశమానమైన, సోమస్య=సోమలతయొక్క, రసపానము కలవారై, తృప్తాసః=తృప్తిని బొందినవారగుచు, నః=మాయొక్క, దిశః=తూర్పుమొదలగు దిక్కులును, ప్రదిశః=ఆగ్నేయాది ఉపదిక్కులును, శివాః=మంగళకరములై, భవంతు=అగుఁగాక॥

తా॥ జమదగ్ని మహాముని నాలుగు అక్షరములకంటె నధికముగా నుండు గాయత్ర్యాది మంత్రముల నుపదేశింపఁగా సమస్తమైన ప్రాణులును సంతోషము నొంది శ్రేష్ఠములైన మంత్రములచే యజ్ఞాదులఁగావించి సోమపానముఁజేసి యెటువంటి దృష్టి నొందుచున్నారో అట్టి తృప్తినిబొంది తూర్పు మొదలగు దిక్కులును ఆగ్నేయాదివి దిక్కులును సర్వప్రాణులకు తేమమును గలుగఁజేయునవియైయుండు శాక యని కోరుచున్నారు.

మూ॥ తచ్చం యోరామృణీమహే । గాతుం యజ్ఞాయ । గాతుం యజ్ఞపతయే । దైవీస్వస్తిరస్తునః । స్వస్తిర్మానుషేభ్యః । ఊర్ధ్వంజగాతుభేషజం । శంసో అస్తుద్విపదే । శంచతుష్పదే॥

తా॥ తత్ । శంసోః । ఆ । వృణీమహే । గాతుం । యజ్ఞాయ । గాతుం । యజ్ఞపతయే । దైవీః । స్వస్తిః । అస్తు । నః । స్వస్తిః । మానుషేభ్యః । ఊర్ధ్వం । జగాతు । భేషజం । శం । నః । అస్తు । ద్విపదే । శం । చతుష్పదే ।

అ॥ శంయోః=వర్తమాన భవిష్యత్కృష్టములయొక్క నివారకమగు, తత్=అరుణకేతు కాగ్నిని, ఆవృణీమహే=ప్రార్థించుచున్నాము, యజ్ఞాయ=యజ్ఞము యొక్క గాతుఁ=గతిని, ఆవృణీమహే=గోరుచున్నాము, యజ్ఞఫలయే=యజమాను నకు, గాతుఁ=ఫలప్రాప్తిని గుఱించి, ఆవృణీమహే=ప్రార్థించుచున్నాము, నః=మాకు, దైవీః=దేవతల సంబంధమైన స్వస్తిః=శుభము, అస్తు=అగుఁగాక, మాను షేభ్యః=మాపుత్రులకును, స్వస్తిః=శుభము, అస్తు=అగుఁగాక, ఊర్ధ్వం=ఇది మొదలు ముందెల్లప్పుడును, భేషజం=సర్వార్థవినివారణము, జిగాతు=పొందుఁగాక, శం=సుఖం నః=మాయొక్క, ద్విపదే=మనుష్యాదులకు, అస్తు=అగుఁగాక, చతుష్పదే=పశువులు మొదలగు వానికొఱకును, శం=సుఖము, అస్తు=అగుఁగాక.

తా॥ వచ్చుచున్నట్టివియు, రాబోవునట్టివియునగు కృష్టములను నివారణఁ జేయునట్టి యారుణకేతు కాగ్నిని ప్రార్థించుచున్నాము. అరుణకేతు కాగ్నియందు యజ్ఞమునుజేయుట సంభవించునట్లు ప్రార్థించుచున్నాము. యజ్ఞఫలము యజమానునిఁ బొందునట్లుగాఁ గోరుచున్నాము. దేవతలు మాకెల్లప్పుడు త్రేమమును గలుఁగ జేయుచుండుఁగాక. మాకు మాపుత్రులు మొదలగు వారికిని త్రేమము కలుగు చుండుగాక. సమస్తమైన బాధలు మాకులేకుండుఁగాక. మాసంబంధమైన మను ష్యులకుఁ బశువులకు మొదలగు వారికిని త్రేమము కలుగుచుండుఁగాక.

మూ॥ సోమపా అసోమపా ఇతి నిగదవ్యాఖ్యాతాః॥ ౪౦॥

ప॥ సోమపాః । అసోమపాః । ఇతి । నిగదవ్యాఖ్యాతాః॥

అ॥ సోమపాః=దేవతలు, అసోమపాః=దేవతలు కానివారను, ఇతి=ఈప్రకారముగా, నిగదవ్యాఖ్యాతాః=చెప్పబడిన వ్యాఖ్యానము కలవారైరి॥

తా॥ ఈ ప్రకారముగా దేవతలయొక్కయు దేవతలు కానివారి యొక్కయు వివరములు చెప్పబడినవి.

ఇతినవమాను వాకస్పత్యః

—♦ అధదశమోనువాకః ప్రారంభః ♦—

మూ॥ సహస్రవృదియం భూమిః । ఫరంవోమసహస్రవృత్ । అశ్వినా
భుజ్జ్యనాసత్యా । విశ్వస్యజగతస్పతీ ॥

ప॥ సహస్రవృత్ । ఇయం । భూమిః । ఫరం । వోమ । సహస్రవృత్ ।
అశ్వినా । భుజ్జ్య । నాసత్యా । విశ్వస్య । జగతః । పతీ॥

అ॥ ఇయం = ఈ కనబడునట్టి । భూమిః = భూమి, సహస్రవృత్ = అనేక
మనుష్యులచే ప్రార్థింపబడుచున్నది, ఫరం = అధికమైన, వోమ = స్వర్గమును, సహస్ర
వృత్ = అనేక దేవతలచేతను ప్రార్థింపబడుచున్నది, తే = ఆ స్వర్గభూలోకములు
భుజ్జ్య = భోగపాతువులైనవారును, నాసత్యా = అసత్యము లేనివారును, విశ్వస్య =
సమస్తమైన, జగతః = ప్రపంచమునకు, పతీ = పాలకులగు, అశ్వినా = అశ్వినీదేవ
తలవలెనే యుపకారకములయినవి.

తా॥ ఈ కనబడునట్టిభూమి అనేకమనుష్యులచే వ్యాపింపబడి ప్రార్థింపబడు
చున్నది. స్వర్గముదేవతలచే నావరింపబడి ప్రార్థింపబడుచున్నది. కాబట్టి
యీ భూస్వర్గములు రెండును రోగములను నివారణజేసి భోగమును కలిగించునట్టి
వారును అసత్యములేనివారును సమస్త ప్రపంచమునకు పోషకులునగు అశ్వినీదేవతల
వలెనే సమస్త ప్రాణులకు నుపకారమును జేయునట్టివియై యున్నవి.

మూ॥ జాయాభూమిః పతిర్వ్యోమ । మిధునంతా అతుర్యధుః ।
పుత్రోబృహస్పతీరుద్రః । సరమాఇతిస్త్రీపుమం ॥

ప॥ జాయా । భూమిః । పతిః । వ్యోమ । మిధునం । తా । అతుర్యధుః ।
పుత్రః । బృహస్పతిః । రుద్రః । సరమా । ఇతి । స్త్రీపుమం ॥

అ॥ భూమిః = భూమి, జాయా = భార్యారూపముగా నున్నది, వ్యోమ = ఆకా
శము, పతిః = భర్తృస్వరూపముగా నున్నది, తా = ఆ భూమ్యంతరిక్షములు రెండును,
మిధునం = భార్యభర్తృ స్వరూపముగా, అతుర్యధుః = పొందియుండిరి, బృహ
స్పతిః = బృహస్పతి, పుత్రః = ఒక్క పుత్రుడుగా నుండెను, రుద్రః = అగ్నిహో
తుడు, పుత్రః = మఱియొక పుత్రుడుగా నుండెను, సరమా = వేదిక, దుహితా =
కుమారికగానుండెను, ఇతి = ఈ ప్రకారముగా, స్త్రీపుమం = స్త్రీ పురుష సంతా
నము కలిగియుండెను.

తా॥ సమస్తమైన ప్రాణులు భూమియందుఁ బుట్టుటచే భూమి భార్యా
రూపముగాను అంతరిక్షమునుండి వర్షము కురిసి సమస్త సస్యములు ఫలించుటచేత
అకాశము పెనిమిటిగాను నుండి పరస్పరము దాంపత్యభావమును బొందియుండిరి.
ఈ భూమ్యంతరిక్షములకు సమీపమందున్నట్టి బృహస్పతి అగ్నిహోత్రుఁడు
ఇద్దఱును దనయులుగాను అగ్నిహోత్ర సంబంధమగు వేదిక కుమారికగానునుండిరి.
కాబట్టి ఈ ప్రకారముగా దాంపత్యభావముగా నున్నట్టి భూమ్యంతరిక్షములకు శ్రీ
పురుష సంతాన మేర్పడియుండెను.

మూ॥ శుక్రంవామన్యద్యజతంవామన్యత్ । విషురూపే అహనీద్యౌరి
వస్థః ॥ ౪౧ ॥ విశ్వాహిమాయా అవధస్స్వధావన్తై ।
భద్రావాంపూషణావిహరాతిరస్తు ॥

ప॥ కుక్రం । వాం । అన్యత్ । యజతం । వాం । అన్యత్ । విషురూపే ।
అహనీ । ద్యౌః । ఇవ । స్థః । విశ్వాః । హి । మాయాః । అవధః । స్వధావన్తై ।
భద్రా । వాం । పూషణౌ । ఇహ । రాతిః । అస్తు ॥

అ॥ హేద్యాదాపృథివ్యా=ఓ అంతరిక్ష భూమిలారా ! వాం=మీ యిద్ద
ఱలో, అన్యత్=ఒకటియగు పగలు, కుక్రం=తెల్లనైనది, వాం=మీద్దఱలో,
అన్యత్=మఱియొకటిరాత్రి, యజతం=పూజనీయమైన యజ్ఞాదులయందు బయలు
పెడలు భూమముతో సమానమైన వర్ణముగలది, ఇతి=ఈ ప్రకారముగా, యువాం=
మీరిద్దఱు, విషురూపే=పరస్పర విలక్షణమైన రూపము కలవారై, అహనీ=
అహోరాత్రములుగా, ద్యౌరివ=అకాశమునందున్న నూర్యునివలెనే, స్థః=ఉండిరి
హి=ఏకారణమువలన, స్వధావన్తై=అన్నముగల, యువాం=మీరు, పూషణౌ=
పోషకులయికో, తస్మాత్=ఆ కారణమువలన, విశ్వాః=సమస్తములైన, మాయాః=
బుద్ధులను, అవధః=రక్షించుచుండిరి. ఇహ=ఈ కర్మయందు, రాతిః=రాత్రి,
భద్రా=మంగళప్రదమైనదియై, అస్తు=అగుఁగాక ॥

తా॥ వెనుకటి మంత్రములో భూమ్యంతరిక్షములను దాంపత్యరూపముగా
స్తోత్రముఁజేసి యిప్పుడహోరాత్రరూపము స్తోత్రముఁ జేయుచున్నాఁడు. ఓ
అంతరిక్ష భూమిలారా ! మీ యిద్దఱలో నొక స్వరూపము పగలై తెల్లఁగా
నున్నది మఱి యొక స్వరూపము పూజనీయములగు యజ్ఞాదులయందు వెలయుదు

ధూమమువలెనే నల్లనిది యగుచు రాత్రిగానున్నది. కాబట్టి పరస్పరము విలక్షణమైన స్వరూపముగల మీ యిద్దఱును ఆకాశమునందున్నట్టి నూర్యునివలెనే సర్వప్రాణులకు నుపకారముఁ జేయువారగుచున్నారు. మీ రిద్దరు సమస్తప్రాణులకు నన్నమును గలుగఁజేసి పోషించుచు నిర్మలమైన బుద్ధి వృత్తులుగల వారినిగాఁ జేయుచున్నారు. ఇప్పుడు నేఁజేయునట్టి కర్మయందు రాత్రి సమస్తమైన మంగళములను గలుగఁజేయుచుండుఁగాక.

మూ॥ వాసాత్యైచిత్రోజగతోనిధానా । ద్యావాభూమీచరధస్సగ్ం
సఖాయా । తావశ్వినారాసభాశ్వాహవంమే । శుభస్వతీ
ఆగతగ్ం సూర్యయాసహ ॥

ప॥ వాసాత్యై । చిత్రో । జగతః । నిధానా । ద్యావాభూమీ । చరధః ।
సం । సఖాయా । తా । అశ్వినా । రాసభాశ్వా । హవం । మే । శుభస్వతీ । ఆగ
తం । సూర్యయా । సహ ॥

ఆ॥ వాసాత్యై=సమస్తప్రాణులు నివసించుటకుఁ దగినవియు, చిత్రో=అనేకవిధములగు భోగములనిచ్చునట్టివియు, జగతః=ప్రపంచమునకు, నిధానా=కారణమైనవియు, రాసభాశ్వా=అశ్వినీదేవతలయొక్క రాసభ, అశ్వ, అను పేరుగల, అశ్వినా=అశ్వములతో సమానమైనవియునగు, యా=ఏ, ద్యావాభూమీ=అంతరిక్షభూములు, సఖాయా=స్నేహితులుగా, సంచరధః=ప్రవర్తించుచున్నవో, తా=అట్టి మిరిద్దఱు, శుభస్వతీ=నేఁజేయునట్టి శుభకర్మను బాలించువారై, సూర్యయాసహ=సూర్యుడును దేవతతోఁగూడ మే = నాయొక్క, హవం = యజ్ఞమునుగుఱించి, ఆగచ్ఛతం=రండు ॥

తా॥ ఇక్కడ భూమ్యంతరిక్షములను పరస్పరసఖిత్వముగా నాలోచనఁజేసి చెప్పుచున్నాడు. ఓ భూమ్యంతరిక్షములారా! మిరిద్దఱు స్నేహముకలవారై దేవతలకు మనుష్యులకు నివాసమునకుఁ దగినవారై అనేకవిధములైన భోగములనిచ్చువారై సమస్తప్రాణులకు నాధారులై అశ్వినీదేవతలయొక్క రాసభ, అశ్వ, అను పేరుగల అశ్వములతో సమానమైనవారై యుండిరి. అట్టి మీరు నేఁజేయునట్టి శుభకర్మమును పోషించువారై సూర్య-అను పేరుగల కర్మాధిదేవతతోఁగూడ నేఁజేయు యజ్ఞమునుసూర్య వస్తువుగాక.

మూ॥ త్యుగ్రోహజ్జ్య మశ్వినోదమేఘే । రయినకశ్చి న్మమృవాం
అవాహః । తమూహ ధుర్నాభిరాత్మ న్వతీభిః । అంతరిక్ష
పుష్టిరపోదకాభిః ॥ ౪౨ ॥

ప॥ త్యుగ్రః । హ । భుజ్జ్యం । అశ్వినా । ఉదమేఘే । రయిం । న ।
కశ్చిత్ । మమృవాం । అవాహః । తం । ఉహధుః । నాభిః । ఆత్మన్వతీభిః । అంత
రిక్షపుష్టిః । అపోదకాభిః॥

అ॥ అశ్వినా=ఓయశ్వినీదేవలారా !, యువాం=మీరు, ఆత్మన్వతీభిః=దృఢ
మైనవియు, అంతరిక్షపుష్టిః=జలము నాధారముజేసికొని ఆకాశమునందుఁదిరుగు
చున్నట్టివియు, అపోదకాభిః=జలము ప్రవేశింప వీలులేనట్టివియునగు, నాభిః=ఓడల
వేత, తరణీయం=దాటఁదగినట్టిదియు, భుజ్జ్యం=పాలించునట్టి, తం=ఆప్రసిద్ధమైన
జలమును, కశ్చిత్=ఒకానొక, త్రుగ్రః=మూర్ఖుఁడు, రయిం=ధనమును, అదత్వా=
ఈయక, మమృవాం=మృతినిబొందియు, అఇహావావ=ఆవహించినవాఁడువలెనే,
ఉహధుః=వహించియుంటిరి॥

తా॥ ఓ యశ్వినీదేవతలారా! ఒకానొకమూర్ఖుఁడు ధనమును సంపాదించి
యెవరికీ నియ్యక మృతినిబొందియు ఆ ధనమునే ఆవహించి యున్నట్లు దృఢమైనట్టి
యు జలమునకుఁ బైభాగమునందు ఆకాశంబునఁ దిరుగుచున్నట్టివియు జలము ప్రవే
శించుటకు రంధ్రములు లేక దృఢముగానున్నట్టివియు నగు నోడలు దిరుగుటకుఁ
దగినవియు సమస్తప్రాణులకు నాధారమైన జలములను మేఘములయందు ధరించి
యున్నారు. అనఁగా అశ్వినీదేవతలు జలమును బహు శ్రద్ధతో మేఘమునందు
దాచియుంచి భూమియందుఁ గురిపించి యుపకారమును జేయుచున్నారు.

మూ॥ తిస్రిఃక్షపస్త్రి రహతివ్రజద్భిః । నాసత్యాభుజ్జ్య మూహధుః
పతంగైః । సముద్రస్యధన్వన్నార్ధస్య పారే । త్రిభీరధైశ్శత
పద్భిష్టడశై వః ॥

ప॥ తిస్రిః । క్షపః । త్రిరహః । అతివ్రజద్భిః । నాసత్యా । భుజ్జ్యం ।
ఉహధుః । పతంగైః । సముద్రస్య । ధన్వత్ । అర్ధస్య । పారే । త్రిభిః । రథైః ।
శతపద్భిః । షడశై వః ॥

అ॥ నాసత్య = అసత్యము లేనట్టియో అశ్వినీ దేవతలారా ! యువాం = మీరు
 అతివ్రజద్భిః = మిక్కిలి వేగముగా వెళ్ళునట్టి, పతంగైః = పక్షులతో సమానమైన
 వియు, త్రిభిః = మూడువిధములు గలవియు, రథైః = రథములతో సమానమైన
 వియు, శతపద్భిః = అనేక పాదములవంటి జలధారలుకలవియు, వదన్తైః = అశ్వ
 ప్రవృత్తివంటి అటుప్రవృత్తులుకల, మేఘైః = మేఘములచేత, ఆర్ద్రస్య = జలముచే
 సంపూర్ణమైయున్న, సముద్రస్య = సముద్రముయొక్క, పారే = అంతమందు,
 అనఁగా మెరకభూమియందు, ధన్వన్ = నిర్జలప్రదేశమందు, తిస్రిక్షపః = మూడు
 రాత్రులయందును, త్రిరహః = మూడుపగళ్ళయందును, భుజ్జ్యం = రక్షకమైన జల
 మును, ఊహధుః = వహించుచున్నారు. అనఁగా గురిపించుచున్నారు.

తా॥ ఎప్పుడును సత్యమును బలుకునట్టియో అశ్వినీ దేవతలారా ! మిక్కిలి
 వేగముగా బోవుపక్షులువలెనే ఇటుఅటు వ్యాపించియున్నవియు ఉత్తమ మధ్యమ
 అధమములను మూడువిధములైనవియు, (అనఁగా నేయేప్రదేశముల యందెంతెంత
 వర్షము కురియవలెనో ఆయా రీతిగా విశేషముగాను సమముగాను దక్కువగాను
 గురియునవి కాబట్టి మూడువిధములు) రథములతో సమానమైనవియు, (అనఁగా
 రథములు తమపై నుంపబడిన విశేషభారము నెట్లుమోయునో ఆ రీతిగానే మేఘ
 ములు విశేషజలములను మోయుచున్నవి.) పాదములతో సమానమైన అనేక జల
 ధారలు కలవియు అటువిధములైన ప్రవృత్తులు కలవియు (అనఁగా ఉత్తమము
 మధ్యమము అధమము అను మూడింటికిని రాకపోకలు అను రెండువిధములచే
 మూడురైళ్ళు అటువిధములైనవి) అగు మేఘములచేత జలముచే నిండియుండిన
 సముద్రమునకు ఇటుఅటుయున్న నిర్జలప్రదేశములయందు మూడురాత్రులయందును
 మూడు పగళ్ళయందయినను ఆయాసములేక సర్వప్రాణులకు జీవనాధారమైన
 జలమును గురిపించి పోషించుచున్నారు.

మూ॥ సవితారం వితన్వంతం । అనుబధ్నాతిశాంబరః । ఆపపూరుషం ।
 బరశ్చైవ సవితారేపసోభవత్ ॥

షా సవితారం । వితన్వంతం । అను । బధ్నాతి । శాంబరః । ఆపపూరుషం ।
 మంబరః । చ । ఏవ । సవితా । అరేపసః । అభవత్ ॥

అ॥ శాంబరః = జలమును ధరించుచుండునట్టి మేఘుడు, వితన్వంతం = వృష్టినిమి
 తమై కిరణములను వ్యాపింపజేయునట్టి, సవితారం = నూర్చుని, అనుబధ్నాతి = అనున

రించి యుండుచున్నాఁడు, సః = అటువంటి, మంబరః = మేఘుఁడు, తస్మాత్ = ఆ నూర్యువలన, ఆపవూః = జలములచే నిండింపఁబడినవాఁడై, ఆరేషసః = పాపరహితమైన అనఁగా సమస్తప్రాణులకు నిష్ఠమగు వర్షమునకు, సవితా = ఉత్పాదకుఁడై, అభవదేవ = అగుచున్నాఁడయ్యెను.

తా॥ జలమునఁగలిగియుండువాఁడగుటచే శంబరశబ్దవాచ్యుఁడగు మేఘుఁడు వర్షమునిమిత్తము కిరణములను వ్యాపింపఁజేయుచుండెడు నూర్యు నాశ్రయించి ఆయన అనుగ్రహమువలన విశేషమైన జలముకలవాఁడై సమస్తజంతువులకుఁ బ్రీతి కరమైన వర్షమును గురిపించుచున్నాఁడు.

మూ॥ త్యగ్ంసుతృప్తం విదిత్వైవ । బహుసోమగిరంవశీ ॥ ౪౩ ॥

అన్వేతితుగ్గోవక్రియాంతం । ఆయనూయాన్థో మతృపుషు॥

ప॥ త్యం । సుతృప్తం । విదిత్వా । ఏవ ॥ బహుసోమగిరం । వశీ । అను । ఏతి । తుగ్గః । వక్రియాం । తం । ఆయనూయాన్థో । సోమతృపుషు ॥

ఆ॥ బహుసోమగిరం = అనేకవిధములైన మనోహరములగు వాక్కులుగల, త్యం = ఆ పూర్వోక్తమైన మేఘమును, సుతృప్తం = జలముచే దృష్టిని బొందినచానిఁ గాఁ దెలిసికొని, వశీ = స్వాధీనమేఘముగల, తుగ్గః = నూర్యుఁడు, సోమతృపుషు = సోమపానముఁజేసిన యజమానులవిషయమై, ఆయనూయాన్థో = వర్షమునుఁ గురిపించుటకు బ్రీతిత్నముఁజేయుచున్నవాఁడై, వక్రియాం = కుటిలమైన, అనఁగా వర్షమునుఁగురియని, తం = ఆ మేఘమును, అన్వేతి = అనుసరించుచున్నాఁడు.

తా॥ మేఘుఁడు విశేషమైన జలముచే నిండియుండియు వర్షమును గురిపింప నప్పుడు వ్యర్థమైన అనేక గర్జితములను జేయుచున్నాఁడుగాని వర్షమును గురిపించుటలేదని తెలిసికొని నూర్యుఁడు తన స్వాధీనమైన మేఘము కలవాఁడుగాన యజమానులు వృష్టికారణమైన యజ్ఞమును జేయుటవలనను వర్షమును గురియనట్టి యా మేఘమును వర్షమును గురియనట్లుగాఁ జేయుచున్నాఁడు.

మూ॥ ససంగ్రామస్తమోద్యోత్యోతః । వాచోగాః పిపాతితత్ ।

సతద్గోభిస్తవాత్యేత్యన్యే । రక్షసానన్వితాశ్చయే॥

ప॥ సః । సంగ్రామః । తమోద్యోతః । అత్యోతః । వాచః । గాః । పిపాతి । తత్ । సః । తత్ । గోభిః । స్తవా । అత్యేతి । అన్యే । రక్షసా । అనన్వితాః । చ । యే ॥

అ॥ సంక్రామః=కిరణముల సమూహము కలవాడును, తమోద్యః=చీకటి బోగొట్టునట్టివాడును, అత్యోతః=అశ్వములచే ధరింపబడువాడునగు, సః=నూర్యుడు, వాచః=అటచుచున్న, గాః=అవులు మొదలగు పశువులను, తత్=జలమును, పిపాతి=త్రాగించుచున్నాడు, తత్=అప్పుడు, సః=ఆ నూర్యుడు, గోభిః=ప్రాణులయొక్క వాక్కులచేత, స్తవా=స్తోత్రమును జేయబడినవాడగుచు అన్వేయతరులగు దేవతలను, అత్యేతి=అతిక్రమించియుండుచున్నాడు, రాక్షసా=రాక్షసజాతిచే, అనన్వితాః=రాక్షసులలోఁ గలియని, యే=ఎవరు కలరో, తై=వారందఱుచేతను, మ్తాయతే=స్తుతింపబడుచున్నాడు.

తా॥ అనేక కిరణములు కలవాడును అంధకారమును బోగొట్టువాడును నిరాధారమగు ప్రదేశమందు అశ్వములచే ధరింపబడినవాడునగు నూర్యుడు దప్పికే బాధపడుచు నటచుచుండెడు పశువులు మొదలగువానికి వర్ష ముకురిపించి నీరునిచ్చుటచే ఆనీరునుద్రావి దప్పిగబోగొట్టుకొని సర్వప్రాణులు సంతోషించి యనేకవిధములుగా స్తోత్రముఁజేసి యానూర్యుని సమస్తదేవతలలో నధికునిగాఁ దలంచిరి. మఱియు దేవతలను రాక్షసజాతియందుఁబుట్టి రాక్షసులలోఁ కలియక దేవతాపక్షపాతులగు రాక్షసులు మొదలగు సమస్తమైనవారను ఆనూర్యునే అధికునిగా స్తోత్రముఁజేసిరి.

మూ॥ అన్వేతి పరివృత్వాస్తః । ఏవమేతౌస్థో అశ్వినా । తేవతేద్యుః
పృథివ్యోః । అహరహార్గర్భందధాథే॥ ౪౪॥

ప॥ అను । ఏతి । పరివృత్త్య । ఆస్తః । ఏవం । ఏతౌ । స్థః । అశ్వినా । తే
ఏతే । ద్యుః । పృథివ్యోః । అహరహః । గర్భం । దధాథే॥

అ॥ అస్తః=నూర్యునిచేఁ బ్రేరేపింపబడినవాడై మేఘుడు, పరివృత్త్య=వర్షా భావమునుండి వచ్చి, అన్వేతి=వర్షమును కురియుటయు దనుసరించుచున్నాడు, తే=ఆప్రసిద్ధమైన, ఏతే=ఈ, యేభూమ్యంతరిక్షములుకలవో, తయోః=అటువంటి, ద్యావాపృథివ్యోః=స్వర్గభూములకు, హే అశ్వినా=ఓయశ్వినీదేవతలారా ! ఏతే=ఈ మీరు, ఏవం=పూర్వమునందుఁ జెప్పబడిన ప్రకారముగా, ఉపదుర్వంతౌ=ఉపకారమును జేయువారై, స్థః=ఉంటుంది, అహరహః = ప్రతిదినమునందు, గర్భం=గర్భమును, దధాథే=ధరింపఁజేయుచుంటిరి ॥

తా॥ మేఘుఁడు నూర్యునివలన ప్రేరేపింపఁబడి వర్షమునుగురియుచున్నాఁడు. ఓ యశ్వినీదేవతలారా ! మీరు ఈప్రకారముగా వర్షమును గురిపించి జలసమృద్ధి గలిగించి అందువలన ఆయాప్రాణులకు తగిన బీజాంకురములను గలిగింపఁ జేయుటవలన భూమ్యంతరిక్షములకు నుపకారమును జేయువారగుచున్నారు.

మూ॥ తయోరేతౌవత్సానహోరాత్రే । పృథివ్యా అహః । దివో
రాత్రీః ॥ తా అవిస్మష్టే । దంపతీ ఏవభవతః ॥

ప॥ తయోః । ఏతౌ । వత్సౌ । అహోరాత్రే । పృథివ్యాః । అహః । దివః ।
రాత్రీః । తౌ । అవిస్మష్టే । దంపతీ । ఏవ । భవతః ॥

ఆ॥ తయోః = ఆద్యావాపృథివీ స్థలంబులకు ఏతౌ = ఈ, అహోరాత్రే, =
అహోరాత్రులు, వత్సౌ = బాలురు, తయోః = ఆ యిద్దటిలో, అహః = పగలు,
పృథివ్యాః = భూమియొక్క సంతానము, రాత్రీః = రాత్రి, దివః = అంతరిక్ష సం
బంధమైన సంతానము, తౌ = ఆయహోరాత్రములు రెండును, అవిస్మష్టే = విడిచి
యుండనివియై, దంపతీ = దంపతులతో సమానమైనవియై, భవతః = అగుచున్నవి.

తా॥ ద్యావాపృథివీ స్థలంబులను అనేకవిధములుగా స్తోత్రము జేయుచు
నందులో నొకవిధమును జెప్పచున్నాఁడు. అహోరాత్రములు రెండును భూమ్యంత
రిక్షములకు సంతానముగానున్నవి. అందులోఁ బగలు భూమియొక్క సంతానము
గాను రాత్రి స్వర్గముయొక్క సంతానముగా నేర్పడియుండి ఆ యహోరాత్రములు
అవినాభావముగా నుండుటచే దంపతీ సమానముగా నుండెనని చెప్పఁబడుచున్నవి.
మూ॥ తయోరేతౌవత్సౌ । అగ్నిశ్చాదిత్యశ్చ । రాత్రేర్వతనః । శ్వేత
ఆదిత్యః । అహోగ్నిః ॥ రగి ॥ తామ్రోఅరుణః । తా అవి
స్మష్టే । దంపతీఏవభవతః ॥

ప॥ తయోః । ఏతౌ । వత్సౌ । అగ్నిః । చ । ఆదిత్యః । చ । రాత్రేః । వత్సః ।
శ్వేతః । ఆదిత్యః । అహ్నః । అగ్నిః తామ్రః । అరుణః । తౌ । అవిస్మష్టే । దంపతీ ।
ఏవ । భవతః ॥

ఆ॥ తయోః = దంపతులతో సమానమైన ఆయహోరాత్రములకు, ఏతౌ =
ఈ, అగ్నిశ్చ = అగ్నిహోతుఁడును, ఆదిత్యశ్చ = నూర్యుఁడును, వత్సౌ = పిల్లలు
శ్వేతః = తెల్లఁగానుండు, ఆదిత్యః = నూర్యుఁడు, రాత్రేః = రాత్రియొక్క, వత్సః =

పిల్లవాఁడు, తామ్రః = కొంచెము ఎఱ్ఱఁగాను, అరుణః = మిక్కిలి యెఱ్ఱఁగా నుండునట్టి, అగ్నిః = అగ్నిహోత్రుఁడు, అవ్నః = పగటియొక్క సంతానము, తౌ = ఆదిత్యాగులు, అవిస్పష్టే = కూడ నుండువారై, దంపతీ ఏవ = దంపతులతో సమానులై, భవతః = అగుచున్నారు.

తా॥ పూర్వ మంత్రమునందు భూమ్యంతరిక్షములకు ఆహోరాత్రముల సంతానముగాఁ జెప్పఁబడియె. నిప్పుడు ఆహోరాత్రముల సంతానమును జెప్పుచున్నాఁడు. నూర్యుఁడు అగ్నిహోత్రుఁడు ఆహోరాత్రముల యొక్క సంతానముగా నుండిరి. వారిద్దఱలోఁ దెల్లని వర్ణముగల నూర్యుఁడు రాత్రి యంతయుఁ గడచిన పిమ్మటఁ బ్రాతఃకాలమునం దుదయించుటచే రాత్రి యొక్క తనయుఁడుగా నుండెను. ఒకానొక సమయమందుఁ గొంచె మెఱ్ఱని వర్ణముగలవాఁడను ఒకానొక సమయమందు మిక్కిలి యెఱ్ఱని వర్ణము గలవాఁడునగు అగ్నిహోత్రుఁడ పగలు వెళ్ళిన పిమ్మట సాయంకాలము మొదలు రాత్రియంతయు విశేషకాంతి కల వాఁడగుటవలనను లేక పాకాదులను గుఱించియు అగ్నిహోత్రాదులఁ గుఱించియుఁ బగలు ప్రజ్వలింపఁజేయుట వలనను అగ్నిహోత్రుఁడు పగటి యొక్క సంతానముగాఁ జెప్పఁబడియె. వారిద్దఱు పరస్పరము స్నేహముగా నుండుట వలన దంపతులతో సమానముగా నుండిరి.

మూ॥ తయోరేతౌవత్సౌ । వృతశ్చవైద్యుతశ్చ । అగ్నేర్వృతః ।
వైద్యుత ఆదిత్యస్య । తావిస్పష్టే । దంపతీ ఏవభవతః ॥

తయోః । ఏతౌ । వత్సౌ । వృతః । చ । వైద్యుతః । చ । అగ్నేః ।
వృతః । వైద్యుతః । ఆదిత్యస్య । తౌ । అవిస్పష్టే । దంపతీ । ఏవ । భవతః ॥

ఆ తయోః=ఆయాదిత్య అన్నలకు, ఏతౌ = ఈ, వృతః=ఆవరించునట్టి ధూమము, వైద్యుతః=వేడిమివలన, వత్సౌ=తనయు లుద్భవించిరి, తయోః=వారి ద్దఱలోఁ వృతః=ఆవరించునట్టి ధూమము, అగ్నేః=అగ్నిహోత్రుని సంతానమయి యుండెను, వైద్యుతః=ఎండ, ఆదిత్యస్య = నూర్యునియొక్క సంతానమయియుండెను, తౌ=ఆ ప్రతాపధూమములు, అవిస్పష్టే=కూడనుండునవియై, దంపతీ ఏవ=దంపతుల సమానముగానున్నవై, భవతః=అగుచున్నవి.

తా॥ అగ్న్యదిత్యులకు ధూమాతపములు పుత్త్రులుగానున్నవి. వానిలో ధూమము అగ్నియొక్క సంతానముగాను, బ్రితాపము నూర్యునిసంతానముగాను నున్నవి. ఆ రెండు పరస్పరము సంబంధముగా నుండుటవలన దంపతు లో సమానముగా నుండెను.

మూ॥ తయోరేతౌవత్సే ॥ ౪౬ ॥ ఉష్మాచ నీహరశ్చ । వృత్రస్య
ష్మా ॥ వైద్యుతస్య నీహరః । తౌతావేవ ప్రతిపద్యేతే ॥

ప॥ తయోః । ఏతౌ । వత్సే । ఉష్మా । చ । నీహరః । చ । వృత్రస్య
ఉష్మా । వైద్యుతస్య । నీహరః । తౌ । తా । ఏవ । ప్రతిపద్యేతే ॥

అ॥ తయోః=ఆ ధూమాతపములకు, ఉష్మాచ=వేడిమియు, నీహరశ్చ=మంచు అనియు, ఏతౌ=ఈ యిద్దఱు సంతానము కలిగియుండెను. ఉష్మా=వేడిమి, వృత్రస్య=ధూమముయొక్క సంతానము, నీహరః=మంచు, వైద్యుతస్య=ఆ తపము యొక్క సంతానము, తౌ=ఆ యూష్మనీహరములు, తౌవేవ=తమకుఁ గారణము లైన ధూమాతపములనే, ప్రతిపద్యేతే=పొందుచున్నవి.

తా॥ ఆ ధూమాతపములకు ఉష్మమనియు నీహరమనియు నిద్దఱు తనయు లుండిరి. వానిలో ఉష్మము ధూమముయొక్క సంతానముగానూ నీహరము ఆ తపముయొక్క సంతానముగాను నుండెను. ఆ యూష్మనీహరములు రెండును తమవలన మరియొక సంతానమును, గలిగింపనే తాము తమకుఁ గారణభూతమైన ధూమము నందు ఉష్మము ఆ తపమునందు నీహరము పొంది లీనమగుచున్నది. ఈ ప్రకారముగా ద్యౌవాప్యధ్వలకుఁ బరంపరా సంతానముఁ జెప్పఁబడియెను.

మూ॥ సేయగ్ంరాత్రీగర్భణీ పుత్రేణసంవసతి । తస్యావాఏతదుల్బ
ణం । యద్రాత్రోరశ్మయః । యథాగోర్గర్భణ్యా ఉల్బణం ।
ఏవమేతస్యా ఉల్బణం॥

ప॥ సా । ఇయం । రాత్రీ । గర్భణీ । పుత్రేణ । సం । వసతి । తస్యాః ।
వా । ఏతత్ । ఉల్బణం । యత్ । రాత్రౌ । రశ్మయం । యథా । గోః । గర్భ
ణ్యాః । ఉల్బణం । ఏవం । ఏతస్యాః । ఉల్బణం ॥

అ॥ యా = ఏప్రసిద్ధమైన రాత్రికలదో, సా=ఆ ప్రసిద్ధమైన, ఇయం=ఈ, రాత్రీ=రాత్రి, గర్భణీ=గర్భముకలదై, పుత్రేణ=నూర్యుఁడౌపై తనయు

నితో, సంవసతి=నివసించుచున్నది, యత్=ఏకారణమువలన, రాత్రౌ=రాత్రి
యందు, రశ్మయః=నూర్యకిరణములు, నదృశ్యం తే=చూడబడవో, తస్మాత్=ఆ
కారణమువలన, రశ్మయః=నూర్యకిరణములు, తస్యావా=ఆ రాత్రికి, ఏతత్=ఈ,
ఉల్బణం=పిండము నాశ్రయించియుండు శుక్లశోణితములుగా నుండెను, యథా=
ఏ ప్రకారముగా, గర్భిణ్యాః=గర్భముగల, గోః=ఆవుయొక్క, ఉల్బణం=పిండ
సంబంధమైన శుక్లశోణితములు కలవో, ఏవం=ఈ ప్రకారముగా, ఏతస్యాః=ఈ
రాత్రికిని, ఉల్బణం=నూర్యకిరణరూపమైన శుక్లశోణితములు కలవు.

తా॥ రాత్రియందు నూర్యుడు నూర్యకిరణములు కనబడకపోవుటవలన రాత్రి
యను స్త్రీ గర్భిణియై నూర్యుని గర్భమునందుండు పిండముగాను కిరణములు ఆ
పిండము నాశ్రయించియుండు శుక్లశోణితములుగాను ధరించి ప్రాతఃకాలంబున ఆ
నూర్యుని తనయునిగా బ్రసవించెను. అని యెట్లుగా ఆవు ఏ ప్రకారముగా
గర్భముకలదై పిండమును బిండసంబంధమైన శుక్లశోణితములను ధరించియుండునో
ఆ రీతిగనే రాత్రియు ధరించియుండెను.

మూ॥ ప్రజయిష్టుః ప్రజయాచ పశుభిశ్చభవతి । యఏవంవేద । ఏత
ముద్యంత మపియంతంచేతి । ఆదిత్యః పుణ్యస్యవత్స ॥

ప॥ ప్రజయిష్టుః । ప్రజయా । చ । పశుభిః । భవతి । యః । ఏవం । వేద ।
ఏతం । ఉద్యంతం । అపి । యంతం । చ । ఇతి । ఆదిత్యః పుణ్యస్య । వత్సః ॥

ఆ॥ యః=ఎవడు, ఏవం=ఈప్రకారముగా రాత్రి మహిమను, వేద=తెలిసి
కొనుచున్నాడో, సః=వాడు, ప్రజయాచ=సంతానముచేతను, పశుభిశ్చ=పశువుల
చేతను, ప్రజయిష్టుః=బుట్టించువాడై, భవతి=అగుచున్నాడు, యః=ఎవడు,
ఏతం=ఈ, ఉద్యంతం=ఉదయించుచున్నట్టియు, యంతమపిచ=ఆస్తమానమును
బొందునట్టియు నూర్యునిగుఱించి, ఇతి ఈప్రకారముగా మహిమను. వేద=తెలిసి
కొనుచున్నాడో, సః=వాడు, పుణ్యస్య=సుకృతముయొక్క, వత్సః=పిల్లవాడైన,
అనగా బుణ్యమూర్తియగు, ఆదిత్యః=నూర్యుడు, భవతి=అగుచున్నాడు.

తా॥ ఈప్రకారముగా రాత్రి సంబంధమగు మహిమను ఎవడు తెలిసికొను
చున్నాడో వాడు సంతానము పశువులు గలవాడగుచున్నాడు. ఆరాత్రియొక్క
సంతానము నూర్యునిమహిమ. ఎవడు తెలిసికొనుచున్నాడో వాడు పాక్షాత్

పుణ్యస్వరూపియగు సూర్యునితో సమానుడై సూర్యుడు దయాస్తమయములను
బొందునట్టి స్థానములను స్వేచ్ఛగా సంచరించువాడగుచున్నాడు.

మూ॥ అథపవిత్రాంగిరసః॥ ౪౯॥ ౫౦॥

ప॥ అథ । పవిత్రాంగిరసః ॥

అ॥ అథ=అనంతరము, పవిత్రాంగిరసః=పవిత్రులైన అంగిరస్సుల సంబంధమగు
మంత్రములు, వత్సంతే=చెప్పబడఁగలవు.

తా॥ ఈప్రకారము భూమ్యంతరిక్షముల మహిమఁ జెప్పినపిమ్మటఁ బవిత్ర
మూర్తులైన అంగిరస్సుల సంబంధమగు మంత్రములు చెప్పబడుచున్నవి.

—♦ అథఏకాదశానువాకః ప్రారంభః ♦—

మూ॥ పవిత్రవస్తః పరివాజమాసతే । పితైషాంప్రతాప్నీ అభిరక్షతి
వ్రతం । మహాసముద్రం వరుణాస్తిరోదధే । ధీరా ఇచ్ఛేక్కుర్థ
రుణేష్వారభం ॥

ప॥ పవిత్రవస్తః । పరి । వాజం । ఆసతే । పితా । ఏషాం । ప్రయత్నః । అభి
రక్షతి । వ్రతం । మహాః । సముద్రం । వరుణః । తిరోదధే । ధీరాః । ఇత్ । శేషః ।
ధరుణేషు । ఆరభం !

అ॥ పవిత్రవస్తః = పవిత్రముగల ఋత్విగ్యజమానులు, వాజం = అన్నమును,
పర్యాసతే = నేవించుచున్నారు, అనఁగా అన్నమునుగూర్చి ఋజ్ఞమును జేయు
చున్నారు, ఏషాం = ఈ సోమయాజులయొక్క । పితా = పాలకుఁడును । ప్రయత్నః =
పురాతనుఁడునగు బ్రహ్మ, వ్రతం = ఈ కర్మను, అభిరక్షతి = అంతయును బావించు
చున్నాడు, వరుణః = జలాధిపతియగు వరుణదేవుఁడు, మహాః = విస్తారమైన సము
ద్రం = సముద్రమువలెనే అపారమైన అంతరిక్షమును, తిరోదధే = మేఘములచేఁ
గప్పివేయుచున్నాడు, ధీరా ఇత్ = బుద్ధిమంతులే, ధరుణేషు = అగ్నినిధరించు
న్న యాగగృహములయందు, ఆరభం = కర్మను ఆరంభించుట కొఱకు శేషః =
సమర్థులు॥

తా॥ పవిత్రవంతులైన ఋత్విగ్యజమానులు అన్నము సమృద్ధిగ నన్నిజంతువుల
కు గలుగుటకొఱకు వర్షము నిమిత్తమై సోమయాగమును జేయుచుందురు. రక్షకుం
డును బురాణపురుషుండునగు బ్రహ్మ అట్టికర్మలను గాపాడుచుండును. అనంతరము

వృష్టికారణమైన యజ్ఞమును జేయుటచేత సంతోషించి జలాధిపతియగు వరుణుడేవుడు మేఘములను ఆకాశమునందంతటను వ్యాపింపజేసి వర్షమును గురిపించుచున్నాడు. కాబట్టి ఇట్టికార్యమును బుద్ధిమంతులైనవారేచేయ బ్రయత్నించుచున్నారు.

మూ॥ పవిత్రం తే వితతం బ్రహ్మణస్పతే । పృథ్వీ గాత్రాణి పర్యేషి
విశ్వతః । అత పతనూర్న తదామోఅశ్నుతే । శ్రితాస ఇద్వ
హంత స్తతమాశత ॥

ప॥ పవిత్రం । తే । వితతం । బ్రహ్మణస్పతే । పృథుః । గాత్రాణి ।
పర్యేషి । విశ్వతః । అత పతనూః । న । తత్ । ఆమః । అశ్నుతే । శ్రితాసః ।
ఇత్ । వహంతః । తత్ । సమాశత ॥

ఆ॥ బ్రహ్మణస్పతే=అన్నమునకు నధిపతివగు సోమమా ! పవిత్రం=పవిత్రకరమైన పవిత్రము, తే=నీ కొడుకు, వితతం=విస్తరింపజేయబడినది, తేన=ఆ పవిత్రముచే, త్వం=నీవు, శోధితః=సంస్కరింప జేయబడినదానపై, పృథుః=సమర్థమైనదాన వగుచు, విశ్వతః=అంతటను, గాత్రాణి=యజ్ఞాంగములను, పర్యేషి=వ్యాపించుచున్నాను, యథా=ఏ ప్రకారముగాను, అత పతనూః=తపింప జేయబడని స్వరూపము గలదియు, ఆమః=పచ్చిదియైన పురోడాశాదికము, తత్=ఆ యజ్ఞాంగమును గుటించి, నాశ్నుతే=పొందదో, శ్రితాస ఇత్=వందబడిన పురోడాశాదులే, వహంతః=యజ్ఞమును నిర్వహించునదియై, తత్=ఆ యజ్ఞాంగత్యమును, సమాశత=లెస్సంగా బొందుచున్నవి.

తా॥ అన్నమును ఇచ్చునట్టి యో సోమమా ! నీవు పవిత్రకరమైన పవిత్రముచే సంస్కరింపబడినదానపై సమర్థమైనదాన వగుచు యజ్ఞమునం దంతట నుపయోగింపబడు చున్నావు. అది యెట్లునగా పచనము జేయబడినదియై పచ్చిగా మండు పురోడాశము యజ్ఞమునం దుపయోగింపబడదో పచనము జేయబడనేని యజ్ఞమున కెట్లుపయోగపడునో ఆ రీతిగానే పవిత్రముచేసంస్కరింపబడిన సోమము యజ్ఞమున కుపయోగపడును.

మూ॥ బ్రహ్మదేవానాం । అసతస్సద్యేతతక్షుః ॥ ౪౮ ॥ ఋషయ
స్సప్తాతిశ్చయత్ । పర్యేత్రయో అగస్త్యశ్చ । వక్షత్రే
శ్శంకృతోవసక ॥

బ్రహ్మదేవానాం=అను మంత్రమునకుఁ త్వచగ్నే బృహద్వయ, అనువాకము నందు వ్యాఖ్యానముఁ జేయఁబడినది గాన యిక్కడ చెప్పఁబడలేదు.

ప॥ అసతః । సత్ । యే । తతక్షుః । ఋషయః । సప్త । అత్రిః । చ । యత్ । సర్వే । అత్రియః । అగస్త్యః । చ । నక్షత్రైః । శంకృతః । అవసన్ ॥

అ॥ యే=ఏ, సప్త=ఏనుగురు, ఋషయః=మరీచి మొదలగు మునీశ్వరులు కలరో, కించ=మరియు, యత్=ఏ, అగస్త్యశ్చ=అగస్త్యుడను మునీశ్వరుఁడుకలఁడో, తే=ఆ, సర్వే=అందఱు మునీశ్వరులు అసతః=జగత్కారణమైన అవ్యక్తమువలన, సత్=వ్యక్తమైన ప్రపంచమును, తతక్షుః=నిర్మించిరి, ఏనం=ఈప్రకారముగా సప్త ఋషులవలెనే, తే=తపస్సం పన్నులైనవారు, అత్రియః=అత్రి మొదలగు మునీశ్వరులతో సమానులై, అగస్త్యః=అగస్త్యునితో సమానులై, శంకృతః=సమస్త ప్రాణులకు మేలును జేయుచు, నక్షత్రైః=నక్షత్రరూపములచే, అవసన్=స్వర్గమునందుండురు.

తా॥ కొందఱు మహానుభావులు సృష్టికర్తలగుటకుఁ దపస్సుఁజేసి పిమ్మట నుత రజన్మమునందు మరీచి వసిష్ఠుఁడు అత్రిఅగస్త్యుఁడు మొదలగు మునీశ్వరులై జనియించి తాము పూర్వజన్మంబునఁజేసిన తపస్సునకు అనుగుణ్యముగా నవ్యక్తము వలన ఈప్రపంచమును గలిగింపఁజేసిరి. కాఁబట్టి ఏపురుషులు అరుణకేతుకాగ్నిని బూజించుచున్నారో, వారు అత్రి అగస్త్యుఁడు మొదలగు మునీశ్వరులతో సమానులై సమస్త ప్రాణులకు సుఖమును గలుగఁజేయుచు స్వర్గమునందు నక్షత్రరూపముగాఁ దేజశ్శాలులై ప్రకాశించుచుండురు.

మూ॥ అథ సవితుశ్శ్వావాశ్వస్య వర్తి కామస్య॥

ప॥ అథ । సవితుః । శ్వావాశ్వస్య । ఆవర్తి కామస్య ॥

అ॥ అథ=ఈ ప్రకారము అంగిరస్సులు మొదలగు మునీశ్వరుల వృత్తాంతమును జెప్పినపిమ్మట, సవితుః=మంత్రముల ప్రవర్తకుఁడును, ఆవర్తి కామస్య=వైరాగ్యమే తోరిక గాఁగల, శ్వావాశ్వస్య=శ్వావాశ్వుడను మునీశ్వరునియొక్క విషయమును జెప్పుచున్నాఁడు.

మూ॥ అమీయఋక్షానిహితాసఉచ్చా । న క్తందదృశ్రేకుహచిద్ది వేయః । అదభ్యానివరుణస్యవ్రతాని । విచాకశచ్చంద్రమా నక్షత్రమేతి॥

ఋ అమీ । యే । ఋతాః । నిహితాః । ఉచ్ఛా । నక్తం । దద్యశే
కుహచిత్ । దివా । ఈయుః । ఆదభాని । వరుణస్య । వ్రతాని । విచాకశత్
చంద్రమాః । నక్షత్రం । ఏతి॥

అ॥ ఉచ్ఛా=ఉన్నతస్థానమైన అంతరిక్షమునందు, నిహితాః=బ్రహ్మజ్ఞానంపలదిన, అమీ=ఈ, యేఋతాః=ఏ నక్షత్రములు కలనో, తే=ఆ నక్షత్రములు, నక్తం=రాత్రియందు, దద్యశే=కనబడుచున్నవి, దివా=పగలు । కుహచిత్=ఒకానొక చోటును, ఈయుః=పొందినవివలెనే యున్నవి, వరుణస్య=నక్షత్రకాంతిని ఆవరించునట్టి సూర్యునియొక్క, వ్రతాని=వ్యాపారములు, ఆదభాని=నివారించ శక్యముకానివి, చంద్రమాః=చంద్రుడయిన । విచాకశత్=మిక్కిలి ప్రకాశించు వాడై । నక్షత్రం=నక్షత్రములను, ఏతి=పొందుచున్నాడు.

తా॥ బ్రహ్మచే సృజయింపబడి యున్నతమైన యాకాశమునందుఁ బ్రకాశించుచున్న నక్షత్రములు రాత్రిబలలో మనకగపడుచుఁ బగలు ఎచ్చటకో యేగినట్లుండును. ఎందువలననఁగా పగలు సూర్యుని యనివార్యమైన యుష్ణప్రకాశముచే నక్షత్రకాంతి కప్పబడి కనబడకుండెను. రాత్రియందుఁ జంద్రుడు తాను విశేషముగాఁ బ్రకాశింపుచున్నను నక్షత్రములు కూడఁ బ్రకాశించునట్లు ప్రకాశించుచున్నాడుగాన నక్షత్రములు రాత్రియందుఁ గనబడుచున్నవి.

మూ॥ తత్సవితుర్వరేణ్యం । భర్గోదేవస్యధీమహి ॥ ౪౮ ॥ ధియో
యోనః ప్రచోదయాత్ ॥

ఋ తత్ । సవితుః । వరేణ్యం । భర్గః । దేవస్య । ధీమహి । ధియః । యః । నః । ప్ర । చోదయాత్ ॥

అ॥ సవితుః = ప్రేరకుడైన, దేవస్య = సూర్యదేవునియొక్క, తత్ = ఆ ప్రసిద్ధమైన, వరేణ్యం = శ్రేష్ఠమైన, భర్గః = తేజస్సును, ధీమహి = ధ్యానముఁ జేయుచున్నాము, యః = ఏసూర్యుడు, నః = మాయొక్క, ధియః = బుద్ధులను, ప్రచోదయాత్ = మిక్కిలి ప్రేరేపించుచున్నాడో ॥

తా॥ ఏసూర్యుడు మాయొక్కబుద్ధి వృత్తులను ప్రేరేపించి సమస్త వ్యాపారములను జేయించుచున్నాడో, సమస్తకర్మ ప్రేరకుడగు అట్టి సూర్యదేవునియొక్క శ్రేష్ఠునిగు తేజస్సును ధ్యానించుచున్నాము.

మూ॥ తత్సవితుర్వర్యణీమహే । వయందేవస్యభోజనం । శ్రేష్ఠం
సర్వధాతమం । తురంభగస్యధీమహి ॥

ప॥ తత్ । సవితుః । వృణీమహే । వయం । దేవస్య । భోజనం । శ్రేష్ఠం ।
సర్వధాతమం । తురం । భగస్య । ధీమహి ॥

అ॥ వయం = మేము, సవితుః = నూర్యునియొక్క, తత్ = ఆ తేజస్సును,
ధీమహి = ధ్యానముఁ జేయుచున్నాము, భోజనం = భోగసాధనమైనదియు,
శ్రేష్ఠం = ప్రశస్తమైనదియు, సర్వధాతమం = సర్వప్రపంచమును ధరించునదియు
నగు, భగస్యదేవస్య = నూర్యదేవునియొక్క, తత్ = ఆ తేజస్సును, తురం = కీఘ్ర
ముగా, ధీమహి = ధ్యానించుచున్నాము.

తా॥ సమస్త ప్రాణులకు నుఖమును గలిగించునదియుఁ బ్రశస్తమైనదియు
సమస్త ప్రపంచమును ధరించుచున్నదియునగు నూర్యునియొక్క తేజస్సును మేము
కీఘ్రముగా ధ్యానించుచున్నాము.

మూ॥ అపాగూహితసవితాతృభీన్ । సర్వాన్దివో అన్ధసః । నక్తం
తాన్యభవన్ దృశే । అస్థ్యస్థ్నా సంభవిష్యామః ॥

ప॥ అప । అపాహిత । సవితా । తృభీన్ । సర్వాన్ । దివః । అన్ధసః ।
నక్తం । తాని । అభవన్ । దృశే । అస్థ్యస్థ్నా । సంభవిష్యామః ।

అ॥ సవితా = నూర్యుఁడు, అన్ధసః = నక్షత్రములను గుడ్డివానిగాఁ జేయు
చుండెడి, సర్వాన్ = సమస్తమైన, తృభీన్ = తన కిరణములను, దివః = ఆ కాశమునుండి,
అపాగూహిత = ఆకర్షించి దాచియుంచెను, తస్మాత్ = ఆ కారణము వలన, తాని =
ఆ నక్షత్రములు, నక్తం = రాత్రియందు, దృశే = చూడఁదగినవియై, అభవన్ = ఆ
నవి, వయం = మనము, అస్థ్యస్థ్నా = ఎముకలు రక్తముచేత, సంభవిష్యామః = పుట్టు
చున్నాము ॥

తా॥ నూర్యుఁడు నక్షత్రములను బ్రకాశింపఁ జేయునట్టి తన కిరణముల
నన్నియు సాయంకాలంబున ఆ కాశంబునుండి యాకర్షించి తన యందు నుపసంహ
రముఁ జేయుచున్నాఁడుగాన రాత్రియందు నక్షత్రములు కనఁబడుచున్నవి. మనము
ఎముకలు రక్తము మొదలగు వానితోఁ బుట్టినప్పటికిని శరీరముచే గప్పబడుట వలన
ఆ యెముకలు మొదలగునవి యెట్లు కనఁబడకుండెనో, ఆ రీతిగానే నూర్యుని
కాంతిచే గప్పబడి నక్షత్రములు పగలు మన కగపడకుండెను.

మూ॥ నామనామైవనామమే ॥ గీ॥ ॥ నపుగ్ం సకం పుమాగ్స్త్రి
స్మి । స్థావరోస్మ్యధజంగమః । యజేయక్షీయష్టాహేచ ॥

ప॥ నామ । నామ । ఏవ । నామ । మే । నపుంసకం । పుమాకా । స్త్రీ ।
అస్మి । స్థావర, । అస్మి । అధ । జంగమః । యజే । యక్షి । యష్టాహే । చ ।

అ॥ మే=నా యొక్క, నామ=పేరు, నామైవనామ = శబ్దమాత్రమే కదా,
లోకే=లోకమునందు, యత్=ఏ, నపుంసకం=స్త్రీ పురుష లక్షణరహితమైన శక్తి
ముకలదో, పుమాకా=పురుషుడు కలదో, స్త్రీ=ఆడుదికలదో, తత్సర్వం=అది
యంతయు, అహం=పరమాత్మ స్వరూపుడనైన నేను, అస్మి=అయితిని, స్థావరః
పర్వతము మొదలగునవియు, జంగమః=చునువ్వు పశువులు మొదలగునవియు,
అహం=నేను, అస్మి=అయితిని, యజే=వర్తమాన శరీరముచే బూజించుచున్నాను.
యక్షి=కడచిన శరీరముచే బూజించితిని, అధ=అనంతరము, యష్టాహేచ=రాబోవు
పుశరీరముచేతను పూజించుచున్నాను.

తా॥ పూర్వము నూర్చుడు మొదలగు దేవతల మహిమను వర్ణించి యిప్పుడు
పరమాత్మను స్తోత్రముఁ జేయుటకుఁ బరమాత్మను సర్వాంతర్యామిగాఁ జెప్పు
చున్నాడు. లోకములో రాముడు గోవిందుడు మొదలగు నామములచే వ్యవహరింపఁబడు నామములు శబ్దమాత్రములేగాని వానివలనం బ్రయోజనమేమియులేదు.
లోకములోఁ బురుషుడనియు స్త్రీ యనియు నపుంసకుడనియు నేవ్యవహారము
కలదో అది యంతయు నాస్వరూపమే. స్థావరములగు పర్వతాదులు జంగమములగు
మనుష్యాదులేవికలదో అవియన్నియు నాస్వరూపమే. వెనుకటి జన్మంబునఁ బూజి
చినవాడనునేనే. ఈజన్మంబునఁ బూజించుచున్నవాడనునేనే. రాబోవు
జన్మంబునఁ బూజించువాడనునేనే. ఈలాగున అధ్యాత్మజ్ఞానముచే బ్రహ్మాత్మ
స్వరూపుండగు వానియొక్క స్వానుభవమును బ్రకటన చేయుచున్నాడు.

మూ॥ మయాభూత్యాన్య యక్షత । పశవోమభూతాని । అను
బంధ్యోః । స్మి । హం విభుః ॥

ప॥ మయా । భూతాని । అయక్షత । పశవః । మమ । భూతాని । అను
బంధ్యః । అస్మి । అహం । విభుః ॥

అ॥ మయా=నాచేతనే, భూతాని=ప్రాణులు, అక్షయత=యాగమును జేసెను, మమ=నాయొక్క, భూతాని=పృథివ్యాధి పంచభూతములే, పశవః=పశువులు మనుష్యులు మొదలగునవి, అభవన్=అయినవి, అనాం=నేను, విభుః=అఖండ చైతన్య స్వరూపముచే వ్యాపించువాడనై అనుబంధ్యః=ఆయాశరీరములయందు జీవరూప సంబంధము కలవాడనై, ఆస్మి=అయితిని॥

తా॥ పరమాత్మ స్వరూపుడనైన నాచేతనే సమస్తప్రాణులు యజ్ఞమును జేసెను. అనఁగా నేనే ఆయాశరీరములయందుఁ బ్రవేశించి యజ్ఞాదులను జేసితిని. నాచే సృజింపఁబడిన పృథివి మొదలగు భూతములే దేవమనుష్యతిర్యగాది జంతువులుగా నేర్పడెను. అఖండ చైతన్యస్వరూపమైన నేనే ఆయాశరీరములయందు జీవరూపముగాఁ బ్రవేశించి వ్యాపించియుండి ఆయా శరీరాభిమానమును గలఁగఁ జేయుచున్నాను. ఈ ప్రకారముగా జీవాత్మ పరమాత్మలకు నభేదముఁ జెప్పఁబడెను.

మూ॥ స్త్రీయస్సతీః । తాఉమేపుగ్ంసఆహుః । పశ్యదక్షణ్వాన్నవి
చేతదంధః । కవిర్యఃపుత్త్రః స ఇమాచి కేత ॥ ౧౦ ॥ యస్తావి
జానాత్సవితుః పితాసత్ ॥

ప॥ స్త్రీయః । సతీః । తాః । ఉ । మే । పుంసః । ఆహుః । పశ్యత్ । అక్షణ్వాన్ । న । విచేతత్ । అంధః । కవిః । యః । పుత్త్రః । సః । ఇమాః । చికేత । యః । తాః । విజానాత్ । సవితుః । పితా । సత్ ॥

అ॥ యః = ఏ, స్త్రీయః = స్త్రీలు, సతీః = గురుకటాక్షముచే నాత్మజ్ఞానము కలవారగుదురో, తాఉ = ఆస్త్రీలైన, మే = నాయొక్క మతముచే, పుంసః = పురుషులుగా, ఆహుః = చెప్పఁబడుచున్నారు, యః = ఎవఁడు అక్షణ్వాన్ = నేత్రములు కలవాడై, పశ్యత్ = తెలుపు ఎఱుపు పనుపు మొదలగు వర్ణములనే చూచుచు, నిచిచేత్ = ఆత్మజ్ఞానముకలిగి సద్వస్తువును దెలిసికొన లేనివాడాయెనా, సః = వాఁడు, అంధః = గ్రుడ్డివాఁడు, యః = ఏ, పుత్త్రః = కుమారుఁడు, కవిః = వేదశాస్త్ర పారంగతుడై, ఇమాః = ఈ దృశ్యమానములగు భూతములను, చికేత = ఆత్మగాఁ దెలిసికొనుచున్నాడో, యః = ఏకుమారుఁడు, తాః = దృశ్యాదృశ్యములను సమస్త భూతములను, విజానాత్ = ఆత్మస్వరూపముగాఁ దెలిసికొనుచున్నాఁ

డో, సః = అట్టి ఆత్మజ్ఞానియగు కుమారుడు, సవితుః = తన జనమునకుఁ గారణమైన తండ్రికి, పితాసత్ = తండ్రియగుచున్నాడు, అనఁగా జ్ఞానమునిచ్చి తరింపజేయుటచే నధిపఁడగుచున్నాడు.

తా॥ లోకములో స్త్రీలు ఆత్మజ్ఞానము కలిగి స్వానుభవము కలవారైయుండి లేని అట్టి స్త్రీలను స్తనవృద్ధ్యాది స్త్రీ లక్షణములున్నను స్త్రీలని చెప్పఁగూడదు. పురుషులనియే చెప్పవలయునని బ్రహ్మవేత్తల యభిప్రాయముమెయున్నది. యే పురుషులు గడ్డము మీసములు మొదలగు పురుషలక్షణములు కలవారై యున్నను బురుషులకు నుండదగిన ఆత్మజ్ఞానము లేక స్త్రీ సామాన్యమందుండు మోహదులుండుట వలన అట్టి పురుషులను బురుషులుగాఁ జెప్పఁగూడదు. స్త్రీలనియే చెప్పవలయును. కాబట్టి ఇక్కడ స్త్రీ పురుష విభాగము లోకవ్యతిరిక్తముగాఁ జెప్పబడెను. మరియు నెవఁడు నేత్రేంద్రియములు కల్గి వివేకముచే నాత్మానుభవమును జేసికొననివాడై బాహ్యదృశ్య పదార్థముల నీలపీతాదివర్ణములనే చూచుచున్నాడో వాడు నేత్రములు కలవాడైనను గుర్తింపఁబడనియే చెప్పవలయును. ఆ ప్రకారముగానే తండ్రి కుమారులలో తండ్రి చనువనివాడై యజ్ఞానియై యుండఁగాఁ గుమారుడు సమస్త వేదశాస్త్రములను జదివి యాత్మానుభవము కలవాడయినేని అప్పుడు తండ్రిని గుమారునిగాను గుమారుని దండ్రిగాను జెప్పవలయును. కాబట్టి సమస్త విధములచేతను తత్వజ్ఞానమే యధికమని చెప్పబడియెను.

మూ॥ అంధోమణిమవిందత్ । తమమనంగులిరావయత్ । అగ్రీవః

ప్రత్యముంచత్ । తమజిహ్వ అసశ్చత్ ॥

షా అంధః । మణిం । అవిందత్ । తం । అనంగులిః । ఆవయత్ । అగ్రీవః । ప్రతి । అముంచత్ । తం । అజిహ్వ । అసశ్చత్ ॥

అ॥ అంధః=బాహ్యవస్తువుల విషయమై గుర్తింపఁబడె, మణిం=మణివలెనే ప్రకాశమానమగు పరమాత్మను, అవిందత్=పొందెను, అనంగులిః=వేళ్ళులేనివాడై, తం=ఆపరమాత్మ యను మణిని, ఆవయత్=గ్రహించెను, అగ్రీవః=కంఠములేనివాడై, ప్రత్యముంచత్=కంఠమునందుం ముక్కి నెను, అజిహ్వ=నాలుకలేనివాడై, తం=ఆపరమాత్మ యనుమణిని, అసశ్చత్=క్లాఘించెను॥

తా॥ లోకములో నొకానొక పురుషుడు ముందు నేత్రములచే నొకమణిని చూచి పిమ్మట దానిని వస్త్రముచే తీసికొని కంఠమునందుంచుకొని యానందించి యెట్లు ఆమణిని నాలుకచే బొగడునో, అప్రకారముగానే బ్రహ్మజ్ఞాని బాహ్య పదార్థముల విషయమైన యింద్రియ వ్యాపారమును మళ్ళించుటచే బాహ్యప్రపంచ విషయమై గుర్తివాడై పరమాత్మ యను మణిని జ్ఞాననేత్రముచే జూచి యా పరమాత్మను స్వస్వరూపముగా నిశ్చయించుటచే స్వీకారము కలిగి యాపరమాత్మయందు స్థిరత్వముంచుటచే ధారణయుఁ గలిగి పిమ్మట నానందముచే గృతకృత్యుడనైతి నని మనస్సున భావించుచున్నాడు. కాబట్టి చక్షురింద్రియము విడిచి దృగావ్యాపారము వాస్తేంద్రియమును విడిచి గ్రహణవ్యాపారమును కంఠస్థానమును విడిచి ధారణవ్యాపారమును జిహ్వేంద్రియమును విడిచి ప్రశంసా వ్యాపారమును జేయుచున్నాడు. బ్రహ్మజ్ఞానికి బ్రహ్మజ్ఞానముతోగూడిన మనో వ్యాపారము కలిగి యుండునని యిందుఁ జెప్పఁబడినది.

మూ॥ ఊర్ధ్వమూల మవాక్చాఖం । వృక్షంయోవేద సంప్రతి । నస జాతుజనశ్చద్దద్ధ్యాత్ । మృత్యుర్మామారయాదితి॥

ప॥ ఊర్ధ్వమూలం । అవాక్చాఖం ॥ వృక్షం । యః । వేద । సంప్రతి । న । సః । జాతు । జనః । శ్చద్దద్ధ్యాత్ । మృత్యుః । మామారయాత్ । ఇతి॥

అ॥ ఊర్ధ్వమూలం=పైభాగమున మొదలు కలదియు, అవాక్చాఖం=క్రియ గానుండు కొమ్మలు కలదియునగు, వృక్షం=సంసారమును వృక్షమును, యః=ఏ పురుషుడు, వేద=తెలిసికొను చున్నాడో, సః=అటువంటి, జనః=మనుష్యుడు, సంప్రతి=ఇప్పుడు, మృత్యుః=మృత్యువు, మా=నన్ను, మారయాత్ = చంపును, ఇతి=ఈలాగని, జాతు = ఒకానొకప్పుడును, నశ్చద్దద్ధ్యాత్ = అపేక్ష నుంచు కొనఁడు ॥ అనఁగా భయమును బొందఁడు॥

తా॥ ఇక్కడ సంసారమును వృక్షముగాఁ బోల్చుచున్నాడు. సర్వ ప్రపంచమునకుఁ గారణమగు పరబ్రహ్మ సర్వోత్కృష్టమగుటచే సంసార వృక్షమునకు మొదలు మూర్ధ్వభాగ మందున్నదనియు ఆ పరబ్రహ్మము వలనఁ గలిగిన బ్రహ్మ దిస్తంబఘర్మంతము ప్రాణులు ఆ పరబ్రహ్మముకంటె హీనములగుటచే సంసార వృక్షమునకుఁ గొమ్మలు క్రిందుగా నున్నవనియుఁ జెప్పఁబడినది. కాబట్టి నాశనము

స్వభావము గల సంసార వృక్షమును నిజస్థితి నెవఁడు తెలిసికొను చున్నాఁడో, అట్టి పురుషుఁడు నేను మృతినొందెదనను భయమును బొందఁడు. ఎందువలన ననఁగా, నేను నాశనరహితమైన అఖండ పరబ్రహ్మ స్వరూపము. శరీరము జన మరణములను బొందును గాని నేను బొందనను వివేకజ్ఞానము కలవాఁడై యుండును. మూ॥ హాసితగ్ంరుదితంగీతం ॥ ౧౨ ॥ వీణాపణవలాసితం । మృతం జీవంచయత్కించితమ్ । అంగానిస్నేవవిద్ధితత్ ॥

ప॥ హాసితం । రుదితం । గీతం । వీణాపణవలాసితం । మృతం । జీవం । చ । యత్ । కిం । చితమ్ । అంగాని । స్నా । ఇవ । విద్ధి । తత్ ॥

అ॥ యత్కించితమ్=యేదైనను, హాసితం=నవ్వు, రుదితం=రోదనము, గీతం=గానము, వీణాపణవలాసితం=వీణ మద్దెల మొదలగు వానివలనఁ గలిగిన వినోదము, మృతం=మృతినొందుట, జీవంచ=జీవించియుండుట, మొదలగునవి యేవి కలవో, తత్=వాని నన్నిటిని, శరీరగతాని = శరీరమును బొందిన అంగానీవ = అవయవము లనువలెనే, శరీరగతాః=శరీరమును బొందిన, స్నాయవ ఇవ=సన్నని నరములను వలెనే, విద్ధి=తెలిసికొనుము.

తా॥ శరీరమందాత్మభ్రాంతిని బోగొట్టుటకు శరీరసంబంధముగు వికారములను జెప్పుచున్నాఁడు, నవ్వు, రోదనము, గంగీతము, పాడుట, వీణ, మృదంగము, మొదలగునవి మోయించి యానందించుట, మృతినొందుట, జీవించుట, మొదలగు నవి యేవ్యాపారములుకలవో వానినన్నిటిని అవయవములు, నాడులు ఎముకలు మొదలగున వెట్లు శరీరసంబంధమైనవో ఆరీతిగానే శరీరవికారములను గానే తెలిసికొనవలయును.

మూ॥ అత్యవ్యక్తస్త్రవ్యధ్యాయత్ । అస్మాజ్జాతామేమి ధూచరన్ । పుత్తోనిర్ ఋత్యావై దేహః । అచేతాయశ్చ చేతనః॥

ప॥ అత్యవ్యక్తమ్ । త్యక్ష్మీ । అధ్యాయత్ ॥ అస్మాత్ । జాతాః । మే । మిథూచరన్ । పుత్త్రః । నిర్ఋత్యాః । వైదేహః । అచేతాః । యః । చ । చేతనః ॥

అ॥ అత్యవ్యక్తమ్=తనయందు సంతోషవృత్తిరేపి నాఁడైనను, త్యక్ష్మీ=సంతోషము కలవాఁడుగా నున్నాఁడు, అధ్యాయత్=తనకుధ్యానవృత్తి లేకున్నను, ధ్యానము కలువాఁడుగా మఁడెను, అస్మాత్=బడమగు ఈశరీరములన జాతాః=పుట్టినసంతో

షోడనాదులు, మే=నాసంబంధమైనవని తలచుచున్నాడు, మిథూచరక=విజ్ఞ
దముల పరస్పర తాదాత్మ్యమువలన సంచరించునట్లు తలచుచున్నాడు, యః=ఏయ
హంకారము, అచేతాః=జడమై, చేతనః=చైతన్యసంబంధముచే జేతనముగానున్నదో,
నిర్బుత్వాః=ప్రతికూలమయిన మాయకుఁ బుత్తునితో సమానమైనదియు, వై దే
హః=దేహరహితమైన చైతన్యముయొక్క, చాయతోఁగూడిన, సః=ఆయహంకా
రము తలచుచున్నది.

తా॥ పరబ్రహ్మమునకు వ్యతిరేకమైన మాయవలనఁ గలిగినదియు దేహసంబం
ధరహితమైన చైతన్యముయొక్క ప్రతిబింబముతోఁ గూడి యహంకారము తాను జడ
మయినను చేతనము కలదివలెనే వ్యాపారముఁ జేయుచు నేను సంతోషించుచున్నాను
దుఃఖించుచున్నాను, ధ్యానముఁజేయుచున్నాను, మోదప్రమోదాదులు నావలన
నేపుట్టినవి నేను శరీరముతోఁ గలిసియున్నాను, అను వ్యవహారమును గలిగించితా
దాత్మ్య భ్రమచే శరీరధర్మములను ఆత్మయందున్నట్లు తోఁపింపఁజేయుచున్నది.

మూ॥ సతంమణిమ విందత్ । సోనంగులిరావయత్ । సోగ్రీవః
పత్యముంచత్ ॥ ౧౩ ॥ సోజిహ్వోఅసశ్చత॥

ప॥ సః । తం । మణిం । అవిందత్ । సః । అనంగులిః । ఆవయత్ । సః ।
అగ్రీవః । ప్రతి । అముంచత్ । సః । అజిహ్వః । అసశ్చత॥

అ॥ సః=తాదాత్మ్య భ్రమకలిగిన యాపురుషుఁడు, తం=ఆప్రసిద్ధమైన,
మణిం=రత్నమును, అవిందత్=పొందును, సః=వాఁడు, అనంగులిః=వ్రేళ్లులేనివాడై,
ఆవయత్=స్వీకరించును, సః=వాఁడు, అగ్రీవః=కంఠములేనివాడైనను, పత్యముం
చత్=కంఠమునందుంచుకొనును, సః=వాఁడు, అజిహ్వః=నాలుకలేనివాడైనను,
అసశ్చత=ప్రశంసఁజేయును

తా॥ ఆత్మజ్ఞానములేక దేహతాదాత్మ్య భ్రమకలిగిన పురుషుఁడు నిరవయవ
నిర్వికారమైన తన స్వరూపమును దెలిసికొనలేక ఈ మణినిజూచుచున్నాననియు
నాస్తముతో గ్రహించుచున్నాననియుఁ గంఠమునందు ధరించుచున్నాననియు జిహ్వా
చేబ్రశంసఁజేయుచున్నాననియు భావించి చక్షురాదీంద్రి యరహితమైన తనయందు
చక్షురాదీంద్రియ సహితమైన శరీరధర్మముల నాశోపించుకొనుచున్నాఁడు॥

మూ॥ నై తమృషింవిదిత్వానగరంప్రవిశేత్ | యదిప్రవిశేత్ | మిథౌ
చరిత్వాప్రవిశేత్ | తత్సంభవస్య వ్రతం॥

ప॥ న | ఏతం | ఋషిం | విదిత్వా | నగరం | ప్ర | విశేత్ | యది | ప్ర |
విశేత్ | మిథౌ | చరిత్వా | ప్ర | విశేత్ | తత్ | సంభవస్య | వ్రతం॥

అ॥ ఏతం=ఈ, ఋషిం=ఋషివలెనే జ్ఞానమునుకలిగించు ఈ మంత్రములను,
విదిత్వా=తెలిసికొని, నగరం=పట్టణముతో సమానమగు దేహమును, నప్రవిశేత్=
ప్రవేశింపఁగూడదు, లేక జనసమూహముచే సమ్మర్థము కలిగియుండు పట్టణమును
బ్రవేశింపఁగూడదు యదిప్రవిశేత్=దేహమును దాదాత్మ్య బుద్ధిచేనపేక్షపొందెనేని,
మిథౌచరిత్వా=ఈదేహముమిథ్యయనియే, ప్రవిశేత్=వ్యవహరింపవలయును, తత్=
అది, సంభవస్య=సంభవించును మనీశ్వరునియొక్క, వ్రతం=ఆచారమైయున్నది.

తా॥ జ్ఞానమును కలిగించుటచే మనతో సమానమైన ఈ మంత్రముల
యాధార్థ్యమును దెలిసినవాడై ఈ శరీరమందపేక్షవదలి నిర్వాప్యపారుఁడు కామ
యును. లేక శరీరమునందపేక్ష యుంచెనేని శరీరమందసత్యభ్రాంతిచే వ్యవహ
రింపవలయునని సంభవించును మనీశ్వరునియొక్క మతమైయున్నది.

మూ॥ ఆతమగ్నేరథంతిష్ఠ | ఏకాశ్వమేకయోజనం | ఏకచక్రమే కధు
రం | వాతధ్రాజిగలింవిభో ॥

ప॥ ఆ | తం | అగ్నే | రథం | తిష్ఠ | ఏకాశ్వం | ఏకయోజనం | ఏకచక్రం |
ఏకధురం | వాతధ్రాజిగతిం | విభో ॥

ఆ విభో = సమర్థుడవగు, అగ్నే = ఓయగ్నిహోతుఁడా ! ఏకాశ్వం =
ఒక్క గుఱ్ఱము కలదియు, ఏకయోజనం = ఒక నిమిషములో ఆమడదూరము పోవు
నదియు, ఏకచక్రం = ఒక్కచక్రము కలదియు, ఏకధురం = ఒక్కటియగు అశ్వ
బంధనస్థానముగలదియు, వాతధ్రాజిగతిం = వాయువువలెనే వేగముగా వెళ్ళునట్టి,
తం = ఆ ప్రసిద్ధమైన, రథం = రథమును, అతిష్ఠ = అధిష్టించి నేజేయునట్టి కర్మ
నద్వితరమ్ము.

తా॥ సమర్థుడవగు నో యగ్నిహోతుఁడా ! బలముగల అశ్వమును గూర్చు
బడినదియు ఒకనిమిషములో నొకయోజనదూరము వెళ్ళుటకుఁదగినంత తేలికగా
నుండునదియు ఒక్కచక్రము కలదియు ఒక్కయశ్వము. కాబట్టి అశ్వబంధనస్థా

నమ ఒక్కటే కలదియు వాయువుతో సమానముగాఁ బోవునదియునగు రథము
నెక్కి నేఁ జేయునట్టి యజ్ఞాదికర్మలయందుఁ బ్రసన్నుడవుగమ్ము.

మూ॥ నరిష్యతి నవ్యధతే ॥ ౧౪ ॥ నాస్యాత్మోయాతుసజ్జతి । యచ్ఛేవ
తాన్రోహియగ్ శ్చాగ్నేః । రథేయుక్త్యా ధితిష్ఠతి ॥

ప॥ న । రిష్యతి । న । వ్యధతే । న । అస్య । అత్మః । యాతు । సజ్జతి ।
యత్ । శ్వేతాక్షా । రోహితాక్షా । అగ్నే । రథే । యుక్త్యా । అధితిష్ఠతి॥

అ॥ సః=ఆ పూర్వమందుఁ జెప్పఁబడినరథము । నరిష్యతి=నశింపదు । నవ్య
ధతే=ఇటుఅటు కదలిపోదు, అస్య=ఈ రథముయొక్క, అత్మః=ఇరుసు, యాతు=
వెళ్ళునట్టి సమయములో । నసజ్జతి=దేనియందు గలిసికొనదు, యత్=ఏకారణము
వలన, శ్వేతాక్షా=తెల్లనివియు, రోహితాక్షా=ఎఱ్ఱనివియునగు అశ్వములను, రథే=
రథమునందు, యుక్త్యా=కూర్చి, అధితిష్ఠతి=అధిష్ఠించుచున్నాడో ॥

తా॥ అరుణ కేతు కాగ్ని తెల్లనివియు ఎఱ్ఱనివియు బలముగలవియు నేర్పుగల
వియునగు గుఱ్ఱములను రథమునందుఁకూర్చి తా నెక్కివచ్చుచుండఁగా నా యశ్వ
ముల గమనముయొక్క నేర్పువలన రథమున కంతమాత్రము భంగముకలుగదు.
రథము ఇటుఅటు జాతిపోదు, రథముయొక్క యిరుసును దేనియందుఁ గలిసికొనదు.
మూ॥ ఏకయాచ దశభిశ్చ స్వభూతే । ద్వాభ్యా మిష్టయే విగ్ం
శత్యాచ । తిస్సభిశ్చవహసే త్రిగ్ంశతాచ । నియుద్భిర్వా
యవిహతా విముంచ ॥ ౧౫ ॥ ౧౧ ॥

ప॥ ఏకయా । చ । దశభిః । చ । స్వభూతే । ద్వాభ్యాం । ఇష్టయే । వింశ
త్యా । చ । తిస్సభిః । చ । వహసే । త్రింశతా । చ । నియుద్భిః । వాయో ।
ఇహ । తాః । విముంచ ॥

అ॥ వాయోః=ఓ వాయువా !, ఏకయాచ=ఒక్కటిగాని, దశభిశ్చ=పది
గాని, ద్వాభ్యాం=రెండుగాని, వింశత్యాచ=ఇరువదిగాని, తిస్సభిశ్చ = మూడు
గాని, త్రింశత్యాచ=ముప్పదిగాని, అగు, నియుద్భిః=ఆడగుఱ్ఱములచేత, తం=ఆ రథ
మును. ఇహ=ఇక్కడ, ఇష్టయే = నేఁజేయునట్టి యజ్ఞముకొఱకు, స్వభూతే = నీ
సంబంధమైన రథమునెక్కి, వహసే = పొందించుచున్నావు, ఇహ = ఇక్కడకు,
ఆగత్య=వచ్చి, తాః=ఆ గుఱ్ఱములను విముంచ = విడిచిపెట్టుము ॥

తా॥ ఓ వాయువా ! ఒక్కటిగాని పదిగాని రెండుగాని యిరువదిగాని
యూడుగాని ముప్పదిగాని ఆడగుట్టములను నీ రథమునకుఁగూర్చి యీ రథమునెక్కి
నేజేయునట్టి ఈ యజ్ఞప్రదేశమునకు వచ్చి యీ గుట్టములను రథబంధనమువలన
విడిచిపెట్టుము.

ఇతి ఏకాదశానువాకస్సమాప్తః.

—♦ అథద్వాదశానువాక ప్రారంభః ♦—

మూ॥ ఆతనుష్వప్రతనుష్వ । ఉద్ధమాధమ సంధమ । ఆదిత్యేచంద్ర
వర్ణానాం । గర్భమాధేహియఃపుమాన్ ॥

ప॥ ఆ । తనుష్వ । ప్ర । తనుష్వ । ఉత్ । ధమ । ఆ । ధమ । సం । ధమ ।
ఆదిత్యే । చంద్రవర్ణానాం । గర్భం । ఆ । ధేహి । యః । పుమాన్ ॥

అ॥ హే ఇంద్ర=ఓ యింద్రుడా ! త్వం=నీవు । ఆతనుష్వ= నీ స్వరూ
పమును విస్తరింపజేయుము, ప్రతనుష్వ=యజ్ఞముల నీ స్వరూపమును విస్తరింప
జేయుము, ఉద్ధమ=ఉన్నతముగా ధ్వనిజేయుము, అధమ = అభిముగా ధ్వని
జేయుము, సంధమ=అనుకూలముగా ధ్వనిజేయుము, యః=ఏ నీవు, పుమాన్=
పురుషులక్షణములుకలవాడో, సః=అటువంటి నీవు, ఆదిత్యే = సూర్యునియందు,
చంద్రవర్ణానాం=చంద్రునివర్ణమువంటి వర్ణముగల జలములసంబంధముగ, గర్భం=గర్భ
మును, ఆధేహి=ఉంపుము.

తా॥ ఓ యింద్రుడా ! నీ స్వరూపమును సర్వజనులకు నగపఱచి యజ్ఞ
గ్రహింపుము. యజ్ఞములు నేయునట్టి ప్రదేశమునకువచ్చి ప్రత్యక్షమగుము. నీవు
వచ్చునప్పుడు “ ఇదిగో నేను వచ్చితిని ” అని బిగ్గరగాను అభిముఖముగాను విను
టకు ననుకూలముగాను బలహీను. ఈ ప్రకారముగా నీవు యజ్ఞమునకువచ్చి నాని
ర్భాగములపొంది పురుషుడు తన బీజమును స్త్రీయందుంచి యేప్రకారము సంతా
నము కలిగింపజేయునో ఆ ప్రకారము చంద్రునివలెనే తెల్లగాప్రకాశించు జలము
లను బీజమును సూర్యునిరణములయందుంచి వర్షింపజేయుము.

మూ॥ ఇతస్సిక్తగ్ం సూర్యగతం । చంద్రమసే రసంకృధి । వారా
దం జనయీగ్గ్నిం । య ఏకోరుద్ర ఉచ్యతే ॥

ప॥ ఇతః । సిక్తం । నూర్యగతం । చంద్రమసే । రసం । కృధి । వారాదం ।
జనయ । అగ్రే । అగ్నిం । యః । ఏకః । రుద్రః । ఉచ్యతే॥

అ॥ ఇతః=ఈ కర్మయందు, సిక్తం=ఇయ్యఁబడిన ఆజ్ఞాదిహవిస్సును । నూర్య
గతం=నూర్యనిబొందినదిగాఁజేసి, చంద్రమసే=చంద్రునివృద్ధికొఱకు, రసం=సార
వంతమైనదానిగా, కృధి=చేయుము, యః=ఏ, రుద్రః=అగ్నిహోతుఁడు, ఏకః=
ఒక్కఁడై, ఉచ్యతే=చెప్పబడుచున్నాఁడో, వారాదం=వరములనిచ్చునట్లువంటి,
అగ్నిం=అగ్నిహోతుని, అగ్రే=మాముందు, జనయ=ప్రత్యక్షమగునట్లు సేయుము.

తా॥ ఓయింద్రుడా! వరములనిచ్చునట్టియు ఒక్కడగు అరుణకేతుకాగ్నిని
మాసన్నిధి యందుండునట్లు సేయుము. ఆయగ్నియందు ఆజ్ఞాదిహవిస్సు నుంచు
చున్నాము. ఆహవిస్సును నూర్యని బొందించి పిమ్మట జంద్రునకు వృద్ధికలుగు
నట్లుచేయుము అదియెట్లునఁగా అగ్నియందు పడినహవిస్సు నూర్యని బొంది
జలరూపమగును. ఆజలము అంతరిక్షమునందుండు చంద్రునకు భూమియందుండు
ఓషధులకుఁ బుష్టినిగలిగించును. కాఁబట్టి యివియన్నియు నీవేచేయుమని యిం
దుని ప్రశంసయైయున్నది.

మూ॥ అసంఖ్యాతాస్సహస్రాణి । స్మర్యతే నచదృశ్యతే॥ ౧౬॥
ఏవమేతన్నిబోధత॥

ప॥ అసంఖ్యాతాః । సహస్రాణి । స్మర్యతే । న । చ । దృశ్యతే । ఏవం ।
ఏతం । నిబోధత॥

అ॥ సహస్రాణి=అరుణకేతుకాగ్నియొక్క అనేకస్వరూపములు, అసంఖ్యా
తాః=లెక్కపెట్టుటకు సమర్థముగాకున్నవి. సః=ఆయారుణకేతుకాగ్ని, స్మర్యతే=
కాస్త్రమువలన స్మరింపబడుచున్నాఁడు, నచదృశ్యతే=చూడఁబడుటలేదు, ఏవం=
ఈ ప్రకారముగా, ఏతం=ఈ యారుణకేతుకాగ్నిని, నిబోధత=తెలిసికొనుఁడు॥

తా॥ అరుణకేతుకాగ్నియొక్క రూపములు అనేకములై లెక్కపెట్టుటకు
శక్యముగాకయున్నవి. ఈ యారుణకేతుకాగ్ని కాస్త్రమువలన వినఁబడుచున్నాఁడు
గాని చూడఁబడుటలేదు. ఈ ప్రకారముగా అరుణకేతుకాగ్నియొక్క స్వరూప
మును తెలిసికొనవలయును.

మూ॥ ఆమందైరింద్రహరిభిః । యాహిమయూరరోమభిః । మాత్వా
కే చిన్నియేమురిన్నపాశినః । దధన్వేవతాఇహి ॥

ప॥ ఆ । మందైః । ఇంద్ర హరిభిః । యాహి । మయూరరోమభిః । మా ।
త్వా । కే । చిత్ । నియేముః । ఇత్ । న । పాశినః । దధన్వా । ఇవ । తాః । ఇహి ॥

ఆ॥ ఇంద్ర = ఓయింద్రుడా ! మందైః = సంతోష హేతువులు కలవియు,
మయూరరోమభిః = నెమళ్ళయొక్క వర్ణమువంటి వర్ణముగల వెండుకలు కల
వియు హరిభిః = గుఱ్ఱములచేత, ఆయాహి = నేజేయు యజ్ఞప్రదేశమునకు రమ్మ,
త్వా = నిన్ను, కేచిత్ = ఏజనులును, మానియేముః = అడ్డుపెట్టరు, పాశినఃఇత్ =
గుఱ్ఱముల పగ్గములను బట్టుకొనినవారును, ననియేముః = అడ్డుపెట్టకుండురుగాక,
అనగా ఆలస్యముచేయుట రూపమైన అభ్యంతరమును గలిగింపకుండురుగాక, దధ
న్వేవ = సమస్తమైన కోరికలను ఇచ్చువాడవై, తాః = ఆపూర్వోక్తమైన మేముండు
ప్రదేశములకు, ఇహి = రమ్మ ॥

తా॥ ఓయింద్రుడా సంతోషముకలవియు నెమలిరంగుతో సమానమైన
వెండుకలు కలవియునగు గుఱ్ఱములనెక్కి మేము యజ్ఞములను జేయునట్టి ప్రదేశము
లకురమ్మ. ఈ ప్రకారము నీవు వచ్చునప్పుడు ఏమనుష్యులు నిన్ను అడ్డుపెట్ట
కుండురుగాక, నీ గుర్రముల కల్పములను బట్టువారు నీ యాగమనమునకు ఆలస్యము
కలిగింపకుండురు. నీవు సమస్తమైన కోరికల నిచ్చువాడవై మేముచేయు యజ్ఞ
ప్రదేశమునకేతెంచి మాకు వరములనిమ్ము—

మూ॥ మామందైరింద్రహరిభిః । యామిమయూరరోమభిః । మా
మాకే చిన్నియేమురిన్నపాశినః । నిధన్వేవతాంఇమి ॥

ప॥ ఆ । మందైః । ఇంద్ర హరిభిః । యామి మయూరరోమభిః । మా ।
మా । కే । చిత్ । నియేముః । ఇత్ । న । పాశినః । నిధన్వా । ఇవ । తాన్ ।
ఇమి ॥

ఆ॥ మందైః = సంతోషముగూడినవియు, మయూరరోమభిః = నెమలివర్ణము
తో సమానమైన, హరిభిః = గుఱ్ఱబంధముగ గుఱ్ఱములచే, ఇంద్ర = ఓయింద్రుడా!
ఆయామి = నీతోగూడ నీలోకమునకు శుభ్యుడన్నాను, కేచిత్ = ఎవరైనను, మా =
నున్న, మానియేముః = అట్లుంక పెట్టకుండురుగాక, పాశినఃఇత్ = అశ్వములకైమునుపట్టు

కొనినవారును, ననియేముః=అటంక పెట్టుకుందురుగాక, లేక ఆలస్యము చేయకుందురుగాక, నిధన్వేవ=దొరకఁబడిన నిధికలవాఁడువలెనే సంతోషించినవాఁడనై, తా=ఆలోకములను, ఇమి=పొందెదను.

తా॥ ఓయింద్రుడా! సంతోషముతోఁగూడినవియు నెమిలివర్ణమువఁటి వర్ణముగల వెండ్రుకలు కలిగిన గుఱ్ఱములనెక్కి నీవు రాఁగానే నేను ఆగుఱ్ఱములమీఁద నీతోఁగూడ నీలోకమునకు వచ్చెదను. ఈలోపల నన్ను నెవరైనను అడ్డగింపకుందురుగాక. గుఱ్ఱములను బట్టుకొనువారు ఆలస్యము చేయకుందురుగాక. అనంతరము ఆస్వర్ణలోకముపొంది ధననిక్షేపము పొందినవాఁడు వలెనే సంతోషించెదను.

మూ॥ అణుభిశ్చమహద్భిశ్చ ॥ ౫౭ ॥ నిఘ్నప్యైరసమాయుతైః ।
కాలై హరిత్వమాపన్నైః । ఇంద్రాయాహిసహస్రియుక్ ॥

ప॥ అణుభిః । చ । మహద్భిః । చ । నిఘ్నప్యైః । అసమాయుతైః । కాలైః ।
హరిత్వం । ఆపన్నైః । ఇంద్ర । ఆయాహి । సహస్రయుక్ ॥

అ॥ అణుభిః = క్షుణ్ణము మొదలగునవి యగుటచే నూక్ష్మములయినవియు, మహద్భిః = సంవత్సరాదులచే స్థూలమయినవియు, నిఘ్నప్యైః = బ్రకాశించునవియు, అసమాయుతైః = పరస్పరము సంబంధములేనివియు, హరిత్వం = ఆశ్వస్వరూపము పొందినవియునగు, కాలైః = కాలములచేత, ఇంద్ర = ఓయింద్రుడా! సహస్రియుక్ = సహస్రనేత్రములుకల, త్వం = నీవు, ఆయాహి = ఇటురమ్ము ॥

తా॥ ఓ యింద్రుడా! సహస్రి నేత్రములు కల నీవు క్షుణ్ణము మహారత్నము మొదలగునవి యగుటచే నూక్ష్మములైనవియు సంవత్సరము యుగము మొదలగునవి యగుటచే స్థూలమైనవియు బ్రకాశించునవియుఁ బరస్పరము సంబంధము లేనివియు నీ గుఱ్ఱముగా నేర్పడినవియు నగు కాలముచే నిక్కడకురమ్ము. ఇక్కడ కాలములకు స్వరూపము లేకపోవుటచే గమనము సంభవింపదుగాన కాలాభిమానదేవతలను గ్రహింపవలయును. కాలాభిమాన దేవతలే ఇంద్రునకు నశ్వములైరి. ప్రకాశతయును కాలాభిమానదేవతలకుఁ జెప్పవలయును.

మూ॥ అగ్నిర్విభ్రాష్టివసనః । వాయుశ్చేత్వతసికదుకః । సంవత్స
రోవిషూవర్ణైః । నిత్యాస్తేనుచరాస్తవ ॥

ప॥ అగ్నిః । విభ్రాష్టివసనః । వాయుః । శ్వేతసికద్రుకః । సంవత్సరః ।
విషూవర్ణైః । నిత్యాః । తే । అనుచరాః । తవ ॥

అ॥ విభ్రాష్టివసనః=ప్రకాశించునట్టి వస్త్రముగల అగ్నిః=అగ్నిహోతుఁడు,
శ్వేతసికద్రుకః=తెల్లని యిసుకను బితుకునట్టి, అనగా అనేకవిధమైన పరాగమును
గతిగించు, వాయుః=వాయువు, విషూవర్ణైః=వసంతము, గ్రీష్మము, మొదలగు
వానిచే ననేక వర్ణములు కాలముతోఁ గూడిన, సంవత్సరః=సంవత్సరము, అను,
యే=ఏ ముగ్గురుకలరో, తే=ఆ ముగ్గురు, తనవ=నీకు, నిత్యాః=ఎల్లప్పుడుండునట్టి,
అనుచరాః=భృత్యులు.

తా॥ ఓ యింద్రిడా ! ప్రకాశించునట్టి వస్త్రముగల యగ్నిహోతుఁడనేక
విధములుగా ధూళిని బుట్టించునట్టి వాయువు వసంతము గ్రీష్మము మొదలగువానిచే
ననేక వర్ణములుగానున్న సంవత్సరము ఈ ముగ్గురినిన్ను ఎల్లప్పుడు నేవించుచుండెడి
భృత్యులుగా నున్నారు.

మూ॥ సుబ్రహ్మణ్యోగ్ం సుబ్రహ్మణ్యోగ్ం సుబ్రహ్మణ్యోగ్ం । ఇం
ద్రాగచ్ఛహరివ ఆగచ్ఛమేధాతిథేః । మేషవృషణశ్వస్యమేనే
॥గీ॥ గౌరావస్కండిన్నహల్యాయై జార । కౌశికబ్రాహ్మణ
గౌతమబుర్వాణ॥

ప॥ సుబ్రహ్మణ్య । ఓం । సుబ్రహ్మణ్య । ఓం । సుబ్రహ్మణ్య । ఓం ।
ఇంద్ర । ఆగచ్ఛ । హరివ । ఆగచ్ఛ । మేధాతిథేః । మేష । వృషణశ్వస్య । మేనే ।
గౌరావస్కండిన్ । అహల్యాయై । జార । కౌశికబ్రాహ్మణ । గౌతమబుర్వాణ ॥

అ॥ ఓం సుబ్రహ్మణ్య=ఓ వేదములయందు ఇష్టమైనవాఁడా !, ఓం సుబ్ర
హ్మణ్య=ఓ వేదములయందు యిష్టమైనవాఁడా !, ఇంద్ర=పరమేశ్వర్యము కల
వాడా !, ఆగచ్ఛ=నేజేయునట్టి కర్మప్రదేశమునకు రమ్మ, హరివ=హరియను పేరు
గల గుఱ్ఱములు కలవాఁడా ! మేధాతిథేః=మేధాతిథియనుముని సంబంధమైన,
మేష=మేషస్వరూపుఁడా, వృషణశ్వస్య=వృషణశ్వుఁడను మనియొక్క,
మేనే=కుమారికయగు మేనకయందాసక్తికలవాఁడా !, గౌరావస్కండిన్=యజ్ఞ
ములయందు గౌరవ్యుగస్వరూపమును బొందువాడా ! అహల్యాయై=అహల్యకో
టకు, జార=వ్యభిచరించినవాఁడా ! కౌశికబ్రాహ్మణ=కౌశికమనీశ్వరునిద్ద

బ్రాహ్మణస్వరూపమును ధరించియున్నవాఁడా ! గౌతమబ్రాహ్మణ = గౌతమ మునిని స్తోత్రముజేసినవాఁడా ! ఆగచ్ఛ = నేజేయు కర్మప్రదేశమునకురమ్ము ॥

తా॥ వేదములయందు బ్రీయమైనవాఁడా ! (ఆదరంబున మాడుపర్యాయ ములుజెప్పబడియెను) అధికై శ్వర్యముకలవాఁడా ! హరియను పేరుగలవియు శుక్ల కృష్ణపక్షాధిదేవతలే ఆశ్వములుగాఁగలవాఁడా ! మేధాతిథియను మునీశ్వరుని మేషస్వ రూపముచే హరించినవాఁడా ! వృషణశ్వుడను మునికుమారికయగు మేనకయందా సక్తికలవాఁడా ! యజ్ఞములయందు గౌరవ్యగస్వరూపమును ధరించి హవిస్సులను భుజించువాఁడా ! గౌతమమునియొక్క భార్యయగు నహల్యతో సంభోగించినవాఁ డా ! కాశికుడను మునియొద్ద బ్రాహ్మణస్వరూపమును ధరించియున్నవాఁడా ! గౌతమమునీశ్వరుని స్తోత్రముజేసినవాడా ! నేజేయు యజ్ఞప్రదేశమునకురమ్ము. అని దేవేంద్రుని ప్రియకరమైన నామముతోఁ బిలుచుచున్నాఁడు.

మూ॥ అరుణాశ్వాః పశవః పృథివిక్షితః । అష్టాదిగ్వాస సోగ్నయః । అగ్నిశ్చజాతవేదాశ్చేత్యేతే ॥

ప॥ అరుణాశ్వాః । ఇహ । ఆగతాః । వసవః । పృథివిక్షితః । అష్టా । దిగ్వాస సః । అగ్నయః । అగ్నిశ్చజాతవేదాశ్చ । ఇతి । ఏతే ॥

ఆ॥ అరుణాశ్వాః = ఎఱ్ఱని గుఱ్ఱములుకలవారును, వసవః = ప్రపంచస్థితికిఁ గారణమైనవారును, పృథివిక్షితః = భూమియందుండు నట్టివారును, దిగ్వాససః = దిక్కులే వస్త్రములుగాఁగలవారును, అగ్నిశ్చజాతవేదాశ్చేతి = అగ్నిశ్చజాతవేదాశ్చ అను మంత్రంబునఁ జెప్పబడిన పేర్లుగల, ఏతే = ఈ అష్టా = ఎనమంద్రయిన అగ్నయః = అగ్నిహోత్రులు, ఇహ = ఈ కర్మయందు, ఆగతాః = రాబడిరి ॥

తా॥ ఎఱ్ఱని గుఱ్ఱములు కలవారును బ్రపంచమునకు గారణమైనవారును భూమియందుండువారును దిక్కులే వస్త్రములుగాఁగలవారును అగ్నిశ్చజాత వేదాశ్చ అను మంత్రంబునఁ జెప్పబడిన పేర్లుగలవారునగు ఈ యెనమంద్రుని అగ్ని హోత్రులు నేజేయునట్టి కర్మ ప్రదేశమునకు వచ్చియుందురుగాక.

మూ॥ తామ్రాశ్వాస్తామగ్నిరథాః । తామ్రవర్ణాస్తథాసితాః । దండ హస్తాః ఖాదగ్దతః । ఇతోరుద్రాః పరాంగతాః ॥ ౧౩ ॥ ఉక్త గ్ధానం ప్రమాణంచ పుర ఇత ॥

ప॥ తామ్రాశ్వాః । తామ్రరథాః । తామ్రవర్ణాః । తథా । అసితాః । దండహస్తాః । ఖాదగ్ధతః । ఇతః । రుద్రాః । పరాం । గతాః । ఉక్తం । స్థానం । ప్రమాణం । చ । పురః । ఇత ॥

ఆ॥ తామ్రాశ్వాః = ఎఱ్ఱని గుఱ్ఱములు కలవారును, తామ్రరథాః = ఎఱ్ఱని రథములు కలవారును, తామ్రవర్ణాః = ఎఱ్ఱని కాంతి కలవారును, తథా = ఆ ప్రకారముగానే, అసితాః = తెలుపులేనివారును, దండహస్తాః = దండములు చేతులయందు కలవారును, ఖాదగ్ధతః = భక్షణఁ జేయుచున్న దంతములు కలవారును, అగు, రుద్రాః = ఓ యేకాదశ రుద్రులారా ! ఇతః = ఈ స్థానమునుండి, పరాం = ఉత్క్రష్టలోకమగు స్వర్గమును, గతాః = పొందితిరి, యుష్మాకం = మీయొక్క, స్థానం = స్థానము, ప్రమాణం = ప్రమాణము, ఉక్తం = శాస్త్రములయందుఁ జెప్పఁబడినది, పురః = మీ పట్టణములను, ఇత = పొందుఁడు ॥

తా॥ ఎఱ్ఱనిగుఱ్ఱములు కలవారును ఎఱ్ఱనిరథములు కలవారును ఎఱ్ఱనికాంతి కలవారును కొంచెమైనను తెలుపులేనివారును దండములు చేతులయందు కలవారును నావిస్సును భక్షించుచున్న దంతములు కలవారునునగు నో రుద్రులారా ! యీ లోకమునుండి యున్నతస్థానమగు స్వర్గలోకమునందుఁటిరి. మీ స్థానము దాని సంబంధమైన ప్రమాణము శాస్త్రములయందుఁ జెప్పఁబడియున్నది. కాబట్టి మీరు మీ పుణ్యలోకంబున నివసించియుండుఁడు.

మూ॥ బృహస్పతిశ్చ సవితాచ । విశ్వరూపై రిహగతాం । రథే నోదకవర్తమా । అప్పుషా ఇతి తద్వయోః ॥

పూ॥ బృహస్పతిః । చ । సవితా । చా । విశ్వరూపైః । ఇహ । ఆగతాం । రథేన । ఉదకవర్తమా । అప్పుషా । ఇతి । తత్ । ద్వయోః ॥

ఆ॥ అప్పుషా = ఉదకములను గలిగింపఁ జేయునట్టి, బృహస్పతిశ్చ = బృహస్పతియు, సవితాచ = నూర్యుఁడు, ఉదకవర్తమా = జలముయొక్క మార్గముగల, రథేన = రథముచేత, విశ్వరూపైః = అనేక విధములైన గుఱ్ఱములతోఁగూడి, ఇహి = ఈ కర్మప్రదేశమునకు, ఆగతాం = వత్తురుగాక, ఇతి = ఈ ప్రకారముగా, ద్వయోః = వారిద్దఱయొక్క, తత్ = స్వరూపము, ఉక్తం = చెప్పఁబడినది.

తా॥ ఉదకములను గలిగింపజేయునట్టి బృహస్పతియు నూర్యుఁడును అనేక విధములైన గుఱ్ఱములతోఁగూడిన రథము నెక్కి జలముగురియునట్టి యాకాశమార్గంబుననేజేయునట్టి యజ్ఞప్రదేశమునకు వత్తురుగాక. ఈప్రకారముగా బృహస్పతి నూర్యులస్వరూపముఁ జెప్పఁబడినది.

మూ॥ ఉక్తోవేషోవాసాగ్ంసిచ । కాలావయవానామితః ప్రతీచ్యా
వాసాత్యాఇత్యశ్వినోః । కోన్తరిక్షేశబ్దంకరోతీతి । వాసిష్ఠోరా
హిణోమీమాగ్ంసాంచకే । తస్యైషాభవతి ॥

ప॥ ఉక్తః । వేషః । వాసాంసి । చ । కాలావయవానాం । ఇతః । ప్రతీచ్యా
వాసాత్యా । ఇతి । అశ్వినోః । కః । అన్తరిక్షే । శబ్దం । కరోతి । ఇతి వాసిష్ఠః ।
రాహిణః । మీమాగ్ంసాం । చకే । తస్య । ఏషా । భవతి॥

ఆ॥ కాలావయవానాం = కాలమునకు నవయవములుగానుండు వసంతర్తువు మొదలగువానియొక్క, వేషః = వేషము, ప్రతీచ్యా = వెనుకటి అనువాకముల యందు, ఉక్తః = చెప్పఁబడినది, వాసాంసి = వస్త్రములు, ఉక్తాని = చెప్పఁబడినవి, వాసాత్యాఇతి=వాసాత్యాఅనుమంత్రములతో, అశ్వినోః=అశ్వినీదేవతలయొక్క వేషమువస్త్రములుచెప్పబడినవి. వాసిష్ఠః=వసిష్ఠునిగోత్రమునందుఁ బుట్టినవాఁడును, రాహిణః=రోహిణుఁడు అనుమునీశ్వరుఁడగుచున్నందు, అన్తరిక్షే=ఆకాశమునందు, శబ్దం=శబ్దమును, కః=ఎవఁడు, కరోతి=చేయుచున్నాఁడు, ఇతి=ఈప్రకారముగా, మీమాగ్ంసాం=విచారణమను, చకే=చేసెను॥

తా॥ కాలమునకు నవయవములగు వసంతాదిర్తువులయొక్కయు నశ్వినీదేవతలయొక్కయు నాకార విశేషములు వస్త్రములు మొదలగు వానినిగుఱించి పూర్వమందుఁజెప్పఁబడిన అనువాకములయందుఁ జెప్పఁబడినది. వసిష్ఠుని వంశంబునఁబుట్టిన రోహిణుఁడను మునికుమారుఁడు ఆకాశంబున నొకవిధమైన ధ్వనినివిని యిక్కడ నెవఁడును మనుష్యుఁడులేడు శబ్దమెందువలన వినబడుచున్నదని విచారణజేయుచున్నాఁడు.

మూ॥ వాశేవవిద్యుతి॥

ప॥ వాశా । ఇన । విద్యుత్ । ఇతి॥

ఆ॥ వాశా=వాసనస్వభావముగల । గౌరవపువలెనే, విద్యుత్=మెఱుపు, మిఠాతి=శబ్దమునుజేయుచున్నది. ఇతి=ఈలాగున నిశ్చయించుకొనెను.

తా॥ వాసననుబట్టి గ్రహించునావు దూడనుగూర్చి అఱచునట్లునలెనే నూర్య కాంతి రూపమైన మెఱుపు మేఘమునందున్నదియై ధ్వనిజేయుచున్నదని నిశ్చయించు కొనెను.

మూ॥ బ్రహ్మణ ఉదరణమసి । బ్రహ్మణఉదరణమసి । బ్రహ్మణ అస్త రణమసి । బ్రహ్మణ ఉపస్తరణమసి॥ ౬౦॥౧౨॥

ప॥ బ్రహ్మణః । ఉదరణ । అసి । బ్రహ్మణః । ఉదరణం । అసి । బ్రాహ్మణః । అస్తరణం । అసి । బ్రహ్మణః । ఉపస్తరణం । అసి॥

అ॥ హేఐష్ట్యకే=ఓయిష్టదేవతా ! త్వం=నీవు, బ్రహ్మణః=బ్రహ్మకు, ఉద రణం=లోభరాహిత్యమైనదానవై, అసి=అయితివి, బ్రహ్మణః=బ్రహ్మకు, ఉదీ రణం=గుణములచే నితరములకంటె నధికమైనదానవై, అసి=అయితివి, బ్రహ్మణః= బ్రహ్మకు । అస్తరణం=ఆసనమైనదానవు, అసి=అయితివి, బ్రహ్మణః=బ్రహ్మకు, ఉపస్తరణం=అచ్చాదనమైనదానవు, అసి=అయితివి॥

తా॥ ఓయిష్టదేవతా ! నీవు బ్రహ్మయొక్క లోభములేని గుణస్వరూపము గాను గుణములచేత నితరమైన వానికంటె నధికమైన దానవుగాను బ్రహ్మకు నాసన మైన దానవుగాను బ్రహ్మకు నాచ్చాదనమైన దానవుగావైతివి.

ఇతి ద్వాదశానువాకస్సమాప్తః॥

—♦ అథ త్రయోదశోనువాకః ప్రారభ్యతే ♦—

మూ॥ అష్టయో నీమష్టపుత్రాం । అష్టపత్నీమిమాంమహీం । అహం వేదనమే మృత్యుః । నచామృత్యురఘాహరత్ ॥

ప॥ అష్టయోనీం । అష్టపుత్రాం । అష్టపత్నీం । ఇమాం । మహీం । అహం । వేద । న । మే । మృత్యుః । చ । అమృత్యుః । అఘాః । ఆహరత్ ॥

అ॥ అష్టయోనీ=మూల ప్రకృతి మొదలగు నెనిమిది కారణముగాఁగలదియు, అష్టపుత్రాం = మిత్రావధానిఁడు మొదలగు నెనమండు శ్రుత్తులుగలదియు, అష్ట పత్నీం=ఇంద్రియము మొదలగు నెనమండ్రు దిక్పతుల నధిపతులుగాఁగలదియునగు, ఇమాం=ఈమహీం=భూమిని, అహం=నేను, వేద=గుర్తెఱుఁగుదును, మే=నాకు,

మృత్యుః=మరణము, నభవేత్=లేకపోవుఁగాక, అమృత్యుః=అపమృత్యువు, అఘాః=
దుఃఖములను, నచాహరత్=సంభవింపఁ జేయుకుండుఁగాక॥

తా॥ మూలప్రకృతి, మహత్తు, అహంకారము, శబ్దాదిపంచ తన్మాత్రలు,
ఈ యెనిమిది కారణముగాఁ గలదియు ముందు చెప్పఁబోవు మిత్రావరుణుఁడు
మొదలగు నెనమండు తనయులుగాఁ గలదియు నిందుఁడు మొదలగు నెనమండు
దిక్పాలకులు నధిపతులుగాఁ గలదియు నగు ఈ భూమియొక్క యథార్థ స్థితిని
మంత్ర ప్రవర్తకుండనగు నేను వివేకజ్ఞానముచేఁ దెలిసికొంటిని గాన నాకు మర
ణములేదు. అకాలమృత్యువుయును, నన్ను బాధింపదు. కాబట్టి నేను ముక్తిని
జెందఁగలను.

మూ॥ అష్టయోన్యష్టపుత్రం । అష్టపది దమన్తరిక్షం । అహంవేద
నమే మృత్యుః । నచామృత్యు రఘాహరత్ ॥

ప॥ అష్టయోని । అష్టపుత్రం । అష్టపత్ । ఇదం । అంతరిక్షం । అహం ।
వేద । న । మే । మృత్యుః । న । చ । అమృత్యుః । అఘాః । అహరత్ ॥

ఆ॥ అష్టయోని=మూల ప్రకృతి మొదలగు నెనిమిది కారణము గాఁగల
దియు, అష్టపుత్రం=మిత్రావరుణుఁడు మొదలగు నెనమండుగురు, తనయులు
గలదియు, అష్టపత్=ఇందుఁడు మొదలగు నష్ట దిక్పాలకుల నధిపతులుగాఁ గల
దియు నగు, ఇదం=ఈ, అంతరిక్షం=అకాశమును, అహం=నేను, వేద=ఎఱుఁగు
దును, మే=నాకు, మృత్యుః=మరణము, నాన్తి=లేదు, అమృత్యుః=అపమృత్యువు,
అఘాః=దుఃఖములను, నచాహరత్=సంభవింపఁ జేయుకుండుఁగాక ॥

తా॥ మూలప్రకృతి మొదలగు నెనిమిది కారణముగాఁ గలదియు మిత్రావరు
ణుఁడు మొదలగు నెనమండు తనయులుగలదియు నిందుఁడు మొదలగు నష్టదిక్పాల
కులు నధిపతులుగా గలదియునగు నీ యాకాశమును నేను వివేకదృష్టిచేఁ దెలిసికొం
తిని గాన నాకుమృత్యువులేదు. అకాలమరణమును సంభవింపదు. కాబట్టి నేను
ముక్తిని జెందఁగలను.

మూ॥ అష్టయోనీమష్టపుత్రాం । అష్టపత్నీమమూందివం॥ ౬౧॥
అహంవేదనమేమృత్యుః । నచామృత్యురఘాహరత్ ॥

ప॥ అష్టయోగీం । అష్టపుత్రాం । అష్టపత్నీం । అమాం । దినం । అహం ।
 వేద । న । మే । మృత్యుః । న । చ । అమృత్యుః । అఘాః । ఆహరత్,

తా॥ వైనిఁజెప్పబడిన మంత్రములవలెనే అర్థము తాత్పర్యముఁ జెప్పకొనఁగల
 యును. యిక్కడ స్వర్గవిషయముగా తెలిపికొనవలయును.

మూ॥ సుత్రామాణం మహీమూషు॥

ప॥ సుత్రామాణం । మహీమూషు॥

అ॥ సుత్రామాణం = సుత్రామాణం అనుమంత్రము, మహీమూషు = మహి
 మూషు, మాతరం = అనుమంత్రము, ఏతా = ఈ మంత్రములురెండు, వైశ్వానరోన
 ఊర్త్యా = అనుఅను వాకమునందు వ్యాఖ్యానముఁ జేయఁబడినవి॥

తా॥ సుత్రామాణం అనుమంత్రము మహీమూషు మాతరం అనుమంత్రము
 వైశ్వానరోన ఊర్త్యా అనెడు అనువాకమునందు వ్యాఖ్యానముఁ జేయఁబడినవి.

మూ॥ అదితిద్యౌరదితిరంతరిక్షం । అదితిర్మాతాసపితా సపుత్రః ।

విశ్వేదేవాదితిఃపంచజనాః । అదితిజాతమదితిజనిత్వం॥

ప॥ అదితిః । ద్యౌః । అదితిః । అంతరిక్షం । అదితిః । మాతా । సః । పితా ।
 సః । పుత్రః । విశ్వే । దేవాః । అదితిః । పంచజనాః । అదితిః । జాతం । అది
 తిః । జనిత్వం॥

అ॥ అదితిః = అదితియనుదేవత, ద్యౌః = స్వర్గము, అదితిః = అదితి, అంత
 రిక్షం = ఆకాశము, అదితిః = అదితి, మాతా = తల్లి, సః = ఆయదితి, పితా =
 తండ్రి, సః = ఆయదితి, పుత్రః = తనయుఁడు, విశ్వే = సమస్తమైన, దేవాః =
 దేవతలు, అదితిః = అదితి, పంచజనాః = బ్రహ్మ క్షత్రియ వైశ్య కూడ్రులు కిరా
 తులు మొదలగువారు, అదితిః = అదితి, జాతం = సృజింపఁబడిన సమస్తప్రపంచము,
 అదితిః = అదితి, జనిత్వం = పుట్టుటయు, అదితిః = అదితియే ॥

తా॥ స్వర్గము ఆకాశము భూమి తల్లి తండ్రి కుమారుడు సమస్తమైన దేవ
 తలు బ్రాహ్మణులు క్షత్రియులు వైశ్యులు కూడ్రులు కిరాతులు మొదలగు సంకర
 జాతులు ఇదియని చెప్పినేల సృజింపఁబడిన సమస్త ప్రపంచము పుట్టుటయు గిట్టు
 టయు మొదలగునంతయు నదితియను దేవతగాఁజెప్పబడియెను.

మూ॥ అష్టా పుత్రాసో అదితేః । యేజాతాస్తన్యఃపరి

దేవాండ్రువైత్సప్తభిః ॥ ౬౨ ॥ పరామార్థాండమాస్యత్ ॥

ప॥ అష్టే । పుత్రాసః । అదితేః । యే । జాతాః । తస్యః । పరి । దేవాన్ । ఉప
ప్ర । ఐత్ । సప్తభిః । పరా । మార్తాండం । అస్యత్ ॥

అ॥ అదితేః = అదితియను దేవతకు, అష్టే = ఎనమందు, పుత్రాసః = కుమారులు, సతి = కలరు, యే = ఎవరు, తస్యఃపరి = శరీరమువలన, జాతాః = పుట్టిరో, పా = ఆయదితి, సప్తభిః = ఏడుగురైన తనయులతోఁగూడ, దేవాన్ = దేవతలను, ఉపప్రేత్ = పొందెను, మార్తాండం = నూర్యుని, పరాస్యత్ = విడిచిపెట్టెను.

తా॥ అదితియను దేవత యెనమందు పుత్తులను గని వారిలో నూర్యుడను నొక తనయుని విడిచి మిగిలిన యేడుగురు పుత్తులతోను గూడి స్వర్గలోకమునకు వెళ్లి దేవతలయొద్ద నివసించుచుండెను.

మూ॥ సప్తభిః పుత్రైరదితిః । ఉప్రేక్షూర్వ్యంయుగం । ప్రజాయై
మృత్యవేతత్ । షరామార్తాండమాభరదితి ॥

ప॥ సప్తభిః । పుత్రైః । అదితిః । ఉప । ప్ర । ఐత్ । పూర్వ్యం । యుగం ।

ప్రజాయై । మృత్యవే । తత్ । పరా । మార్తాండం । ఆభరత్ । ఇతి॥

అ॥ అదితిః=అదితియను దేవత, సప్తభిః = ఏడుగురైన, పుత్రైః=కుమారులచేత, ప్రజాయై=సంతానముకొఱకు, పూర్వ్యంయుగం=పూర్వకాలముండుఁ బరిసంయోగమును, ఉపప్రేత్=పొందెను, మార్తాండం = నూర్యుని, పరాభరదితియత్=విడిచిపెట్టినదన్నమాటయేదికలదో, తత్=అది, మృత్యవే = మృత్యువుయొక్క ప్రీతినిమిత్తము చేయఁబడినది.

తా॥ మార్తాండుని విడిచిపెట్టుట గుఱించియు నేడుగురు పుత్తులను దీసికొని స్వర్గమునకు వెళ్లుట గుఱించియుఁ గారణమును జెప్పుచున్నాఁడు. అదితి పూర్వకాలంబున సంతానముకొఱకుఁ బ్రేమిమిటితో సంభోగముఁ జేయఁగా రెండు అండము లుద్భవించెను. వానిలో నొకయండము మృతప్రాయమై యుండుటచే నిది మృత్యుప్రీతికరమైనదనియు, దీనివలనఁ బ్రజావృద్ధి కలుగ నేరదనియుఁ దలఁచి విడిచిపెట్టెను. మృతప్రాయమెట్లనిన. “మృతం అండయదీయ జన్మనాస మార్తాండః” ఎవనిజననముచే నండము మృతమైనదో వాఁడు మార్తాండుడని చెప్పఁబడుచున్నాఁడు. అతనినే మనము నూర్యుడని చెప్పుచున్నాము. మఱియు రెండవ యండమువలన నేడుగురు కుటుంబులయించి యండమునకు భంగము కలిగింపకుం

దుటచే పీరు ప్రజావృద్ధికరులని తలచి ఆ యేడుగురు పుత్రులను దీసికొని స్వర్గమున
 కేగుదెంచెను. ఈ ప్రకారముగా వానిని గుఱించి కారణముఁ జెప్పఁబడినది.
 మూ॥ తాననుక్రమిష్యామః ॥

ప॥ తా॥ అను । క్రమిష్యామః ॥

అ॥ తా॥=ఆ యెనమంద్రును, అనుక్రమిష్యామః=క్రమముగా నామము
 లను జెప్పుచున్నాము.

తా॥ వరుసఁగా నా యెనమంద్ర యొక్క నామములను జెప్పుచున్నాము.

మూ॥ మిత్రశ్చ వరుణశ్చ । ధాతాచార్యమాచ । అగ్ంశుశ్చభగశ్చ ।
 ఇంద్రశ్చ వివస్వాగ్ంశ్చేత్యేతే ॥

ప॥ మిత్రః । చ । వరుణః । చ । ధాతా । చ । అర్యమా । చ । అంశుః ।
 చ । భగః । చ । ఇంద్రః । వివస్వా॥ । చ । ఇతి । ఏతే ॥

అ॥ మిత్రశ్చ=మిత్రుఁడు, వరుణశ్చ=వరుణుఁడు, ధాతాచ=ధాత, అర్య
 మాచ=అర్యముఁడు, అంశుశ్చ=అంశువు, భగశ్చ=భగుఁడు, ఇంద్రశ్చ=ఇంద్రుఁడు,
 వివస్వాగ్ంశ్చ=మార్తాండుఁడు, ఇతి=ఈ ప్రకారముగా పేర్లచేఁ జెప్పఁబడుచున్న
 ఏతే=ఈ యెనమంద్రు పుత్రులు కలరు.

తా॥ మిత్రుఁడు వరుణుఁడు ధాత అర్యముఁడు అంశువు, భగుఁడు ఇంద్రుఁడు
 వివస్వంతుఁడు, అనఁగా మార్తాండుఁడు అను యెనిమిది నామములచేతను ఆ యదితి
 యొక్క యెనమంద్రు సుతులు జెప్పఁబడుచున్నారు.

మూ॥ హిరణ్యగర్భోహగ్ం సశ్శుచిషత్ । బ్రహ్మజజ్ఞానం తదిత్స
 దమితి ॥

ప॥ హిరణ్యగర్భః । హంసశ్శుచిషత్ । బ్రహ్మజజ్ఞానం । తదిత్సదం । ఇతి ॥

అ॥ హిరణ్యగర్భః=హిరణ్యగర్భః అను మంత్రము, ఊర్ధ్వ అస్య అనునట్టి
 యనువాకమునందు వ్యాఖ్యానముఁ జేయఁబడినది, హగ్ం సశ్శుచిషత్=హగ్ంసశ్శు
 చిషత్ అనునట్టి మంత్రము, ఇంద్రస్యవజ్రోపి అనెను అనువాకమునందు వ్యాఖ్యా
 నముఁ జేయఁబడినది, బ్రహ్మజజ్ఞానం=బ్రహ్మజ్ఞానం అనెను మంత్రము, భృష్ణా
 ద్విత్వా అనునట్టి యనువాకమునందు వ్యాఖ్యానముఁ జేయఁబడినది, తదిత్సదమితి

తదిత్పదమ్మనన్తీ మంత్రము, ఉదస్తాంస్పీత్సవితా అనునన్తీ యనువాకమునందుఁ జెప్పఁబడినది.

తా॥ హిరణ్యగర్భః అనుమంత్రము. ఊర్ధ్వా అస్య అనునన్తీ యనువాకము మునందును హగ్ంసశ్శుచివత్ అనుమంత్రము ఇంద్రస్యవజ్రోసి అనెడు ననువాకము నందును బ్రహ్మజ్జ్ఞానం అనెడు మంత్రము భృష్టాద్విశ్వా అనునన్తీ యనువాకమునందును దదిత్పదం అనెడు మంత్రము ఉదస్తాంస్పీత్సవితా అనెడు ననువాకమునందును వ్యాఖ్యానముఁ జేయఁబడినది.

మూ॥ గర్భః ప్రాజాపత్యః అధపురుష సప్తపురుషః॥ ౬౩॥ ౧౩॥

ప॥ గర్భః । ప్రాజాపత్యః । అధ । పురుషః । సప్తపురుషః॥

అ॥ గర్భః=గర్భము, ప్రాజాపత్యః=ప్రాజాపతి సంబంధమైనదిగాఁ జెప్పఁబడినది, అధ=అనంతరము, పురుషః=నూర్యుడను పురుషుడు, సప్తపురుషః=తనకు భృత్యులైన నక్షత్ర, మాస, అర్థమాస, ఋతు, సంవత్సర, అవరో, రాత్రీ, ములను నేడుగురు పురుషులు కలవాడుగా ముందు చెప్పఁబోవు ననువాకమునందుఁ జెప్పఁబడుచున్నాడు.

తా॥ ప్రాజాపతి సంబంధమైన గర్భమును నూర్యునకుఁ బైని జెప్పిన యేడుగురును సహాయులనుగాఁ జెప్పుచున్నాడు.

ఇతి త్రయోదశోనువాకస్సమాప్తః

—♦ అథ చతుర్దశోనువాకః ప్రారభ్యతే ♦—

మూ॥ యోసోతపన్ను దేతి । ససర్వేషాంభూతానాం ప్రాణానాదా
యోదేతి । మామేప్రజాయామాపశూనాం । మామమ
ప్రాణానాదాయోదగాః ॥

ప॥ యః । అసో । తపన్ । ఉదేతి । సః । సర్వేషాం । భూతానాం ।
ప్రాణాన్ । ఆదాయ । ఉదేతి మా । మే । ప్రజాయాః । మా । పశూనాం । మా ।
మమ । ప్రాణాన్ । ఆదాయ । ఉదగాః ॥

అ॥ యః=ఏ, అసో=ఈ, తపన్=నూర్యుడు, ఉదేతి=ఉదయించుచున్నాడో, సః=ఆనూర్యుడు, సర్వేషాం=సమస్తమైన, భూతానాం=భూతములయొక్క,

ప్రాణాణ్=ప్రాణములను ఆదాయ=తీసికొని, ఉదేతి=ఉదయించుచున్నాడు, హే
అదిత్య=ఓనూర్యుడా. మే=నాయొక్క, ప్రజాయాః = సంతానముయొక్కయు,
పశూనాం=పశువులయొక్కయు, ప్రాణాణ్=ప్రాణములను, ఆదాయ=గ్రహించి,
మోదగాః=ఉదయంపడుము. మమ=నాయొక్కయు, ప్రాణాణ్=ప్రాణములను,
ఆదాయ=గ్రహించి, మోదగాః ఉదయంపడుము॥

తా॥ ఈ యుదయించునట్టి నూర్యుడు సమస్తప్రాణుల ప్రాణములను దీసి
కొనుచున్నాడు. అనగా నాయుద్దాయమును క్షీణింపజేయుచున్నాడు. అది
యెట్లునగా దినము మాసము సంవత్సరము మొదలగునవి నూర్యునివలన గలుగుట
వలన నొక్కొక్కదినము గడచినకొలది ప్రతిజీవునకు నుండునట్టి యాయుర్దాయ
ములో నొక్కొక్కదినము తగ్గిపోవుచున్నది. కాబట్టి నూర్యుడాయుర్దాయమును
క్షీణింపజేయు వాడగుచున్నాడు గాన దేవాధారి యీ ప్రకారముగా నూర్యుని
ప్రార్థించుచున్నాడు. ఓనూర్యుడా! నా యొక్కయు నాసంతానముయొక్కయు
నా పశువులయొక్కయు నాయుర్దాయమును క్షీణింపజేయకుము.

మూ॥ అసౌయోస్త మేతి । ససర్వేషాంభూతా నాంప్రాణా నాదా
యాస్త మేతి । మామేప్రజాయామాపశూనాం । మామ
మప్రాణానాదాయాస్తంగాః॥

ప॥ అసౌ । యః । అస్తం । ఏతి । సః । సర్వేషాం । భూతానాం ।
ప్రాణాణ్ । ఆదాయ । అస్తం । ఏతి । మా । మే । ప్రజాయాః । మా । పశూ
నాం । మా । మమ । ప్రాణాణ్ । ఆదాయ । అస్తం । గాః॥

అ॥ అస్తం=అస్తమానమును, ఏతి=పొందుచున్నాడో, అస్తం=అస్తమాన
మును, మాగాః=పొందకుము, మిగిలిన పదములకుఁ వైనిజెప్పిన యర్థమువలెనే యర్థ
ముఁజెప్పుకొనవలయును. ఇకముందు మంత్రములయందు నిదేప్రకారము అర్థముఁ
జెప్పుకొనవలయును. తాత్పర్యముకూడ నదేరీతిగాఁ జెప్పుకొనవలయును. ఇక్కడ
నస్తమించుచున్న నూర్యునిగుఱించి చెప్పబడినది.

మూ॥ అసౌయ ఆపూర్వతి । ససర్వేషాంభూతానాం ప్రాణై రాపూ
ర్వతి॥ ౬౪॥ మామేప్రజాయామాపశూనాం । మామమప్రా
ణై రాపూర్విషాః॥

ప॥ అసౌ । యః । ఆ । పూర్వతి । సః । సర్వేషాం । భూతానాం । ప్రా
ణైః । ఆ । పూర్వతి । మా । మే । ప్రజాయాః । మా । పశూనాం । మా । మమ
ప్రాణైః । ఆ । పూర్విష్టాః ॥

అ॥ యావత్=ఎంతలోపల । ఆ పూర్వతి=ఉదయించుటకొఱకుఁ గిరణములచే
నిండింపబడుచున్నాఁడో, మాపూర్విష్టాః=నిండింపబడకుము.

మూ॥ అసౌయోపక్షీయతి । ససర్వేషాంభూతానాం ప్రాణైరపక్షీ
యతి । మామేప్రజాయామాపశూనాం । మామమప్రాణైర
పక్షేష్టాః ॥

ప॥ అసౌ । యః । అప । క్షీయతి । సః । సర్వేషాం । భూతానాం । ప్రా
ణైః । అప । క్షీయతి । మా । మే । ప్రజాయాః । మా । పశూనాం । మా । మమ ।
ప్రాణైః । అప । క్షేష్టాః॥

అ॥ అపక్షీయతి=అస్తమానమును బొందుటకొఱకు, గిరణములచే కూన్చు
చున్నాడు.

మూ॥ అమూని నక్షత్రాణి । సర్వేషాంభూతానాం ప్రాణైరపప్ర
సర్పంతిచోత్సర్పంతిచ । మామేప్రజాయామాపశూనాం ।
మామమప్రాణైర పప్రసృపతమోత్స్పృపత॥౩౫॥

ప॥ అమూని । నక్షత్రాణి । సర్వేషాం । భూతానాం । ప్రాణైః । అప ।
ప్రసర్పంతి । చ । ఉత్ । సర్పంతి । చ । మా । మే । ప్రజాయాః । మా । పశూ
నాం । మా । మమ । ప్రాణైః । అప । ప్రసృపత । మా । ఉత్స్పృపత॥

అ॥ అమూని=ఈ, నక్షత్రాణి, నక్షత్రములు, సర్వేషాం=సమస్తమైన,
భూతానాం=భూతములయొక్క, ప్రాణైః=ప్రాణములతోఁగూడ, అప్రసర్పంతి
పక్షులు అస్తమించిన కాంతి గలవగుచున్నవి. ఉత్సర్పంతిచ=రాత్రియందుఁ గాంతి
ప్రసారము కలవగుచున్నవి. హేనక్షత్రాణి=ఓ నక్షత్రములారా! మే=నా
యొక్క, ప్రజాయాః=సంతానముయొక్కయూ, పశూనాం=పశువులయొక్కయూ
మమ=నాయొక్కయూ ప్రాణైః=ప్రాణములతోఁ గూడినవారలై, మా పప్రసృ
పత=అస్తమింపకుఁడు, మోత్స్పృపత=రాత్రియందుదయింపకుఁడు.

తా॥ ఈ నక్షత్రములు సమస్తమైన ప్రాణుల ప్రాణములతోఁగూడి పక్ష
ుస్తమించు చున్నవి. రాత్రియందుఁగాంతి సహితమైనవియై ప్రాణములతోఁ

నూడను దీయించుచున్నవి. అనగా రాత్రిపగలు ప్రవృత్తిచేసాయోః త్వయమును జేయుచున్నవి. ఓ సత్కత్రిములారా! నాయొక్కయు నాపశువులయొక్కయు నాసంతానముయొక్కయు నాయుద్ధాయ త్వయమును మీ యుదయాస్తమయముల వలన గలిగింపఁడు.

మూ॥ ఇమేమాసాశ్చార్థమాసాశ్చ । సర్వేషాం భూతానాం ప్రా
ణైరపప్రసర్పంతిచోత్సర్పంతిచ । మామేప్రజాయామాప
శూనాం । మామమప్రాణైరపప్రసృపతమోత్సృపత ॥

ప॥ ఇమే । మాసాః । చ । అర్థమాసాః । చ ॥

అ॥ ఇమే = ఈ, మాసాశ్చ = మాసములు, అర్థమాసాశ్చ = పక్షములు॥

తా॥ మిగిలినపదములకుఁబదచ్ఛేదము అర్థము తాత్పర్యమువైని జెప్పినమంత్రమునకువలెనే చెప్పుకొనవలయును.

మూ॥ ఇమబుతవః । సర్వేషాం భూతానాం ప్రాణైరపప్రసర్పంతి
చోత్సర్పంతిచ । మామేప్రజాయామాపశూనాం । మామమ
ప్రాణైరపప్రసృపత మోత్సృపత ॥

ప॥ ఇమే । బుతవః ॥ ఈ మంత్రమునందునను బైనిజెప్పిన ప్రకారముగానే చెప్పుకొనవలయును.

అ॥ ఇమే = ఈ, బుతవః = బుతువులు ॥ ఇక్కడ బుతువులనుగుఱించి చెప్పఁబడినది.

మూ॥ అయగ్ సంవత్సరః । సర్వేషాం భూతానాం ప్రాణైరపప్ర
సర్పంతిచోత్సర్పంతిచ ॥ ౬౫ ॥ మామేప్రజాయామాపశూ
నాం । మామమ ప్రాణైరపప్రసృపత మోత్సృపత ॥

ప॥ అయం । సంవత్సరః । సర్వేషాం । భూతానాం । ప్రాణైః । అప । ప్రస
ర్పతి । చ । ఉత్సర్పతి । చ । మా । మే । ప్రజాయాః । మా । పశూనాం । మా ।
మమ । ప్రాణైః । తప । ప్రసృప । మా । ఉత్సృప ॥

అ॥ అయం = ఈ, సంవత్సరః = సంవత్సరము, తపప్రసర్పతి = సంకోచమును బొందుచున్నది, ఉత్సర్పతి=వృద్ధిని బొందుచున్నది, మాపప్రసృప=సంకోచమును బొందుటయు, మోత్సృప=వృద్ధిని బొందుటయు. మిగిలిన పదములకుఁ బూర్వ

మనలనే చెప్పకొనవలయును. ఇంకముందు శేకవచన బహువచన పదములకుఁ బైని జెప్పిన ప్రకారముగాఁ జెప్పకొనవలయును.

మూ॥ ఇదమహాః । సర్వేషాం భూతానాం ప్రాణైరపప్రసర్పతి
చోత్సర్పతిచ । మామేప్రజాయామాపశూనాం । మామమ
ప్రాణై రపప్రసృపమోత్సృప ॥

ప॥ ఇదం । అహః ॥=.....ఉత్సృప ॥

అ॥ ఇదం=ఈ, అహః=పగలు, ఇక్కడ పగటిని గుఱించి చెప్పబడినది.

మూ॥ ఇయగ్ంరాత్రిః । సర్వేషాంభూతానాం ప్రాణై రపప్రసర్పతి
చోత్సర్పతిచ । మామే ప్రజాయామాపశూనాం । మామమ
ప్రాణై రప్రసృపమోత్సృప ॥

ప॥ ఇయం । రాత్రిః ॥ఉత్సృప ॥

అ॥ ఇయం=ఈ, రాత్రిః=రాత్రి, రాత్రిని గుఱించి చెప్పబడినది.

మూ॥ ఓం భూర్భువస్స్వః । ఏతద్వోమిధునంమానో మిధునగ్ంరీ
ధ్వం ॥ ౩౩ ॥ ౧౪ ॥

ప॥ ఓం । భూః । భువః । స్వః । ఏతత్ । వః । మిధునం । మా । నః ।
మిధునం । రీధ్వం ॥

అ॥ ఓం=ఓమ్ అను ప్రణవము వలనఁ బ్రతిపాదింపఁబడు పరమాత్మయే,
భూః=భూలోక స్వరూపుఁడు, భువః=భువర్లోక స్వరూపుఁడు, స్వః=స్వర్లోక
స్వరూపుఁడు, ఆసీత్=అయెను, వః=మాయొక్క, ఏతత్=ఈ, మిధునం=పర
స్పర సంబంధమేది కలదో, తత్=ఆ సంబంధము, నః=మాయొక్క, మిధునం=
శ్రీ పురుష సంబంధమును, మారీధ్వం=వియోగమును జేయకుండుఁగాక ॥

తా॥ ఓంకార ప్రతిపాద్యుండగు పరమాత్మయే స్వర్గమర్త్య పాతాళములను
లోకత్రయ స్వరూపుడై యుండెను. నక్షత్ర, మాస, అర్ధమాస, ఋతు, సంవ
త్సర, దివా, రాత్రులను ఓ యేడుగురు పురుషులారా ! ప్రణవ ప్రతిపాద్య పర
మాత్మ స్వరూపుండగు నూర్యునితోఁ గూడ మీ కుండునట్టి సంబంధము శ్రీ
పురుష సంస్థకూపమైన మాద్వంద్వమును భంగముఁ జేయకుండుఁడు.

ఇతి చతుర్థోనువాకస్సమాప్తః

—♦ అథ పంచదశోనువాక ప్రారంభః ♦—

మూ॥ అథా దిత్యస్యాఽష్ట పురుషస్య॥

ప॥ అథ । ఆదిత్యస్య । అష్టపురుషస్య ॥

అ॥ అథ=అనంతరము, అష్టపురుషస్య అష్టమూర్తుల స్వరూపుండగు, ఆదిత్యస్య, నూర్యునియొక్క, ధ్యానముఁ జేయఁబడుచున్నది.

తా॥ నూర్యునకు నక్షత్రము మొదలగు నేడుగురు పురుషుల సహకారిత్యముఁ జెప్పిన పిమ్మట వసుగణము రుద్రగణము మొదలగు నెనిమిది గణముల స్వరూపుండగు, నూర్యుని ధ్యానముఁ జేయఁబడుచున్నది.

మూ॥ వనూనామాదిత్యానాన్ । స్థానేస్వతేజసాభాన్॥

ప॥ వనూనాం । ఆదిత్యానాం । స్థానే । స్వతేజసా । భాన్॥

అ॥ వనూనాం=అష్టవసువుల స్వరూపమైన, ఆదిత్యానాం=నూర్యులయొక్క స్థానే=స్థానమందు, తిష్ఠత్=ఉన్నవాడనై, అహం=నేను, స్వతేజసా=స్వకీయమైన తేజస్సుచేత, భాన్=ప్రకాశించు వాడనయ్యెదను.

తా॥ అష్టవసువుల స్వరూపులగు ద్వాదశాదిత్యుల స్థానమందున్న వాడనై వారి యనుగ్రహమువలనఁ బొందఁబడిన కాంతిగలవాడనై ప్రకాశించుచున్నాను.

మూ॥ రుద్రాణామాదిత్యానాన్ స్థానే స్వతేజసాభాన్॥

ప॥ రుద్రాణాం । ఆదిత్యానాం । స్థానే । స్వతేజసా । భాన్॥

అ॥ రుద్రాణాం=ఏకాదశరుద్రస్వరూపులగు, మిగిలిన పదములకుఁ బైని మంత్రమువలెనే చెప్పుకొనవలయును.

మూ॥ ఆదిత్యానామాది త్యానాన్ స్థానే స్వతేజసాభాన్॥

ప॥ ఆదిత్యానాం । ఆదిత్యానాం । స్థానే । స్వతేజసా । భాన్॥

అ॥ ఆదిత్యానాం=ద్వాదశాదిత్యుల స్వరూపులు, ఆదిత్యానాం=పరమాత్మయొక్క శరీరవిశేషములయొక్క॥

మూ॥ సతాగ్ం సత్యానాం । ఆదిత్యానాన్ స్థానేస్వతేజసాభాన్॥

ప॥ సతాం । సత్యానాం । ఆదిత్యానాం । స్థానే । స్వతేజసా । భాన్॥

అ॥ సతాం=సత్పురుషులగు మహర్షుల స్వరూపులయినట్టియు, సత్యానాం=సత్యమును బలుకునట్టివారి స్వరూపులగు ॥

మూ॥ అభిధూన్వతామభిఘ్నతాం । వాతవతాం మరుతాం । ఆదిత్యానాగ్ స్థానేస్వతేజసాభాని ॥

ప॥ అభిధూన్వతాం । అభిఘ్నతాం । వాతవతాం । మరుతాం । ఆదిత్యానాం । స్థానే । స్వతేజసా । భాని ॥

అ॥ అభిధూన్వతాం=అంతటను వర్షమును బ్రచురింపజేయునట్టియు, అభిఘ్నతాం=ప్రాణులను బాధించునట్టివియు, వాతవత్తః=తివ్రవేగముగల, మరుతాం=వాయువులయొక్క ॥

మూ॥ ఋభూణామాదిత్యానాగ్ స్థానేస్వతేజసాభాని ॥

ప॥ ఋభూణాం । ఆదిత్యానాం । స్థానే । స్వతేజసా । భాని ॥

అ॥ ఋభూణాం=దేవయాని విశేషులైనట్టివారి స్వరూపులైన ॥

మూ॥ విశ్వేషాందేవానాం । ఆదిత్యానాగ్ స్థానేస్వతేజసాభాని ॥

ప॥ విశ్వేషాం । దేవానాం । ఆదిత్యానాం । స్థానే । స్వతేజసా । భాని ॥

అ॥ విశ్వేషాందేవానాం=విశ్వదేవస్వరూపులగు ।

మూ॥ సంవత్సరస్యసవితుః । ఆదిత్యస్యస్థానేస్వతేజసాభాని ॥

ప॥ సంవత్సరస్య । సవితుః । ఆదిత్యస్య । స్థానే । స్వతేజసా । భాని ॥

అ॥ సవితుః=వ్యవహారహేతులైన, సంవత్సరస్య=సంవత్సరస్వరూపుడగు, ఆదిత్యస్య=నూర్వ్యునియొక్క ॥

మూ॥ ఓంభూర్భువస్స్వః । రశ్మయోవోమిధునం మానోమిధునగ్ రీధ్వం ॥

౬౭ | ౧౫॥

ప॥ ఓం । భూః । భువః । స్వః । రశ్మయః । రః । మిధునం । మా । నః । మిధునం । రీధ్వం ॥

అ॥ ఓం=ప్రణవప్రతిపాదకుడగు పరమాత్మయే, భూర్భువస్స్వః=భూమ్యాదిలోకత్రయస్వరూపుడయ్యెను, రశ్మయః=ఓకిరణములారా!, నః=మాయొక్క, మిధునం=పరస్పర సంబంధము, నః=మాయొక్క, మిధునం=శ్రీపురుష సంబంధమైన ద్వంద్వమును, మారీధ్వం=వియోగమును జేయుటఁడు ।

తా॥ ఏకాదశ తద్రస్వరూపులును పరమాత్మ స్వరూపులును వర్ష మునంతటను గురిపింపఁజేయునట్టియుఁ బ్రాణులను ఒలిచే బాధపెట్టునవియు విశేష జేగముగల వియు నగు వాయుస్వరూపములును సత్యమును బలుకునట్టివారును సత్పురుషులగు మహర్షుల స్వరూపులును దేశతలలో నొకజాతీయగు ఋభువుల స్వరూపులును విశ్వేదేవతల స్వరూపులును వ్యవహారమునకు హేతువైన సంవత్సర స్వరూపులు నగు నూర్యుల స్థానమందున్నవాఁడనై వారివలనఁ బొందఁబడిన సామర్థ్యము గలవాఁడనై ప్రకాశించుచున్నాను. అటువంటి యాదిత్యుల యందుండునట్టియుఁ బ్రాణవము చేఁబ్రతిపాదనఁ జేయుఁబడు పరమాత్మయే భూరాదిలోకత్రయముల యందు వ్యాపించి యుండెను. కాఁబట్టి లోకత్రయ స్వరూపుండును బ్రాణవ ప్రతిపాద్యుండును బరమాత్మ స్వరూపుండు నగు నూర్యుని సంబంధమగు నోకిరణములారా ! మీకు నూర్యునకు నెటువంటి యవిచ్ఛిన్నమగు సంబంధము కలదో అట్టి సంబంధమును మా దంపతులకుఁ గలుగఁజేయుఁడు.

ఇతి పంచ దశోనువాకస్సమాప్తః

—♦ అథషోడశోనువాకః ప్రారభ్యతే ♦—

మూ॥ ఆరోగస్యస్థానేస్వతేజసాభాని । భ్రాజస్యస్థానే స్వతేజసాభాని । పటరస్యస్థానేస్వతేజసాభాని । పతంగస్యస్థానే స్వతేజసాభాని । స్వర్ణరస్యస్థానే స్వతేజసాభాని । జ్యోతిషీమతస్యస్థానే స్వతేజసాభాని । విభాసస్యస్థానే స్వతేజసాభాని । కశ్యపస్యస్థానే స్వతేజసాభాని । ఓం భూర్భువస్స్వః । ఆపోవోమిధునం మానోమిధునగ్ం రీధ్వం ॥ ౬౮ ॥ ౧౬ ॥

ప॥ ఆరోగస్య । స్థానే । స్వతేజసా । భాని । భ్రాజస్య । స్థానే । స్వతేజసా । భాని । పటరస్య । స్థానే । స్వతేజసా । భాని । పతంగస్య । స్థానే । స్వతేజసా । భాని । స్వర్ణరస్య । స్థానే । స్వతేజసా । భాని । జ్యోతిషీమతస్య । స్థానే । స్వతేజసా । భాని । విభాసస్య । స్థానే । స్వతేజసా । భాని । కశ్యపస్య । స్థానే । స్వతేజసా । భాని । ఓం । భూః । భువః । స్వః । ఆపః । వః । మిధునం । మా । నః । మిధునం । రీధ్వం

అ॥ ఆరోగస్య=ఆరోగుడను నూర్యునియొక్క, స్థానే=స్థానమునందు, తిష్ఠ=ఉన్నటువంటివాడనై, స్వతేజసా=నాయొక్క తేజస్సుచేత, భాని=ప్రకాశించుచున్నాను॥

తా॥ ఆరోగుడను నూర్యుని సన్నిధానమందున్నవాడనై ఆయన యనుగ్రహమువలనఁ బొందఁబడిన కాంతిచేఁ ప్రకాశించుచుండును. ఈప్రకారముగానన్ని వాక్యములకుఁ బదార్థ తాత్పర్యములు చెప్పుకొనవలయును.

అ॥ భ్రాజస్య=భ్రాజుడను నూర్యునియొక్క, పటరస్య=పటరుడను నూర్యునియొక్క, పతంగస్య=పతంగుడను నూర్యునియొక్క, స్వర్ణరస్య=స్వర్ణరుడను నూర్యునియొక్క, జ్యోతిషీమతస్య=జ్యోతిషీమతుడను నూర్యునియొక్క, విభాసస్య=విభానుడను, నూర్యునియొక్క, కశ్యపస్య=కశ్యపుడను నూర్యునియొక్క, స్థానే=స్థానమునందు, తిష్ఠ=ఉన్నటువంటివాడనై, స్వతేజసా=నాయొక్క కాంతిచేత, భాని=ప్రకాశించుచున్నాను॥

తా॥ భ్రాజుడు పటరుడు పతంగుడు స్వర్ణరుడు జ్యోతిషీమతుడు విభానుడు కశ్యపుడు అనునట్టి నూర్యుల సన్నిధానమందున్నవాడనై వారియనుగ్రహమువలనఁ బొందఁబడిన కాంతిగలవాడనై ప్రకాశించెను. అటువంటి నూర్యులే ప్రణవ ప్రతిపాదకమైన పరమాత్మ స్వరూపముగాఁ జెప్పబడియెను. ఓయదకము లారా! అటువంటి నూర్యులకు మీకున్నట్టి సంబంధమువలెనే మాదంపతులకును నవిచ్చిన్నమైన సంబంధము గలుగునట్లు చేయుడు

ఇతి షోడశోనువాక స్సమాప్తః

—♦ అథ సప్తదశోనువాకః ప్రారభ్యతే ♦—

మూ॥ అథవా యోరేకాదశపురుషస్యైకాదశస్త్రీకస్య॥

ప॥ అథ । వాయోః । ఏకాదశపురుషస్య । ఏకాదశస్త్రీకస్య॥

అ॥ అథ=అనంతరము, ఏకాదశపురుషస్య=పదునొకఁడు పురుషస్వరూపములు గలవాడును, ఏకాదశస్త్రీకస్య=పదునొకఁడు స్త్రీస్వరూపములు కలవాడునగు, వాయోః=వాయువుయొక్క నామములు చెప్పబడుచున్నవి॥

తా॥ పూర్వాను వాకములోనూర్వ్యని మూర్తి విశేష ములజెప్పిన పిమ్మట నీయనువాకములోవాయువుయొక్క పదునొకండు పురుషస్వరూపములు పదునొకండు శ్రీస్వరూపములు చెప్పబడుచున్నవి.

మూ॥ ప్రభ్రాజమానానాగ్ రుద్రాణాగ్ స్థానే స్వతేజసాభాని,
వ్యవతానాగ్ రుద్రాణాగ్ స్థానే స్వతేజసాభాని । వాసుకి
వైద్యుతానాగ్ రుద్రాణాగ్ స్థానే స్వతేజసాభాని । రజతా
నాగ్ రుద్రాణాగ్ స్థానే స్వతేజసాభాని । పరుషాణాగ్
రుద్రాణాగ్ స్థానే స్వతేజసాభాని । శ్యామానాగ్ రుద్రా
ణాగ్ స్థానే స్వతేజసాభాని । కపిలానాగ్ రుద్రాణాగ్ స్థానే
స్వతేజసాభాని । అతిలోహితానాగ్ రుద్రాణాగ్ స్థానే
స్వతేజసాభాని । ఊర్ధ్వనాగ్ రుద్రాణాగ్ స్థానే స్వతేజసా
భాని ॥ ౧౯ ॥ అవపతంతానాగ్ రుద్రాణాగ్ స్థానే స్వతేజ
సాభాని । వైద్యుతానాగ్ రుద్రాణాగ్ స్థానే స్వతేజసా
భాని । ప్రభ్రాజమానీనాగ్ రుద్రాణీనాగ్ స్థానే స్వతేజ
సాభాని । వ్యవదాతీనాగ్ రుద్రాణీనాగ్ స్థానే స్వతేజసా
భాని । వాసుకి వైద్యుతీనాగ్ రుద్రాణీనాగ్ స్థానే స్వతేజ
సాభాని । రజతానాగ్ రుద్రాణీనాగ్ స్థానే స్వతేజసాభాని ।
పరుషాణాగ్ రుద్రాణీనాగ్ స్థానే స్వతేజసాభాని । శ్యామా
నాగ్ రుద్రాణీనాగ్ స్థానే స్వతేజసాభాని । కపిలానాగ్
రుద్రాణీనాగ్ స్థానే స్వతేజసాభాని । అతిలోహితీనాగ్
రుద్రాణీనాగ్ స్థానే స్వతేజసాభాని । ఊర్ధ్వనాగ్ రుద్రాణీ
నాగ్ స్థానే స్వతేజసాభాని । అవపతనీనాగ్ రుద్రాణీనాగ్
స్థానే స్వతేజసాభాని । వైద్యుతీనాగ్ రుద్రాణీనాగ్ స్థానే
స్వతేజసాభాని । ఓంభూర్భువస్స్వః । రూపాణివోమిధునం
మానోమిధునగ్ రీధ్వం ॥ ౨౦ ॥ ౧౭ ॥

అ ప్రభ్రాజమానానాం = ప్రభ్రాజమానులను పేరుగలవారును, వ్యవదా
తానాం = వ్యవదాతులను పేరుగలవారును, వాసుకి వైద్యుతానాం = వాసుకి వైద్యు
తులను పేరుగలవారును, రజతానాం = రజతులను పేరుగలవారును, పరుషాణాం =

పురుషులను పేరుగలవారును, క్యామానాం = క్యాములను పేరుగలవారును । కపిలానాం = కపిలులను పేరుగలవారును, అతిలోహితానాం = అతిలోహితులను పేరుగలవారును । ఊర్ధ్వానాం = ఊర్ధ్వలను పేరుగలవారును, అవపతంతానాం = అవపతంతులను పేరుగలవారును, వైద్యుతానాం = వైద్యుతులను పేరుగలవారునగు, రుద్రాణాం = ఏకాదశ పురుషస్వరూప రుద్రులయొక్క, స్థానే = స్థానమునందు, తిష్ఠన్ = ఉన్నటువంటివాడనై । స్వరేజసా = నాయొక్క కాంతిచేత, భాని = ప్రకాశించుచున్నాను ॥ ఈ ప్రకారముగానే శ్రీ లింగములతో నిర్దిష్టమై ఈ నామములచే చెప్పబడు పదునొకండు వాక్యములకు నర్థముఁ జెప్పుకొనవలయును. రూపాణి = శ్రీ పురుషస్వరూపమైన రూపములు.

తా॥ ప్రభౌజమానులు వ్యవదాతులు వాసుకివైద్యుతులు రజతులు పరుషులు క్యాములు కపిలులు అతిలోహితులు ఊర్ధ్వలు అవపతంతులు వైద్యుతులు అను నామములచే బదునొకండు పురుషస్వరూపములు పదునొకండు శ్రీ స్వరూపములు గల ఏకాదశరుద్రుల స్వరూపముగా వాయువు చెప్పబడినది. అట్టి వాయుస్వరూపమైన రుద్రుల యనుగ్రహమువలనఁ బొందబడిన కాంతిగలవాడనై ప్రకాశించుచున్నాను. అటువంటి రుద్రులకంటె నభిన్నమైన వాయువు ప్రణవప్రతిపాద్యుడను లోకక్రియ వ్యాపియునగు పరమాత్మస్వరూపముగాఁ జెప్పబడినది. అట్టి వాయుసంబంధమగు నోరూపములారా ! మా దంపతుల సంబంధమగు ద్వంద్వమును నియోగము కలుగకుండునట్లు సేయుఁడు. అన్ని పదములకుఁ బదచ్ఛేదము అర్థము చెప్పబడనందున ఇటువంటి వాక్యములు మాటిమాటికి వచ్చుచుండుటవలనఁ చెప్పబడియుండలేదు. వెనుకటివాక్యములు పరిశీలన జేసినయెడల నన్నియుఁ దెలిసికొనవచ్చును.

ఇతి సప్తదశోనువాకస్సమాప్తః

—♦ అథాఽష్టాదశోనువాకః ప్రారభ్యతే ♦—

మూ॥ అథాగ్నేరష్టపురుషస్య ।

ప॥ అథ । అగ్నేః । అష్టపురుషస్య ॥

అ॥ అథ=అనంతరము, అష్టపురుషస్య=ఎనమంద్రు పురుషుల స్వరూపములు గల, అగ్నేః=అగ్నిహోతునియొక్క, ఘోత్రములు చెప్పబడుచున్నవి.

తా॥ దుద్రాభిన్నమైన వాయువును గుఱించి చెప్పినపిమ్మట అష్టమాస్త్రము
గల యగ్నిహోతునియొక్క మంత్రములు చెప్పబడుచున్నవి.

మూ॥ అగ్నేః పూర్వదిశ్యస్యస్థానే స్వతేజసాభాని । జాతవేదసఉప
దిశ్యస్యస్థానే స్వతేజసాభాని । సహోజసోదక్షిణదిశ్యస్యస్థానే
స్వతేజసాభాని । అజరాప్రభవ ఉపదిశ్యస్థానే స్వతేజసాభాని—
వైశ్వానరస్యాపరదిశ్యస్యస్థానే స్వతేజసాభాని । నర్యాపస
ఉపదిశ్యస్యస్థానే స్వతేజసాభాని । పక్షిరాధస ఉద్గిశ్యస్య
స్థానే స్వతేజసాభాని । విసర్పిణ ఉపదిశ్యస్థానే స్వతేజసాభాని—
ఓంభూర్భువస్స్వః । దిశోవోమిధునం మానోమిధునగ్ం
రీధ్యం ॥ ౭౦ ॥ ౧౮

ప॥ అగ్నేః । పూర్వదిశ్యస్యస్థానే । స్వతేజసా । భాని । జాతవేదసః । ఉప
దిశ్యస్య । స్థానే । స్వతేజసా । భాని । సహోజసః । దక్షిణదిశ్యస్య । స్థానే । స్వతే
జసా । భాని । అజరాప్రభవః । ఉపదిశ్యస్య । స్థానే । స్వతేజసా । వైశ్వానరస్య ।
అపరదిశ్యస్య । స్థానే । స్వతేజసా । భాని । నర్యాపసః । ఉపదిశ్యస్య । స్థానే ।
స్వతేజసా । భాని । పక్షిరాధసః । ఉద్గిశ్యస్య । స్థానే । స్వతేజసా । భాని ।
విసర్పిణః । ఉపదిశ్యస్య । స్థానే । స్వతేజసా । భాని । ఓం । భూః । భువః ।
స్వః । దిశః । వః । మిధునం । మా । నః । మిధునం । రీధ్యం ॥

అ॥ పూర్వదిశ్యస్య=తూర్పుదిక్కునందున్నటువంటి, అగ్నేః=అగ్నియనుపేరు
గల యగ్నిహోతునియొక్క, స్థానే=స్థానమందు, తిష్ఠన్=ఉన్నటువంటివాడనై,
స్వతేజసా=వారివలన బొందబడిన కాంతిచేత । భాని = ప్రకాశించుచున్నాను.
ఈ ప్రకారముగా నన్ని పదములకుఁ జెప్పకొనవలయును॥ ఉపదిశ్యస్య=అగ్నేయ
దిక్కునందున్నటువంటి, జాతవేదసః=జాతీయవేదనియొక్క,
.....ప్రకాశించుచున్నాను, దక్షిణదిశ్యస్య=దక్షిణ దిక్కునందున్నటువంటి,
సహోజసః=సహోజాని యొక్క,.....ప్రకాశించు చున్నాను, ఉపదిశ్యస్య=
నైర్మతి దిక్కునందున్నటువంటి, అజరాప్రభవః=అజరాప్రభుని యొక్క,.....
ప్రకాశించుచున్నాను, అపరదిశ్యస్య = పశ్చిమ దిక్కునందున్నటువంటి, వైశ్వాన
రస్య=వైశ్వానరునియొక్క,.....ప్రకాశించుచున్నాను, ఉపదిశ్యస్య=నార్యాప

దిక్కునందున్నటువంటి, నర్యాపసుః = నర్యాపసునియొక్క, ప్రకాశించు చున్నాను, ఉద్గిశ్యస్య=ఉత్తర దిక్కునందున్నటువంటి, పంక్తిరాధసుః = పంక్తి రాధసునియొక్క, ప్రకాశించుచున్నాను, ఉపదిశ్యస్య = ఈశాన్యదిక్కునందున్నటువంటి, విసర్పిణః=విసర్పియొక్క, ప్రకాశించుచున్నాను, హేదిశః=ఓ దిక్కులారా! వః=మీయొక్క, మిథునం=అగ్ని మొదలగు నెనమండు అగ్ని హోతులకు మీకుఁగల సంబంధము, నః=మీయొక్క, మిథునం=సంబంధమును, మారీధ్యం=వియోగమును గలిగింపజేయకుఁడు.

తా॥ తూర్పు దిక్కునందున్న యగ్నియను పేరుగల యగ్నిహోతుని యొక్కయు నాగ్నేయవిదిక్కునందున్న జాతవేదసుఁడను పేరుగల యగ్ని యొక్కయు, దక్షిణ దిక్కునందున్న సహోజసుఁడను పేరుగల యగ్నియొక్కయు నైర్యతివిదిక్కునందున్న ఆజిరాప్రభువను పేరుగల యగ్నియొక్కయూ బల్చిమ దిక్కునందున్న వైశ్వానరుఁడను పేరుగల యగ్నియొక్కయు వాయువ్యవిదిక్కునందున్న నర్యాపసుఁడను పేరుగల యగ్నియొక్కయు, నుత్తర దిక్కునందున్న పంక్తి రాధసుఁడను పేరుగల యగ్నియొక్కయు ఈశాన్యవిదిక్కునందున్న విసర్పియను పేరుగల యగ్నియొక్కయు స్థానములయందుండి వారి యనుగ్రహమువలనఁ బొందఁ బడిన కాంతి గలవాఁడనై ప్రకాశించుచున్నాను. ప్రణవ ప్రతిపాద్యుండును లోకత్రయ స్వరూపుండునగు పరమాత్మ యీ యగ్నిహోతులకంటె నభిన్నముగా నుండెను. కాబట్టి యోదిక్కులారా! మీకు నగ్ని మొదలగు నెనిమిది నామములచేఁ జెప్పఁబడు నగ్నిహోత్రమునకుఁ గల యవినాభావ సంబంధము వలెనే మాదంపతులయొక్కయు సంబంధమును భంగమును గలిగింపమందురుగాక ॥

ఇత్యష్టా దశానువాక స్సమాప్తః

—♦ అధైకోనవింశోనువాకః ప్రారభ్యతే ♦—

మూ॥ దక్షిణపూర్వస్యాం దిశివిసర్పీనరకః । తస్మానః పరిపాహి ।
దక్షిణాపరస్యాందిశ్య విసర్పీనరకః । తస్మాన్నః పరిపాహి ।
ఉత్తరపూర్వస్యాందిశివిషాదీనరకః । తస్మాన్నః పరిపాహి ।
ఉత్తరాపరస్యాందిశ్యవిషాదీనరకః । తస్మాన్నః పరిపాహి ।
అయస్మిన్తప్తవాసవాఇంద్రియాణిశతక్రతవిత్త్యేతే ॥౧౧॥

ప॥ దక్షిణపూర్వస్యాం । దిశి । విసర్పి । నరకః । తస్మాత్ । నః । పరి । పాహి ।
 పాహి । దక్షిణాపరస్యాం । దిశి । అవిసర్పి । నరకః । తస్మాత్ । నః । పరి । పాహి ।
 ఉత్తరపూర్వస్యాం । దిశి । విషాదీ । నరకః । తస్మాత్ । నః । పరి । పాహి ।
 ఉత్తరాపరస్యాం । దిశి । అవిషాదీ । నరకః । తస్మాత్ । నః । పరి । పాహి ।
 ఆయస్మిన్ తస్మై ప్రవాసవాః ! ఇంద్రియాణి శతక్రతౌ । ఇతి । ఏతే॥

అ॥ దక్షిణపూర్వస్యాం = దక్షిణదిక్కు తూర్పుదిక్కులకు మధ్యయందైన, దిశి =
 ఆగ్నేయదిక్కునందు, విసర్పి = విసర్పియను పేరుగల, నరకః = నరకము, తస్మాత్ = కలదు,
 తస్మాత్ = ఆనరకమువలన, నః = మమ్ములను, పరిపాహి = అంతటను రక్షింపుము,
 దక్షిణాపరస్యాం = దక్షిణదిక్కునకు రెండవప్రక్కనుండు విదిక్కుగు, దిశి = నైర్వతి
 దిక్కునందు, అవిసర్పి = అవిసర్పియను పేరుగల, నరకః = నరకము, తస్మాత్ = కలదు,
 తస్మాత్ = ఆనరకమువలన, నః = మమ్ములను, పరిపాహి = రక్షింపుము, ఉత్తర
 పూర్వస్యాం = ఉత్తరదిక్కు తూర్పుదిక్కులకు మధ్యనుండు, దిశి = ఈశాన్య
 దిక్కునందు విషాదీ = విషాదియను పేరుగల, నరకః = నరకము, తస్మాత్ = కలదు,
 తస్మాత్ = ఆ నరకమువలన, నః = మమ్ములను, పరిపాహి = రక్షింపుము,
 ఉత్తరాపరస్యాం = ఉత్తర దిక్కునకు రెండవప్రక్క నుండు విదిక్కుగు,
 దిశి = వాయవ్యదిక్కునందు, అవిషాదీ = అవిషాదియను పేరుగల, నరకః = నరకము,
 తస్మాత్ = కలదు, తస్మాత్ = ఆ నరకమువలన, నః = మమ్ములను, పరిపాహి =
 అంతటను రక్షింపుము, ఆయస్మిన్ తస్మై ప్రవాసవా ఇతి = ఆయస్మిన్ తస్మై ప్రవాసవాః
 అనునట్టిదియు, ఇంద్రియాణి శతక్రతౌ వితి = ఇంద్రియాణి శతక్రతౌ అనునట్టిదియునగు,
 ఏతే = ఈ రెండు మంత్రములు, ఇంద్రియో విశ్వతస్పరీ అనునట్టి యనువాకమునందు
 వ్యాఖ్యానముఁ జేయఁబడినవి.

తా॥ ఆగ్నేయదిక్కునందు విసర్పియను నరకము నైర్వతి దిక్కునందు అవి
 సర్పియను నరకము వాయవ్యదిక్కునందు అవిషాదియను నరకము ఈశాన్యదిక్కునందు
 విషాదియను పేరుగల నరకముకలదు. ఆ నరకములవలన మమ్ములను రక్షింపుముని
 యిచ్చ దేవతను ప్రార్థించుచున్నాఁడు. బాధవలన నిటునటు చలించుచుండురు
 గాన విసర్పియను పేరుగల నరకమనియు దుఃఖాతిశయమువలన గడలుటకును సమర్థులు
 గాకఁందురు గనుక నవి సర్పియను నరకమనియు ఎందునిమిత్త నిటునంటి పాపముఁ
 జేసితిమని ప్రార్థింతులు దుఃఖించుచుండురు గనుక విషాదియను నరకమనియు దుఃఖాతి

శయమువలన అట్లువంటి విచారమును జేయుటకును సమర్థులుగారు గనుక అవిషాది
యను నరకమనియు వ్యుత్పత్తులు చెప్పఁబడినవి. ఆయస్మిన్ తస్మిన్ ప్రవాసవాః, ఇంద్రి
యాణి శతక్రతౌ, అను రెండు మంత్రములు ఇంద్రియో విశ్వతస్పరి, అనునట్టి అను
వాకమునందు వ్యాఖ్యానము చేయఁబడినవి.

ఇత్యేకోనవింశోనువాకస్సమాప్తః

—♦ అధవింశోనువాకః ప్రారభ్యతే ♦—

మూ॥ ఇంద్రిఘోషోవసుభిః పురస్తాదు పదధతాం । మనోజవ
సోవః పితృభిర్దక్షిణత ఉపదధతాం । ప్రచేతావోరుదైః
పశ్చాదుపదధతాం । విశ్వకర్మావ ఆదిత్యైరుత్తరత ఉపదధ
తాం । త్వష్టావోరూపైరు పరిష్టాదు పదధతాం । సంజ్ఞానవః
పశ్చాదితి॥

ప॥ ఇంద్రిఘోషాః । వః । వసుభిః । పురస్తాత్ । ఉపదధతాం । మనోజవ
సః । వః । పితృభిః । దక్షిణతః । ఉపదధతాం । ప్రచేతాః । వః । రుదైః ।
పశ్చాత్ । ఉపదధతాం । విశ్వకర్మా । వః । ఆదిత్యైః । ఉత్తరతః । ఉపదధతాం ।
త్వష్టా । వః । రూపైః । ఉపరిష్టాత్ । ఉపదధతాం । సంజ్ఞానః । వః । పశ్చాత్ ।
ఇతి॥

అ॥ పురస్తాత్=తూర్పుదిక్కునందు, ఇంద్రిఘోషాః=ఇంద్రిఘోషులు మొద
లగువారు, వసుభిః=వసువులను దేవతలతోఁగూడినవారై, వః=మిమ్ములను, ఉపద
ధతాం=సేవించుచుందురు, దక్షిణతః=దక్షిణదిక్కున, మనోజవసః=మనోజవసులు
మొదలగువారు, పితృభిః=పితృదేవతలతోఁగూడినవారై, వః=మిమ్మును, ఉపదధ
తాం=సేవించుచుందురు, పశ్చాత్=పడమటిదిక్కున, ప్రచేతాః=వరుణుఁడు, రుదైః
=రుద్రులను దేవతలతోఁగూడినవారై, వః=మిమ్మును, ఉపదధతాం=సేవించుచుం
డును, ఉత్తరతః=ఉత్తరదిక్కున, విశ్వకర్మా=విశ్వకర్మ, ఆదిత్యైః=దేవతలతోఁ
గూడినవారై, వః=మిమ్ములను, ఉపదధతాః=సేవించుచుందును, ఉపరిష్టాత్=
పైభాగమున, త్వష్టా=బ్రహ్మ, రూపైః=రూపప్రధానులగు దేవతలతోఁగూడినవారై

వః=మిమ్ములను, ఉపదధతాం=సేవించుచుండును. సంజ్ఞానం=యధార్థజ్ఞానము, వః=మిమ్ములను, పశ్చాత్=వెనుకనంటియుండును, ఇతి=ఈ ప్రకారముగా ఈ మంత్రములయందుఁ జెప్పఁబడినది.

తా॥ జలరూపమగు నోయిష్టదేవతలారా! తూర్పుదిక్కున ఇంద్రుఁడు ఘోషుఁడు మొదలగువారు ఇతరమైన దేవతలంగూడియు దక్షిణదిక్కున మనోజవ నుడుఁ మొదలగువారు పితృదేవతలతోఁగూడియుఁ బశ్చిమదిక్కున వరుణుడురుద్రు లతోఁగూడియు ఉత్తరమున విశ్వకర్మఆదిత్యులతోఁ గూడియుఁ బైభాగమున బ్రహ్మరూపప్రధానులగు దేవతలతోఁగూడియు సేవించుచుండును. యధార్థ జ్ఞానము మిమ్ములనెప్పుడు నాశ్రియించియుండును. అని ఈప్రకారముగా నీయాముమంత్రముల యందుఁ జెప్పఁబడినది.

మూ॥ ఆదిత్యస్సర్వోగ్నిః పృథివ్యాం । వాయురంతరిక్షే । సూర్యో
దివి । చంద్రమాదిక్షు । నక్షత్రాణి స్వలోకే ॥

ప॥ ఆదిత్యః । సర్వః । అగ్నిః ॥ పృథివ్యాం । వాయుః । అంతరిక్షే । సూర్యః ।
దివి । చంద్రమాః । దిక్షు । నక్షత్రాణి । స్వలోకే ॥

అ॥ ఆదిత్యః=సూర్యసంబంధమగు, సర్వః=సమస్తమైన, అగ్నిః=వేడిమి, పృథివ్యాం=భూమియందున్నదియై, వః=మిమ్ములను, ఉపదధాతు=సేవించుఁగాక వాయుః=వాయువు, అంతరిక్షే=అకాశమందున్నదియై, వః=మిమ్ములను, ఉపదధాతు=సేవించుఁగాక, సూర్యః=సూర్యుఁడు, దివి=స్వర్గమందున్నవాడై, వః=మిమ్ములను, ఉపదధాతు=సేవించుఁగాక, చంద్రమాః=చంద్రుఁడు, దిక్షుదిక్కులయందున్నవాడై, వః=మిమ్ములను, ఉపదధాతు=సేవించుఁగాక, నక్షత్రాణి=నక్షత్రములు, స్వలోకే=తమతమ లోకములయందున్నవియై, వః=మిమ్ములను, ఉపదధాతు=సేవించుఁగాక.

తా॥ సూర్యసంబంధమగు వేడిమి యంతయు భూమియందున్నదియై వాయువు అకాశమందున్నదియై సూర్యుఁడు స్వర్గమందున్నవాడై చంద్రుఁడు దిక్కులయందున్నవాడై నక్షత్రములు తమతమ లోకములయందున్నవియై మిమ్ములను సేవించుచుండుఁగాక.

మూ॥ ఏవాహ్యేవ । ఏవాహ్యగ్నే । ఏవాహివాయో । ఏవాహ్యద్వై
ఏవాహిపూషన్ । ఏవాహిదేవాః ॥ 23 ॥ ౨౦ ॥

ప॥ ఏవాః । హి । ఏవ । ఏవాః । హి । అగ్నే । ఏవాః । హి । వాయో । ఏవాః ।
హి । ఇంద్ర । ఏవాః । హి । పూషన్ । ఏవాః । హి । దేవాః ॥

అ॥ ఏవ = సంచరించు స్వభావముగలయో నూర్యుడా ! ఏవాః = పొందఁ
దగిన సమస్త కోరికలు, త్వంహి = నీవేకదా, అగ్నే = అగ్నిహోతుడా ! ఏవాః =
పొందఁదగిన సమస్త కోరికలు, త్వంహి = నీవేకదా, వాయో = వాయువా ! నీవే
కదా, ఇంద్ర = ఓయిందుడా ! ॥నీవేకదా, పూషన్ = పూషుడను
నూర్యుడా,నీవేకదా॥ దేవాః = ఓ దేవతలారా ! ఏవాః = పొందఁదగిన
సమస్తకోరికలు, యూయంహి = మీరేకదా,

తా॥ ఓ నూర్యుడా ! ఓ యగ్ని ! ఓ వాయువా ! ఓ యిందుడా ! పూషు
డను ఓ నూర్యుడా ! ఓ దేవతలారా ! పొందఁదగిన సమస్తమైన కోరికలు మీరే
అయితిరి కదా ॥

ఇతి వింశోనువాక స్సమాప్తః.

—♦ అథై కవింశోనువాకః ప్రారభ్యతే॥ ♦—

మూ॥ ఆషమాపామపసర్వాః । అస్మాదస్మాదితోముతః । అగ్నిర్వాయు
శ్చసూర్యశ్చ । సహసంచసకర్థియా । వాయ్వశ్వాశ్చిపత
యః । మరీచ్యాత్మానోఅదుహః । దేవీర్భువనసూవరీః । పుత్ర
వత్వాయమేసుత । మహానామ్నిర్మహామానాః । మహాసో
మహాసస్వః ॥ 2౪ ॥ దేవీః పర్జన్యసూవరీః । పుత్రవత్వాయ
మేసుత । అపాశ్నుష్టిమపారక్షః । అపాశ్నుష్టిమపారఘం । అపా
ఘ్రామపచావర్తిం । అపదేవీరితోహిత । వజ్రం దేవీరజీతా
గ్ శ్చ । భువనందేవసూవరీః । ఆదిత్యానిదితిందేవీం । యోనినో
ర్ధ్వముదీవత ॥ 25 ॥ భద్రం కర్ణేభిశ్శృణుయామదేవాః । భద్రం
పశ్యేమాక్షభిర్యజతాః । స్థిరై రంగై స్తుష్టువాగ్ంసస్త నూభిః । వ్య
శేమదేవహితం యదాయుః ॥ స్వస్తి న ఇంద్రోవృద్ధశ్రీవాః ।
స్వస్తి నః పూషావిశ్వవేదాః । స్వస్తి నస్తార్క్ష్యోఅరిష్టనేమిః । స్వస్తి

నోబృహస్పతిర్దధాతు । కేతవోఅరుణాసశ్చ । ఋషయోవాతర
శనాః । ప్రతిష్ఠాగ్ంశతధాహి । సమాహితాసోసహస్రధాయ
సం । శివానశ్శన్తమాభవన్తు । దివ్యాఆపఃషధయః । సుమృడీ
కాసరస్వతి । మాతేవోమసందృశి ॥ ౭౬ ॥ ౨౦ ॥ అవతారిక ॥
(ఈయనువాకము మొదలు బృహస్పతిర్దధాతు అనువాక్యము
వఱకును శివానశ్శన్తమాభవన్తు, మొదలు చివరవఱకునుండు
వాక్యములు మొదటియనువాకమునందు నున్నవిగాన ఇక్క-
డపదార్థతాత్పర్యములు, చెప్పలేదు. మిగిలిన వాక్యములకు
జెప్పబడును.)

ష॥ కేతవః । అరుణాసః । చ । ఋషయః । వాతరశనాః । ప్రతిష్ఠాం । శతధా-
హి । సమాహితాసః । సహస్రధాయసం ॥

ఆ॥ కేతవః = కేతుగణమనియు, అరుణాసః = అరుణగణమనియు, వాతరశ-
నాః = వాతరశనులనియుఁ జెప్పబడు, ఋషయః = మునీశ్వరులు, సమాహితాసః =
అప్రమత్తులై, శతధాహి = అనేకవిధములుగా, ప్రతిష్ఠాం = స్థితికి గారణమైనదియు,
సహస్రధాయసం = అనేకవిధములగు ఫలములను ధరించియున్నదియునగు నిష్ప్రదేవ
తను నేవించుచుండురు.

తా॥ కేతు, అరుణ, వాతరశన, అనునామములచేఁ జెప్పబడు మునిగణముల
స్థిరమైన మనస్సుగలవారై యనేక ప్రకారములుగాఁ బ్రతిష్ఠాకారణమైనదియు ననేక
ఫలముల నిచ్చునదియునగు జలరూపమైన యిష్టకను నేవించుచున్నారు.

ఇత్యేకవిగ్ం శోనువాకస్సమాప్తః

—♦ అథద్వావింశోనువాకః ప్రారభ్యతే ♦—

మూ॥ యోషాం పుష్పంవేద । పుష్పవాక్ ప్రజావాక్ పశుమాన్భ-
వతి ॥ చంద్రమావా అపాంపుష్పం । పుష్పవాన్ప్రజావాన్భ-
శుమాన్భవతి । యఏవంవేద ॥

ప॥ యః । అపాం । పుష్పం । వేద । పుష్పవాక్ । ప్రజావాక్ । పశుమాన్ ।
భవతి । చంద్రమాః । వా । అపాం । పుష్పం । పుష్పవాక్ । ప్రజావాక్ । పశు-
మాన్ । భవతి । యః । ఏవం । వేద ॥

అ॥ యః=ఎవఁడు, అపాం=ఉదకములయొక్క, పుష్పం=పుష్పమును, వేద=తెలిసికొనుచున్నాఁడో, సః=వాఁడు, పుష్పవాక్=పుష్పములు కలవాఁడును, ప్రజావాక్=సంతానము కలవాఁడును, పశుమాక్=పశువులు కలవాఁడును, భవతి=అగుచున్నాఁడు, చంద్రమావా=చంద్రుఁడు, అపాం=ఉదకములయొక్క, పుష్పం=పుష్పమై, అభవత్=ఆయెను, యః=ఎవఁడు, ఏవం=ఈ ప్రకారముగా, వేద=తెలిసికొనుచున్నాఁడో, సః=వాఁడు, పుష్పవాక్=పుష్పములు కలవాఁడును, ప్రజావాక్=సంతానము కలవాఁడును, పశుమాక్=పశువులు కలవాఁడును, భవతి=అగుచున్నాఁడు ॥

తా॥ ఎవఁడు జలములయొక్క పుష్పమును తెలిసికొనుచున్నాఁడో వాఁడు పుష్పములు కలవాఁడును సంతానము కలవాఁడును పశుసమృద్ధి కలవాఁడును అగు నని చెప్పిరి. కాబట్టి యొక్కడ జలములయొక్క పుష్పమేదియని విచారణఁజేయగా, అమృతకళావిశిష్టుఁడును సర్వప్రాణి సంతోషకరుఁడునగు చంద్రుఁడు జలములయందు బుట్టెనుగాన జన్మించిఁజెప్పిరి. కాబట్టి యెవఁడు చంద్రుని జలసంబంధమగు పుష్పముగాఁ తెలిసికొనుచున్నాఁడో వాఁడు భోగార్థమై చంపకాది పుష్పములు కలవాఁడును సంతానము కలవాఁడును పశువులు కలవాఁడునగును.

మూ॥ యోపామాయతనంవేద । ఆయతనవాన్భవతి । అగ్నిర్వాఅపా
మాయతనం । ఆయతనవాన్భవతి । యోగ్నేరాయతనంవేద
॥ ౨౨ ॥ ఆయతనవాన్భవతి । ఆపోవాఅగ్నేరాయతనం । ఆయ
తనవాన్భవతి । యఏవంవేద॥

ప॥ యః । అపాం । ఆయతనం । వేద । ఆయతనవాక్ । భవతి । అగ్నిః ।
వా । అపాం । ఆయతనం । ఆయతనవాక్ । భవతి । యః । అగ్నేః । ఆయతనం ।
వేద । ఆయతనవాక్ । భవతి । ఆపః । వా । అగ్నేః । ఆయతనం । ఆయతనవాక్
భవతి । యః । ఏవం । వేద॥

అ॥ యః=ఎవఁడు, అపాం=ఉదకములయొక్క, ఆయతనం = స్థానమును
వేద=తెలిసికొనుచున్నాఁడో, సః=వాఁడు, ఆయతనవాక్=స్థానముకలవాఁడు,
భవతి=అగుచున్నాఁడు, అగ్నిర్వా = అగ్నిహోతుఁడు, అపాం = ఉదకములను,
ఆయతనం=స్థానము, ఇతి=ఈలాగని, యః=ఎవఁడు, వేద=తెలిసికొనుచున్నాఁడో,

సః=వాఁడు, ఆయతనవాక్=స్థానము కలవాఁడు, భవతి=అగుచున్నాఁడు, యః=ఎవఁడు, అగ్నేః=అగ్నియొక్క, ఆయతనం=స్థానమును, వేద=తెలిసికొనుచున్నాఁడో, సః=వాఁడు, ఆయతనవాక్=స్థానముకలవాఁడు, భవతి=అగుచున్నాఁడు, ఆపోవా=జలములు, అగ్నేః=అగ్నికి, ఆయతనం=స్థానము, ఏవం=ఈ ప్రకారముగా యః=ఎవఁడు, వేద=తెలిసికొనుచున్నాఁడో, సః=వాఁడు, ఆయతనవాక్=స్థానము కలవాఁడు, భవతి=అగుచున్నాఁడు.

తా॥ ఎవఁడుజలములకుఁ గారణమేదియని విచారణఁ జేయుచున్నాఁడో వాఁడుపునరావృత్తి రహితమైన స్థానమును బొందుచున్నాఁడో, విచారణఁజేసిన పిమ్మట “అగ్నేరాపః” అనునట్టి శ్రుతిప్రమాణమువలన జలములకు నగ్నియే కారణమనియు నెవఁడు తెలిసికొనుచున్నాఁడో వాఁడు పునరావృత్తి రహితమైన పదమును బొందును. ఈ యగ్నికి నాధారమేదియని తిరిగి విచారణఁజేయుఁగా నవాంతర సృష్టియందు “ఆపోవా ఇదమగ్రేసలిల మాసీత్” అనుశ్రుతి ప్రమాణము వలన సృష్టికి మొదట జలములుండి ప్రపంచమునకుఁ గారణమైనవియనియు నట్టి ప్రపంచాంతర్వర్తియైన యగ్నికి జలములే కారణమనియు నెవఁడు తెలిసికొనుచున్నాఁడో వాఁడుపునరావృత్తిరహితమైన స్థానమును బొందుచున్నాఁడు. ఇక్కడ నగ్నివలన జలములుపుట్టినవని చెప్పుట మహాసృష్టియందనియు నగ్నికిజలము లాధారమని తిరిగిచెప్పుట అవాంతరసృష్టియందనియుఁ దెలిసికొనవలయును. ఇదేప్రకారముగా ఈయనువాకమునందు ముందుచెప్పబోవు వాక్యముల యందంతటను దెలిసికొనవలయును.

మూ॥ యోషామాయతనంవేద । ఆయతనవాన్భవతి । వాయుర్వా
అషామాయతనం । ఆయతనవాన్భవతి । యోషాయోరాయ
తనంవేద । ఆయతనవాన్భవతి ॥ ౭౮ ॥ ఆపోవైవాయో
రాయతనం । ఆయతనవాన్భవతి । యఏవంవేద ॥

షా యోః । అషాం । ఆయతనం । వేద । ఆయతనవాక్ । భవతి । వాయుః ।
వా । అషాం । ఆయతనం । ఆయతనవాక్ । భవతి । యః । వాయోః । ఆయతనం ।
వేద । ఆయతనవాక్ । భవతి । ఆపః । తై । వాయోః । ఆయతనం । ఆయతనవాక్ ।
భవతి । యః । ఏవం । వేద ॥

అ॥ యః = ఎవడు, అపాం = ఉదకములయొక్క, ఆయతనం = స్థానమును, వేద = తెలిసికొనుచున్నాడో, సః = వాడు, ఆయతనవాక్ = స్థానముగలవాడు, భవతి = అగుచున్నాడు, వాయుర్వా = వాయువు, అపాం = ఉదకములకు, ఆయతనం = స్థానమని యెవడు తెలిసికొనుచున్నాడో, సః = వాడు, ఆయతనవాక్ = స్థానముగలవాడు, భవతి = అగుచున్నాడు, యః = ఎవడు, వాయోః = వాయువుయొక్క, ఆయతనం = స్థానమును, వేద = తెలిసికొనుచున్నాడో, సః = వాడు, ఆయతనవాక్ = స్థానముగలవాడు, భవతి = అగుచున్నాడు, ఆపోవై = జలములు, వాయోః = వాయువునకు, ఆయతనం = స్థానమని, యః = ఎవడు, వేద = తెలిసికొనుచున్నాడో, సః = వాడు, ఆయతనవాక్ = స్థానముగలవాడు, భవతి = అగుచున్నాడు.

తా॥ “ వాయోరగ్నిః ” అనుశ్రుతి ప్రమాణము వలన వాయువు వలన నగ్నియు నగ్ని వలన జలమును బుట్టినదని చెప్పుటచేత మహాసృష్టియందు జలమునకు నగ్ని ద్వారా వాయువు కారణమనియు నవాంతర సృష్టియందు జలమే యన్నింటికీ కారణమనియు నెవడు తెలిసికొనుచున్నాడో వాడు పునరావృత్తి రహితమైన పదవిని బొందును.

మూ॥ యోపామాయతనంవేద | ఆయతనవాన్భవతి | అసౌవై తపన్న
పామాయతనం | ఆయతనవాన్భవతి | యోముష్యతపత ఆయ
తనంవేద | ఆయతనవాక్భవతి | ఆపోవా ఆముష్యతపత
ఆయతనం || ౭౯ || ఆయతనవాన్భవతి | యఏవంవేద ||

ప॥ యః | అపాం | ఆయతనం | వేద | ఆయతనవాక్ | భవతి | అసౌ |
వై | తపక్ | అపాం | ఆయతనం | ఆయతనవాక్ | భవతి | యః | ఆముష్య |
తపతః | ఆయతనం | వేద | ఆయతనవాక్ | భవతి | ఆపః | వై | ఆముష్య |
తపతః | ఆయతనం | ఆయతనవాక్ | భవతి | యః | ఏవం | వేద ||

అ॥ యః = ఎవడు, అపాం = ఉదకముల యొక్క, ఆయతనం = స్థానమును, వేద = తెలిసికొనుచున్నాడో, సః = వాడు, ఆయతనవాక్ = స్థానము గలవాడు, భవతి = అగుచున్నాడు, అసౌ = ఈ, తపక్ = ప్రకాశించుచున్న సూర్యుడు, అపాం = ఉదకములకు, ఆయతనంవై = స్థానముగా, ఈ ప్రకాశముగా తెలిసికొని

నవాఁడు, ఆయతనవాక్ = స్థానముకలవాఁడు, భవతి = అగుచున్నాఁడు, యః = ఎవఁడు, అమువ్య = ఈ, తపతః = ప్రకాశించుచున్న నూర్యునియొక్క, ఆయతనం = స్థానమును, వేద = తెలిసికొనుచున్నాఁడో, సః = వాఁడు, ఆయతనవాక్ = స్థానము కలవాఁడు, భవతి = అగుచున్నాఁడు, ఆపః = జలములు, అమువ్య = ఈ, తపతః = ప్రకాశించుచున్న నూర్యునకు, ఆయతనం = స్థానమని, యః = ఎవఁడు, వేద = తెలిసి కొనుచున్నాఁడో, సః = వాఁడు, ఆయతనవాక్ = స్థానముకలవాఁడు, భవతి = అగు చున్నాఁడు.

తా॥ అసిత్యాజ్ఞాయతే వృష్టిః, అను ప్రమాణమువలన నూర్యునివలన వర్షము గల్గునని చెప్పబడియున్నది గాన జలములకు నూర్యుఁడు స్థానమనియుఁ బైనిజెప్పిన రీతిగా జలములు నూర్యునకును స్థానమనియు నెవఁడు తెలిసికొనుచున్నాఁడో వాఁడు పునరావృత్తిరహితమైన స్థానమును బొందును.

మూ॥ యోపామాయతనంవేద । ఆయతనవాక్భవతి । చంద్ర మావా అపామాయతనం । ఆయతనవాన్భవతి । యశ్చంద్ర మస ఆయతనంవేద ఆయతనవాన్భవతి । ఆసోవై చంద్రమస ఆయతనం ఆయతనవాన్భవతి ॥ ౮౦ ॥ యఏవంవేద ।

షు యః । అపాం ఆయతనం । వేద । ఆయతనవాన్ । భవతి । చంద్రమాః । వై అపాం । ఆయతనం । ఆయతనవాక్ । భవతి । యః । చంద్రమసః । ఆయతనం । వేద । ఆయతనవాక్ । భవతి । ఆపః । వై । చంద్రమసః । ఆయతనం । ఆయతన వాక్ । భవతి । యః । ఏవం వేద ॥

అ॥ యః = ఎవఁడు, అపాం = ఉదకములయొక్క, ఆయతనం = స్థానమునుఁ వేద = తెలిసికొనుచున్నాఁడో, సః = వాఁడు, ఆయతనవాక్ = స్థానముకలవాఁడు, భవతి = అగుచున్నాఁడు, చంద్రమాః = చంద్రుఁడు, అపాం = ఉదకములకు, ఆయతనమితి = స్థానమని యెవఁడు తెలిసికొనుచున్నాఁడో వాఁడు, ఆయతనవాక్ = స్థానముకలవాఁడు, భవతి = అగుచున్నాఁడు, యః = ఎవఁడు, చంద్రమసః = చంద్రునియొక్క, ఆయతనం = స్థానమును, వేద = తెలిసికొనుచున్నాఁడో, సః = వాఁడు, ఆయతనవాక్ = స్థానముకలవాఁడు, భవతి = అగుచున్నాఁడు, ఆపః = జల ములు, చంద్రమసః = చంద్రునకు, ఆయతనం = స్థానమని, యః = ఎవఁడు, వేద =

తెలిసికొనుచున్నాడో, సః = వాడు, ఆయతనవాక్ = స్థానముకలవాడు, భవతి = అగుచున్నాడు ॥

తా॥ మంచువర్షింపునట్టి శీతలకిరణములు చంద్రుని సంబంధమైనవగుటచేతఁ జంద్రుఁడు జలములకు స్థానమనియు బూర్వమందుఁ జెప్పినరీతిగా జలములు చంద్రునికు స్థానమనియు నెవఁడు తెలిసికొనుచున్నాడో వాఁడు పునరావృత్తి రహితమైన స్థానమును బొందును.

మూ॥ యోపామాయతనంవేద । ఆయతనవాన్భవతి । నక్షత్రాణివా
అపామాయతనం । ఆయతనవాన్భవతి । యోనక్షత్రాణామా
యతనంవేద । ఆయతనవాన్భవతి । అపోవై నక్షత్రాణామాయ
తనం । ఆయతనవాన్భవతి । యఏవంవేద ॥ ౮౧ ॥

ప॥ యః । అపాం । ఆయతనం । వేద । ఆయతనవాక్ । భవతి । నక్షత్రాణి
వై । అపాం । ఆయతనం । ఆయతనవాక్ । భవతి । యః । నక్షత్రాణాం । ఆయ
తనం । వేద । ఆయతనవాక్ । భవతి । అపః । వై । నక్షత్రాణాం । ఆయతనం
ఆయతనవాక్ । భవతి । యః । ఏవం । వేద ॥

అ॥ యః=ఎవఁడు, అపాం=ఉదకములయొక్క, ఆయతనం=స్థానమును,
వేద=తెలిసికొనుచున్నాడో, సః=వాడు, ఆయతనవాక్=స్థానముకలవాడు,
భవతి=అగుచున్నాడు, నక్షత్రాణివై=నక్షత్రములు, అపాం=ఉదకములకు, ఆయత
నం=స్థానము, అని యెవఁడు తెలిసికొనుచున్నాడో వాఁడు, ఆయతనవాక్=స్థా
నముకలవాడు, భవతి=అగుచున్నాడు, యః=ఎవఁడు, నక్షత్రాణాం=నక్షత్రముల
యొక్క, ఆయతనం=స్థానమును, వేద=తెలిసికొనుచున్నాడో, సః=వాడు, ఆయ
తనవాక్=స్థానముకలవాడు, భవతి = అగుచున్నాడు, అపోవై = ఉదకములు,
నక్షత్రాణాం=నక్షత్రములకు, ఆయతనం=స్థానమని, యః=ఎవఁడు, వేద=తెలిసి
కొనుచున్నాడో, సః=వాడు, ఆయతనవాక్=స్థానముకలవాడు, భవతి=అగు
చున్నాడు.

తా॥ వృక్షార్ణ మొదలుకొని వర్షమును గుఱియునట్టి కొన్ని నక్షత్రములుండు
టచేతను వానిలోఁబువ్యమిమొదలు వికాఖ పర్యంతము విశేషముగా వర్షమును గుఱి
య్యనట్టి నక్షత్రము లగుటచేతను నక్షత్రములుదకమునకు స్థానమనియుఁబూర్వమందు

జెప్పబడిన రీతిగా నుదకము నక్షత్రములకు స్థానమనియు నెవడు తెలిసికొనుచున్నాడో వాడు పునరావృత్తి రహితమైన స్థానమును బొందును.

మూ॥ యోషామాయతనంవేద । ఆయతనవాన్భవతి । పర్జన్యోవా
అషామాయతనం । ఆయతనవాన్భవతి । యఃపర్జన్యస్యాయ
తనంవేద । ఆయతనవాన్భవతి । ఆపోవై పర్జన్యస్యాయతనం ।
ఆయతనవాన్భవతి । యఏవంవేద॥

ప॥ యః । అషాం । ఆయతనం । వేద । ఆయతనవాన్ । భవతి । పర్జన్యః ।
తై । అషాం । ఆయతనం । ఆయతనవాన్ । భవతి । యః । పర్జన్యస్య । ఆయతనం । వేద
ఆయతనవాన్ । భవతి । అపః । తై । పర్జన్యస్య । ఆయతనం । ఆయతనవాన్ । భవతి ।
యః । ఏవం । వేద ॥

అ॥ యః = ఎవడు, అషాం = ఉదకములయొక్క, ఆయతనం = స్థానమును
వేద = తెలిసికొనుచున్నాడో, సః = వాడు, ఆయతనవాన్ = స్థానముకల
వాడు, భవతి = అగుచున్నాడు, పర్జన్యః = మేఘము, అషాం = ఉదకములకు,
ఆయతనం = స్థానము, అని తెలిసికొనినవాడు, ఆయతనవాన్ = స్థానముకలవాడు,
భవతి = అగుచున్నాడు, యః = ఎవడు, పర్జన్యస్య = మేఘముయొక్క, ఆయ
తనం = స్థానమును, వేద = తెలిసికొనుచున్నాడో, సః = వాడు, ఆయతన
వాన్ = స్థానముకలవాడు, భవతి = అగుచున్నాడు, అపః = ఉదకములు, పర్జ
న్యస్య = మేఘమునకు, ఆయతనం = స్థానము, అని యః = ఎవడు, వేద = తెలిసి
కొనుచున్నాడో, సః = వాడు, ఆయతనవాన్ = స్థానముకలవాడు, భవతి =
అగుచున్నాడు ॥

తా॥ మేఘమువలన వర్షముగురియుట లోకప్రసిద్ధమైయున్నది గాన మేఘ
ముదకమునకు స్థానమనియు నీ జలములే తపించునట్టి నూర్యకిరణములద్వారా మేఘ
మగుటచే జలము మేఘమునకు నాధారమనియు లేక పూర్వమందునన్నిటికి నాధా
రముఁజెప్పినట్లుగానైన నాధారమనియు నెవడు తెలిసికొనుచున్నాడో వాడు
పునరావృత్తిరహితమైన స్థానమును బొందఁగలడు.

మూ॥ యోషామాయతనంవేద ॥ ౮౨ ॥ ఆయతనవాన్భవతి । సంవత్స
రోవాఅషామాయతనం । ఆయతనవాన్ భవతి । యస్సంవత్స

రస్యాయతనం వేద । ఆయతనవాన్భవతి । ఆపోవై సంవత్సర
స్యాయతనం । ఆయతనవాన్భవతి । యఏవం వేద ॥

ప॥ యః । ఆపాం । ఆయతనం । వేద । ఆయతనవాన్ । భవతి । సంవత్సరః ।
వై । ఆపాం । ఆయతనం । ఆయతనవాన్ । భవతి ॥ యః । సంవత్సరస్య । ఆయతనం ।
వేద । ఆయతనవాన్ । భవతి । ఆపః । వై । సంవత్సరస్యః । ఆయతనం । ఆయతన
వాన్ । భవతి । యః । ఏవం । వేద ॥

అ॥ యః = ఎవఁడు, ఆపాం = ఉదకములయొక్క, ఆయతనం = స్థానమును,
వేద = తెలిసికొనుచున్నాఁడో, సః = వాఁడు, ఆయతనవాన్ = స్థానముకలవాఁడు,
భవతి = అగుచున్నాఁడు, సంవత్సరః = సంవత్సరము, ఆపాం = ఉదకములకు,
ఆయతనం = స్థానము, అని తెలిసికొనినవాఁడు, ఆయతనవాన్ = స్థానముకలవాఁడు
భవతి = అగుచున్నాఁడు, యః = ఎవఁడు, సంవత్సరస్య = సంవత్సరముయొక్క, ఆయ
తనం = స్థానమును, వేద = తెలిసికొనుచున్నాఁడో, సః = వాఁడు, ఆయతనవాన్ =
స్థానముకలవాఁడు, భవతి = అగుచున్నాఁడు, ఆపః = ఉదకములు, సంవత్సరస్య = సం
వత్సరమునకు, ఆయతనం = స్థానము, అని, యః = ఎవఁడు, వేద = తెలిసికొనుచు
న్నాఁడో, సః = వాఁడు, ఆయతనవాన్ = స్థానముకలవాఁడు, భవతి, అగు
చున్నాఁడు॥

తా॥ వర్షర్తువునందు వర్షము గుటియుటచేతను ఆవర్షర్తువు సంవత్సరంతా
పాతియగుటచేతను సంవత్సరముదకమునకు స్థానమనియు సంవత్సరమునకును జలము
కారణమనియు నెవఁడు తెలిసికొనుచున్నాఁడో వాఁడుపునరావృత్తి రహితమైన
స్థానముపొందును.

మూ॥ యోపునావంప్రతిష్ఠితాం వేద । ప్రత్యేవతిష్ఠతి ॥ ౮౩ ॥ ఇమే
వై లోకా అపుస్సప్రతిష్ఠితాః । తదేషాభ్యనూక్తా ॥

ప॥ యః । అపుస్స । నావం । ప్రతిష్ఠితాం । వేద । ప్రతి । ఏవ । తిష్ఠతి ।
ఇమే । వై । లోకాః । అపుస్స । ప్రతిష్ఠితాః । తత్ । ఏషా । అభి । అనూక్తా ॥

అ॥ ఇమే = ఈ, లోకాః = లోకములు, అపుస్స = ఉదకములయందు, ప్రతిష్ఠి
తాః = నిలిచియున్నవి, యః = ఎవఁడు, ఏతేషాం = ఈ లోకముయొక్కస్థితిని, అపుస్స =

ఉదకములయందు, ప్రతిష్ఠితాం = ఉంచబడిన, నావం = ఓడనుగాను, అనఁగా నోడ
యొక్క స్థితివంటి స్థితినిగాను, వేద = తెలిసికొనుచున్నాఁడో, సః = వాడు, ప్రతిష్ఠ
త్యేవ = స్థితిగలవాఁడగుచున్నాఁడు ॥

తా॥ ఉదకము సమస్త ప్రపంచమునకు నాధారమగుటచేత జలమునందు
ఓడ యేప్రకారముగా నుండునో ఆ ప్రకారముగానే ఈ లోకము లన్నియు నున్న
వని యెవఁడు తెలిసికొనుచున్నాఁడో వాఁడు స్థిరమైన ప్రతిష్ఠ గలవాఁడగు
చున్నాఁడు. ఓడ నీళ్ళయందున్నదియై ఇటు అటు కదలుచున్నది. సమస్తలోక
ములు నీళ్ళయందు కదలక స్థిరముగా నున్నవి.

మూ॥ అపాగ్ంరసముదయగ్ంసన్ । నూర్యేశుక్రగ్ంసమాభృతం ।

అపాగ్ంరసస్యయోరసః । తంవోగృహ్ణామ్యుత్తమమితి ॥

ప॥ అపాం । రసం । ఉదయం । సన్ । నూర్యే । శుక్రం । సమాభృతం ।
అపాం । రసస్య । యః । రసః । తం । వః । గృహ్ణామి । ఉత్తమం । ఇతి ॥

అ॥ అపాంరసం = ఉదకసారమగు లోకత్రయము, ఉదయంసన్ = ఉద్భవి
చిన దగుచుండఁగా, నూర్యే = నూర్చునియందు, శుక్రం = నిర్మలముగు ప్రకాశము,
సమాభృతం = సంపాదింపఁబడినది, అపాంరసస్య = ఉదకసారమగు లోకత్రయము
యొక్క, యః = ఏ, రసః = సోమరసముకలదో, వః = మీ సంబంధముగు, ఉత్తమం =
శ్రేష్ఠముగు, తం = ఆ సోమరసమును, గృహ్ణామి = గ్రహించుచున్నాను.

తా॥ అపవీన సుసర్జాదౌ, అను స్మృతి ప్రమాణమువలనఁ బ్రధమమునఁ బర
మాత్మ తన వీర్యమును జలమందు విడిచిపెట్టినట్లును ఆ వీర్యము బంగారు గ్రుడ్డుగా
ఘనీభవింపఁగా నా గుర్తిడ్డు వలన నీలోకము లన్నియుద్భవించినట్లును జెప్పఁబడి
నదిగాన ఈ లోకములుదకసారముగాఁ జెప్పఁబడియె. అట్టి యుదకసారములగు
నీ లోకముల పోషణకొఱకు నూర్చుప్రకాశ మేర్పడెను. ఉదకసారములగు లోక
ములలో రసములలో నుత్తమ రసమగు సోమరసమును మేము పొంది స్థిరమగు స్వర్గ
లోకనివాసమును పొందఁగలము.

మూ॥ ఇమేవైలోకా అపాగ్ంరసః । తేమమ్మిన్నాదిత్యే సమా

భృతాః ।

ప॥ ఇమే । వై । లోకాః । అపాం । రసః । తే । అముష్మిక్ । ఆదిత్యే ।
సమాభృతాః॥

అ॥ ఇమేవై=ఈ, లోకాః = లోకములు, అపాం = ఉదకముల యొక్క, రసః=రసము, తే=అలోకములు, అముష్మిక్=ఈ, ఆదిత్యే=నూర్యునియందు, సమాభృతాః=ఆశ్రయించియున్నవి.

తా॥ ఈ లోకములు జలముల సారముగాఁ జెప్పబడినవి. ఈ లోకములు నూర్యుని యధీనమందున్నవి. అనఁగా నూర్యుఁడు వర్షమును గురిపించి పోషించుటవలన లోకములకు నాధాఁడైయున్నాఁడు.

మూ॥ జానుదఘ్నే ముత్తరవేదీంఖాత్వా । అపాం పూరయిత్వాగుల్ఫదఘ్నం । ౮౮॥ పుష్కరపర్ణైః పుష్కరదండైః పుష్కరైశ్చ సన్తీర్త్య । తస్మిన్విహాయసే । అగ్నిం ప్రణీయోపసమాధాయ॥

ప॥ జానుదఘ్నేం । ఉత్తరవేదీం । ఖాత్వా । అపాం । పూరయిత్వా । గుల్ఫదఘ్నం । పుష్కరపర్ణైః । పుష్కరదండైః । పుష్కరైః । చ । సన్తీర్త్య । తస్మిన్ । విహాయసే । అగ్నిం । ప్రణీయ । ఉపసమాధాయ ॥

అ॥ జానుదఘ్నేం = మోకాలిలోతుగల, ఉత్తరవేదీం = ఉత్తరదిక్కున నొకవేదికను, ఖాత్వా = త్రవ్వి, గుల్ఫదఘ్నం = చీలమండలలోతుగానుండునట్లు, అపాం = ఉదకములయొక్క, పూరయిత్వా = నిండించి, అనఁగా జలమునుంచి, తతః = దానిపైని, పుష్కరపర్ణైః = తామరాకులచేతను, పుష్కరదండైః = తామరకాడలచేతను, పుష్కరైశ్చ = తామరపువ్వులచేతను, సన్తీర్త్య = కప్పి, తస్మిన్ = ఆ, విహాయసే = ఆకాశమునందు, అగ్నిం = అగ్నిహోత్రమునుంచి, ప్రణీయ = మండింపజేసి, ఉపసమాధాయ = ధ్యానాదిక్రియలను జేయవలయును.

తా॥ నూర్యునిగుఱించి యజ్ఞమును జేయఁదలంచినవారు మోకాలిలోతుగల నగ్నిహోత్రకండమును ద్రవ్యియందులోఁ జీలమండలలోతున జలమునుంచి దానిపైని తామరాకులను దానిపైని తామరకాడలను వానిపైని తామరపువ్వులనుంచి మంచెగా వేర్పఱచి దానిపైభాగమున నుండ నాకాశమునందు “ అనఁగా నామరచేయందు ”

అగ్నిహోత్రమునుంచి ప్రజ్వరింపజేసి యథావిధిగా మంత్రములచే సంస్కరింపజేసి పిమ్మట నగ్నికే బరిసమూహ్యము చేయవలయును.

మూ॥ బ్రహ్మవాదినోవదన్తి । కస్మాత్ప్రణీతేయమగ్నిశ్చీయతే । సాప్ర
ణీతేయమపున్యాయంచీయతే । అసాభవనేష్యనాహితాగ్ని
రేతాః । తమభిత ఏతాలబీష్టకా ఉపదధాతి॥

ప॥ బ్రహ్మవాదినః । వదన్తి । కస్మాత్ । ప్రణీ । తే । అయం । అగ్నిః ।
చీయతే । సాప్రణీతే । అయం । అపున్ । హి । అయం । చీయతే । అసా । భవనే ।
అపి । అనాహితాగ్నిః । ఏతాః । తం । అభితః । ఏతాః । అబీష్టకాః । ఉప ।
దధాతి ॥

అ॥ కస్మాత్ = ఏకారణమువలన, అయం = ఈ అగ్నిః = అగ్నిహోత్రము,
ప్రణీతే = సంస్కరింపబడిన దగుచుండగా, చీయతే = ప్రోగుజేయబడుచున్నది,
ఇతి = ఈప్రకారము ప్రశ్నజేయగా, సాప్రణీతే = జలముతోఁగూడిన యగ్ని
సంస్కరింపబడిన దగుచుండగా, అయం = ఈ, అపున్ = జలములయందు, చీయతే =
ప్రోగుజేయబడుచున్నది, అసా = ఈయగ్ని, భవనేపి = దేవయజనములేని లోకము
నందును, ఏతాః = దాటివెళ్ళును, అనాహితాగ్నిః = అహితాగ్ని కాకపోవును,
ఇతి = ఈలాగని, తం = ఆ సంస్కరింపబడిన యగ్నిని, అభితః = అంతటను,
ఏతాః = ఈ, అబీష్టకాః = జలాధిదేవతలు, ఉపదధాతి = ఆవరించియుండిరి.
ఇతి = ఈ ప్రకారముగా, బ్రహ్మవాదినః = బ్రహ్మవేత్తలు, వదన్తి = ప్రశ్నితర
రూపముగాఁ బ్రసంగముజేసిరి.

తా॥ కొన్ని కార్యములయందు ముందుగా నగ్నిని బరిసమూహ్యముజేసి
పిమ్మట మంత్రములచే సంస్కరింపజేయుచున్నారు. ఇక్కడ ముందుగా నగ్నిని
సంస్కరింపజేసి పిమ్మట బరిసమూహ్యముజేయవలెనని చెప్పుట యేమిహేతువు
అని బ్రహ్మవేత్తలలో కొందఱు ప్రశ్నజేయగా మఱికొందఱు సమాధానమును
జెప్పుచున్నారు. ఇతరకర్మలయందగ్నికి జలసంబంధములేదు. ఇక్కడ జలసంబంధ
మైన యగ్నినిగుఱించి చెప్పబడెను గావున నాక్షేపణలేదనిరి. మఱియు మీ పక్ష
మున ముందుగానే యగ్నిని సంస్కరింపజేయవలయునని యున్నయెడల బిమ్మట
బరిసమూహ్యముజేయుట యేమికారణము? మావరాదా? అని ప్రశ్నజేయగా

సమాధానముఁ జెప్పచున్నారు. ఇతరకర్మలయందైన యగ్నికి జలమువలన భయము లేదు. ఈ యగ్ని జలసహితమైన ప్రదేశమునందుండుటచేత జలమువలన భయపడి దేవయజనములేని లోకమునకు వెళ్ళు నేమోయనియు నట్లు వెళ్ళుటచేతన నాహితాగ్నియగుననియు నుద్దేశ్యముచే నగ్ని శరీరసమావ్యామచేసి జలాధిదేవతలను రక్షణకొఱకు నేర్పఱచిరి. ఈ ప్రకారముగా నాక్షేపసమాధానరూపమైన ప్రసంగమును బ్రహ్మవేత్తలు ప్రశంసఁజేసిరి.

మూ॥ అగ్నిహోత్రే దర్శపూర్ణమాసయోః । పశుబంధేచాతుర్మాస్యేషు ॥ ౮౫ ॥ అధోఆహుః । సర్వేషు యజ్ఞక్రతుష్వితి ॥

ప॥ అగ్నిహోత్రే । దర్శపూర్ణమాసయోః । పశుబంధే । చాతుర్మాస్యేషు । అధః । ఆహుః । సర్వేషు । యజ్ఞక్రతుషు । ఇతి॥

అ॥ దర్శపూర్ణమాసయోః = దర్శపూర్ణమాసములను చెప్పఁబడు నిష్ఠులయందును, అగ్నిహోత్రే=నిత్యాగ్నియందును, పశుబంధే=భాగము మొదలగు పశువుల సంబంధమగు యజ్ఞములయందును, చాతుర్మాస్యేషు=చాతుర్మాస్య సంబంధమగు నగ్నిహోత్రములయందును, అరుణకేతుకః = అరుణకేతుకాగ్ని, ఉక్తః=చెప్పఁబడెను, అధః=ఇదియే కాదు, సర్వేషు=సమస్తమైన, యజ్ఞక్రతుషు, యజ్ఞములయందు, ఉక్తః=చెప్పఁబడెను, ఇతి=ఈలాగని, ఆహుః=బ్రహ్మవేత్తలు చెప్పిరి॥

తా॥ ఈ యారుణకేతుకాగ్ని యే యే కర్మలయందు ఉపయోగింపఁబడునో యని ప్రశ్న కలుగఁగాబ్రహ్మవేత్తలు చెప్పచున్నారు. అగ్నిహోత్రములయందును, అమావాస్యయందునను పూర్ణిమయందునను జేయఁచుండెడి దర్శపూర్ణమాసలను ఇష్టులయందును మేక మొదలగు పశువుల సంబంధమగు యజ్ఞములయందును ఇదియది చెప్పనేల సమస్తమైన యజ్ఞములయందును నారుణకేతుకాగ్ని యుపయోగింపఁబడునని బ్రహ్మవేత్తలు చెప్పిరి.

మూ॥ ఏ తద్ధస్మవా ఆహుశ్శండిలాః । కమగ్నించినతే । సత్రియమగ్నించిన్యానః । సంవత్సరం ప్రత్యక్షేణ॥

ప॥ ఏతత్ । వా । స్మ । తై । ఆహుః । శండిలాః । కం । అగ్నించినతే సత్రియం । అగ్నిం । చిన్యానః । సంవత్సరం । ప్రత్యక్షేణ॥

అ॥ శండిలాః=శండిల మహాముని సంతతి మునీశ్వరులు, ఏతత్=ఈ యాదుణ కేతుకాగ్నియొక్క ఫలమును నిశ్చయించుట కొఱకు, ఆహుఃహస్మై=పరస్పరము ముందు ఈ చెప్పబోవు ప్రకారముగా సంభాషించిరి, అది యెట్లనఁగా, సత్త్రి యం=యజ్ఞసంబంధమగు, అగ్నిం=అగ్నిహోత్రమును, కం=ఏమి ఫలము నుద్దేశించి, చినుతే=హోమాదిక్రియచేఁ బూజించుచున్నాఁడు, అని ప్రశ్నఁజేయఁగా, సత్త్రి యం=యజ్ఞసంబంధమగు, అగ్నిం=అగ్నిహోత్రమును, చిన్వానః=పూజించినవాఁడై, ప్రత్యక్షేణ=ప్రత్యక్షముగా, సంవత్సరం=సంవత్సరము వలన, గలుగు ఫలమును బొందును. అని కొందఱు ప్రత్యుత్తర మిచ్చిరి.

తా॥ శండిలుఁడను నొక మునీశ్వరుఁడు కలఁడు. ఆయన సంతతివారందఱు శండిలులు అని చెప్పబడుదురు. అట్టి శండిలులు ఆదుణకేతుకాగ్నిని బూజించిన యేమి ఫలము గలుగునని ఫలమును నిశ్చయించుట కొఱకు ఈముందు చెప్పబోవు ప్రకారముగాఁ బ్రశ్నోత్తరముతో సంభాషించిరి. అది యెట్లనఁగా, యజ్ఞసంబంధమగు నగ్నిని ఏమి ఫలమును గుఱించి హోమాదిక్రియలచేఁ బూజించెదరని ప్రశ్న చేయఁగా యజ్ఞమందు నగ్నిహోత్రమునందు హవిస్సుల నుంచుటచే దేవతలు తృప్తి నొంది వర్షమును గురిపింతురు. అందు వలన సమస్త సస్యములు ఫలించును. కాబట్టి సంవత్సరము నుఖింపఁదగిన ఫలమును ప్రత్యక్షముగాఁ బొందునని యుత్తర మిచ్చిరి.

మూ॥ కమగ్నీంచినతే । సావిత్రిమగ్నించినన్వానః । అముమాదిత్యం

ప్రత్యక్షేణ ॥

ప॥ కం । అగ్నిం । చినుతే । సావిత్రిం । అగ్నిం । చిన్వానః । అముం । ఆదిత్యం । ప్రత్యక్షేణ ॥

అ॥ సావిత్రిం=నూర్యదేవతాకమైన యగ్నిహోత్రమును, కం = ఏమిఫలము నుద్దేశించి, చినుతే = యజించుచున్నాఁడు, అని ప్రశ్నఁజేయఁగా, సావిత్రిం=నూర్యదేవతాకమైన, అగ్నిం=అగ్నిని, చిన్వానః=పూజించినవాఁడై, అముం=ఈ, ఆదిత్యం=నూర్యుని, ప్రత్యక్షేణ=ప్రత్యక్షముగాఁ బొందుచున్నాడు, అని ప్రత్యుత్తరమిచ్చిరి.

తా॥ నూర్యుని గుఱించి చేయఁబడు నగ్నిహోత్రమువలన ఏమిఫలముగలుగు నని ప్రశ్నఁ జేయఁగా నూర్యుని హవియలచేఁ బూజించుటవలన నూర్యునిఁ బ్రత్య

క్షమః జేసికొని తన్మండల మధ్యవర్తియగు పరమాత్మను బొందునని ప్రత్యుత్తర మిచ్చిరి.

మూ॥ కమగ్నించినతే ॥ ౮౬ ॥ నాచికేతమగ్నించినాన్వానః । ప్రిణా ప్రత్యక్షేణ॥

ప॥ కం । అగ్నిం । చినతే । నాచికేతం । అగ్నిం । చినాన్వానః । ప్రిణా ప్రత్యక్షేణ॥

అ॥ నాచికేతం = వాయు సంబంధమగు, అగ్నిం = అగ్నిని, కం = ఏమి ఫలము నపేక్షించి, చినతే = పూజించుచున్నాఁడు, అని ప్రశ్న జేయుఁగా, నాచికేతం = వాయుసంబంధమగు, అగ్నిం = అగ్నిని । చినాన్వానః = పూజించినవాఁడై, ప్రిణా = ప్రిణవాాయును, ప్రత్యక్షేణ = ప్రత్యక్షముగా, ఆప్నోతి = పొందుచున్నాఁడు, ఇతి ఈప్రకారముగా నుత్తరమిచ్చిరి.

తా॥ నాచికేతాగ్నిని బూజించుటచే నేమి ప్రయోజనమని ప్రశ్న జేయుఁగా నాచికేతాగ్ని యనఁగా వాయుదేవతాకమగునగ్ని గనుకనట్టి వాయువును బూజించుటవలనఁ బ్రిణవాాయువును బలపఱుచుట రూపమైన ప్రత్యక్షఫలమును బొందునని ప్రత్యుత్తర మిచ్చిరి.

మూ॥ కమగ్నించినతే । చాతుర్వోత్త్రియమగ్నించినాన్వానః । బ్రహ్మ ప్రత్యక్షేణ॥

ప॥ అగ్నిం । చినతే । చాతుర్వోత్త్రియం । అగ్నిం । చినాన్వానః । బ్రహ్మ ప్రత్యక్షేణ॥

అ॥ అగ్నిం = చాతుర్వోతాగ్నిని, కం = ఏమిఫలము నపేక్షించి । చినతే = పూజించుచున్నాఁడు, అని ప్రశ్న జేయుఁగా, చాతుర్వోత్త్రియం, చాతుర్వోతాగ్నిని । చినాన్వానః = పూజించినవాఁడై, బ్రహ్మ = నేదపురుషుని, ప్రత్యక్షేణ = ప్రత్యక్షముగాఁ బొందుచున్నాఁడు, అనిప్రత్యుత్తరమిచ్చిరి.

తా॥ చాతుర్వోతాగ్నిని పూజించుటవలన నేమిఫలము గలుగునని ప్రశ్న జేయుఁగా “ బ్రహ్మైవ చాతుర్వోతారః ” అని చెప్పుటవలనఁ జాతుర్వోతాగ్ని బ్రహ్మ దేవతాకమైనది గానఁ బరమాత్మస్వరూపమగు నేదపురుషునిఁబొందును.

మూ॥ కమగ్నించినతే । వై శ్వసృజమగ్నించినాన్వనః । శరీరం ప్రత్యక్షేణ ॥

ప॥ కం । అగ్నిం । చినతే । వైశ్వసృజం । అగ్నిం । చినాన్వనః । శరీరం । ప్రత్యక్షేణ॥

అ॥ అగ్నిం = వైశ్వసృజాగ్నిని, కం = ఏమిఫలమున పేక్షించి, చినతే = పూజించుచున్నాడు, అని ప్రశ్నఁజేయఁగా, వైశ్వసృజం = విశ్వసృటస్సంబంధమగు, అగ్నిం = అగ్నిని, చినాన్వనః = పూజించినవాడై, శరీరం = శరీరమును, ప్రత్యక్షేణ = ప్రత్యక్షముగాఁ బొందుచున్నాడు అని ప్రత్యుత్తరమిచ్చిరి.

తా॥ విశ్వసృటస్సంబంధమగు నగ్నిని బూజించుటవలన బ్రహ్మసంబంధమగు శరీరమును బొందుచున్నాడని ప్రత్యుత్తరమిచ్చిరి.

మూ॥ కమగ్నించినతే । ఉపాను వాక్యమాశుమగ్నించినాన్వనః॥౮౭॥
ఇమాన్లోకాన్ప్రత్యక్షేణ॥

ప॥ కం । అగ్నిం । చినతే । ఉపానువాక్యం । ఆశుం । అగ్నిం । చినాన్వనః । ఇమాన్ । లోకాన్ । ప్రత్యక్షేణ॥

అ॥ అగ్నిం = అగ్నిని, కం = ఏమిఫలము నపేక్షించి, చినతే = పూజించుచున్నాడు (అని ప్రశ్నఁజేయఁగా, ఉపానువాక్యం = ఉపానువాక్యమును కాండయందుఁ జెప్పఁబడు నగ్నిహోతృని, చినాన్వనః = పూజించినవాడై, ఇమాన్ = ఈ, లోకాన్ = లోకములను, ప్రత్యక్షేణ = ప్రత్యక్షముగాఁ బొందుచున్నాడు, అని సమాధానముఁజేప్పిరి.

తా॥ “యదేకేన స్థాపతి” అనునట్టి యుపానువాక్యకాండయందుఁ జెప్పఁబడు నగ్నిని బూజించుటవలన నేమి ప్రయోజనమనఁగా నుపానువాక్యకాండయందుఁ జెప్పఁబడిన యగ్నిహోతృమును బూజించుటచే సమస్తలోకములను సంచరించునట్టిశక్తి కలుగునని ప్రత్యుత్తర మిచ్చిరి.

మూ॥ కమగ్నించినతే । ఇమమారుణకేతు మగ్నిం చినాన్వన ఇతి ।
యవవాసా । ఇతశ్చ మతశ్చావ్యతీపాతీ । తమితి ॥

ప॥ కం । అగ్నిం । చినతే । ఇమం । అరుణకేతుకం । అగ్నిం । చినాన్వనః । ఇతి । యః । ఏవ । అసా । ఇతః । చ । అమతః । చ । అవ్యతీపాతీ । తం । ఇతి॥

అ॥ అగ్నిం = అగ్నిని, కం = ఏమిఫలము నపేక్షించి, చినుతే = పూజించుచున్నాడు, ఇతి = ఈ ప్రకారము ప్రశ్నజేయబడగా, యః = ఎవడు, ఇమం = ఈ, ఆరుణకేతుకమను పేరుగల, అగ్నిం = అగ్నిని, చిన్వానః = పూజించుచున్నాడో, ఆసౌ । ఇతశ్చ = ఇటు, అనుతశ్చ = అటు, అవ్యతీపాతీ = కదలకసంచరించు నే నూద్యుడుకలడో, తః = ఆనూద్యుని, ఆపన్నతి = పొందుచున్నాడు, ఇతి = ఈలాగు నని సమాధానముఁ జెప్పిరి.

తా॥ ఆరుణకేతుకాగ్నిని బూజించుటవలన నేమిప్రయోజనమని ప్రశ్నజేయగా నారుణకేతుకాగ్నిని బూజించినవాడు ఈ లోకమును అతిక్రమించి శ్లోక నిక్కడనే ప్రకాశించుచున్ననూద్యుని బొందుచున్నాడని సమాధానముఁ జెప్పిరి. ఈ ప్రకారముగా శండిలమహామునిసంతతివారు ఆరుణకేతుకాగ్నియొక్క ఫలనిర్ధారణజేసిరి.

మూ॥ యోగ్నేర్మిథూయా వేద । మిథునవాన్భవతి । ఆపోవాఅగ్నేర్మిథూయాః । మిథునవాన్భవతి । యఏవంవేద ॥ ౮౮ ॥ ౨౨॥

ప॥ యః । అగ్నేః । మిథూయాః । వేద । మిథునవాన్ । భవతి । ఆపః । వై । అగ్నేః । మిథూయాః । మిథునవాన్ । భవతి । యః । ఏవం । వేద ॥

అ॥ యః = ఎవడు, అగ్నేః = అగ్నిహోతునియొక్క, మిథూయాః = మిథున గమనములను, వేద = తెలిసికొనుచున్నాడో, సః = వాడు, మిథునవాన్ = స్థిరమైన దాంపత్య ధర్మముగలవాడు, భవతి = అగుచున్నాడు, ఆపోవై = ఉదకములు, అగ్నేః = అగ్నిహోతునియొక్క, మిథూయాః = మిథున విషయములు గలవి, యః = ఎవడు, ఏవం = ఈ ప్రకారముగా, వేద = తెలిసికొనుచున్నాడో, సః = వాడు, మిథునవాన్ = దాంపత్య ధర్మముగలవాడు, భవతి = అగుచున్నాడు.

తా॥ ఈ ప్రకారముగా నగ్నిహోతునకు జలములకును బరస్పర సంబంధ రూపముగు మిథునభావము నేవడు తెలిసికొనుచున్నాడో వాడు స్థిరమైన దాంపత్యధర్మము గలవాఁడగుచున్నాడు.

ఇతి ద్వావింశోనువాకస్సమాప్తః.

—♦ అథ త్రయోవింశోనువాకప్రారంభః ♦—

మూ॥ ఆపోవాఇదమాసన్థస్థిలమేవ । సప్రజాపతిర్లేకః పుష్కర
పర్ణే సమభవత్ । తస్యాస్తర్మనసికామ స్సమవర్తత । ఇద
గ్ం సృజేయమితి । తస్మాద్యత్పురుషో మనసాభిగచ్ఛతి ।
తద్వాచా వదతి । తత్కర్మణా కరోతి । తదేషాభ్యనూక్తా ॥

ప॥ ఆపః । వై । ఇదం । ఆసత్ । స్థిలం । ఏవ । సః । ప్రజాపతిః ।
ఏకః । పుష్కరపర్ణే । సం । అభవత్ । తస్య । అంశః । మనసి । కామః । సం ।
అవర్తత । ఇదం । సృజేయం । ఇతి । తస్మాత్ । యత్ । పురుషః । మనసా ।
అభి । గచ్ఛతి । తత్ । వాచా । వదతి । తత్ । కర్మణా । కరోతి । తత్ ।
ఏషా । అభి । అను । ఉక్తా ॥

అ॥ ఇదం=ఈ కనబడునట్టి ప్రపంచము, ఆపోవై=జలమయముగా, ఆసత్=ఉండెను, స్థిలమేవ=జలభూత మొక్కటియే యుండెను, జలమయముగా నున్నదని చెప్పుటచేత భూమి మొదలగు మఱి యొక భూత మున్నదని సందేహము గలుగునేమోయని యొక్క జలభూతమే యున్నది గాని మఱియొక భూతము లేదని చెప్పుట కొఱకు ఏనకారముతోఁగూడ స్థిలశబ్దము తిరిగి చెప్పబడినది, తత్ప్ర=ఆ జలమునందు, పుష్కరపర్ణే=తామరావనందు, సః=ఆ ప్రసిద్ధుడగు, ఏకః=ఒక్కడగు, ప్రజాపతిః=జగదీశ్వరుడు, సమభవత్=ఉండెను, తస్య=ఆ భగవంతునికి, అస్తర్మనసి=మనస్సులో, ఇదం=ఈ ప్రపంచమును, సృజేయం=పుట్టించును, ఇతి=ఈ రూపమైన, కామః=కోరిక, సమవర్తత=ఆవిర్భవించెను, తస్మాత్=ఆ కారణమువలన, పురుషః=మనుష్యుడు, యత్=దేనిని, మనసా=మనస్సుచే, అభిగచ్ఛతి=పొందుచున్నాడో, తత్=ఆ కార్యమును గుఱించి, వాచా=వాక్కుతో, వదతి=పలుకుచున్నాడు, తత్=ఆ కార్యమును, కర్మణా=శరీరవ్యాపారముచే జేయుచున్నాడు, తత్=దానినిగుఱించి, అనఁగాఁ గోరిక ముందుగా నుదయించునని చెప్పుట గుఱించి, ఏషా=ఈ మంత్రము, అభ్యనూక్తా=అనుసరించి చెప్పబడినది.

తా॥ ఈ యనువాకమునందు సృష్టినిగుఱించి చెప్పుటవలన ఆరుణకేతు కాగ్నిని జడంగభూతములైన జలములను ప్రకింసఁజేయుచున్నాఁడు. ఇప్పుడు మనచేఁ జూడ బడఁనట్టి ప్రపంచమంతయు సృష్టికిఁ మూర్వంబున జలమయముగా నే యుండెనుగాని

మఱియొక భూమ్యాదిభూతమేనియు లేదు. అట్టి జలమధ్యంబునఁ దామరాకునందు భగవంతుండొక్కఁడే యుండెను. అట్టి భగవంతునకు ఈ ప్రపంచమంతయు సృజియింపవలయునను నిచ్చ యుదయించెను. కాబట్టి ఆ భగవంతునిచే సృజింపబడిన ప్రతిమనుష్యుఁడు ఈ కార్యమును జేయవలయునని మొదట మనస్సులలోఁ దలఁచి ఆ కార్యమును గుఱించిన కొన్ని మాటలను నోటితోఁ జెప్పుచుఁ బిమ్మట శరీర వ్యాపారముతోఁ జేయుచున్నాఁడు. ఇందునుగుఱించి మఱియొక కాఖయందీచెప్ప బోవు ప్రకారముగాఁ జెప్పఁబడియెను.

మూ॥ కామస్తదగ్రే సమవర్తతాధి । మనసోరేతః ప్రథమం యదా
సీత్ ॥౧౯॥ సతోబంధుమసతినిరవిన్దన్ । హృదిప్రతీష్యాకవయో
మనీషేతి॥

ప॥ కామః । తత్ । అగ్రే । సమవర్తత । అధి । మనసః । రేతః । ప్రథ
మం । యత్ । ఆసీత్ । సతః । బంధుం । అసతి । నిరవిన్దన్ । హృది । ప్రతీష్య ।
కవయః । మనీషాః । ఇతి ॥

అ॥ యత్ = ఎప్పుడు, మనసః=మనస్సువలన, రేతః = కార్యము, ప్రథమం= ముందుగా, ఆసీత్ = ఆయెనో, తత్ = అప్పుడు, అగ్రే = ఆప్రజాపతిసమక్ష మందు, కామః = ప్రపంచసృష్టివిషయమైనకోరిక, అధిసమవర్తత = ఆవిర్భవించెను, మనీషాః = స్వేచ్ఛాప్రవృత్తిగల, కవయః = ప్రజాపతులు, హృది = మనస్సునందు, ప్రతీష్య = ప్రత్యేకముగా నిశ్చయించి, సతః=మనకు నగపడుచున్న ఈప్రపంచము నకు, బంధుం = ఉత్పత్తి కారణమైన కోరికను, అసతి=అవ్యక్తమునందు, నిరవిన్దన్ = తెలిసికొనిరి.

తా॥ ఎప్పుడు ప్రజాపతిమనస్సువలన బీజరూపము బయలుపడలేనో అప్పుడు అది ప్రపంచ సృష్టిరూపమైన యిచ్ఛారూపమగు కార్యముముందుగా నావిర్భవించెను. ప్రతికల్పమునందుఁ గలుగుచుండెడి సృష్టికర్తలు తమమనస్సులయందు విచారించినవారై ప్రళయకాలమందుఁ బ్రాణులకర్మలతోఁగూడ నవ్యక్తము పరమాత్మ యందు లీనమై తిరిగి ప్రపంచనిర్మాణ సమయము సమీపించి నప్పుడు ప్రాణికర్మ విశిష్టమైన నవ్యక్త మావిర్భవింపఁగాఁ బ్రజాపతికిఁ బ్రపంచనిర్మాణ విషయమైన కోరిక గలుగుచున్నది గావున నవ్యక్తము వాంఛకుఁగారణమని తెలిసికొనిరి.

మూ॥ ఉపైనం తదుపనమతి । యత్కామో భవతి । య ఏవం
వేద॥

ప॥ ఉప । ఏవం । తత్ । ఉప । నమతి । యత్కామః । భవతి । యః ।
ఏవం । వేద ॥

అ॥ యః = ఎవఁడు, ఏవం = ఈప్రకారముగా ప్రజాపతి యొక్క
కామప్రశంసను, వేద = తెలిసికొనుచున్నాఁడో, సః = వాఁడు, యత్కామః=దేని
యందుఁ గోరికగలవాఁడై, భవతి = అగుచున్నాఁడో, తత్ = ఆనస్తుచు, ఏవం =
ఈతెలిసికొనినవానిని । ఉపోపనమతి = మిక్కిలి త్వరగాఁ బొందుచున్నది, అత్యం
తసమిపార్థమందు రెండు ఉపశబ్దములు చెప్పఁబడినవి.

తా॥ ఈప్రకారముగా నెవఁడు ప్రజాపతియొక్క గోరిక ప్రశంసను దెలిసి
కొనుచున్నాఁడోవాఁడు తనకోరిన దంతయు మిక్కిలి త్వరలోఁ బొందఁగలడు.

మూ॥ సతపోతప్యత । సతపస్తప్త్యా । శరీరమధూనుత । తస్యయన్మా
గ్ం సమాసీత్ । తతోరుణాః కేతవోవాతరశనాఋషయఉద
త్తిష్ఠక్ ॥ ౯౦ ॥ యేనఖాః తే నైఖానసాః । యేవాలాః తే వా
లఖిల్యాః । యోరసః । సోపాం॥

ప॥ సః । తపః । అతప్యత । సః । తపః । తప్త్యా । శరీరం । అధూనుత ।
తస్య । యత్ । మాంసం । ఆసీత్ । తతః । అరుణాః । కేతవః । వాతరశనాః ।
ఋషయః । ఉత్ । అత్తిష్ఠక్ । యే । నఖాః । తే । నైఖానసాః । యే । వాలాః ।
తే । వాలఖిల్యాః । యః । రసః । సః । అపాం॥

అ॥ సః=ఆప్రజాపతి, తపః=తపస్సును, అనఁగా మనమిప్పుడేమిస్సజింప
కులయుననెడి యాలోచనను, అతప్యత=చేసెను, సః=ఆప్రజాపతి, ఇత్థం=ఈప్రకా
రముగ, తపః=ఆలోచనరూపమైన తపస్సును, కృత్వా=చేసి, శరీరం=తనదేహ
మును, అధూనుత=కదలించెను, తస్య=కదలింపబడిన ప్రజాపతిశరీరముయొక్క,
యత్=ఏ, మాంసం=మాంసము, ఆసీత్=కలదో, తతః=ఆమాంసమువలన, అరుణాః
అరుణులవియు, కేతువః=కేతులనియు, వాతరశనాః=వాతరశనులనియుఁ జెప్పఁబడు
మునిగణములు, ఉదత్తిష్ఠక్=ఉద్భవించెను, యే=ఏ, నఖాః=గోళ్లుకలవో, తే=
అగోళ్లు, నైఖానసాః=నైఖానసులనుమునీళ్ళరులుగా, అభవక్=అయినవి, యే=ఏ,

వాలాః=వెండ్రుకలుకలవో, తే=ఆవెండ్రుకలు, వాలఖిల్యాః=వాలఖిల్యులను మునీ
శ్వరులుగా, అభవక్=అయినవి, యః=ఏ, రసః=శరీరమునందుసారముకలదో, సః=
ఆ సారము, అపాం=జలమధ్యమున నొకకూర్మము గానుండెను.

తా॥ బ్రహ్మకుఁ గోరికయుదయించినపిమ్మటఁ గలిగినస్పష్టిని జెప్పుచు
న్నాఁడు. ఆ ప్రజాపతి యిప్పుడేవస్తువును సృజింపవలయునని కొంతకాలమాలో
చించి పిమ్మటఁ దనదేహమును గదలింపఁగా నాబ్రహ్మదేహము నందుండు మాంసము
లన అరుణులు కేతులు వాతరశనులు అనుమాడువిధములైన ఋషిసంఘములుద్భ
వించెను. పిమ్మట నాప్రజాపతియొక్క గోళ్లవలన వైఖానసులనియు వెండ్రుకల
వలన వాలఖిల్యులనియుఁ జెప్పఁబడుమునులుద్భవించిరి. ఆ బ్రహ్మయొక్క శరీర
మునందుండు సారము ఒకతాఁబేలై జలమధ్యమున సంచరించుచుండెను.

మూ॥ అంతరతః కూర్మం భూతగ్ం సర్పంతం । తమబ్రహ్మీత్ । మమ
వై త్వజ్మాగ్ంసా । సమభూత్ ॥ ౯౦॥ నేత్యబ్రహ్మీత్ । పూర్వః
మే వాహమిహాసమితి । తత్పురుషస్యపురుషత్వం । స సహస్ర
శీర్షాపురుషః । సహస్రాక్ష స్సహస్రపాత్ । భూత్వాదతివృత్ ।
తమబ్రహ్మీత్ । త్వంవై పూర్వగ్ంసమభూః । త్వమిదంపూర్వః
కురుష్వేతి ॥

ప॥ అంతరతః । కూర్మం । భూతం । సర్పంతం । తం । అబ్రహ్మీత్ । మమ । వై ।
త్వజ్మాగ్ంసా । సం । అభూః । న । ఇతి । అబ్రహ్మీత్ । పూర్వం । ఏవ । అహం । ఇహ ।
ఆసం । ఇతి । తత్ । పురుషస్య । పురుషత్వం । సః । సహస్రశీర్షా । పురుషః ।
సహస్రాక్షః । సహస్రపాత్ । భూత్వా । ఉత్ । అతివృత్ । తం । అబ్రహ్మీత్ ।
త్వం । వై । పూర్వం । సం । అభూః । త్వం । ఇదం । పూర్వః । కురుష్వ । ఇతి॥

అ॥ సః = అబ్రహ్మ । అంతరతః = జలములో, భూతం = ఉన్నటువంటిదియు,
సర్పంతం = సంచరించుచున్నదియునగు, కూర్మం = తాఁబేలును, దృష్ట్వా = చూచి,
త్వం = నీవు, మమ = నాయొక్క, త్వజ్మాగ్ంసాత్ = చర్మమువలనను మాంసమువల
నను, సమభూః = పుట్టితివి, ఇతి = ఈ ప్రకారముగ, తం = ఆ కూర్మమునుగుఱించి,
అబ్రహ్మీత్ = పలికెను, సః = ఆకూర్మము, తథా = ఆప్రకారము, న = కాదు
ఇతి = ఈ లాగున బలికెను, పూర్వమేవ = నీకంటె బూర్వమునుండియు, అహం,

నేను, ఇహ = ఈ జలమునందు, ఆసం = ఉంటిని, ఇతి = ఈ ప్రకారముగా, అబ్రీ
 వీత్ = పలికెను, తత్ = ఆ కారణమువలన, పురుషస్య = పరాత్పురుషునియొక్క,
 పురుషత్వం = పురుషకారము, సంపన్నం = సిద్ధించినదని తెలిసికొనెను, సః = ఆ
 కూర్మము, సహస్రశీర్షా = అనేకశిరస్సులు కలవాడును, సహస్రాక్షః = అనేక
 నేత్రములు కలవాడును, సహస్రపాత్ = అనేకపాదములు కలవాడునగు, పురుషో
 భూత్వా = పురుషుడై, ఉదతిష్ఠత్ = బయలుపెడలెను, అనఁగా బ్రత్యక్షమ
 యెను, ఈ ప్రకారము బ్రత్యక్షమైన భగవంతునిజూచి, సః = ఆబ్రహ్మ, త్వంవై =
 నీవే, పూర్వం = పూర్వకాలమందును, సమభూః = ఉంటిని, పూర్వః = మొదటి
 వాడవగు, త్వం = నీవు, ఇదం = ఈ జగత్తును, కురుష్వ = చేయుము, ఇతి = ఈ
 లాగున, తం = ఆ భగవంతునిగుఱించి, అబ్రీవీత్ = పలికెను.

తా॥ జలమందు సంచరించుచున్న కూర్మమునుజూచి నాశరీర సంబంధమగు
 చర్మము మాంసములయందుండు సారమే నీవయితిని అని బ్రహ్మపలుకఁగా, నీవు
 చెప్పినట్లుగాదు, నీకంటెఁ బూర్వమునుండియు నే నిక్కడ నుంటినని కూర్మము
 తిరిగి పలికెను. అప్పుడు ఆ కూర్మమును పరాత్పురుషునిఁగాఁ దలఁచెను. అంతట
 నా కూర్మము అనేక శిరస్సులను అనేక నేత్రముల ననేకపాదములను ధరించి పురుష
 స్వరూపముతోఁ బ్రత్యక్షమయెను. అప్పు డా బ్రహ్మ చూచి మా యందఱ
 కంటె నీవే పూర్వుడవుగాన నీ ప్రపంచనిర్మాణమును నీవే నేయుమని యా భగ
 వంతునితో పలికెను.

మూ॥ స ఇత ఆదాయాపః ॥ ౯౨ ॥ అంజలినాపురస్తాదుపా దధాత్ ।

ఏవాప్యేవేతి । తత ఆదిత్య ఉదతిష్ఠత్ । సాప్రాచీదిక్ ॥

అ॥ సః । ఇతః । ఆదాయ । ఆపః । అంజలినా । పురస్తాత్ । ఉప । ఆద
 ధాత్ । ఏవాప్యేవ । ఇతి । తతః । ఆదిత్యః । ఉత్ । అతిష్ఠత్ । సా । ప్రాచీ
 దిక్ ॥

ఆ॥ సః = ఆపరమేశ్వరుడు, ఇతః = సృష్టికిఁబూర్వము నుండియు నున్నట్టి
 మహాజలమునుండి, ఆపః = జలమును, అంజలినా = దోసిలితో, ఆదాయ = తీసికొని,
 ఏవాప్యేవేతి = ఏవాప్యేవ అనుమంత్రము నుచ్చరించి, పురస్తాత్ = మనము
 కూర్చుండియు వ్యవహరించు దిక్కునందు, ఉపాదధాత్ = అభిమంత్రించి విడిచి

పెట్టెను, తతః=ఆ వైపునుండి, అదిత్యః=నూర్యుడు, ఉదతిష్ఠత్ = బయలుపడెడలెను, సా=అది, ప్రాచీడిక్=తూర్పుదిక్కు అని చెప్పబడుచున్నది.

తా॥ మైని జెప్పినప్రకారముగా బ్రహ్మపలికిన పిమ్మట నా పరమేశ్వరుడు సృష్టికిఁబూర్యమునుండియు నున్నట్టి యా మహాజలములనుంచి దోసిలితోఁ గొంచెముదకమును గ్రహించి 'ఏనాహ్యేవ' అనుమంత్రము నుచ్చరించి యభిమంత్రించి మన మిప్పుడు తూర్పుదిక్కుగా వ్యవహరించునట్టి దిశయందు విడిచిపెట్టెను. పిమ్మట ఆ దిక్కునుండి నూర్యుడు బయలుపడెడలెను. అట్టి దిక్కు తూర్పుదిక్కుగాఁ జెప్పబడుచుండెను.

మూ॥ అథారుణః కేతుర్దక్షిణత ఉపాదధాత్ । ఏనాహ్యగ్న ఇతి ।
తతోవా అగ్నిరుదతిష్ఠత్ । సా దక్షిణాదిక్ ॥

ప॥ అథ । అరుణః । కేతుః । దక్షిణతః । ఉపాదధాత్ । ఏనాహ్యగ్నే ।
ఇతి । తతః । వై । అగ్నిః । ఉత్ । అతిష్ఠత్ । సా । దక్షిణా । దిక్ ॥

అ॥ అథ = అనంతరము, అరుణః కేతుః = భగవంతుండగు అరుణకేతుడు, దక్షిణతః=దక్షిణ దిక్కున, ఏనాహ్యగ్న ఇతి = ఏనాహ్యగ్నే, అను మంత్రముచే నభిమంత్రించి, ఉపాదధాత్=విడిచిపెట్టెను, తతః=ఆ దిక్కువలన, అగ్నిః=అగ్ని హోతుఁడు, ఉదతిష్ఠత్=బయలుపడెడలెను, సాదిక్=అదిక్కు, దక్షిణా=దక్షిణ మని చెప్పబడుచున్నది.

తా॥ నూర్యుడు పుట్టిన పిమ్మట నా భగవంతుండగు అరుణకేతువు పూర్వమువలెనే దోసిలితో నుదకమును దీసికొని మనము దక్షిణ దిక్కుగా వ్యవహరించునట్టి దిక్కునందు విడిచిపెట్టెను. అప్పుడాదిక్కునుండి యగ్ని బయలుపడెడలెను. అదిక్కునకు దక్షిణమును పేరు పెట్టిరి.

మూ॥ అథారుణః కేతుః పశ్చాదుపాదధాత్ । ఏనాహివా యో ఇతి॥
౯-3 ॥ తతోవాయురుదతిష్ఠత్ । సాప్రతీచీడిక్ ॥

ప॥ అథ । అరుణః । కేతుః । పశ్చాత్ । ఉపాదధాత్ । ఏనాహివాయో ।
ఇతి । తతః । వాయుః । ఉత్ । అతిష్ఠత్ । సా । ప్రతీచీ । దిక్ ॥

అ॥ అథ=అనంతరము, అరుణః కేతుః = అరుణకేతువు, ఏనాహివాయో ఇతి= ఏనాహివాయో, అను మంత్రము నుచ్చరించి, పశ్చాత్=మనము పడమర యగు

భావించునట్టి దిక్కునందు, ఉపాదధాత్ = జలమును విడిచిపెట్టెను, తతః = అదిక్కునండి, వాయుః = వాయువు, ఉదతిష్ఠత్ = బయలు వెడలెను, సాదిక్ = అదిక్కు, ప్రతీచీ = పడమరయని చెప్పబడుచున్నది.

తా॥ అగ్ని పుట్టిన పిమ్మట నాభగవంతుఁడు తిరిగి జలమును దోసిలితోఁ దీసి కొని పడమర దిక్కున, ఏవాహివాయో, అను మంత్రము నుచ్చరించి విడిచిపెట్టఁగా నప్పుడు వాయువు బయలు వెడలెను. అదిక్కు పడమరయని చెప్పబడుచుండెను.

మూ॥ అధారుణః కేతు రుత్తరత ఉపాదధాత్ । ఏవాహింద్రేతి తతోవాఇంద్ర ఉదతిష్ఠత్ । సోదీచీదిక్ ॥

ప॥ అధః । అరుణః । కేతుః । ఉత్తరతః । ఉపాదధాత్ । ఏవాహింద్రే । ఇతి । తతః । ఇంద్రః । ఉత్ । అతిష్ఠత్ । సా । ఉదీచీ । దిక్ ॥

అ॥ అధ = అనంతరము, అరుణః కేతుః = అరుణకేతువు, ఏవాహింద్రేతి = ఏవాహింద్రే, అనుమంత్రము నుచ్చరించి, ఉత్తరతః = మనచే సుత్తరదిక్కుగా వ్యవహరింపబడు దిక్కునందు, ఉపాదధాత్ = విడిచిపెట్టెను, తతః = అనంతరము, ఇంద్రః = ఇంద్రుఁడు, ఉదతిష్ఠత్ = బయలు వెడలెను, సాదిక్ = అదిక్కు, ఉదీచీ = ఉత్తరదిక్కుగా వ్యవహరింపబడుచున్నది.

తా॥ వాయువు పుట్టిన పిమ్మట నాభగవంతుఁడు మనచే సుత్తరదిక్కు అని, వ్యవహరింపబడునట్టి దిశయందు ' ఏవాహింద్రే ' అనుమంత్రము నుచ్చరించి జలమును విడిచిపెట్టెను. అప్పుడా దిక్కునండి యింద్రుఁడు బయలు వెడలెను. ఆ దిక్కు ఉత్తరదిక్కుగాఁ జెప్పబడుచున్నది.

మూ॥ అధారుణః కేతుర్మధ్య ఉపాదధాత్ । ఏవాహిపూషన్నితి । తతోనై పూషోదతిష్ఠత్ । సేయందిక్ ॥ ౬౪ ॥

ప॥ అధః । అరుణః । కేతుః । మధ్యే । ఉపాదధాత్ । ఏవాహిపూషన్ । ఇతి । తతః । నై । పూషా । ఉత్ । అతిష్ఠత్ । సా । ఇయం । దిక్ ॥

అ॥ అధః = అనంతరము, అరుణః కేతుః = అరుణకేతువు, ఏవాహిపూషన్ ఇతి = ' ఏవాహిపూషన్ ' అనుమంత్రము నుచ్చరించి, మధ్యే = మధ్యమందు, ఉపాదధాత్ = విడిచిపెట్టెను, తతః = అదిక్కునండి, పూషా = పూషాఁడు

అనునూర్వఁడు, ఉదతిష్ఠత్ = బయలుపెడలెను, సాదిక్ = ఆదిక్కు, ఇయం = ఈక్రింది దిక్కుగాఁ జెప్పఁబడుచున్నది, అదియే భూమిగా నిప్పుడు చెప్పఁబడుచున్నది.

తా॥ ఇంద్రుఁడుద్భవించిన పిమ్మట నరుణకేతువు దోసిలితో జలమును గ్రహించి 'ఏవాహిపూవన్' అను మంత్రము నుచ్చరించి మధ్యగా విడిచిపెట్టెను. అదియే భూమియని క్రిందుగానుండు దిక్కుగా వ్యవహరింపఁబడుచున్నది.

మూ॥ అథారుణః కేతురుపరిష్టా దుపాదధాత్ । ఏవాహిదేవా ఇతి ।
తతో దేవమనుష్యాః పితరః । గంధర్వాప్సరసశ్చోదతిష్ఠన్ ।
సోర్ధ్వాదిక్ ॥

ప॥ అథ । అరుణః । కేతుః । ఉపరిష్టాత్ । ఉపాదధాత్ । ఏవాహిదేవాః ।
ఇతి । తతః । దేవమనుష్యాః । పితరః । గంధర్వాప్సరసః । చ । ఉత్ । అతిష్ఠన్ ।
సా । ఊర్ధ్వా । దిక్ ॥

అ॥ అథ = అనంతరము, అరుణః కేతుః = అరుణకేతువు, ఏవాహిదేవాఇతి = 'ఏవాహిదేవాః'. అనుమంత్రము నుచ్చరించి, ఉపరిష్టాత్ = పైభాగమున, ఉపాదధాత్ = విడిచిపెట్టెను, తతః = అపైభాగమునుండి, దేవమనుష్యాః = దేవతలు మనుష్యులు, పితరః = పితృదేవతలు, గంధర్వాప్సరసశ్చ = గంధర్వులు అప్సరసస్త్రీలు, ఉదతిష్ఠన్ = బయలుపెట్టివచ్చిరి, సాదిక్ = ఆదిక్కు, ఊర్ధ్వా = ఊర్ధ్వదిక్కుని చెప్పఁబడుచున్నది, అనఁగాఁ బైగానుండుదిక్కు.

తా॥ అనంతర మారుణకేతువు తిరిగి దోసిలితో జలమును గ్రహించి, " ఏవాహిదేవాః, " అను మంత్రము నుచ్చరించి పైగా విడిచిపెట్టెను. అప్పుడు పై భాగమునుండి దేవతలు మనుష్యులు పితృదేవతలు గంధర్వులు అప్సరసులు మొదలగు సమస్తమైన దేవత లుద్భవించిరి. అది యూర్ధ్వదిక్కు అని చెప్పఁబడియెననఁగా పైగా న్నందుదిక్కు. 20 వ అనువాకములో " ఏవాహ్యేవ, " అనువాక్యము మొదలు అఱువాక్యములు అక్కడ వ్యాఖ్యానము నేయఁబడినవి గాన ఇక్కడ అర్థములు చెప్పఁబడలేదు. తిరిగి యిక్కడ చెప్పుట ప్రయోజనమేమనఁగా, ఆ యా దేవతాకమంత్రమును స్మరించి పిలువగా నాయాదేవత లుద్భవించిరనియు

నాదేవత లుద్భవించిన దిక్కులు తూర్పు మొదలుగా నాలుగు దిక్కులు వైదిక్కు క్రిందుదిక్కు కలసి యాదిదిక్కులుగా నేర్పడి యది మొదలు తూర్పు మొదలగు నామములచే వ్యవహరింపఁబడుచున్నవి.

మూ॥ యావిప్రుషో విపరాపతక్ । తాభ్యో సురారక్షాగ్ంసిపిశాచా
శ్చోదతిష్ఠక్ । తస్మాత్తేపరాభవక్ । విపుడ్యోహితేసమ
భవక్ । తదేషాభ్యనూక్తా॥ ౯౫॥

ప॥ యాః । విప్రుషః । వి । పరాపతక్ । తాభ్యః । అసురాః । రక్షాంసి ।
పిశాచాః । చ । ఉత్ । అతిష్ఠక్ । తస్మాత్ । తే । పరాభవక్ । విపుడ్యః ।
హి । తే । సం । అభవక్ । తత్ । ఏషా । అభ్యనూక్తా॥

అ॥ యాః=ఏ, విప్రుషః=జలబిందువులు, విపరాపతక్=చెదరిపడినవో,
తాభ్యః=ఆ బిందువులవలన, అసురాః=అసురులనియు, రక్షాంసి=రాక్షసులనియు,
పిశాచాశ్చ=పిశాచులనియుఁ జేరుగల రాక్షసులు, ఉదతిష్ఠక్=ఆవిర్భవించిరి,
యస్మాత్=ఏకారణము వలన, విపుడ్యః=చెదరిపోయిపడిన బిందువులవలన, తే=
అసురులు మొదలగువారు, సమభవక్=పుట్టిరో, తస్మాత్=ఆకారణము వలన,
తే=ఆ అసురులు మొదలగువారు, పరాభవక్=పరాజయమును బొందు హీనశా
తులుగా నుండిరి, తత్=దానినే, ఏషా=ఈ చెప్పఁబోవు మంత్రము, అభ్యనూక్తా=
చెప్పఁచున్నది.

తా॥ ఆ భగవంతుఁడు నూర్వండు మొదలగు వారిని సృజించుట కొఱకు
దోసిలితోఁ దీసికొనిన జలమునుండి చెదరి ఇటు అటు పడిన యే బిందువులు కలవో
ఆ బిందువులు వలన అసురులనియు రాక్షసులనియుఁ బిశాచులనియుఁ చేరుగల
మూఁడు తెగల గల రాక్షసు లుద్భవించిరి. దోసిలిలోనుండు జలమునంకుఁ గలి
యక నిటు అటు చెదరిపోయి పడిన బిందువుల వలనఁ బుట్టినవారు కాఁబట్టి యా
రాక్షసులను దేవతలలోఁ గలియక వేరుగానుండి హినులగుచు దేవతల వలనఁ
బరాజయమును బొందుచున్నారు. జలము వలన నీ ప్రపంచము వృద్ధిపొందుటను
గుఱింది ముందు చెప్పఁబోవు మంత్రము చెప్పఁచున్నది.

మూ॥ ఆపోహాయద్భృహతీర్గర్భమాయక్ । దక్షందధానా జనయంతీ
స్వయంభుం । తతఃమేధ్యసృజ్యస్తసర్గాః । అద్యోవౌవాఇద
గ్ం సమభూత్ । తస్మాదిదగ్ంసర్వం బ్రహ్మస్వయంభృతి ।

ఘ॥ ఆపః । యత్ । బృహతీః । గర్భం । ఆయన్ । దక్షం । దధానాః ।
జనయంతీః । స్వయంభుం । తతః । ఇమే । అధి । అశృజ్యంత । సర్గాః । అదృశ్యః ।
యై । ఇదం । సం । అభూత్ । తస్మాత్ । ఇదం । సర్వం । బ్రహ్మ । స్వయంభు ।
ఇతి ।

అ॥ బృహతీః = ప్రాథమయినవియు, దక్షం = వృద్ధిస్వభావముగల గర్భమును
దధానాః = ధరించునవియు, స్వయంభుం = పరమేశ్వరుడగు కూర్మమును, జనయం
తీః = పుట్టింపఁజేసినవియు, అనఁగా గానిపింపఁజేసినవియు, ఆపః = జలములు,
యత్ = ఏ, గర్భం = జగద్రూపముగు గర్భమును, ఆయన్ = పొందినవో, తతః =
విరాట్స్వరూపముగు నాగర్భమువలన, ఇమే = ఈ, సర్గాః = భూరాదిలోకములు,
అశృజ్యంత = సృజింపఁబడినవి, యస్మాత్ = ఏకారణమువలన, అదృశ్యై =
జలములవలననే, ఇదం = ఈ ప్రపంచమంతయు, సమభూత్ = ఆవిర్భవించెనో,
తస్మాత్ = ఆకారణమువలన, ఇదం = ఈ, సర్వం = సమస్తప్రపంచము, స్వయంభు =
స్వతస్సిద్ధముగానుండు, బ్రహ్మైవ = బ్రహ్మస్వరూపముగానున్నది, ఇతి = ఈ ప్రకా
రముగాఁ జెప్పఁబడినది.

తా॥ మహాస్వరూపముగా నున్నవియు, వృద్ధిస్వభావముగల గర్భమును ధరించి
నదియు, స్వతస్సిద్ధముగానుండు పరమాత్మముగు కూర్మమును ఆవిర్భవించఁజేసినదియు
నగు జలములు ప్రపంచరూపముగు గర్భమునుధరించినవి. కాబట్టి ఆయుదకముల
వలననే యీలోకము లన్నియు సృజియింపఁబడినవి. జలములయందున్నట్టియు
ఆద్యంతములలేక భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలములయందెప్పుడు నుండునట్టి పరమాత్మ
యగు కూర్మముచే నీప్రపంచమంతయు సృజియింపఁబడుటవలన నీ ప్రపంచమం
తయు స్వతస్సిద్ధముగానుండు పరమాత్మ స్వరూపముగాఁ జెప్పఁబడియున్నది.

మూ॥ తస్మాద్దిదగ్ం సర్వగ్ం శిథిలమివాధ్రువమివాభవత్ ॥

ఘ॥ తస్మాత్ । ఇదం । సర్వం । శిథిలం । ఇవ । అధ్రువం । ఇవ । అభవత్ ॥

అ॥ తస్మాత్ = శిథిలస్వభావముగల జలమువలనపుట్టిన । ఇదం = ఈ, సర్వం =
ప్రపంచమంతయు, శిథిలమివ = నశించునదివలెనే, అధ్రువమివ = అసత్యమయినది
వలెనే, అభవత్ = ఆయెను.

తా॥ నశించు స్వభావముగల జలమువలనఁ బుట్టినది కాబట్టి పాపాణాదుల
వలెనే స్థిరముగానుండక నశించునదివలె నేకనబడుచున్నది. ఇందువలనఁబ్రపంచమునకు
నసత్కార్యత్వము యుక్తిచే సాధింపఁబడినది.

మూ॥ ప్రజాపతిర్వావతత్ । ఆత్మనాత్మనం విధాయ । తదేవాను
ప్రావిశత్ ॥

ప॥ ప్రజాపతిః । వా । అవ । తత్ । ఆత్మనా । ఆత్మానం । విధాయ । తత్ ।
ఏవ । అను । ప్ర । అవిశత్ ॥

అ॥ తత్ = ఆప్రపంచము, ప్రజాపతిర్వావ = బ్రహ్మస్వరూపమైనదే, సః =
ఆ ప్రజాపతి, ఆత్మనా = తనచేతనే, ఆత్మానం = తనను, విధాయ = జగద్రూపముగాఁ
జేసి, తదేవ = ఆ ప్రపంచమునే, అను = అనుసరించి, ప్రావిశత్ = ప్రవేశించెను.

తా॥ ఇక్కడ నసత్కార్యమునందుఁ జేతనాంశ సంబంధమును జెప్పుచు
న్నాఁడు. ఈయసత్కార్యమగు ప్రపంచమంతయు నశించిపోవునదియేనా ? నిల్చి
యుండునది యేదైనాయున్నదా ? అని ప్రశ్న కలుగఁగా బ్రహ్మమతీయైక సాధ
నములేకయే తాను దనస్వరూపము జగదాకారణముగాఁ బరిణమింపఁ జేసి ఆయాశరీ
రములయందు జీవరూపముగాఁ బ్రవేశించి ప్రకాశించుచున్నాడు. కాబట్టి యీ ప్ర
పంచమునందు అసత్కార్యమగు నామరూపాంశము నశించుననియు జీవరూపముగా
నున్న సచ్చిదానందాంశము నిల్చియుండుననియుఁ దెలిసికొనవలయును.

మూ॥ తదేషాభ్యనూక్తా ॥ ౯౬ ॥

ప॥ తత్ । ఏషా । అభి । అను । ఉక్తా ॥

అ॥ తత్ = ఆవిషయమునుగూర్చి, ఏషా = ఈ చెప్పబోవు మంత్రము, అభ్య
నూక్తా = అనుసరించి చెప్పబడినది.

తా॥ దీనినిగూర్చి ముందు మంత్రములోఁ జెప్పబడుచున్నది.

మూ॥ విధాయలోకాన్విధాయభూతాని । విధాయసర్వాః ప్రదిశోది
శశ్చ । ప్రజాపతిః ప్రథమజాఋతస్య । ఆత్మనాత్మనమభి
సంవిషేషేతి ॥

ప॥ విధాయ । లోకాన్ । విధాయ । భూతాని । విధాయ । సర్వాః । ప్రది
శః । దిశః । చ । ప్రజాపతిః । ప్రథమజః । ఋతస్య । ఆత్మనా । ఆత్మానం । అభి ।
సం । విషేష । ఇతి ॥

అ॥ ఋతస్య = పరబ్రహ్మముయొక్క సమీపమువలన, ప్రథమజః = మొదటఁగాఁబుట్టిన, ప్రజాపతిః = బ్రహ్మ, లోకాన్ = భూలోకము మొదలగు మూడులోకములను, విధాయ = చేసి, భూతాని = ప్రాణులను విధాయ=సృజించి, సర్వాః=సమస్తమయిన, దిశః=తూర్పు మొదలగు ముఖ్య దిక్కులను, ఆగ్నేయము మొదలగు విదిక్కులను, విధాయ=సృజించి, ఆత్మనా = తనచేతను, ఆత్మానం=తనస్వరూపమును, అభిసంవివేశ = ప్రపంచము నందంతటను బ్రవేశింపఁజేసెను, ఇతి = ఈప్రకారముగాఁ జెప్పఁబడినది.

తా॥ గుణరహితమైన పరబ్రహ్మమువలన గణవిశిష్టుడగు బ్రహ్మ ముం దుగాఁ బుట్టి మూడులోకములను దూర్పు మొదలగు ముఖ్యదిక్కులను, ఆగ్నేయాది విదిక్కులను సమస్త ప్రాణిశరీరములను సృజించి తన స్వరూపమును దనం తటనే సమస్త ప్రపంచమునందుఁ బ్రవేశపెట్టి చేతనముగలవిగా సమస్త ప్రాణుల జేసెనని చెప్పఁబడెను.

మూ॥ సర్వమేవేదమాప్త్వా । సర్వమవరుధ్య । తదేవానుప్రవిశతి ।
యఏవంవేద ॥ ౯౭ ॥ ౨౩ ॥

ప॥ సర్వం । ఏవ । ఇదం । ఆప్త్వా । సర్వం । అవరుధ్య । తత్ + ఏవ । అను ।
ప్ర । విశతి । యః । ఏవం । వేద ॥

అ॥ యః=ఎవఁడు, ఏవం=ఈ ప్రకారముగా, వేద=తెలిసికొనుచున్నాఁడో సః=వాడు, ఇదం = ఈ, సర్వం = సమస్త ప్రపంచమును, బ్రహ్మైవ = బ్రహ్మ స్వరూపమయేవే, ఇతి=ఈలాగని, ఆప్త్వా=పొంది, అనఁగా తెలిసికొని, సర్వం= సమస్త ప్రపంచమును, అవరుధ్య = అరికట్టి, అనఁగా స్వాధీనముఁజేసికొని, తదేవ= ఆ ప్రపంచము నందంతరాత్మగా నున్న నిర్గుణ పరబ్రహ్మను, అనుప్రవిశతి = ప్రవేశించుచున్నాఁడు, అనఁగాఁ దత్స్వరూపుఁడుగా నుండును.

తా॥ ఈ ప్రకారముగా నేర్పడిన సృష్టివిధానము నెవఁడు తెలిసికొను చున్నాఁడో వాఁడు సమస్తప్రపంచమును బరబ్రహ్మముకంటెన భిన్నముగాఁదెలిసి కొని స్వాధీనప్రపంచుండై ప్రపంచాత్మరాత్మయగు పరబ్రహ్మమును బొందు చున్నాఁడు.

ఇతి త్రయోవిగ్ం శ్లోకమువాకస్సమాప్తః—

మూ॥ ప్రజాపతిర్వావతత్ । ఆత్మనాత్మనం విధాయ । తదేవాను
ప్రావిశత్ ॥

ప॥ ప్రజాపతిః । వా । అవ । తత్ । ఆత్మనా । ఆత్మానం । విధాయ । తత్ ।
ఏవ । అను । ప్ర । అవిశత్ ॥

అ॥ తత్ = ఆప్రపంచము, ప్రజాపతిర్వావ = బ్రహ్మస్వరూపమైనదే, సః =
ఆ ప్రజాపతి, ఆత్మనా = తనవేతనే, ఆత్మానం = తనను, విధాయ = జగద్రూపముగా
జేసి, తదేవ = ఆ ప్రపంచమునే, అను = అనుసరించి, ప్రావిశత్ = ప్రవేశించెను.

తా॥ ఇక్కడ నసత్కార్యమునందుఁ జేతనాంశ సంబంధమును జెప్పుచు
న్నాఁడు. ఈయసత్కార్యమును ప్రపంచమంతయు నశించిపోవునదియేనా ? నిల్చి
యుండునది యేదైనాయున్నదా ? అని ప్రశ్న కలుగఁగా బ్రహ్మమతియొక సాధ
నములేకయే తాను దనస్వరూపము జగదాకారణముగాఁ బరిణమింపఁ జేసి ఆయాశరీ
రములయందు జీవరూపముగాఁ బ్రవేశించి ప్రకాశించుచున్నాడు. కాబట్టి యీ ప్ర
పంచమునందు అసత్కార్యమును నామరూపాంశము నశించుననియు జీవరూపముగా
నున్న సచ్చిదానందాంశము నిల్చియుండుననియుఁ దెలిసికొనవలయును.

మూ॥ తదేషాభ్యనూక్తా ॥ ౯౬ ॥

ప॥ తత్ । ఏషా । అభి । అను । ఉక్తా ॥

అ॥ తత్ = ఆవిషయమునుగూర్చి, ఏషా = ఈ చెప్పబోవు మంత్రము, అభ్య
నూక్తా = అనుసరించి చెప్పబడినది.

తా॥ దీనినిగూర్చి ముందు మంత్రములోఁ జెప్పబడుచున్నది.

మూ॥ విధాయలోకాన్విధాయభూతాని । విధాయసర్వాః ప్రదిశోది
శశ్చ । ప్రజాపతిః ప్రథమజాఋతస్య । ఆత్మనాత్మనమభి
సంవివేశేతి ॥

ప॥ విధాయ । లోకాన్ । విధాయ । భూతాని । విధాయ । సర్వాః । ప్రది
శః । దిశః । చ । ప్రజాపతిః । ప్రథమజః । ఋతస్య । ఆత్మనా । ఆత్మానం । అభి ।
సం । వివేశ । ఇతి ।

అ॥ ఋతస్య = పరబ్రహ్మముయొక్క సమీపమువలన, ప్రథమజః = మొదటఁగాఁబుట్టిన, ప్రకాపతిః = బ్రహ్మ, లోకాన్ = భూలోకము మొదలగు మూఁడులోకములను, విధాయ = చేసి, భూతాని = ప్రాణులను విధాయ=సృజించి, సర్వాః=సమస్తమయిన, దిశః=దూర్పు మొదలగు ముఖ్య దిక్కులను, ఆగ్నేయముమొదలగు విదిక్కులను, విధాయ=సృజించి, ఆత్మనా = తనచేతను, ఆత్మానం=తనస్వరూపమును, అభిసంవివేశ = ప్రపంచము నందంతటను బ్రవేశింపఁజేసెను, ఇతి = ఈప్రకారముగాఁ జెప్పఁబడినది.

తా॥ గుణరహితమైన పరబ్రహ్మమువలన గణవిశిష్టుడగు బ్రహ్మ ముం దుగాఁ బుట్టి మూఁడులోకములను దూర్పు మొదలగు ముఖ్యదిక్కులను, ఆగ్నేయాది విదిక్కులను సమస్త ప్రాణికరీరములను సృజించి తన స్వరూపమును దనం తటనే సమస్త ప్రపంచమునందుఁ బ్రవేశపెట్టి శేతనముగలవిగా సమస్త ప్రాణుల జేసెనని చెప్పఁబడెను.

మూ॥ సర్వమేవేదమాప్తా । సర్వమవరుధ్య । తదేవానుప్రవిశతి ।
యఏవంవేద ॥ ౯౭ ॥ ౨౩ ॥

ప॥ సర్వం । ఏవ । ఇదం । ఆప్తా । సర్వం । అవరుధ్య । తత్ + ఏవ । అను ।
ప్ర । విశతి । యః । ఏవం । వేద ॥

అ॥ యః=ఎవఁడు, ఏవం=ఈ ప్రకారముగా, వేద=తెలిసికొనుచున్నాఁడో సః=వాఁడు, ఇదం = ఈ, సర్వం = సమస్త ప్రపంచమును, బ్రహ్మైష్టవ = బ్రహ్మ స్వరూపమయేవే, ఇతి=ఈలాగని, ఆప్తా=పొంది, అనఁగా తెలిసికొని, సర్వం= సమస్త ప్రపంచమును, అవరుధ్య = అరికట్టి, అనఁగా స్వాధీనముఁజేసికొని, తదేవ= ఆ ప్రపంచము నందంతరాత్మగా నున్న నిర్గుణ పరబ్రహ్మను, అనుప్రవిశతి = ప్రవేశించుచున్నాఁడు, అనఁగాఁ దత్స్వరూపుడగు నుండును.

తా॥ ఈ ప్రకారముగా నేర్పడిన సృష్టివిధానము నెవఁడు తెలిసికొను చున్నాఁడో వాఁడు సమస్తప్రపంచమును పరబ్రహ్మముకంటెన భిన్నముగాఁదెలిసి కొని స్వాధీనప్రపంచుడై ప్రపంచాత్మరాత్మయగు పరబ్రహ్మమును బొందు చున్నాఁడు.

ఇతి త్రయోవిగ్ం శ్లోకమువాకస్సమాప్తః—

—♦అథచతుర్వింశోఽనువాకః పౌరభ్యతే♦—

మూ॥ చతుష్టయ్య ఆపోగృహ్లాతి । చత్వారివాలపాగ్ం రూపాణి ।
మేఘావిద్యుత్ । స్తనయిత్నుర్వృష్టిః । తాన్యేవావరున్ధే ॥

ప॥ చతుష్టయ్యః । ఆపః । గృహ్లాతి । చత్వారి । వై । అపాం । రూపాణి ।
మేఘః । విద్యుత్ । స్తనయిత్నుః । వృష్టిః । తాని । ఏవ । అవరున్ధే ॥

అ॥ చతుష్టయ్యః = నాలుగుస్థానముల యందుండునట్టి, ఆపః = జలములను, గృహ్లాతి = గ్రహించుచున్నాడు, మేఘః = మేఘము, విద్యుత్ = మెఱుపు, స్తనయిత్నుః = ఉరుము, వృష్టిః = వర్షము, అని, అపాం = ఉదకములకు, రూపాణి = స్థానస్వరూపములు, చత్వారి = నాలుగువిధములయినవి, ఈ ప్రకారముగాఁ దెలిసికొనినవాఁడు, తాన్యేవ = ఆమేఘాదిస్థానములను, అవరున్ధే = అరికట్టుచున్నాడు.

తా॥ ఉదకములయొక్క స్థానములు నాలుగువిధములై యున్నవి. అవియే వనఁగా = మేఘము, మెఱుపు, ఉరుము, వర్షము, ఈ నాలుగు మేఘసంబంధముచే నొక్కటే యయినప్పటికి నామభేదములచే నాలుగువిధములుగాఁ జెప్పఁబడినవి. వానివలనఁ గలుగునట్టి యుదకమును బ్రతిజంతువు గ్రహించుచున్నది, ఈ యధార్థమును దెలిసినవాఁడు మేఘాదులను స్వాధీనముఁ జేసికొనువాఁడగును.

మూ॥ ఆతపతివర్ష్యాగృహ్లాతి । తాఃపురస్తామపదధాతి । ఏతావై
బ్రహ్మవర్చస్యా ఆపః । ముఖతఏవ బ్రహ్మవర్చసమవరున్ధే ।
తస్మాన్ముఖతో బ్రహ్మవర్చసితరః ॥ ౯౮ ॥

ప॥ ఆతపతి । వర్ష్యాః । గృహ్లాతి । తాః । పురస్తాత్ । ఉప । దధాతి ।
ఏతాః । వై । బ్రహ్మవర్చస్యాః । ఆపః । ముఖతః । ఏవ । బ్రహ్మవర్చసం । అవరున్ధే । తస్మాత్ । ముఖతః । బ్రహ్మవర్చతరః ॥

అ॥ ఆతపతి = ఎండగలప్రదేశమందు, వర్ష్యాః = వర్షింపఁబడిన, ఆపః = జలములను, గృహ్లాతి = గ్రహించుచున్నాడు, తాః = ఆజలమును, పురస్తాత్ = తూర్పుదిక్కునందు, ఉపదధాతి = సభంత్రకముగా నుంచుచున్నాడు, ఏతాః = ఈ యెండగల ప్రదేశమునందుఁగురియఁబడిన, ఆపః = జలములు, బ్రహ్మవర్చస్యాః = బ్రహ్మవర్చస్సుకలిగి, ముఖతః = అగ్నిముఖముగానుండు తూర్పుదిక్కు

నందు, బ్రహ్మవర్చసం = బ్రహ్మవర్చస్సును, అవరున్ధే = అరికట్టుచున్నాడు, తస్మాత్ = ఆ కారణమువలన, ముఖతః = ముఖమునందు, బ్రహ్మవర్చసితరః = విశేషమైన బ్రహ్మవర్చస్సుకలవాడగును.

తా॥ ఎండకాయనట్టి ప్రదేశమునందు వర్షింపఁబడిన జలములు ప్రకాశము గలస్థలమందుఁ బడుటచేత బ్రహ్మవర్చస్సు గలవగుచున్నవి. అట్టియుదకము నొక పాత్రయందుంచి తెచ్చి యా జలమును యజ్ఞమున జేయునట్టి ప్రదేశమునకుఁ దూర్పుదిక్కున సమంత్రకముగా నుంచినట్లాయెనా యగ్నిహోత్రమునకుఁ దూర్పుదిక్కు ముఖముకాఁ బట్టి ముఖమునందు బ్రహ్మవర్చస్సు కలిగియుండునట్లుగ నే లోఁకములో బ్రాహ్మణుఁడు ముఖమువలననే వేదకాస్త్రాది వ్రతనముం జేయుటవలన బ్రాహ్మణునియొక్క ముఖమునందు విశేషమైన బ్రహ్మవర్చస్సు కలిగియుండును.

మూ॥ కూప్యాగృహ్లాతి । తాదక్షిణత ఉపదధాతి । ఏతావై తేజస్వినీ రావః । తేజవవాస్యదక్షిణతో దధాతి । తస్మాద్దక్షిణతో ర్ధస్తేజస్వితరః ॥

ప॥ కూప్యాః । గృహ్లాతి । తాః । దక్షిణతః । ఉప । దధాతి । ఏతాః । తేజస్వినీః । ఆపః । తేజః । ఏవ । అస్య । దక్షిణతః । దధాతి । తస్మాత్ । దక్షిణతః । అర్ధః । తేజస్వితరః ॥

అ॥ కూప్యాః = నూతియందైన యుదకములను, గృహ్లాతి = గ్రహించుచున్నాడు, ఏతాః = ఈ నూతియందుండు, ఆపః = జలములు, తేజస్వినీః = నిత్యము గృహకృత్యము లనేక విధములుగా నుపయోగించును కాబట్టి తేజస్సు కలవి, తాః = అటువంటి జలములను, దక్షిణతః = యజ్ఞముజేయు ప్రదేశమునకు దక్షిణదిక్కున, ఉపదధాతి = సమంత్రకముగా నుంచుచున్నాడు, తస్మాత్ = ఆ కారణమువలన, అస్య = ఈ యగ్నిహోత్ర స్థలమునకు, దక్షిణతః = దక్షిణభాగమునందు, తేజః = తేజస్సు, ఉపదధాతి = కలుగుచున్నది, తస్మాత్ = ఏ కారణము వలన, అర్ధః = శరీరములో సగమైన, దక్షిణః = దక్షిణభాగము తేజస్వితరః = మిక్కిలి తేజస్సు కలది.

తా॥ నూతిలోనుండు నీళ్ళు గృహకృత్యములకు విశేషముగా నుపయోగిం
చుటచే దేజస్సు కలవియగును. అట్టి యదకమును దెచ్చి యగ్నిహోత్రమునకు
దక్షిణభాగమునందు సమంత్రకముగాఁ జల్లఁబడినేని యగ్నిస్థలమునకుఁ దేజస్సు
కలిగినట్లుగానే ప్రతి మనుష్యుని దక్షిణభాగము తేజస్సు కలిగియుండుటచేతఁ గుడి
భాగము మంచిదని చెప్పఁబడినది.

మూ॥ స్థావరాగృహ్లాతి । తాఃపశ్చాదుపదధాతి । ప్రతిష్ఠిస్థావరాః ।
పశ్చాదేవ ప్రతితిష్ఠతి ॥

ప॥ స్థావరాః । గృహ్లాతి । తాః । పశ్చాత్ । ఉప । దధాతి । ప్రతిష్ఠితాః ।
వై । స్థావరాః । పశ్చాత్ । ఏవ । ప్రతి తిష్ఠతి ॥

అ॥ స్థావరాః = ప్రవహింపక యుండు మడుగులయందైన జలములను,
గృహ్లాతి = గ్రహించుచున్నాఁడు, తాః = ఆ జలములను, పశ్చాత్ = పడమరదిశ
యందు, ఉపదధాతి = సమస్త్రకముగా నుంచుచున్నాఁడు, స్థావరాః = మడుగుల
యందుండునట్టి యాజలములు, ప్రతిష్ఠితాః = తన సంబంధముగల వారినందఱను స్థితి
గలవారినిగాఁజేసి, పశ్చాత్ = అనంతరము, ప్రతితిష్ఠత్యేవ = స్థితిగలదగుచున్నవి.

తా॥ నదులయం దొకానొకచోటఁ బ్రవహింపక లోతుగానుండు నీళ్ళుగల
మడుగులుండును. అట్టి మడుగులలోనుండు జలములనుదెచ్చి యజ్ఞముఁజేయు
ప్రదేశమునకుఁ బశ్చిమదిక్కున సమస్త్రకముగాఁ జల్ల వలయును. ఆ జలములు మడుగు
లయందెట్లు చలింపక తాముండునో, ఆ తీరుననే మడుగులయందైన జలముల
నుంచుటవలనఁ దమ సంబంధముగలవారిని నాశనరహితమైన స్థితిగలవారినిగాఁజేసి
యనంతరము తాము స్థిరమైన స్థితికలవియగును.

మూ॥ వహ స్తీర్గృహ్లాతి ॥ ౧౦౦ ॥ తాఉత్తరతడపదధాతి । ఓజసావా
ఏతావహ స్తీరి వోద్గతీరివ ఆకూజతీరివధావస్తీః । ఓజసావా
స్యోత్తరతోదధాతి । తస్మాదుత్తరోర్థ ఓజస్వితరః ॥

పూ॥ వహస్తీః । గృహ్లాతి । తాః । ఉత్తరతః । ఉప దధాతి । ఓజసా । వై ।
ఏతాః । వహస్తీః । ఇవ । ఉద్గతీః । ఇవ । ఆకూజతీః । ఇవ । ధావస్తీః । ఓజః ।
ఏవ । అస్య । ఉత్తరతః । దధాతి । తస్మాత్ । ఉత్తరః । ఆర్థః । ఓజస్వితరః ॥

అ॥ వహస్తీః=ప్రహసించునట్టి నదీజలమును, గృష్ణోతి=గ్రహించుచున్నాఁడు, తాః=ఆజలములను, ఉత్తరతః=యజ్ఞప్రదేశమున కుత్తరదిశయందు, ఉపదధాతి=సమస్త్రకముగా నుంచుచున్నాఁడు, ఏతాః=ఈ జలములు, ఓజసావై=బలము చేత, ధావస్తీరివ=పరుగెత్తుచున్నవానివలెను, వహస్తీరివ=తమయందు జాతిపడిన కొయ్యలు మొదలగువానిని మోసికొనిపోవుచున్న వానివలెను, ఉద్గతీరివ=తాలు మొదలగునవి తగులుటచే నెగిరిపడుచున్న వానివలెను, ఆకూజతీరివ=ధ్వనిజేయు చున్నవానివలెను, ఉన్నవి, అస్య=ఈ జలముయొక్క, ఓజఏవ=అట్టిబలమును, ఉత్తరతః=ఉత్తరదిశయందు, దధాతి=కలుగజేయున్నది. తస్మాత్=ఆ కారణము వలన, ఉత్తరః=ఎడమదియగు అర్ధః=శరీరములో సగభాగము, తేజస్వితరః=మిక్కిలి శ్రేష్ఠమైనది.

తా॥ నదులయందుండు జలములనుదెచ్చి యజ్ఞప్రదేశమున కుత్తరదిశయందు సమస్త్రకముగా నుంపవలయును. ఆ జలములు ఏ బలముచే బరుగెత్తునవియుఁ దమయందు జాతిపడిపోయిన కొయ్య మొదలగువానిని దీసికొనిపోవునవియు రాలు మొదలగునవి తగులుటచే నెగిరిపడి దుముకునవియు నందువలననే ధ్వనిజేయునవియు నైయుండునో, అట్టిబలము కుత్తరదిశయందుఁ కలిగించును. కాబట్టి మనుష్యున కును ఎడమపార్శ్వము పాదప్రక్షాళనము మొదలగు కొన్ని కార్యములయందు బల వత్తరముగాఁ జెప్పఁబడినది.

మూ॥ సంభార్యా గృష్ణోతి । తామధ్య ఉపదధాతి । ఇయం వై సంభార్యాః । అస్యామేవ ప్రతితిష్ఠతి ॥

ప॥ సంభార్యాః । గృష్ణోతి । తాః । మధ్యే । ఉప । దధాతి । ఇయం । వై । సంభార్యాః । అస్యాం । ఏవ । ప్రతి । తిష్ఠతి ॥

అ॥ సంభార్యాః=గృహమునందు ఘటాదిపాత్రలలో నుంపఁబడిన జలములను, గృష్ణోతి=గ్రహించుచున్నాఁడు, తాః=ఆజలములను, మధ్యే=శాలుగుదిక్కుల మధ్యను, ఉపదధాతి=ఉంచుచున్నాఁడు. ఇయం వై=ఈభూమి, సంభార్యాః=దాచియుంపఁబడిన జలములుగలది, అస్యామేవ=ఈభూమియందు వలెనే, ప్రతితిష్ఠతి=స్థితిని పొందుచున్నది.

తా॥ గృహములయందు ఘటాదులయందు దాచియుంపబడిన జలములను దెచ్చి నాలుగు దిక్కులమధ్యగాఁ జల్లవలయును. అది యేతీరుగా నుండుననిన భ్రాండంబనఁదగిన యీ భూమిలోనుండు జలములఁ జల్లినట్లుగానే యుండును గాన భూమియొక్క ప్రతిష్ఠ గలదగుచున్నది.

మూ॥ పల్వల్యాగృహ్లాతి । తాఉపరిష్టాదుపాదధాతి ॥ ౧౦౧ ॥ అసౌ
వైపల్వల్యాః । అముష్యామేవ ప్రతితిష్ఠతి ॥

ప॥ పల్వల్యాః । గృహ్లాతి । తాః । ఉపరిష్టాత్ । ఉప । ఆ । దధాతి ।
అసౌ । వై । పల్వల్యాః । అముష్యాం । ఏవ । ప్రతి । తిష్ఠతి ॥

ఆ॥ పల్వల్యాః=జలము లెప్పుడును స్వల్పముగానైన నుండునట్టి ప్రదేశమునందు జలములను, గృహ్లాతి=గ్రహించుచున్నాఁడు, తాః=ఆ జలములను, ఉపరిష్టాత్=ఇష్టకములవైని, ఉపాదధాతి=చల్లుచున్నాఁడు, అసౌ=ఈ స్వర్గము, పల్వల్యాః=ఎల్లప్పుడు నుండు జలము గలది, అముష్యామేవ = ఈ స్వర్గలోకమునందు, ప్రతి తిష్ఠతి=ప్రతిష్ఠ గలవాఁడగుచున్నాఁడు.

తా॥ వేసవికాలమందైన యెండకుఁ గొంచెము ద్రవరూపముగా నుండి యెల్లప్పుడు త్రవ్వబడక జలము భ్రాండంబనఁదగిన స్థలము పల్వలమని చెప్పబడుచున్నది. అట్టి స్థలమునందుండు నీళ్ళు పల్వలములు అని చెప్పుదురు. అట్టి జలములను దెచ్చి యిష్టకలపైఁ జల్లిన యెడల స్వర్గలోక స్థితిని బొందుచున్నాఁడు. అది యెట్లునఁగా, వర్షాకాలంబున మేఘములయందు నితరకాలములయందు నావిరిరూపముగా నూర్య కిరణములయందు జలముండుటచే నెల్లప్పుడు జలముగలదియై పల్వల సదృశముగా నుండు స్వర్గలోక స్థితిని బొందుచున్నాఁడు.

మూ॥ దిక్షూపదధాతి । దిక్షువా ఆపః । అన్నంవా ఆపః । అదోభ్యో
వాఅన్నంజాయతే । యదేవాదోభ్యోన్నం జాయతే । తద
వరున్ధే ॥

ప॥ దిక్షు । ఉప । దధాతి । దిక్షు । వై । ఆపః । అన్నం । వై । ఆపః ।
అదోభ్యో । వై । అన్నం । జాయతే । యత్ । ఏవ । అదోభ్యో । అన్నం । జాయతే ।
తత్ । అవ రున్ధే ॥

అ॥ దిక్కు = దిక్కులయందు, ఉపదధాతి = ఉంపవలయును, దిక్కునై = దిక్కులయందు, ఆపః = జలమున్నవి, ఆపః = జలములు, అన్నంనై = అన్నము, ఆపః = జలములైనది, అదభ్యః = జలములవలన, అన్నంనై = అన్నము, జాయతే = పుట్టుచున్నది, యత్ = ఏ కారణమువలన, అన్నం = అన్నము, అదభ్యః = జలముల వలన, జాయతే = కలుగుచున్నదో, తత్ = ఆ కారణమువలన, అనరున్ధే = అన్నము నాక్రమించువాడు, అనఁగాఁబొందువాడు, అగుచున్నాడు.

తా॥ దిక్కులయందు నుదకమునుజల్లవలయు నెందువల్లననఁగా దిక్కుల యం దంతటను మేఘములావరించి యుండి వర్షమును గురియుటచే దిక్కులయం దుదకము లున్నవని చెప్పఁదగియున్నది. ఆ యుదకములవలన నన్నము కలుగుటచే దిక్కులన్నమును గలిగించుట కార్యమైయున్నవిగాన దిక్కులయం దుదకసమార్థవముచే నన్నమును బొందువాడగును.

మూ॥ తంవా ఏతమరుణా కేతవో వాతరశనా ఋషయోచిన్వృత్ ।

తస్మా దారుణకేతుకః ॥

ప॥ తం । వై । ఏతం । అరుణాః । కేతవః । వాతరశనాః । ఋషయః । ఆచిన్వృత్ । తస్మాత్ । అరుణకేతుకః ॥

అ॥ తం=ఆపూర్వోక్తమైన, ఏతంనై ఈయగ్నిని, అరుణాః=అరుణులనియు కేతవః=కేతులనియు, వాతరశనాః = వాతరశనులనియుఁ జెప్పఁబడు, ఋషయః= మునీశ్వరులు, ఆచిన్వృత్=పూజించిరి, తస్మాత్=ఆ కారణమువలన, అరుణకేతుకః= అరుణకేతువు అని యగ్నిహోత్రుఁడు చెప్పఁబడుచున్నాఁడు ॥

తా॥ అరుణులనియు కేతులనియు వాతరశనులనియు మునీశ్వరులు మూడువిధ ములుగానుండిరి. అట్టి యరుణులు మొదలగుమునీశ్వరులచేతఁ బూజింపబడినవాఁడు గాన నగ్నిహోత్రుఁడు అరుణకేతు కాగ్నియని చెప్పఁబడుచున్నాఁడు.

మూ॥ తదేషాభ్యనూక్తా॥

ప॥ తత్ । ఏషా । అభి । అను । ఉక్తాః

అ॥ తత్=ఆవిషయమునుగుఱించి, ఏషా=ఈమన్తము, అభ్యనూక్తా=అనుసరించి చెప్పఁబడినది.

తా॥ ఈయగ్నికి నారుణకేతుక సంబంధమును జెప్పుటనుగుఱించి మరియుక కాఖయండుఁ జెప్పఁబడినట్లుగా ముందుచెప్పఁబోవు మన్తమునందుఁ జెప్పుచున్నాడు.

మూ॥ కేతవోఅరుణాసశ్చ । ఋషయోవాతరశనాః । ప్రతిష్ఠాగ్ం
తథాహి । సమాహితాసోసహస్రధాయసమితి॥

ప॥ కేతవః । అరుణాసః । చ । ఋషయః । వాతరశనాః । ప్రతిష్ఠాం ।
శతథా । హి । సమాహితాసః । సహస్రధాయసం । ఇతి॥

అ॥ కేతవః=కేతులనియు, అరుణాసశ్చ=అరుణులనియు, వాతరశనాః=వాత
రశనులనియుఁజెప్పఁబడు, ఋషయః=మునీశ్వరులు, సమాహితాసః=స్వస్థచిత్తు
గలవారై, శతథాహి=నూఱువిధములుగా, లేక అనేకవిధములుగా, ప్రతిష్ఠాం=
ప్రతిష్ఠకుఁగారణమైనదియు, సహధాయసం=అనేకఫలములను ధరించియున్నదియు
నగు నగ్నినిబూజించిరి, ఇతి=ఈప్రకారముగాఁ జెప్పఁబడియున్నది.

తా॥ కేతువులు అరుణులు వాతరశనులు అనునట్టి ఋషువిధములుగల మునీ
శ్వరులు స్వస్థమైన మనస్సుగలవారై అనేకవిధములుగాఁ బ్రతిష్ఠకుఁగారణమై
నదియు అనేకఫలములను ధరించియున్నదియు నగునగ్నిని బూజించిరని యితరకాఖిల
యందుఁజెప్పఁబడియున్నది.

మూ॥ శతశ్శైచ్చసహస్రశశ్చప్రతితిష్ఠతి । యఏతమగ్నించినతే
యఉచ్చైన మేవంవేద॥ ౧౦౨॥

ప॥ శతశః । చ । ఏక । సహస్రశః । చ । ప్రతి । తిష్ఠతి । యః । ఏకం ।
అగ్నిం । చినతే । యః । ఉ । చ । ఏనం । ఏవం । వేద॥

అ॥ యః=ఎవఁడు, ఏకం=ఈ, అగ్నిం=అగ్నిని, చినతే=పూజించుచు
న్నాఁడు, యశ్చ=ఎవఁడు, ఏనం=ఈ అగ్నిని, ఏవం=ఈ ప్రకారముగా, వేద=
తెలిసికొనుచున్నాఁడో, సః=వాఁడు, శతశశ్చ=అనేక విధములుగాను, సహస్ర
శశ్చ=అనేకవేల విధములుగాను, ప్రతితిష్ఠతి=ప్రతిష్ఠను బొందుచున్నాఁడు.

తా॥ ఇటువంటివానిగా నగ్ని నెవఁడు తెలిసికొనుచున్నాఁడో మఱియుఁ
బూజించుచున్నాఁడో వాఁడు అనేక విధములుగాఁ బ్రతిష్ఠ పొందువాడగు
చున్నాఁడు.

ఇతి చతుర్వింశోఽనువాక స్సమాప్తః

—♦ అథపంచవిగ్ంశోఽనువాకః ప్రారభ్యతే ♦—

మూ॥ జానుదఘ్నీ ముత్తరవేదీంఖాత్వా । అపాం పూరయతి । అపా
గ్ంసర్వత్వాయ ॥

ప॥ జానుదఘ్నీం ! ఉత్తరవేదీం । ఖాత్వా । అపాం । పూరయతి ।
అపాం । సర్వత్వాయ ॥

అ॥ జానుదఘ్నీం=మోఁకాలిలోతుగల, ఉత్తరవేదీం = ఉత్తర దిక్కుననుండు
అగ్నిహోత్రకుండమును, ఖాత్వా = త్రవ్వి, అపాం = ఉదకములయొక్క, సర్వ
త్వాయ=సర్వవ్యాపకత్వముకొఱకు, అపాం=ఉదకములయొక్క, అనఁగా నుదకము
లను, పూరయతి=నిండించుచున్నాఁడు.

తా॥ మోఁకాలిలోతు గల అగ్నికుండము నుత్తరదిక్కునఁ ద్రవ్వి దానిలోఁ
జలనుండ లోతున నీళ్ళు యుంపవలయును. ఎందువల్లననఁగా గర్తముదకమయ
త్వమైనట్టుగానే సర్వపదార్థములకు జలవ్యాపకత్వము సిద్ధించుట కొఱకుఁ జేయు
చున్నాఁడు.

మూ॥ పుష్కరపర్ణగ్ం రుక్మం పురుష మిత్యువదధాతి । తపోవై
పుష్కరపర్ణం । సత్యగ్ం రుక్మః । అమృతం పురుషః । ఏతావ
ద్వావాన్తి । యావదేతత్ । యావదేవాన్తి ॥ ౧౦౩ ॥ తద
వరున్ధే ॥

ప॥ పుష్కరపర్ణం । రుక్మం । పురుషం । ఇతి । ఉప । దధాతి । తపః ।
వై । పుష్కరపర్ణం । సత్యం । రుక్మః । అమృతం । పురుషః । ఏతావత్ । ఏవా
వా । అన్తి । యావత్ । ఏతత్ । యావత్ । ఏవ । అన్తి । తత్ । ఆవరున్ధే ।

అ॥ పుష్కరపర్ణం=తామరాకును, రుక్మం=బంగారమును, పురుషం=విరా
ట్పురుషుని, ఇతి=ఈప్రకారముగా, ఉపదధాతి=ఉపధానముఁ జేయుచున్నాఁడు,
పుష్కరపర్ణం=తామరాకు, తపోవై=తపస్వీయూపమైనది, రుక్మః=బంగారము,
సత్యం=నాశనములేని స్వరూపముగలది, పురుషః=విరాట్పురుషుఁడు, అమృతం=
నాశనములేనివాఁడు, ఏతావత్ =ఇంతైన, యావత్=ఏసత్యాదికము, అన్తి=కదో,

ఏతత్ = ఇదియే, ఏతత్ = ఈ, యావత్ = ఏపుష్కరపర్ణ సంబంధమగు సత్యాదికము, అస్తికలదో, తత్ = దానిని, అవరున్ధే = అరికట్టుచున్నాఁడు.

తా॥ తామరాకు పవిత్రమగుటచేఁ దపస్స్వరూపముగాను బంగారము కరఁగించినను నశింపనిదగుటచే సత్యస్వరూపము కలదిగాను విరాట్పురుషుఁడు ఆద్యంతములు లేనివాఁడగుటచే నమృతస్వరూపుఁడుగాను జెప్పఁబడిరిగాన నా తామరాకును బంగారమును విరాట్పురుషుని ధ్యానముఁజేయవలయును. అలాచేసినయెడల నాతామరాకు మొదలగువానియొక్క యే పవిత్రత్వాదులుకలవో వానినన్నింటిని బొందువాఁడగుచున్నాఁడు.

మూ॥ కూర్మముపదధాతి । అపామేవమేధమవరున్ధే । అఘోస్వర్గస్య లోకస్యసమష్ట్యై ॥

ప॥ కూర్మం । ఉప । దధాతి । అపాం । ఏవం । ఏధం । అవరున్ధే । అఘః । స్వర్గస్య । లోకస్య । సమష్ట్యై ॥

అ॥ కూర్మం = తాఁబేలుని, ఉపదధాతి = ధ్యానముఁజేయుచున్నాఁడు, అపాం = ఉదకములయొక్క, ఏధమేవ = సారమునే, అవరున్ధే = అరికట్టుచున్నాఁడు, అఘః = మఱియు, స్వర్గస్యలోకస్య = స్వర్గలోకముయొక్క, సమష్ట్యై = ప్రాప్తికొఱఁపఁ, భవతి = అగుచున్నాఁడు.

తా॥ జలములయందు భగవంతుని సారమైయున్న తాఁబేలుని సమస్త్రీకముగా యజ్ఞరూపకమైన ధ్యానముఁజేసిన యెడల సమస్తవస్తువుల సారమును మఱియుస్వర్గలోకమును బొందువాఁడగును.

మూ॥ ఆపమాపామపస్సర్వాః । అస్మాదస్మాదితోముతః । అగ్నిర్వా యుశ్చసూర్యశ్చ । సహపంచస్కరర్థియా ఇతి । వాయ్వశ్చ రశ్మి పతయః॥

తా॥ ఈ మంత్రమునకు ప్రధమమువాకములో నర్థతాత్పర్యాదులు చెప్పఁ

మూ॥ లోకంపృణచ్ఛిద్రంపృణ॥ ౧౦౮॥ యాస్తిస్రఃపరమజాః॥

ప॥ లోకం । పృణ । ఛిద్రం । పృణ । యాః । తిస్రః । పరమజాః॥

అ॥ లోకం=లోకమును, పృణ=నిండింపుము, ఛిద్రం=రంధ్రమును, పృణ=నిండింపుము, యాః=ఏ, తిస్రః=మూడైనవి, పరమజాః=ఘనమైనజన్మగలమాతృగణములను, పృణ=నిండింపుము॥

తా॥ ఓ జలరూపమైన యిష్టకా! లోకమంతయును నీవునిండియుండినదానవై యీ యగ్నిహోత్రసంబంధమగు రంధ్రములను నిండింపుము ఉత్తమ మధ్యమ అధమ భేదములచే మూడువిధములుగా నుండుఘనమైన నీ మాతృగణములను నిండింపుము.

మూ॥ ఇన్ద్రఘోషావోవసుభిరేవాప్యేవేతి॥

ప॥ ఇన్ద్రఘోషావోవసుభిః । ఏవాప్యేవ । ఇతి॥

అ॥ ఇన్ద్రఘోషావోవసుభిః ఇతి=ఇన్ద్రఘోషావోవసుభిః పురస్తాత్ అనుమం త్రములచేతను, ఏవాప్యేవేతి=ఏవాప్యేవ మొదలగుమన్త్రములచేతను ఇష్టకను పధానముచేయవలయును.

తా॥ ఇన్ద్ర ఘోషావోవసుభిపురస్తాత్, ఏవాప్యేవ, మొదలగు మన్త్రములనుచేత నిష్టకనుపధానము చేయవలయును.

మూ॥ పంచచిత్రయ ఉపదధాతి । పాజ్ఞోగ్నిః । యావానేవాగ్నిః । తంచినుతే॥

ప॥ పంచ । చిత్రయః । ఉప । దధాతి । పాజ్ఞుః । అగ్నిః । యావాన్ । ఏవ । అగ్నిః । తం । చినుతే॥

అ॥ పంచ, విదైన, చిత్రయః=కర్తృములను, ఉపదధాతి=ఉపధానముఁ జేయుచున్నాఁడు, అగ్నిః=అగ్నిహోత్రుఁడు, పాజ్ఞుః=పంచకర్తృ పంక్తిగల వాఁడగుచున్నాఁడు, అగ్నిః=అగ్నిహోత్రుఁడు, యావాన్=ఏ పంచకర్తృములు కల వాఁడగునో, తం=ఆయగ్నిని, చినుతే=పూజించుచున్నాడు.

తా॥ మోక్షకాలిహోత్రున గొయ్యి త్రవ్వ యాగోతిలోఁ జీలమండలలోతున నీళ్ళుంచి దానిపైని దామరాకులను దామరకాడలను దామరపువ్వులనుంచి దానియందు

ద్విష్టకనుంచి తిరిగి తామరాకులను గాడలను బువ్వలనుంచి దానియంద్విష్టకనుంచి యీ ప్రకారముగా నైదు అంతర్వలను గలుగునట్లు జేయుటచేఁ బంచకత్యులుగల యగ్ని ఆహవనీయ, గార్హపత్య, దక్షిణాగ్నిసభ్యా, వసథ్యరూపమగు నామములచే జెప్పఁబడినవాడై పంచచితులు కలవాడగును. అట్టి పంచకత్యాన్నితుడగు నగ్నినే పూజింపవలయును.

మూ॥ లోకంపృణయాద్వితీయా ముపదధాతి । పంచపదావై
విరాట్ । తస్యావాఞ్మయంపాదః । అంతరిక్షంపాదః । ద్యౌః
పాదః । దిశఃపాదః । పరోరజాః పాదః ॥

ప॥ లోకంపృణయా । ద్వితీయాం । ఉప । దధాతి । పంచపదా । వై ।
విరాట్ । తస్యైవైః । ఇయం । పాదః । అంతరిక్షం । పాదః । ద్యౌః । పాదః ।
దిశః । పాదః । పరోరజాః । పాదః ॥

అ॥ లోకంపృణయా = లోకం పృణయా అనునట్టి, ద్వితీయాం = రెండవ
యిష్టకను, ఉపదధాతి = ఉపధానముఁజేయవలయును, సా = ఆయిష్టము, విరాట్ =
విరాట్పూర్వరూపమైనదియు, పంచపదావై = అయిదుపాదములు కలదియునైయున్నది.
తస్యాః = ఆ యిష్టకమునకు, ఇయం = ఈ భూలోకము, పాదః = ఒకపాదము,
అంతరిక్షం = ఆకాశము, పాదః = ఒకపాదము, ద్యౌః = స్వర్గము, పాదః = పాద
ము, దిశః = దిక్కులు, పాదః = ఒకపాదము, పరోరజాః = రజోగుణముకంటె
వేరుగానుండు పరమాత్మ, పాదః = ఒకపాదము॥

తా॥ సర్వవ్యాపకత్వముగల, లోకంపృణ, అనునట్టియు రంధ్రములయందు
వ్యాపకత్వముగల, ఛిద్రంపృణ, అనునట్టియు రెండు యిష్టకలుకలవు. వానిలో సర్వ
వ్యాపకత్వము కలిగియుండుటచే, లోకంపృణ, అనునట్టి యిష్టకను సేవింపవలయును.
ఆ యిష్టక సర్వవ్యాపకము గలదగుటచే విరాట్పూర్వమని జేహస్వరూపమై అయిదు
పాదములు గలదగుచున్నది. అదియేవనఁగా, ఈ భూలోకము ఒక పాదము ఆకా
శము ఒకపాదము స్వర్గ మొకపాదముదిక్కు లోకపాదము రజోగుణాత్మకంబగు
సంసారము నతిక్రమించియుండు చైతన్యమొకపాదము కలుగుటచే నైదుపాదములు
కలదియైయున్నది.

మూ॥ విరాజ్యేవ ప్రతితిష్ఠతి । యవతమగ్నించినతే । యఉచైనమే
నంవేద ॥ ౧౦గీ ॥ ౨గీ ॥

ప॥ విరాజీ । ఏవ । ప్రతి । తిష్ఠతి । యః । ఏతం । అగ్నిం । చినతే । యః ।
ఉ । చ । ఏనం । ఏవం । వేద ॥

అ॥ యః = ఎవడు, ఏతం = ఈ, అగ్నిం = అగ్నిని, చినతే = పూజించు
చున్నాడో, యశ్చ = ఎవడు, ఏనం = ఈ యగ్నిని, ఏవం = ఇటువంటి మహిమ
గలవానిగా, వేద = తెలిసికొనుచున్నాడో, సః = నాడు, విరాజీ = విరాట్పురు
షుని దేహభూతుడై, లేక, అన్నముగలవాడై, ప్రతితిష్ఠతి = ప్రతిష్ఠను బొందు
చున్నాడు.

తా॥ ఎవడు ఈ యగ్నిహోత్రుని బూజించుచున్నాడో లేక ఎవడి యగ్ని
హోత్రునిట్టి మహిమగలవానిగాఁ దెలిసికొనుచున్నాడో అట్టివాఁడు అన్నముకల
వాడగును లేక విరాట్పురుషుని దేహస్వరూపుండగును.

ఇతి పంచవిగ్ంశోనువాకస్సమాప్తః.

—♦ అథషడ్విగ్ంశోనువాకః పారభ్యతే ♦—

మూ॥ అగ్నింప్రణీయోప సమాధాయ । తమభితవతా అభీష్టకా
ఉపదధాతి । అగ్నిహోత్రేదర్శపూర్ణమాసయోః । పశుబన్ధే
చాతుర్మాస్యేషు । అథోఆహుః । సర్వేషుయజ్ఞ క్రతుస్త్వితీ॥

ప॥ అగ్నిం । ప్రణీయ । ఉప । సమాధాయ । తం । అభితః । ఏతాః ।
అభీష్టకాః । ఉప । దధాతి । అగ్నిహోత్రే । దర్శపూర్ణమాసయోః । పశుబన్ధే ।
చాతుర్మాస్యేషు । అథః । ఆహుః । సర్వేషు । యజ్ఞక్రతుషు । ఇతి॥

తా॥ ఈ మంత్రమునకు అర్థము తాత్పర్యము, యోపాంపుష్పంవేద, అను
నట్టి యనువాకమునందుఁ జెప్పఁబడినవి. కొన్ని ఫలవిశేషములను వ్రతవిశేషములను
జెప్పఁదలఁచి తిరిగి యీ యనువాకమునందీ మంత్రమును జెప్పెను.

మూ॥, అథహస్మాహరుణస్సాస్వయంభువః । సావిత్రస్సర్వోగ్నిరిత్య
ననుషంగం మన్యామహే । నానావాపతేషాం వీర్యాణి॥

ప॥ అథ । హ । స్మ । అహ । అరుణః । స్వాయంభువః । సావిత్రీః । సర్వః ।
అగ్నిః । ఇతి । అననువంగం । మన్యామహే । నానా । వై । ఏతేషాం । వీర్యాణి॥

అ॥ అథ=అనంతరమందు, సర్వః=సమస్తమైన, అగ్నిః=అగ్నిహోత్రము, సావిత్రీః=సావిత్రీమను అగ్నిపూర్వకమైనది, ఇతి=ఈలాగని, స్వాయంభువః=స్వయంభువమారుడగు, అరుణః=అరుణుడను మునీశ్వరుడు, అహస్మ=పలికెను, ఈ ప్రశ్నఁజేయఁగా సమాధానముఁ జెప్పుచున్నారు, అననువంగం=సంబంధము లేకపోవుటచే, మన్యామహే=తలచుచున్నాము, ఏతేషాం=ఈ యగ్నులయొక్క, వీర్యాణి=ఫలములు, నానావై=అనేకవిధములుగా నేర్పడియున్నవి.

తా॥ అరుణకేతుకాగ్నికి మరియొకయగ్ని సంబంధము లేకపోవుటచే గ్రతువునందు అంగత్వమున్నదా ? లేదా ? అనువిచారణమును ఆక్షేపసమాధానములతోఁ జెప్పుచున్నాడు. సావిత్రీగ్ని మొదలు అరుణకేతుకాగ్ని పర్యంతము పూర్వాగ్నులకు నుత్తరోత్త రాగ్నులతో సంబంధముఁ జెప్పుటవలన సర్వాగ్నులకు సావిత్రీగ్ని సంబంధముండుటచే గ్రతువునందంగముగా సావిత్రీగ్నికిఁ జెప్పవచ్చును. అరుణకేతుకాగ్ని కితరమైన యగ్నులతో సంబంధము లేకపోవుటచే గ్రతువునందు అరుణకేతుకాగ్నికి నంగత్వమెట్లు చెప్పెదరని స్వయంబు వమారుండగు అరుణుడను మునిఁప్రశ్నఁజేయఁగా ఈ యగ్నులయొక్క ఫలములు వేఱు వేఱుగా నున్నవి. కాబట్టి పరస్పర సంబంధమును గ్రహింప నక్కరలేదని యితరమునీశ్వరులు సమాధానముఁజెప్పిరి. ఈ యగ్నులయొక్క ఫలములు 'యోషాంపుష్పంవేద' అనునట్టి యనువాకమునందుఁ "కమగ్నించినతే" అనునట్టి వాక్యము మొదలు చివరఱవరకు నుండు వాక్యములలోఁజెప్పఁబడియున్నవి.

మూ॥ కమగ్నించినతే ॥ ౧౦౬ ॥ సత్రియమగ్నించిన్యానః ॥

ప॥ కం । అగ్ని । చినతే । సత్రియం । అగ్నిం । చిన్వానః ॥

అ॥ సత్రియం = పన్నెండు దినములు మొదలగు దినములయందుఁ జేయఁబడునట్టి యజ్ఞము నందుండునట్టి, అగ్నిం = అగ్నిని, చిన్వానః = పూజించినవాడై, కం = ఏమిఫలము నుద్దేశించి, అగ్నిం = అగ్నిహోత్రమును బూజించు చున్నాడు॥

తా॥ పన్నెండు మొదలగు దినములయందుఁ జేయునట్టి యజ్ఞము నందుండు యగ్నికి ఏమిఫలమునవేషించి పూజించుచున్నాడు

మూ॥ కమగ్నించినతే । సావిత్రమగ్నించినాన్వానః ॥

ప॥ కం । అగ్నిం । చినతే । సావిత్రం । అగ్నిం । చిన్వానః ॥

అ॥ సావిత్రం = సావిత్రమను పేరు, అగ్నిం = అగ్నిహోత్రమును, చిన్వానః = పూజించువాడై, కం = ఏమి ఫలమున పేక్షించి, అగ్నిం = అగ్నిని, చినతే = పూజించుచున్నాడు

తా॥ సావిత్రాగ్ని నే ఫలము నపేక్షించి పూజించు చున్నాడు.

మూ॥ కమగ్నించినతే । నాచికేతమగ్నించినాన్వానః ॥

ప॥ కం । అగ్నిం । చినతే । నాచికేతం । అగ్నిం చిన్వానః ॥

అ॥ నాచికేతం = నాచికేతమను పేరుగల, అగ్నిం = అగ్నిని, చిన్వానః = పూజించుచున్నవాడై, కం, ఏమి ఫలము నపేక్షించి, అగ్నిం = అగ్నిని, చినతే = పూజించు చున్నాడు.

తా॥ నాచికేతాగ్ని నే ఫలము నపేక్షించి పూజించుచున్నాడు.

మూ॥ కమగ్నించినతే । చాతుర్హోత్రీయమగ్నించినాన్వానః ।

ప॥ కం । అగ్నిం । చినతే । చాతుర్హోత్రీయం । అగ్నిం । చిన్వానః ॥

అ॥ చాతుర్హోత్రీయం = చాతుర్హోత్రీయమనునట్టి, అగ్నిం = అగ్నిని, చిన్వానః = పూజించు చున్నవాడై, కం = ఏమి ఫలమున పేక్షించి, అగ్నిం = అగ్నిని, చినతే = పూజించు చున్నాడు.

తా॥ చాతుర్హోత్రీయమను నగ్ని నేమి ఫలమున పేక్షించి పూజించుచున్నాడు.

మూ॥ కమగ్నించినతే । వైశ్వసృజమగ్నించినాన్వానః ॥

ప॥ కం । అగ్నిం । చినతే । వైశ్వసృజం । అగ్నిం । చిన్వానః ॥

అ॥ వైశ్వసృజం = వైశ్వసృజమను పేరుగల, అగ్నిం = అగ్నిని, చిన్వానః = పూజించువాడై, కం = ఏమి ఫలము నపేక్షించి, అగ్నిం = అగ్నిని, చినతే = పూజించుచున్నాడు.

తా॥ వైశ్వసృజమను పేరుగల యగ్నిహోత్రమునేమి ఫలము నపేక్షించి పూజించున్నాడు.

మూ॥ కమగ్నించినతే ॥ ౧౦౭ ॥ ఉపానువాక్యమాశు మగ్నించినాన్వః ॥

ప॥ కం॥ అగ్నిం॥ చినుతే॥ ఉపానువాక్యం॥ ఆశుం॥ అగ్నిం॥ చిన్వానః॥

అ॥ ఆశుం=అధికమైన, ఉపానువాక్యం = ఉపానువాక్యమను పేరుగల, అగ్నిం = అగ్నిని, చిన్వానః = పూజించువాడై, కం = ఏమి ఫలము నపేక్షించి, అగ్నిం=అగ్నిహోత్రమును, చినుతే-పూజించుచున్నాడు.

తా॥ ఉపాను వాక్యమనునట్టి కాండయందుఁ జెప్పఁబడిన యగ్నిహోత్రము ఉపానువాక్యమని, చెప్పఁబడును. అటువంటి యగ్నిని ఏమిఫలమున పేక్షించి పూజించుచున్నాడు.

మూ॥ కమగ్నించినుతే॥ ఇమమారుణకేతుక మగ్నించిన్వానఇతి॥

ప॥ కం॥ అగ్నిం॥ చినుతే॥ ఇమం॥ ఆరుణకేతుకం॥ అగ్నిం॥ చిన్వానః॥ ఇతి॥

అ॥ ఆరుణకేతుకం = ఆరుణకేతుకమను పేరుగల, అగ్నిం = అగ్నిని, చిన్వానః = పూజించువాడై, కం = ఏమిఫలమునపేక్షించి, అగ్నిం = అగ్నిని, చినుతే = పూజించుచున్నాడు, ఇతి = ఈ ప్రకారముగా ప్రశ్న చేసిరి.

తా॥ ఆరుణకేతు కాగ్ని నేమిఫలము నపేక్షించి పూజించుచున్నాడు. ఈ ప్రకారముగా శారుణకేతు కాగ్నికిఁ గ్రీత్వంగత్వముండుట యెందుకని ప్రశ్నజేసిన ఆరుణుడు అను మునీశ్వరు నితరమును లడిగిరి. అనఁగా సంవత్సర దేవతాప్రాప్తి మొదలగు ఫలములను ఆయాయగ్నులు వేరువేరుగా నిచ్చుచుండిరి గాన అగ్ను లందఱకును గ్రీత్వంగత్వ ముండవలయునని యితరమునీశ్వరుల యభిప్రాయమై యున్నది.

మూ॥ వృషావాఅగ్నిః॥ వృషాణౌసగ్గ్స్థానయేత్॥ హన్వేతాస్య యజ్ఞః॥ తస్మాన్నానుషజ్యః॥

ప॥ వృషా॥ వై॥ అగ్నిః॥ వృషాణౌ॥ సం॥ స్థానయేత్॥ హన్వేత॥ అస్య॥ యజ్ఞః॥ తస్మాత్॥ న॥ అనుషజ్యః॥

అ॥ అగ్నిః = అగ్నిని నేవించు యజమానుడు, వృషావై = రేతస్సునుండి సంతానమును బుట్టింపఁదగి యున్నాడు, వృషాణౌ = వృషణములను, సంస్థానయేత్ = పీడించెనేని, అస్య = ఇతనియొక్క, యజ్ఞః = యజ్ఞము, హన్వేత = కొట్టఁబడును, అనఁగా నశించును, తస్మాత్ = ఆకారణమువలన, నానుషజ్యః = సంబంధముఁ జెప్పగూడదు,

తా॥ అగ్నిని బూజించువాఁడు వీర్యమానుండి సంతానము కలిగింప సమర్థుడై
యున్నాఁడుగాన నన్నులకు సంబంధమును జెప్పిన యెడల యజమానుని వృషణధ్వ
యమునకుఁ బీడగలుగును. ఇతని యజ్ఞము నశించును. కాబట్టి యగ్ని సంబంధముఁ
జెప్పఁదగదు. అన్నులన్నియు స్వతంత్రములైనవి. కాబట్టి అరుణకేతు కాగ్నికే
గ్రతువునం దంగత్వముఁ జెప్పవలయునని కొందఱు మునీశ్వరులు సిద్ధాంతపఱచిరి.
మూ॥ సోత్తరవేదిషు క్రతుషు చిన్విత । ఉత్తరవేద్యాగ్న్యగ్ని
శ్చీయతే ॥

ప॥ సోత్తరవేదిషు । క్రతుషు । చిన్విత । ఉత్తరవేద్యాం । హి । అగ్నిః ।
చిన్విత ॥

అః సోత్తరవేదిషు = ఉత్తరవేదికగల, క్రతుషు = పశుబంధాదిక్రతువుల
యందు, చిన్విత = పూజింపవలయును, అగ్నిః = అరుణకేతు కాగ్ని, ఉత్తరవేద్యాం =
ఉత్తరవేదికయందు, చీయతేహి = పూజింపఁబడుచున్నాఁడుగదా ॥

తా॥ అరుణకేతు కాగ్ని యుత్తరవేదికయందుఁ బూజింపఁబడుచున్నాఁడు
గాన యుత్తరవేదికగల పశుబంధాది క్రతువులయం దారుణకేతు కాగ్నిని బూజింప
వలయును.

మూ॥ ప్రజాకామశ్చిన్విత॥ ౧౦౮॥ ప్రజాపత్యోవా ఏమోగ్నిః । ప్రజా
పత్యాః ప్రజాః । ప్రజావాక్ । భవతి । యః । ఏవం । వేద॥

ప॥ ప్రజాకామః । చిన్విత । ప్రజాపత్యః । వై । ఏమః । అగ్నిః । ప్రజా
పత్యాః । ప్రజాః । ప్రజావాక్ । భవతి । యః । ఏవం । వేద ॥

అ॥ ప్రజాకామః = సంతానమును గోరువాఁడు, చిన్విత = పూజింపవలయు
ను, ఏమః = ఈ, అగ్నిః = అగ్నిహోతుఁడు, ప్రజాపత్యః = ప్రజాపతిసం
బంధమైనవాడు, ప్రజాః = మనుష్యులు, ప్రజాపత్యాః = ప్రజాపతిసంబంధ
మైనవారు, యః = ఎవడు, ఏవం = ఈప్రకారముగా, వేద = తెలిసికొనుచున్నాఁ
డో, సః = వాఁడు, ప్రజావాక్ = సంతానముకలవాడు, భవతి = అగుచున్నాఁడు

తా॥ సంతానమును గోరువాఁడు ఈ యగ్నిని బూజింపవలయును. ఎందు
కలననగా, అగ్ని ప్రజాపతిచేఁ సృజింపబడుటచే ప్రజాపత్యుఁ డయ్యెను. మను
ష్యులును ప్రజాపతిచే సృజింపఁబడినవారగుటచేఁ ప్రజాపత్యులైరి. ప్రజా

పత్యసంబంధముండుటచే ప్రజాసంబంధమగు ఫలము నిచ్చువాఁ డగుచున్నాఁడు. ఈ ప్రకారముగా నెవఁడు తెలిసికొనుచున్నాఁడో వాఁడు సంతానము కలవాఁ డగుచున్నాఁడు.

మూ॥ పశుకామ శ్చిన్వీత । సంజ్ఞానంవా ఏతత్పశూనాం । యదా
పః । పశూనామేవ సంజ్ఞానేగ్నించినతే । పశుమాన్భవతి ।
యఏవంవేద ॥ ౧౦౮ ॥

ప॥ పశుకామః । చిన్వీత । సంజ్ఞానం । వై । ఏతత్ । పశూనాం । యత్ ।
ఆపః । పశూనాం । ఏవ । సంజ్ఞానే । అగ్నిం । చినతే । పశుమాన్ । భవతి ।
యః । ఏవం । వేద ॥

అ॥ పశుకామః=పశువులను గోరువాఁడు, చిన్వీత=జలసంబంధమగు యజ్ఞమును జేయవలయును, యత్ ఆపః=జలములుకలవో, ఏతత్=ఈజలము, పశూనాం=పశువులకు, సంజ్ఞానాం=జ్ఞానపాధనమైనది, పశూనాం=పశువులయొక్క, సంజ్ఞానే=జ్ఞానముకలుగుండఁగా, అగ్నిం=అగ్నిని, చినతే=పూజించినవాఁ డగుచున్నాఁడు, యః=ఎవఁడు, ఏవం=ఈప్రకారముగా, వేద=తెలిసికొనుచున్నాఁడో, సః=వాఁడు, పశుమాన్=పశువులు కలవాఁడు, భవతి=అగుచున్నాఁడు ॥

తా॥ జలసంబంధమగు యజ్ఞమును జేసినట్లాయెనా పశువులు కలవాఁడగును. ఎందువల్ల ననఁగా - పశువులు దాహముగలవై యొక్కడ జలముండునో వెతకి తెలిసికొనుచున్నవి కాబట్టి జలము పశువులకు జ్ఞానపాధనమైనది. అట్టి జలసంబంధమగు యజ్ఞమునుజేసి నట్లాయెనా - అగ్నివలన జలముపుట్టినది కాబట్టి యగ్నిని పూజించినవాఁ డగుచున్నాఁడు. ఈ ప్రకారముగా నెవఁడు తెలిసికొనుచున్నాఁడో వాఁడు పశువులు కలవాఁ డగుచున్నాఁడు.

మూ॥ వృష్టికామశ్చిన్వీత । ఆపోవైవృష్టిః పర్జన్యోవర్షకో భవతి ।
యఏవంవేద ॥

ప॥ వృష్టికామః । చిన్వీత । ఆపః । వై । వృష్టిః । పర్జన్యః । వర్షకః ।
భవతి । యః । ఏవం । వేద ॥

అ॥ వృష్టికామః=వర్షమునుగోరువాఁడు, చిన్వీత=యజ్ఞమును జేయవలయును, ఆపోవై=ఉదకములు, వృష్టిః=వర్షముగావైనవి, యః=ఎవఁడు, ఏవం=ఈప్రకారముగా

మూ॥ వేద=తెలిసికొనుచున్నాడో, తస్య=అతనికి, పర్జన్యః=మేఘము, వర్షకః=వర్షమును గురియునదియై, భవతి=అగుచున్నది.

తా॥ ఉదకములు నూర్యకిరణములద్వారా మేఘముగా నొంది వర్షించుచున్నవి. కాబట్టి వర్షమును గోరువాఁడు జలసంబంధముగు యజ్ఞమును జేయవలయును. ఈ ప్రకారముగా నెవఁడు తెలిసికొనుచున్నాడో వానికి సంభవించును,

మూ॥ ఆమయావీచిన్వీత । ఆపోవై భేషజం । భేషజమేవా స్మైకరోతి సర్వమాయురేతి ॥

ప॥ ఆమయావీ । చిన్వీత । ఆపః । వై । భేషజం । ఏవ । అస్మై కరోతి సర్వం । ఆయుః । ఏతి ॥

అ॥ ఆమయావీ=తాపముచేఁ బీడితుడైనవాఁడు, చిన్వీత=యజ్ఞముఁ జేయవలయును, ఆపోవై=ఉదకములు, భేషజం=ఔషధము, అస్మై=ఇతనికొరకు, భేషజం=ఔషధమునుగా, కరోతి=చేయుచున్నది, ఏవః=ఇతను, సర్వం=సమస్తమైన ఆయుః=ఆయుస్సును, ఏతి=పొందుచున్నాఁడు.

తా॥ తాపమునురోగముచేఁ పీడింపఁబడినవాఁడు, జలములనుగుతించి యజ్ఞమును జేయవలయును. తాపమును నివారణచేయునట్టివిగాన ఔషధముగానుండి యజ్ఞమును జేయువానికి నారోగ్యము గలిగించి దీర్ఘాయుర్దాయము నొందించును.

మూ॥ అభిచరగ్ శ్చిన్వీత । వజ్రోవా ఆపః ॥౧౧౦॥ వజ్రమేవభ్రాతృ వ్యేభ్యః । ప్రహరతి । స్ప్రణుతే ఏనం ॥

ప॥ అభిచరః । చిన్వీత । వజ్రః । వై । ఆపః । వజ్రం । ఏవ । భ్రాతృ వ్యేభ్యః । ప్రహరతి । స్ప్రణుతే । ఏనం ॥

అ॥ అభిచరః = ఇతరులచేఁదిరస్కరింపఁబడినవాఁడు, చిన్వీత=యజ్ఞమును జేయవలయును, ఆపః = ఉదకములు, వజ్రవై = వజ్రాయుధము, యః = ఎవఁడు, ఏనం = ఇతనిగుతించి, స్ప్రణుతే = ప్రయోగించు చున్నాడో, భ్రాతృవ్యేభ్యః = అటువంటిజ్ఞాతి సాముదాయమువలన బ్రయోగింపఁబడిన, వజ్రం = వజ్రాయుధమును, ప్రహరతి = పోగొట్టుచున్నాఁడు.

తా॥ ఎవరైనను జ్ఞాతిసాముదాయమువలన వజ్రాయుధము మొదలగువని ప్రయోగింపఁబడి తిరస్కరింపఁ బడెనేని ఈ జలసంబంధముగు యజ్ఞమును జేయవల

యను. అలాగునంజేసినయెడల జలములే వజ్రస్వరూపమును బొంది శత్రువులచే బ్రయోగింపబడిన యాయుధములను బోగొట్టును.

మూ॥ తేజస్కా మోయశస్కామః । బ్రహ్మవర్చసకామ స్వర్గకామ
ఛిన్వీత । ఏతావద్వావాస్తి । యావదేతత్ । యావదేవాస్తి ।
తదవరున్ధే ॥

ప॥ తేజస్కామః । యశస్కామః । బ్రహ్మవర్చసకామః । స్వర్గకామః ।
ఛిన్వీత । ఏతావత్ । వావా । అస్తి । యావత్ । ఏతత్ । యావత్ । ఏవ । అస్తి ।
తత్ । అవ । రున్ధే ॥

అ॥ తేజస్కామః = తేజస్సును గోరువాడును, యశస్కామః = కీర్తిని
గోరువాడును, బ్రహ్మవర్చసకామః = బ్రహ్మవర్చసు గోరువాడును, స్వర్గకా
మః = స్వర్గమునుగోరువాడును, ఏతావద్వావా = ఈ సమస్తమయిన యజ్ఞములను
జేయుచున్నాడు, యావత్ = సంతానముమొదలు స్వర్గపర్యంతమగునే ఫలము
చెప్పబడినదో, ఏతత్ = ఇదియే, అస్తి = ఉత్తమఫలముగానున్నది, యావదేవ =
ఏ యుత్తమ ఫలముగలదో, తత్ = ఆ ఫలమును, అవరున్ధే = అరికట్టుచున్నాడు,
అనగాఁ బొందుచున్నాడు॥

తా॥ సంతానము పొందుట పశువులను బొందుట స్వర్గమునుబొందుట మొద
లగు సేఫలములుకలదో ఆఫలములను దేజస్సును కీర్తిని బ్రహ్మవర్చస్సును మొదలగు
సమస్తఫలములను గోరునట్టివాఁ డీజలసంబంధమగు యజ్ఞమునుజేసిన యెడలఁ బొందు
పాడగుచున్నాడు.

మూ॥ తస్యైతద్రవతం । వర్ష తినధావేత్ ॥ ౧౧౧ ॥ అమృతంవా ఆపః
అమృతస్యానన్తరిత్యై ॥

ప॥ తస్య । ఏతత్ । ద్రవం । వర్ష తి । న । ధావేత్ । అమృతం । తై । ఆపః
అమృతస్య । అనన్తరిత్యై ॥

అ॥ తస్య = ఆయజ్ఞమును జేయువానికి, ఏతత్ = ఈ, వర్షతం = వర్షము
చెప్పబడినది, ఆపః = ఉదకములు, అమృతం తై = అమృతస్వరూపమైనవి, అమృతస్య =
అమృతముయొక్క, అనన్తరిత్యై = సంభవించుకొఱకు, వర్ష తి = వర్షించుచుండగా,
ధావేత్ = నడువఁగూడదు॥

తా॥ ఆరుణకేతుకాగ్నిని గుఱించి యజ్ఞమును జేయువాడే ముందు చెప్పినట్లుగా నియమ ముండవలయును. అది యేదియనఁగా వర్షము గుఱియుచుండఁగా నడువఁగూడదు. ఏలయనఁగా. జలములు అమృతస్వరూపము కాబట్టి వర్షములో నడచు సమయమువ వర్ష ధారను విడిచిపెట్టి పోవలసి వచ్చును, ఇక్కడ జలమును విడిచి పెట్టినట్లుగానే పరలోకంబున స్వర్గముకూడ పొందుట దుర్లభమగును.

మూ॥ నాపున్మూత్రపురీషం కుర్యాత్ । ననిష్ఠీవేత్ । నవివసన
స్నాయాత్ । గుహ్యోవాపహోగ్నిః । ఏతస్యాగ్నేరనతిదా
హోయ॥

ప॥ న । అపున్ । మూత్రపురీషం । కుర్యాత్ । । న । నిష్ఠీవేత్ । న । వివసనః ।
స్నాయాత్ । గుహ్యః । యై । ఏషః । అగ్నిః । ఏతస్య । అగ్నేః । అనతిదాహోయ ॥

అ॥ ఏతస్య = ఈ, అగ్నేః = అగ్నియొక్క, అనతిదాహోయ = దహింపకుండుటకొఱకు, అపున్ = జలములయందు, మూత్రపురీషం = మలమూత్రములను, నకుర్యాత్ = చేయఁగూడదు, అనఁగా విడువఁగూడదు, ననిష్ఠీవేత్ = ఉమ్మివేయఁగూడదు, వివసనః = వస్త్రమును విడిచినవాడై, నస్నాయాత్ = స్నానముఁ జేయఁగూడదు, ఏషః = ఈ, అగ్నిః = ఆరుణకేతుకాగ్ని, గుహ్యః = ఎవరికి వగపడనివాడై యుండును ।

తా॥ ఆరుణకేతుకాగ్ని నీశ్వయందు నెవరికిని దెలియబడకుండ నుండును. కాబట్టి నీశ్వలో మలమూత్రములను విడువఁగూడదు. ఉమ్మివేయఁగూడదు. బట్టను విడిచి దిగంబరశరీరముతో నీశ్వలో దిగి స్నానముఁ జేయఁగూడదు. అలాగు మలమూత్రము మొదలగునవి నీశ్వలోఁ జేసినయెడల యగ్ని దహింపఁజేయును.

మూ॥ నపుష్కర పర్ణాని హిరణ్యం వాధితీష్ఠేత్ । ఏతస్యాగ్నే రవ
భ్యారోహోయ ॥

ప॥ న । పుష్కరపర్ణాని । హిరణ్యం । వా । అధి । తీష్ఠేత్ । ఏతస్య ।
అగ్నేః । అనభ్యారోహోయ ॥

అ॥ ఏతస్య = ఈ, అగ్నేః = ఆరుణకేతుకాగ్నియొక్క, అనభ్యారోహోయ = అధిష్ఠింపకయుండుటకొఱకు, పుష్కరపర్ణాని = తామరాకులను, హిరణ్యంవా = బంగారమును, వాధితీష్ఠేత్ = అధిష్ఠింపఁగూడదు.

తా॥ తామరాకులయందునను బంగారమందునను అగ్నియందును. కాబట్టి వానిని గాలితోఁ ద్రొక్కఁగూడదు. అట్లు త్రొక్కినయెడల నగ్నిని ద్రొక్కటయే యనిరి.

మూ॥ నకూర్మస్యాశ్నీయాత్ । నోదకస్యాఘాతుకాన్యేనమోద కాని భవన్తి । అఘాతుకా ఆపః । యఏతమగ్నిం చినుతే । యడచై న మేవంవేద ॥ ౧౧౨ ॥ ౨౬ ॥

ష॥ న । కూర్మస్య । అశ్నీయాత్ । న । ఉదకస్య । అఘాతు కాని । ఏనం । ఓదకాని । భవన్తి । అఘాతుకాః । ఆపః । యః । ఏతం । అగ్నిం । చినుతే । యః । ఉ । చ । ఏనం । ఏవం । వేద ॥

అ॥ కూర్మస్య = తాఁజేలుయొక్క ఏ యవయవమైనను, నాశ్నీయాత్ = భక్షింపఁగూడదు, ఉదకస్య = జలసంబంధమగు నే జంతువునైనను, నాశ్నీయాత్ = భక్షింపఁగూడదు, యః = ఎవఁడు, ఏతం = ఈ, అగ్నిం = అగ్నిని, చినుతే = పూజించు చున్నాఁడో, యశ్చ = ఎవఁడు ఏనం = ఈ యారుణ కేతుకాగ్నిని, ఏవం = ఈ ప్రకారముగా, వేద = తెలిసికొనుచున్నాఁడో, ఏనం = ఇతనిని గూర్చి, ఓదకాని = జలజంతువులు, అఘాతు కాని = హింసచేయనివియై, భవన్తి = అగుచున్నవి, ఆపః = ఉదకములు అఘాతు కాః = హింసజేయనివియై, భవన్తి = అగుచున్నవి.

తా॥ తాఁజేలుని మరియు జలమందుండు చేపలు మొదలగు వానిని భక్షింపఁగూడదు. ఈ ప్రకారముగా నారుణకేతు కాగ్ని మహిమను తెలిసికొనుచున్నాఁడో అరుణకేతుకాగ్నిని బూజించుచున్నాఁడో అట్టివానిని జలములుగాని జలజంతువులుగాని బాధింపవు.

ఇతిషడ్విగ్ంశోఽనువాకస్సమాప్తః

—♦ అథసప్తవిగ్ంశోఽనువాకః ప్రారభ్యతే ♦—

మూ॥ ఇమానుకంభువనాసీషధేమ । ఇన్ద్రీశ్చవిశ్వేచదేవాః ॥

ష॥ ఇమాః । సుకం । భువనాః । సీషధేమ । ఇన్ద్రీః । చ । విశ్వే । చ । దేవాః ॥

అ॥ ఇన్ద్రీశ్చ = ఇంద్రిుడును, విశ్వేదేవాశ్చ = విశ్వదేవతలును, భయంచ=

మేమున్ను, ఇమాః = ఈ, భువనాః = లోకములను, నుకం = సుఖమునునట్లుగా,
సీవధేమ = సాధించుచున్నాము.

తా॥ ఇంద్రియ విశ్వదేవతలు, మేము ఈ లోకములను సుఖముగా నుండు
నట్లు అరుణకేతు కారాధన వలనఁ జేయుచున్నాము,
మూ॥ యజ్ఞంచనస్త తన్వంచ ప్రజాంచ । ఆదిత్యైరింద్రస్స హసిష
ధాతు ॥

ప॥ యజ్ఞం । చ । నః । తన్వం । చ । ప్రజాం । చ । ఆదిత్యైః । ఇంద్రైః ।
సహ । సీవధాతు ॥

అ॥ ఇంద్రైః = ఇంద్రియ, ఆదిత్యైస్సహ = దేవతలతోఁ గూడినవాడై,
నః = మాయొక్క, యజ్ఞంచ = యజ్ఞమును, తన్వంచ = శరీరమును, ప్రజాంచ = సం
తానమును, సీవధాతు = సుఖముగా నుండునట్లు చేయుఁగాక॥

తా॥ ఇంద్రియ దేవతలతోఁ గూడినవాడై మా యజ్ఞమును మా శరీరమును
మా సంతానమును సుఖముగా నుండునట్లు చేయుచుండునుగాక.

మూ॥ ఆదిత్యైరింద్రస్స గణోమరుద్భిః । అస్మాకంభూత్వవితా
తనూనాం ।

ప॥ ఆదిత్యైః । ఇంద్రైః । సగణః । మరుద్భిః । అస్మాకం । భూతు । అవితా
తనూనాం ॥

అ॥ ఆదిత్యైః = అదితి పుత్రులగు, మరుద్భిః = దేవతలతోఁగూడిన వాడగు
టచేత, సగణః = దేవసమూహముగల, ఇంద్రైః = దేవేంద్రియ, అస్మాకం = మా
యొక్క, తనూనాం = శరీరములయొక్క, అవితా = రక్షకమైనది, భూతు =
అగుఁగాక ॥

తా॥ అదితి తనయులగు దేవతలతోఁగూడిన వాడగుటచేత దేవగణములు
గల యింద్రియ మా శరీరములను రక్షించు చుండుఁగాక ॥

మూ॥ ఆప్లవస్వప్రప్లవస్వ । ఆండిభవజమాముహుః । సుఖాదీందుః
ఖనిధనాం । ప్రతిముంచస్వస్వాంపురం ॥ ౧౧౩ ॥

ప॥ ఆ । ప్లవస్వ । ప్ర । ప్లవస్వ । ఆండిభవ । చ । మా । ముహుః । సుఖా
దీం । దుఃఖనిధనాం । ప్రతి । ముంచస్వ । స్వాం । పురం ॥

అ॥ ముహూః = మాటిమాటికి, మాప్లవస్వ = జన్మపరంపరలోనికి రాఁబో-
కుము, మాప్రప్లవస్వ = మరణపరంపరను బొందకుము, మాండీభవ = బ్రహ్మాండ-
మధ్యమండఁ దిరుగుచున్నవాడవై యుండకుము, సుఖాదీం = సుఖము ప్రారంభము
గలదియు, దుఃఖనిధనాం = మరణమును దుఃఖమంతముగా గలదియునగు, స్వాం =
స్వకీయమైన, పురం = పట్నముతో సమానమగు శరీరమును, ప్రతిముంచస్వ =
విడిచిపెట్టుము.

తా॥ జీవునికి శ్రుతిబోధచేయుచున్నది. ఓ జీవుడా! నీవీజన్మ పరంపరను
మాటిమాటికిఁ బొంది చచ్చుచుఁ బుట్టుచు నీ బ్రహ్మాండమందుఁ దిరుగు చుండకుము.
నీ శరీర మెటువంటిదనఁగా. సుఖముగాఁ దోచఁబడుచుండెడి నీతల్లిదండ్రుల సం-
గమమువలనఁ గలిగినదియు మరణరూపమైన దుఃఖముగలదియునగు నీ శరీరమునందుఁ
భ్రాంతిపడలి వివేకజ్ఞానము కలవాడ వగుము.

మూ॥ మరీచయస్వాయంభువః । యేశరీరాణ్యకల్పయన్ । తేతేదే
హంకల్పయన్తు । మాచతేఖ్యాస్మతీరిషత్ ॥

ప॥ మరీచయః । స్వాయంభువః । యే । శరీరాణి । అకల్పయన్ । తే । తే ।
దేహం । కల్పయన్తు । మా । చ । తే । ఖ్యాతిః । స్మృతి । రిషత్ ॥

అ॥ స్వాయంభువః = స్వయంబువు పుత్రులగు, మరీచయః = మరీచి మొద-
లగు, యే = ఏమునీశ్వరులు, శరీరాణి = ప్రపంచము నందుండుశరీరములను, అకల్ప-
యన్ = కల్పించిరో, తే = ఆమరీచిమొదలగువారు, తే = నీయొక్క, దేహం =
శరీరమును, కల్పయన్తు = కల్పింతురుగాక, తే = నీయొక్క, ఖ్యాతిశ్చ = ప్రసిద్ధియు,
మాఋత్స్మత్ = నశింపకుండుఁగాక ॥ ఇక్కడమూలములోనుండు 'స్మృతి' అను రెండ-
క్షరములను వ్యత్యాసము చేయవలయును.

తా॥ స్వయంబుతనయులగు మరీచి మొదలగువారు సృష్టిని జేయువారై
ప్రపంచమును నిర్మించిరి. అట్టిమునీశ్వరు నీ శరీరమును బరోపకారమును జేయుదా-
నిగాఁకల్పింతురుగాక. నీయొక్కప్రసిద్ధిని నశింపక చిరకాలముండునట్లు చేయు-
దురుగాక ।

మూ॥ ఉత్తిష్ఠతమాస్వత్ । అగ్నిమిచ్ఛధ్వంభారతాః । రాజ్ఞస్సోమ
స్యత్ప్రాసః । సూర్యేణసయుజోమసః ॥

ప॥ ఉత్తిష్ఠత | మా | స్వప్త | అగ్నిం | ఇచ్ఛధ్వం | భారతాః | రాజ్ఞః | సోమస్య | తృప్తాసః | సూర్యేణ | సముజోషసః॥

అ॥ హేఋత్విజః = ఓరుత్విక్కులారా !, యూయం = మీరు, ఉత్తిష్ఠత = లేండు, మాస్వప్త = నిద్రచాలింపుడు, భారతాః = హవిస్సును భరించు వారగుదురుగాక, రాజ్ఞః = ప్రకాశించుచున్న, సోమస్య = సోమరసముయొక్క, పానేన = పానముచేత, తృప్తాసః = తృప్తిని బొందువారై, సూర్యేణ = సూర్యునితో, సముజోషసః = సమానకాంతి గలవారలగుదురుగాక, అగ్నిం = ఆరుణకేతు కాగ్నిని బూజించుటను, ఇచ్ఛధ్వం = ఇచ్ఛయింపుడు.

తా॥ ఓ ఋత్విక్కులారా ! మీరు సోమపానముచేసి సూర్యునితో సమాన కాంతిగల వారగుదురుగాన మాంద్యమును విడిచి యుత్సాహము నవలంబించి హవిస్సును గ్రహించినవారలై యారుణకేతుకాగ్నిని బూజింపుడు.

మూ॥ యువాసువాసాః

ప॥ యువా | సువాసః ॥

అ॥ యువా = మీరు, సువాసాః = మంచివస్త్రములను ధరియింపుడు, పరిశుద్ధమైన వస్త్రములను ధరియింపుడు.

మూ॥ అష్టాచక్రానవద్వారా॥ ౧౧౮ దేవానాం పూరయోధ్యా! తస్మాగ్ంహిరణ్మయః కోశః స్వర్గోలోకో జ్యోతిషావృతః॥

ప॥ అష్టాచక్రా | నవద్వారా | దేవానాం | పూః | ఆయోధ్యా | తస్మాం | హిరణ్మయః | కోశః | స్వర్గః | లోకః | జ్యోతిషా | వృతః॥

అ॥ ఆయోధ్యా = భేదింపశక్యముగాని, దేవానాం = దేవతలయొక్క, పూః = పట్నముతో సమానమైన శరీరము, అష్టాచక్రా = ఎనిమిదిచక్రములు గలదియు, నవద్వారా = తొమ్మిదిద్వారములు గలదియునైయున్నది, తస్మాం = ఆశరీరమునందు, హిరణ్మయః = బంగారు మయమైనదియు, స్వర్గః = సుఖస్వరూపమైనదియు, కోశః = ఆవకాశస్వరూపమైనదియు, జ్యోతిషా = ప్రకాశించుచున్న, జీవచైతన్యముచేత, ఆవృతః = ఆదరింపబడిన, లోకః = స్థానవిశేషముకలదు.

తా॥ ఎవరిచేతను భేదింప శక్యముకానిదియు వెనిమిది చక్రములచే భావింపబడబడున్నదియు తొమ్మిదిద్వారములుగల దేవతలపట్నమునందు సువర్ణస్వరూపముగల

దియూ నుఖస్వరూపమైనదియుఁ దేజస్సుచే నావరింపఁబడిన స్థానమునలెనే యీ
 తీవుల సంబంధమైనదియు ననానాతము మొదలగు నెనిమిది చక్రములు గలదియు
 ముఖద్వారము మొదలగు నేడు రంధ్రములూర్ధ్వకాయమందునను రెండు రంధ్రములు
 అధఃకాయమందునను గలసి తొమ్మిదిరంధ్రములుగలదియు జ్ఞానముచే భేదింపదగిన
 నూక్మకారణ శరీరములతోఁ గూడిన యీ స్థూలశరీరమందు నుఖస్వరూపమైన జీవ
 చైతన్యముచే బ్రకాశింపబడుచున్న సువర్ణమయముగానుండు కోశమువంటి స్థానము
 కలదు.

మూ॥ యోవైతాంబ్రహ్మణోవేద । అమృతేనావృతాం పురీం ।
 తస్మై । బ్రహ్మచ బ్రహ్మ । చ । బ్రహ్మ । చ । ఆయుః
 కీర్తిం ప్రజాందదుః ॥

ప॥ యః । వై । తాం । బ్రహ్మణః । వేద । అమృతేన । అవృతాం । పురీం ।
 తస్మై । బ్రహ్మ । చ । బ్రహ్మ । చ । ఆయుః । కీర్తిం । ప్రజాం । దదుః ॥

అ॥ బ్రహ్మణః = సచ్చిదానంద స్వరూప పరబ్రహ్మము యొక్క,
 అమృతేన = నుఖస్వరూపమైన యానందముచే, అవృతాం = ఆవరింపఁ
 బడిన, తాం = ఆపూర్వోక్తమైన, పురీం = పట్నముతో సమానమైన
 శరీరస్థితిని, యః = ఎవఁడు, వేద = తెలిసికొను చున్నాడో, తస్మై =
 అతనికొఱకు, బ్రహ్మచ = పరబ్రహ్మము, బ్రహ్మచ = సృష్టినిజేయు ప్రజాపతియు,
 ఆయుః = ఆయుర్దాయమును, కీర్తిం = కీర్తిని, దదుః = ఇచ్చెదరు॥

తా॥ సచ్చిదానంద స్వరూపుని యానందముచే నావరింపఁబడిన యీశరీరస్థితి
 నెవఁడు తెలిసికొనుచున్నాడో అట్టివానికి సృష్టికర్తయగు బ్రహ్మయు పరబ్రహ్మ
 యు నాయుర్దాయమును గీర్తిని ఇచ్చెదరుగాక॥

మూ॥ విభ్రాజమానాగ్ంహరిణీం । యశసాసంపరీవృతాం । పురగ్ం
 హిరణ్మ యాంబ్రహ్మ ॥ ౧౧౫॥ వివేశాపరాజితా॥

ప॥ విభ్రాజమానాం । హరిణీం । యశసా । సం । పరీవృతాం । పురం ।
 హిరణ్మయీం । బ్రహ్మ । వివేశ । అపరాజితా॥

అ॥ విభ్రాజమానాం = మిక్కిలి ప్రకాశించుచున్నదియు, హరిణీం = పాప
 ములను హరించునదియు, యశసా = కీర్తిచేతను, సంపరీవృతాం = ఆవరింపఁబడినది,

యు, హిరణ్మయీం = సువర్ణవర్ణముగా నుండునదియు, అపరాజితాం = పరాజయ
లేనిదియునగు పురంపట్టణ సమానమైన శరీరమును, బ్రహ్మ = ప్రజాపతి, వివేక =
ప్రవేశించెను.

తా॥ మిక్కిలి ప్రకాశించునదియుఁ బాపములను నశింపజేయునదియు ప్రపంచ
నిర్మాణరూపమగు కీర్తిచే వ్యాపించి యున్నదియు సువర్ణమయముగా నుండునదియు
బట్నుముతో సమానమైన శరీరమును శరీరములూ బ్రహ్మ ప్రవేశించెను.

మూ॥ పరాజేత్యజ్యామయీ । పరాజేత్యనాశకీ । ఇహచాముత్రచా
న్వేతి । విద్వాన్దేవాసు రానుభయాన్ ॥

ప॥ పరాజ్ । వీతి । అజ్యామయీ । పరాజ్ । వీతి । అనాశకీ । ఇహ । చ ।
అముత్ర । చ । అను । వీతి । విద్వాన్ । దేవాసురాన్ । ఉభయాన్ ।

అ॥ విద్వాన్ = పరబ్రహ్మముయొక్క యథార్థమును దెలిసినవాఁడు, అజ్యా
మయీ = ఆయుర్భంగము వ్యాధిలేనివాడై, పరాజ్ = పునరావృత్తి రహితుడై,
వీతి = పరబ్రహ్మమును బొందుచున్నాఁడు, అనాశకీ = అపమృత్యువు లేనివాడై,
పరాజ్ = పరతత్వమును, వీతి = పొందుచున్నాఁడు, ఇహచ = ఈ లోకమునం
దును, అముత్రచ = పరలోకమునందును, దేవాసురాన్ = దేవతలు రాక్షసులగు,
ఉభయాన్ = రెండు సమానములను, అన్వేతి = అనుసరించి పొందుచున్నాఁడు-

తా॥ పరబ్రహ్మము యథార్థము తెలిసినవాఁడు, ఆయుర్దాహక్షీణము, వ్యాధి
అపమృత్యువు, మొదలగునవి లేనివాడై ఇహలోక పరలోకముల యందుండు సమస్త
దేవతల యొక్కయు సమస్తప్రాణుల యొక్కయు స్వరూపుడై పునరావృత్తిలేని
వాడై పరబ్రహ్మ చైతన్యమును బొందుచున్నాఁడు.

మూ॥ యత్కుమారీమన్ద్రయతే । యద్యోషిద్యత్పతి వ్రతా । అరిష్టం
యత్కిరించ క్రియతే । అగ్ని స్తదనువేధతి ॥

ప॥ యత్ । కుమారీ । మన్ద్రయతే । యత్ యోషిత్ । యత్ । పతివ్రతా ।
అరిష్టం । యత్ । కిం । చ । క్రియతే । అగ్నిః । తత్ । అను । వేధతి ॥

అ॥ కుమారీ=వివాహముగాని చిన్నది, యత్=పురుషసంభోగరూపమగు
సేవాపమునుగుఱించి, మన్ద్రయతే=సంతోషించుచున్నదో, యోషిత్=మయస్సుతో
కుండుస్త్రీ, యత్ = పరపురుష సంభోగమగు సేవాపమునుగుఱించి, మన్ద్రయతే=

సంతోషించుచున్నదో, పతివ్రతా = పతివ్రతయగు స్త్రీయును, యత్ = భర్తృసం.
యోగములేకపోవుటచే దేహత్యాగరూపమైన యేపాపమునుగుఱించి, మన్ద్రాయతే =
సంతోషించుచున్నదో, అరిష్టం = దానాదులచే నాశనముపొందని, యత్కించిత్ =
వీదైననొక పాపముకలదో, అగ్నిః = అగ్నిహోత్రుఁడు, తత్ = ఆ పాపములన్నియును,
అను = క్రమముగా, నేధతి = పోఁగొట్టుచున్నాఁడు.

తా॥ పెండ్లికానిచిన్నది పురుషునితో సంభోగింప వలయుననుగోరికచే నేపా
పమును బొందుచున్నదో యుక్తవయస్సుగలస్త్రీయును బరపురుషునితో సంభోగింప
వలయునను గోరికచే నేపాపమును బొందుచున్నదో పతివ్రతయగుస్త్రీయును బెని
మిటితో సంభోగము లేకపోవుటచే శరీరమును విడిచిపెట్టవలయునను గోర్కచే
నేపాపమును బొందుచున్నదో మరియుఁ బురుషుఁడును దానాదులచే నశింపని యే
పాపమును జేయుచున్నాఁడో ఆ పాపములన్నియు నగ్నిహోత్రుఁడు క్రమముగా
నశింపుఁ జేయుచున్నాఁడు.

మూ॥ అశ్వతాసశ్చతాసశ్చ॥ ౧౧౩ ॥ యజ్ఞానోయేత్యయజ్ఞనః ।
స్వర్యంతోనాపేక్షంతే । ఇన్ద్రమగ్నించయేవిదుః ॥

ప॥ అశ్వతాసః । శ్వతాసః । చ ॥ యజ్ఞానః । యే । అపి । అయజ్ఞనః ।
స్వర్యంతః । న । అపేక్షంతే । ఇన్ద్రం । అగ్నిం । చ । యే । విదుః ॥

ఆ॥ అశ్వతాసశ్చ = పరిపక్వముగాని చిత్తముగలవారును, శ్వతాసశ్చ = పరిపక్వ
మైన చిత్తముగలవారును, యజ్ఞానః = యజ్ఞముఁజేసినవారును, యేపి = ఏ, అయ
జ్ఞానః = యజ్ఞముచేయనివారును, యే = ఎవరు, ఇన్ద్రం = పరమైశ్వర్యయుక్తుఁడగు
నారుణకేతుకాగ్నిని, విదుః = తెలిసికొనుచున్నారో, తే = వారు, స్వర్యంతః = స్వర్గము
పొందినవారై, నాపేక్షంతే = మఱియొక సాధనమును గోరరు ॥

తా॥ పరిపక్వమైన మనస్సుగలవారుగాని పరిపక్వముగాని మనస్సుగలవారు
గాని యజ్ఞమును జేసినవారుగాని యజ్ఞమును జేయనివారుగాని మఱియెవరైనను
పరమైశ్వర్యయుక్తుఁడగు నారుణకేతుకాగ్నిని ధ్యానముఁ జేసినవారై మఱియొక
సాధనమును బొందకయే మోక్షమును బొందఁగలరు ॥

మూ॥ సికతా ఇవసంయన్తి । రశ్మిభిస్సముదీరితాః । అస్మాల్లోకాద
ముష్పాచ్చ । ఋషిభిరదాత్ప్రశ్నిభిః ॥

ప॥ నికతాః । ఇవ । సంయన్తి । రశ్మిభిః । సం । ఉదీరితాః । అస్మాత్ ।
లోకాత్ । అముష్మాత్ । చ । ఋషిభిః । అదాత్ । పృశ్నిభిః ॥

అ॥ జీవాః=జీవులు, రశ్మిభిః=త్రాళ్లు వలెనుండు కర్మలచేత, సముదీరితాః=
ప్రేరేపింపబడినవారై, అస్మాత్=ఈ, లోకాత్ = లోకమునుండియు, అము
ష్మాత్=పరలోకమునుండియు, నికతా ఇవ=ఇసుక రేణువులవలెనే, సంయన్తి=కల
సికొనుచున్నారు, తేషాం=ఆ జీవులయొక్క, అనుగ్రహాయ=అనుగ్రహముకొఱకు,
పరమేశ్వరః=పరమేశ్వరుఁడు, పృశ్నిభిః = యథార్థమును బ్రకటనఁ జేయునట్టి,
ఋషిభిః=మంత్రములచేత, జ్ఞానం=జ్ఞానమును, అదాత్=ఇచ్చుచున్నాఁడు.

తా॥ బంధించుటకుఁ ద్రాళ్లు యేతీరుగా నుండునో ఆ తీరుగానే జీవులను
బంధించి సంసారమునందుఁ బడవేయునట్టి కర్మలచేత గాలిచేతఁ గొట్టుకొనిపోబడి
రాశిగాఁ బడియున్న యిసుక రేణువులవలెనే, జీవులు ఈ లోకమునుండియుఁ బర
లోకమునుండియు నక్కడక్కడ సమాహముగా నుండియుండిరి. అట్టి జీవులయం
దనుగ్రహము కలవాడై పరమేశ్వరుఁడు యథార్థమును బ్రకటించునట్టి మంత్రముల
చేత జ్ఞానము నిచ్చుచున్నాఁడు.

మూ॥ అపేతవీతవిచసర్పతాతః । యేత్రస్థపురాణా యేచనూతనాః ।
అవహోభిరద్భిరక్తుభిర్వ్యక్తం ॥ ౧౧౭ ॥ యమోదదాత్వవసా
నమస్మై ॥

ప॥ అపేత । వీత । వి । చ । సర్పత । ఆతః । యే । అత్రస్థపురాణాః ।
యే । చ ॥ నూతనాః । అవహోభిః । అద్భిః । అక్తుభిః । యుక్తం । యమః । దదాతు ।
అవసానం । అస్మై ॥

అ॥ అత్రస్థపురాణాః = ఇక్కడున్న ప్రాచీనులైన, యే = ఏయమదూత
లుకలరో, నూతనాః = నవీనులైన, యే = ఏయమదూతలుకలరో, తే = అట్లువంటి
ఓయమదూతలారా !, యూయం = మీరు, ఆతః = ఈస్థానమునుండి, అపేత =
వెల్లిపాండి, వీత = విడివిడిగాఁబొండి, విసర్పత= మిక్కిలి దూరముగాఁబొండి
అవహోభిః = పగళ్లచేతను, అక్తుభిః = రాత్రులచేతను, అద్భిశ్చ = జలాధిదేవతల
చేతను, వ్యక్తం= మిక్కిలి కూడుకొని యుండు, అవసానం= ఈస్థానమును, యమః=
యముఁడు. అస్మై = ఈయమమునునికొఱకు, దదాతు = ఇచ్చుగాక॥

తా॥ ఈయజ్ఞమునుజేయునట్టి ప్రదేశమునందుఁ బ్రారంభించుటకంటె బూర్వమునుండిగాని తర్వాతగాని వచ్చియున్నయో యమదూతలారా! మీరు ఈస్థానమునుండి చెల్లాచెదలై దూరముగా వెళ్ళిపోండు. ఈస్థానము రాత్రియుఁ బవలును వేదమంత్రముల పఠనచే నిండియున్నది. ఈస్థానము నీయజమానుని కొఱకు యముఁడిచ్చి యున్నాఁడు.

మూ॥ సృమణంతు సృపాత్వర్యః । అకృష్టా ఏవచకృష్టజాః । కుమారీ
షుకనీసీషు । జారిణీషుచయేహితాః ॥

ప॥ సృ । మణంతు । సృ । పాతు । అర్యః । అకృష్టాః । యే । చ । కృష్టజాః ।
కుమారీషు । కనీసీషు । జారిణీషు । చ । యే । హితాః ॥

అ॥ సృ = గర్భితులైన మనుష్యులు, మణంతు = ఈస్థానమునుండి లేచిపోదురుగాక, సృ = అటువంటి మనుష్యులయొక్క, అర్యః = ప్రభువును, పాతు = ఇక్కడనుండి లేచిపోయిమమ్ములను రక్షించుఁగాక, అనఁగా నిక్కడనుండి లేచిపోయిన మాకు మేలగుననితాత్పర్యము, యేచ = ఎవరు, అకృష్టాః = దుష్కులమందుఁ బుట్టియుఁ గర్మానర్హులై యుండిరో, కుమారీషు = వివాహముకానిస్త్రీలయందు, యేచ = ఎవరు, హితాః = కలిగిరో, కనీసీషు = వివాహముకానిస్త్రీలకు బుట్టిన పెండ్లియైన స్త్రీలయందు, యేచ = ఎవరు, ఇతాః = కలిగిరో, జారిణీషు = వ్యభిచారముగల స్త్రీలయందు, యేచ = ఎవరు, హితాః = కలిగిరో, తేసర్య = వారందఱును, ఇతః = ఈస్థానమునుండి, విస్మంతు = దూరముగా లేచిపోదురుగాక॥

తా॥ పరులను బీడించుచు జీవింపునట్టివారు లేక యెప్పుడు పరులకు నొకరి చేసియే జీవింప వలయుననెడివారును అట్టి వారి ప్రభువును దువ్వుకులమందుఁ బుట్టిన వారును మంచి కులమందుఁ బుట్టియు కర్మానర్హులైన యంగవికలము కలవారును బెండ్లికాని స్త్రీలయందుఁబుట్టినవారును బెండ్లియైన స్త్రీలైనను ఆ స్త్రీలు బెండ్లికాని స్త్రీలకుఁ బుట్టినవారిని అట్టి స్త్రీలయందుఁ బుట్టినవారును వ్యభిచారముజేయునట్టి స్త్రీలయందుఁ బుట్టినవారును మొదలగాఁగల యెవరు కలరో వారందఱును ఈయజమానుఁడు చేయునట్టి యజ్ఞ ప్రదేశము నుండి వెడలిపోదురుగాక.

మూ॥ రేతః పీతా అండపీతాః । అంగారేషుచ యేహితాః । ఉభ
యాన్యుత్త్రే పౌత్రీకాః । యువేహం యమరాజగాన్ ॥

అరుణ మంత్రార్థః

ప॥ శతః పీతాః | ఆండపీతాః | అంగాశేషః | చక్రే | హుతాః | ఉభయాశ్చ
పుత్రౌ పౌత్రౌకాన్ | యజే | అహం | యమరాజగాన్ ॥

అ॥ శతః పీతాః = శతస్సును ద్రాగునట్టి వారును, ఆండపీతాః = ఆండ
సంబంధమగు నుదకమునుద్రాగువారును, గాశేషః = అగ్నిహోత్రమునందు, హుతాః =
అశ్రుత్రయముగా హోమముఁ జేయువారును, యే = ఏడురాచారులు కలరో,
తాన్ = వారిని, ఉభయాశ్చ = రెండు విధములైన, పుత్రౌపౌత్రకాన్ = దురాచా
రముగల పుత్రులను మనుమలను, అహం, = నేను, అస్మాత్ = ఈ స్థానమునుండి,
పుధక్కరోమి = వేటుగాఁ జేయుచున్నాను, కించ = ఇదియే కాదు, యమరాజ
గాన్ = యమునిచే నరకము నందుబడునట్లు చేయుచున్నాను.

తా॥ గర్భమందున్నప్పుడు తల్లిదండ్రుల సంగమ సంబంధమగు శతస్సును
స్థానముఁ జేసినవారును మఱియు ఆండము వాసరించి యుండు జలస్థానముఁ జేసిన
వారును శాస్త్ర విధినివిడిచి హోమముఁ జేసినవారు నెవరు కలరో అట్టివారిని దుర్భా
ర్గముగా సంచరించు తనయులను మనుమలను ఇక్కడ నుండి యవతలకు వెళ్లఁగొట్టు
చున్నాను. మఱియు జన్మాంతమున వారికి నుగతి లేక నరకమందు యమునిచేఁ
బడవేయునట్లుగా జేయుచున్నాను.

మూ॥ శతమిన్ను శరదః

మూ॥ శతమిన్ను శరదో అన్తిదేవాయత్రాన్చక్రాజరసంతనూనాం |

పుత్రాసోయత్రపితరోభవన్తి మానోమధ్యారీరివతాయుర్గంతోః॥

ప॥ శతం | ఇత్ | ను | శరదః | అన్తి | దేవాః | యత్ర | నః | చక్రే |

జరసం | తనూనాం | పుత్రాసః | యత్ర | పితరః | భవన్తి | మానః | మధ్యా |

రీరివత | ఆయుర్గంతోః ॥

అ॥ దేవాః = ఓ దేవతలారా! శతమిన్ను = నూత్నపృథివీని, శరదః = సంవత్స
రములు, అన్తి = స్వల్పమయినవి, యత్ర = ఏ సంవత్సరములయందు, నః = మాయొక్క
తనూనాం = శరీరములకు, జరసం = ముదిమిని, చక్రే = చేసితిరో, కించు = ఇలా చేయనేగా
యత్ర = ఏముదిమియందు, పుత్రాసః = తనయులు, పితరః = తండ్రిలై, భవన్తి = అగు
చున్నారో, అనఁగాఁ బోషణయందు సమర్థులగుచున్నారో, ఆయుర్గంతోః =
పూర్ణాయుర్దాయమును పొందవలెనను కోరికగలవారగుటవలన, నః = మమ్మనకు,
మధ్యా = ఆయుర్దాయమధ్యన, మోక్షవతః = పొరసఁ జేయఁబడు.

తా॥ ఓ దేవతలారా ! నూలుసంవత్సరము లాయుర్దాయమును మాకునిచ్చినను
చోషణసమర్థులగు తనయులులేనిది స్వల్పాయుర్దాయముగానే యెంచుచున్నాము.
ఇంక నేమన మాతనయులెప్పుడు పోషించుటయందు సమర్థులగుదురో అప్పుడే ముది
మితోఁగూడిన సంపూర్ణాయుర్దాయమునుగాఁ దలంచుచున్నాము. కాబట్టి మా
తనయులు పోషించుటయందు సమర్థులగు పర్యంతమిలోపల మా యాయుర్దాయ
మునకు భంగముకలిగింపకుండు.

మూ॥ అదోయద్భ్రహ్మవిలబం । పితృణాంచయమస్యచ । వరుణస్యా
శ్వినోరగ్నేః । మరుతాంచవిహాయసాం ॥

ప॥ అదః । యత్ । బ్రహ్మ । విలబం । పితృణాం । చ । యమస్య । చ ।
వరుణస్య । అశ్వినోః । అగ్నేః । మరుతాం । చ । విహాయసాం ॥

అ॥ యత్=ఏ, బ్రహ్మ=జగత్కారణమగు బ్రహ్మకలండో, అదః=ఈ
బ్రహ్మ, పితృణాంచ=పితృదేవతలకును, యమస్యచ=యమునకును, వరుణస్య=వరు
ణునకును, అశ్వినోః = అశ్వినీదేవతలకును, అగ్నేః = అగ్ని దేవతకును, మరుతాం=
వాయువులకును, విహాయసాం=ఆ కాళమునందు సంచరించు యక్షులు గంధర్వులు
మొదలగు వారికిని, విలబం=పట్టుకొమ్మగా నున్నాడు.

తా॥ జగత్కారణమైన పరబ్రహ్మయే పితృదేవతలకు యమునకు వరుణు
నకు అశ్వినీదేవతలకు నగ్నిచోరుకునకు వాయువునకు వంతరిక్షమున సంచరించు
యక్షులు గంధర్వులు మొదలగు వారికి నాధారమై పట్టుకొమ్మగా నున్నాడు.

మూ॥ కామప్రియవణంమే అస్తు । సహ్యేవాస్మిననాతనః । ఇతినా
కోబ్రహ్మశ్రీవోరాయోధనం । పుత్రానాప్తో దేవీరిహహి
తాః ॥ ౧౧౮ ॥-౨౭ ॥

ప॥ కామప్రియవణం । మే । అస్తు । సః । హి । ఏన । అస్మి । సనాతనః ।
ఇతి । నాకః । బ్రహ్మశ్రీవః । రాయః । ధనం । పుత్రాన్ । ఆహః । దేవీః ।
ఇహ । ఆహితాః ॥

అ॥ బ్రహ్మ= పరబ్రహ్మము, మే=నాకు, కామప్రియవణం= కామముల
నిచ్చువాడై, అస్తు=అగుఁగాక, సనాతనః=పురాతనుఁడగు, సహ్యేవ=ఆ బ్రహ్మ
యే, అస్మి=అయితని, ఇతి= ఈ కారణమువలన, నాకః = దుఃఖనివృత్తిరయ్యెను,

బ్రహ్మశ్రవః=బ్రహ్మవిషయక మైన వాక్యశ్రవణమే, రాయః=ధనము, ధనం=ప్రీతి
 కరమగు భార్యాపుత్రాది ధనము, దేవీః=ప్రకాశించునట్టి, అపః=ఓ జలాధిదేవత
 లారా! ఇహ=ఈ కర్మయందు, పుత్రాక్ష=తపయులను, అహితా=కలిగింపుడు.

తా॥ పురాతనుండగు ననగా సర్వకాలములయందు నుండునట్టి బ్రహ్మ యే
 నేనైతినిగావ సరుస్త కోరికలను బొందువాడనైతిని. ఈ ప్రకారముగా దుఃఖ
 నివృత్తిని జేయు బ్రహ్మ సంబంధమగు వాక్యములను వినుటయే బంగారు మొదలగు
 ధనము ప్రీతికరమగు భార్యాపుత్రాదులును బొందువాడ నయ్యెదను. ఓజలాధి
 దేవతలారా! మీరు ఈయజ్ఞకర్మయందు పూజింపఁబడి ప్రీతులై యజమానునికిఁ
 బుత్తులను కలుగునట్లుగాఁ జేయఁడు.

మూ॥ విశ్వీర్ణింగృధ్రీర్ణిం చ॥ అపేతోనిర్మతిగ్ంహధః॥ పరిబాధగ్శ్వేత
 కుక్షం॥ నిజంఘగ్ంశబలోదరం॥

ప॥ విశ్వీర్ణిం॥ గృధ్రీర్ణిం॥ చ॥ అప॥ ఇతః॥ నిర్మతిం॥ హధః॥ పరిబాధం॥
 శ్వేతకుక్షం॥ నిజంఘం॥ శబలోదరం॥

అ॥ విశ్వీర్ణిం = శిరస్సులేనిదియు, గృధ్రీర్ణిం = గద్దయొక్క శిరస్సువంటి
 శిరస్సుగలదియు, నిర్మతిం = రాక్షసస్వభావము గల యమంగళమును, పరిబాధం =
 పరిబాధయనుపేరు గలవానిని, శ్వేతకుక్షం = శ్వేతకుక్షియను వానిని, నిజంఘం =
 నిజంఘమను పేరుగలవానిని, శబలోదరం = శబలోదరమను పేరుగలవానిని, ఇతః=
 ఈస్థానమునుండి, అపహధః = వెళ్లఁగొట్టుము ॥

తా॥ ఓయగ్నిహోతుడా! శిరస్సులేనిదియు గద్దతలవంటి తలగలదియు
 రాక్షస స్వభావముగలదియు నగు నమంగళమును ఇక్కడనుండి వెళ్లఁగొట్టుము.
 మఱియుఁ బరిబాధయనియు శ్వేతకుక్షయనియు నిజంఘయనియు శబలోదర
 యనియుఁ పేరుగల అలక్ష్మియొక్క యనుచరుల నిక్కడనుండి, వెడలఁగొట్టుము.
 పరిబాధాదిపేర్లు సార్థక నామములైనవి. బాధించువాడు, తెల్లనివర్ణముగల కుక్షి
 గలవాడు, క్రిందకి వ్రేలాడుచున్న పిక్కలుగలవాడు, తెలుపువర్ణముతో మిశ్ర
 మమైనరంగు గల యుదరముగలవాడు అని క్రమముగా నన్వయించుకొనవల
 యును.

మూ॥ సతాన్వాచ్యాయయాసహ । అగ్నేనాశయసందృశః । ఈర్ష్యా
సూయేబుభుక్షాం । మన్యుంకృత్యాంచదీధిరే । రథేనకిం
శుకావతా । అగ్నేనాశయ సందృశః ॥ ౧౧౮ ॥ ౨౮॥

ప॥ సః । తాక్ష । వాచ్యాయయా । సహ । అగ్నే । నాశయ । సందృశః ।
ఈర్ష్యాసూయే । బుభుక్షాం । మన్యుం । కృత్యాం । చ । దీధిరే । రథేన । కింశుకా
వతా । అగ్నే । నాశయ । సందృశః॥

అ॥ అగ్నే = ఓ యగ్నిహోతుడా !, సః = ఆపూర్వోక్తమైన, త్వం = నీవు, సందృశః=మాకుఁబీడను జేయుటకు విచారించునట్టి, తాక్ష=ఆపరిబాధాదులను, వాచ్యాయయా సహ = జనులచే నిందింపఁబడు పరిబాధాదులకుఁ దల్లియగు నలక్ష్మీతోఁ గూడ, నాశయ = నశింపఁ జేయుము, యే = ఏ పరిబాధాదులు, ఈర్ష్యా సూయే = ఈర్ష్యను అనూయను, బుభుక్షాం = విశేషముగా నాహారమును భక్షింప వలెనను కోరికను, మన్యుం = కోపమును, కృత్యాం = దుష్ట ప్రవర్తనను, దీధిరే = వృద్ధిపొందించు చున్నవో, అగ్నే = ఓ యగ్నిహోతుడా !, త్వం = నీవు, తాక్ష = ఆపూర్వోక్తమైన, సందృశః= బాధను విచారించు పరిబాధాదులను, కింశుకావతా= చిలుకల వలెనే యెగిరిపోవునట్టి రాక్షసులుగల, రథేన = వారి సంబంధమగు రథములతోఁ గూడ, నాశయ = నశింపుఁజేయుము.

తా॥ ఓ యగ్నిహోతుడా ! మాకుఁ బీడను జేయవలయునని విచారించుచుండు పరిబాధాదులను వారి తల్లియగు నమంగళముతోఁగూడ నశింపఁజేయుము. మఱియు నితరుల గుణములను సహించకపోవుట యను ఈర్ష్యయును ఇతర గుణములయందు దోషారోపణఁ జేయుట యను అనూయయు విశేషముగా భోజనోచ్ఛయఁ గోపము దుష్ప్రవర్తనయు మొదలగు గుణములను వృద్ధిని జేయుచుండు పరిబాధాదులను బ్రాణులకు నుపద్రవము జేయు తెక్కలుగల వతులవలె నుండు రాక్షసులతోఁ గూడిన వారి రథముతోఁగూడ నశింప జేయుము.

మూ॥ పర్జన్యాయ ప్రగాయత । దివస్సుత్రాయమీధుషే । సశో
యవసమిచ్ఛతు ॥

ప॥ పర్జన్యాయ । ప్రగాయత । దివస్సుత్రాయ । మీధుషే । సః । శోః ।
యవసం । ఇచ్ఛ । తూ ।

అ॥ దివస్సుత్త్రాయ = స్వర్గమునందుఁ బుట్టినట్టియు, మీధుషే = వర్షముచే
భూమి తడుపునట్టి, పర్జన్యాయ = మేఘునికొఱకు, ప్రగాయత = మిక్కిలి
స్తోత్రమును జేయుఁడు, సః = ఆమేఘుడు, నః = మాకు, యవసం = భక్ష్యమును,
ఇచ్ఛతు = ఇచ్చుట కొఱకు నిచ్చయించుఁగాక ॥

తా॥ ఓఋత్విక్కులారా! స్వర్గమునందుండు నట్టియు భూమిని వర్షము
తడుపునట్టియు మేఘుని స్తోత్రముఁ జేయుఁడు. ఆమేఘుడు ఆన్నాది రూపమగు
వాహరమును మాకుఁ గలిగించుట కొఱకు ఇచ్చయించును.

మూ॥ ఇదం వచః పర్జన్యాయ స్వరాజే । హృదో అస్త న రంతద్యుయోత ।
మయో భూర్వాతో విశ్వకృష్టయస్స నై వై సై ॥ సుపిష్పలా
ఓషధీ ర్దేవగోపాః ॥

ప॥ ఇదం । వచః । పర్జన్యాయ । స్వరాజే । హృదః । అస్తు । అంతరం
తత్ । యుయోత । మయోభూః । వాతః । విశ్వకృష్టయః । సన్తు । అనై వై ।
సుపిష్పలాః । ఓషధీః । దేవగోపాః ॥

అ॥ స్వరాజే = స్వయముగాఁ బ్రకాశించుచున్న । పర్జన్యాయ = మేఘుని
కొఱకు మేమునుతించిన, ఇదం । ఈ, వచః = వాక్యము, హృదః = మనస్సు
యొక్క, అంతరం = లోపల, అస్తు = అగుఁగాక, తస్మాత్ = ఆకారణమువలన,
తత్ = ఆవాక్యము, యుయోత = కూర్పింపఁజేయుఁడు, వాతః = వాయువు, అనై వై =
మాకొఱకు, మయోభూః = ముఖమును గలిగించువాఁడు, భవతు = అగుఁగాక, విశ్వ
కృష్టయః సమస్తమైన కర్షణమును, కర్షకశబ్దమువలన సమస్తమైన మనుష్యులు అని
చెప్పుకొన వలయును, ఓషధీః = ఓషధులు, సుపిష్పలాః = మంచిఫలముల నొసగు
నవియై, దేవగోపాః = నావినుస్సనిచ్చుటచేత దేవతలను బోషించునవియనై,
సంతు = అగుఁగాక.

తా॥ ఓఋత్విక్కులారా! తనంతటతాను ప్రకాశించుచున్న మేఘునికొఱకు
మేముచేసిన స్తోత్రమామేఘుని హృదయమందుండునట్లుగా మీరు ప్రవేశింపఁజేయు
డు. మావిషయమై వాయువు సమస్తమైన మనుష్యులు ధాన్యాదిరూపమగు ఫలి
మును గలిగించునవియు నావినుస్సనిచ్చుటచే దేవతలను బోషించునవియు నగు నోషధి
ధులును ముఖమును గలిగించుచుండునుగాక॥

మూ॥ యోగర్థమోషధీనాం । గవాం కృణోత్యర్వతాం । పర్జన్యః
పురుషీణాం॥ ౧౨౦॥౨౯॥

ప॥ యః । గర్భం । ఓషధీనాం । గవాం । కృణోతి । అర్వతాం । పర్జన్యః ।
పురుషీణాం॥

అ॥ యః = ఏ, పర్జన్యః = మేఘుఁడు, ఓషధీనాం = వ్రీహ్యదులకు, గవాం =
ఆవులకు, అర్వతాం = అశ్వములకు, పురుషీణాం = మనుష్యశ్రీలకు, గర్భం =
గర్భమును, కృణోతి = చేయుచున్నాఁడో, సః = ఆమేఘుడు మయోభూః =
సుఖమునుగలిగించువాఁడు, భవతు = అగుఁగాక॥

తా॥ వ్రీహిమొదలగు సస్యాదులకును గోవులకును అశ్వములకును మనుష్య
శ్రీలకును గర్భమును గలిగించునట్టి మేఘుఁడు మాకు సుఖమును గలిగించుఁగాక॥

ఇత్యేకోన త్రింశోనువాకః సమాప్తః

అథత్రింశోనువాకః ప్రారభ్యతే

మూ॥ పునర్మామైత్విన్ద్రియం । పునరాయుః । పునర్భగః । పున
ర్బ్రాహ్మణమైతుమా । పునర్ద్రవిణమైతుమా॥

ప॥ పునః । మాం । ఐతు । ఇన్ద్రియం । పునః । ఆయుః । పునః । భగః ।
పునః । బ్రాహ్మణం । ఐతు । మా । పునః । ద్రవిణం । ఐతు । మాం॥

అ॥ ఇన్ద్రియం = ఇన్ద్రియము, పునః = తిరిగి, మాం = నన్ను, ఐతు = పొందుఁ
గాక, ఆయుః = ఆయుర్దాయము, పునః = తిరిగి, మా = నన్ను, ఐతు = పొందుగాక,
భగః = సాభాగ్యము, పునః = తిరిగి, మాం = నన్ను, ఐతు = పొందుఁగాక, బ్రాహ్మ
ణం = బ్రాహ్మవర్చసుని, పునః = తిరిగి, మా = నన్ను, ఐతు = పొందుఁగాక, ద్రవి
ణం = ధనము, పునః = తిరిగి, మా = నన్ను, ఐతు = పొందుఁగాక॥

తా॥ నా సంబంధముగు నిన్ద్రియములు ఆయుర్దాయము సాభాగ్యము బ్రహ్మ
వర్చసుని ధనము మొదలగునవి యన్నియును వృద్ధిపొంది నన్ను శాశ్రయించి వదల
కుండుఁగాక॥

మూ॥ యన్మేద్యరేతః శృణివీమస్మాక్ । యదోషధీరప్య సరద్యదా
పః । ఇదంతత్పునరాదదే । దీర్ఘాయుస్త్యాయవర్చసే ॥

ప॥ యత్ । మే । అద్య । రేతః । పృథివీం । అస్మాక్ । యత్ । ఓషధీః ।
అపి । అసరత్ । యత్ । ఆపః । ఇదం । తత్ । పునః । అదదే । దీర్ఘాయుస్తాయ ।
వర్చసే ॥

అ॥ అద్య=ఇప్పుడు, మే=నాయొక్క, యత్=ఏ, రేతః=రేతస్సు, పృథి
వీ=భూమిని, అస్మాక్=స్రవించినదో, ఓషధీః=ఓషధి, యత్=ఏరేతస్సును,
అసరత్=పొందెనో, ఆపః=జలములు, యత్=ఏరేతస్సును, అసరత్=వ్యాపించి
నదో, తత్=అపూర్వోక్తమైన, ఇదం=ఈరేతస్సును, దీర్ఘాయుస్తాయ=చిగకా
లాయుర్దాయము కలుగుటకొరకును, వర్చసే=బ్రహ్మవర్చస్సుకొరకును, పునః=తిరిగి,
అదదే=స్వీకరించుచున్నాను, అనఁగావ్యర్థముగా స్రవింపజేయను.

తా॥ ఇప్పుడు నాసంబంధమగు రేతస్సు ప్రమాదవశముచే వ్యర్థముగా భూమి
యందుఁగాని యోషధులయందుఁగాని జలములయందుఁగాని విడిచిపెట్టుటవలన ననా
రోగ్యమగునుగాన నట్టివ్యాపారమును స్తంభించి దీర్ఘాయుర్దాయమును వర్చస్సును
బొందువాడనయ్యెదను.

మూ॥ యన్మే రేతఃప్రసిచ్యతే । యన్మ ఆజాయతే పునః । తేనమామ
మృతంకురు । తేనసుప్రజసంకురు॥ ౧౨౧॥ ౩౦॥

ప॥ యత్ । మే । రేతః । ప్ర । సిచ్యతే । యత్ । మే । ఆ । జాయతే ।
పునః । తేన । మాం । అమృతం । కురు । తేన । సుప్రజసం । కురు॥

అ॥ మే=నాయొక్క, యత్=ఏ, రేతః=వీర్యము, ప్రసిచ్యతే=గర్భమునం
దుంపఁబడుచున్నదో, మే=నాయొక్క, యత్=ఏ, రేతః=రేతస్సు, పునః=తిరిగి,
ఆజాయతే=సంతానరూపముగాఁబుట్టుచున్నదో, తేన=ఆసంతానరూపమగురేతస్సు
చేత, మాం=నన్ను, అమృతం=నుఖముకలవానిగా, కురు=జేయుము, తేన=ఆసం
తానరూపమగు వీర్యముచేత, మాం=నన్ను, సుప్రజసం=మంచి పుత్రులు
పొత్తులు మొదలగు సంతానము కలవానిగా, కురు=జేయుము॥

తా॥ ఓ మేఘుడా! నా సంబంధమగు వీర్యము భార్యయొక్క గర్భము
నందుంపఁబడి తిరిగి సంతానరూపముగాఁ బుట్టినదై నన్ను నుఖము కలవానిగాను
బుత్తులు మొదలగు మంచి సంతానము గలవానిగాను జేయుము.

ఇతి త్రింకోనువాకస్సమాప్తః.

అథ ఏకత్రింశోనువాకః ప్రారభ్యతే

మూ॥ అద్యభ్యస్తిరోధాజాయత । తవవై శ్రవణస్సదా । తిరోధేహి
సపత్నాన్నః । యే అపోశ్నంతి కేచన ॥

ప॥ అద్యభ్యః । తిరోధా । అజాయత । తవ । వైశ్రవణః । సదా । తిరో
ధేహి । సపత్నాన్ । నః । యే । అపః । అశ్నంతి । కేచన॥

ఆ॥ కుచేర=ఓ కుచేరుడా !, వైశ్రవణః=విశ్రవణు తనయుడు, తవ=నీ
యొక్క, అద్యభ్యః=కర్మలకు, సదా=ఎల్లప్పుడు, తిరోధాజాయత=నాశకుడా
యెను, యే కేచన=ఎవరై ననుగొందఱు, నః=మాయొక్క, అపః=కర్మలను, అశ్నంతి=
నశింపజేయుచున్నారో, తాన్=అటువంటి, నః=మాయొక్క, సపత్నాన్=శత్రువు
లను, తిరోధేహి=నాశనము జేయుము.

తా॥ ఓ కుచేరుడా ! నీవు విశ్రవణుయొక్క సంతానముగు నే వైశ్రవు
ణుని గ్రహించితివో అతను నీ యొక్క యభీష్ట సంబంధముగు కర్మలను నశింపు
జేయుచున్నాడుగాన నా వైశ్రవునిచే మా సంబంధముగు శత్రువులను నశింపుజేయిం
పుము, మఱియు మా కర్మల నెవరు భంగముజేయుచున్నారో వారిని నశింపు
జేయుము.

మూ॥ త్వాష్ట్రీంమాయాంవైశ్రవణః । రథగ్ంవిహస్రబంధురం ।
పురుశ్చక్రగ్ంసహస్రాశ్వం । ఆస్థాయాయాహినోబలిం ॥

ప॥ త్వాష్ట్రీం । మాయాం । వైశ్రవణః । రథం । సహస్రబంధురం । పురు
శ్చక్రం । సహస్రాశ్వం । ఆస్థాయ । ఆయాహి । నః । బలిం ॥

ఆ॥ కుచేర=ఓ కుచేరుడా ! త్వం=నీవు, వైశ్రవణః=వైశ్రవణునితో
గూడినవాడవై, సహస్రబంధురం=విశేషమైన భారమును వహించునదియును, పురు
శ్చక్రం=అనేక చక్రములుగలదియు, సహస్రాశ్వం=అనేకములగు గుఱ్ఱములుగల
దియును, రథం=రథమును, ఆస్థాయ=ఎక్కి, త్వాష్ట్రీం=బ్రహ్మగుంబంధముగు,
మాయాం=మాయవలె నే, నః=మాయొక్క, బలిం=వ్రాజనుగుఱించి, ఆయాహి=

తా॥ ఓ కుచేరుడా! నీవు బైకృపునితోఁ గూడినవాడై విశేషమైన భారమును వహింపగలదియు ననేక చక్రములు గలదియు ననేకములైన గుట్టములతోఁ గూడినదియునగు రథమునెక్కి మేముచేయుపూజాప్రదేశమునకు రమ్ము ॥

మూ॥ యస్మై భూతాని బలిమావహన్తి । ధనంగావో హస్తిహిరణ్య మశ్వాః ॥ ౧౨౨ ॥ అసామసుమతౌ యజ్ఞయస్య । శ్రియం విభ్రతోన్నముఖీం విరాజం ॥

ప॥ యస్మై । భూతాని । బలిం । ఆ । వహన్తి । ధనం ॥ గావః । హస్తిహిరణ్యం । అశ్వాః । అసామ । సుమతౌ । యజ్ఞయస్య । శ్రియం । విభ్రతః । అన్నముఖీం । విరాజం ॥

అ॥ భూతాని=సమస్తమైనభూతములు, యస్మై=ఏకుచేరునికొఱకు, ధనం=ధనమును, గావః=గోవులును, హస్తిహిరణ్యం = గజరూపముగు ధనమును, అశ్వాః=గుట్టములును, అనునట్టి, బలిం=పూజను, ఆవహన్తి = సంపాదింపఁజేయుచున్నారో, తస్య=అటువంటి, యజ్ఞయస్య=పూజాద్రవ్యముచేఁ బూజింపఁబడుచుండెడివాఁడును, అన్నముఖీం = అన్నము ప్రదానముగాఁగలదియు, విరాజం = మిక్కిలి ప్రకాశించునదియునగు, శ్రియం=సంపత్తును, విభ్రతః=భరియించుచుండెడి, కుచేరస్య=కుచేరునియొక్క, సుమతౌ=అనుగ్రహబుద్ధియందు, అసామ=ఉన్నవారమైతిమి.

తా॥ సమస్తమైన భూతములు ఏ కుచేరునకు ధనము వశువులు గుట్టములు ఏనుఁగులు మొదలగువానిని గానుకలుగా సమర్పించి పూజించుచున్నారో అన్నము మొదలుగాఁగలదియు విశేషముగాఁ బ్రకాశించునదియునగు సంపత్తు కలవాఁడును బూజాద్రవ్యములచేఁ బూజింపఁడునట్టి యా కుచేరుని యనుగ్రహము కలవారమై హస్త్యశ్వాది సంపత్తు కలవారమగుచుము ॥

మూ॥ సుదర్శనే చక్రాంచేచ । మైనాకేచ మహాగిరౌ । సతద్వాత్పారగమన్తా । సగ్ంహార్యం నగరన్తవ ॥

ప॥ సుదర్శనే । చక్రాంచే । చ । మైనాకే । చ । మహాగిరౌ । సతద్వాత్పారగమన్తా । సగ్ంహార్యం । నగరం । తవ ॥

అ॥ సుదర్శనే = సుదర్శనమును పేరుగల, మహాగిరౌ = గొప్ప పర్వతమండునను, క్రాంచే = క్రాంచమను పేరుగల, మహాగిరౌచ = గొప్పపర్వతమందునను, మైనాకే =

మైనాకమను పేరుగల, మహాగిరౌచ = గొప్పపర్వతమునందునను, సతద్వాట్టా
రగమస్తా = నూలుద్వారములు ప్రాకారములు నడువతగిన వీధులుగల, తవ = నీయొక్క
నగరం = పట్టణమును, సంహార్యం = విడిచిపెట్టి మాయందు ననుగ్రముకలవాడవై
యిటురమ్ము॥

తా॥ ఓ కుశేరుడా! నుదర్శనమనియుఁ గ్రాంచమనియు మైనాకమనియుఁ
బేరులుగల గొప్పపర్వతములయందు నూలుద్వారములును నూలుప్రాకారములును
నూలువీధులును గలిగియుండు నీసంబంధమైన పట్టణములను విడిచిపెట్టి మాయం
దనుగ్రహముకలవాడవై యిటురమ్ము॥

మూ॥ ఇతిమంత్రాః । కల్పోతఙ్గిర్ధ్వం॥

ప॥ ఇతి । మంత్రాః । కల్పః । ఆతః । ఙ్గిర్ధ్వం॥

ఆ॥ ఇతి = ఈ ప్రకారముగా, మంత్రాః = మంత్రములు చెప్పబడినవి, ఆతః =
దీనికంటె, ఙ్గిర్ధ్వం = తర్వాత, కల్పః = అనుష్ఠానవిధాయకమైన బ్రాహ్మణభాగము
చెప్పబడుచున్నది.

తా॥ ఈప్రకారముగా, అద్భ్యస్తీరోధాజాయత, అనునదిమొదలు, సగ్ం
హార్యంనగరంతవ, అను వాక్యపర్యంతము మంత్రములు చెప్పబడినవి. ఇంకముందు
యదిబలిగ్ంహారేత్, అనుగ్రన్థముమొదలు అనుష్ఠానవిధాయకమైన బ్రాహ్మణ
భాగము చెప్పబడుచున్నది.

మూ॥ యదిబలిగ్ంహారేత్ । హిరణ్యనాభయే వితుదయే కాబే
రాయాయంబలిః॥ ౧౨౩॥ సర్వభూతాధి పతయేనమఞ్చితి ।
అథబలిగ్ం హృత్తోపత్తిష్ఠేత॥

ప॥ యది । బలిం । హారేత్ । హిరణ్యనాభయే । వితుదయే । కాబేరాయాయ ।
అయం । బలిః । సర్వభూతాధిపతయే । నమః । ఇతి అథ । బలిం । హృత్వా । ఉప ।
త్తిష్ఠేత॥

ఆ॥ బలిం = పూజాద్రవ్యమును, హారేద్యది = సమర్పించినట్లాయెనా, యది = అను
బలిముచే బలినివర్ణనచును, ఇయ్యకపోనచ్చును, హిరణ్యనాభయే = బంగారము
పూజించుటగలవాడవు, అనగా సమస్తాభరణముచే నలంకరింపబడినవాడవు,

విశుదయే = బంగారము దుర్లభమగునట్లుజేసి యందఱను బీడించునట్టివాఁడును
కావేరాయ=కువేరుని సంబంధియును, సర్వభూతాధిపతయే = సమస్త భూతములకు
నధిపతియునగు, వైశ్రవణాయ = వైశ్రవణుని కొఱకు, నమః = నమస్కారము,
అయం=ఈ, బలిః=పూజాద్రవ్యము వైశ్రవణుని బొందుఁగాక, ఇతి = ఈలాగున,
బలిం=పూజాద్రవ్యమును, హృత్వా=పొందింపఁజేసి, అథ=అనంతరము, ఉపతిష్ఠేత=
నిలుచుండి ప్రార్థనఁ జేయవలయును.

తా॥ వైశ్రవణుని కొఱకు బలి నియ్యదలంచినట్లాయెనా బంగారము నాభి
యందుఁ గలవాఁడును బంగారమును దుర్లభమగునట్లుజేసి మనుష్యులను బాధించు
వాఁడును సమస్త భూతములకు నధిపతియును గువేరుని సంబంధియును నగు వైశ్ర
వణుని కొఱకు నమస్కారము చేయుచున్నాను. ఈ బలి యా వైశ్రవణుని
బొందుఁగాక యని పూజాద్రవ్యము నా వైశ్రవణుని బొందింపఁజేసి అనంతరము
నిలుచుండి ప్రార్థనఁ జేయవలయును.

మూ॥ క్షత్రింక్షత్రిం వైశ్రవణః । బ్రాహ్మణావయగ్స్మః । నమస్తే
అస్తుమామాహిగ్ంసీః । అస్మాత్ప్రవిశ్యాన్నమద్ధీతి ॥

ప॥ క్షత్రిం । క్షత్రిం । వైశ్రవణః । బ్రాహ్మణాః । వయం । స్మః ।
నమః । తే । అస్తు । మా । మా । హింసీః । అస్మాత్ । ప్రవిశ్య । అన్నం । అద్ధి ।
ఇతి ॥

ఆ॥ వైశ్రవణః=వైశ్రవణుడు, క్షత్రిం=పరిపాలించునట్టి, క్షత్రిం=క్షత్రియ
జాతీయుఁడు, వయం=మేము, బ్రాహ్మణాః=బ్రాహ్మణులమై, స్మః=అయితిమి,
వైశ్రవణ=ఓ వైశ్రవణుడా ! తే=నీకొఱకు, నమః=నమస్కారము, అస్తు=అగుఁ
గాక, మా=నన్ను, మాహింసీః=హింసచేయకుము, అస్మాత్=ఈ కారణమువలన,
ప్రవిశ్య=ఈ స్థలమును బ్రవేశించి, అన్నం=అన్నమును, అద్ధి=భక్షింపుము, ఇతి=
ఈ ప్రకారముగా నుపస్థానమును జేయవలయును.

తా॥ వైశ్రవణుఁడు పరిపాలించునట్టి క్షత్రియ వంశంబున జనియించినవాఁడు
మేము బ్రాహ్మణవంశంబునఁ బుట్టినవారము. ఓవైశ్రవణుడా ! నీవు పాలించు
భాగ్యవగుటచేత మేము బ్రాహ్మణులమైనను నీకొఱకు నమస్కారముఁ జేయుచు

శ్వాము. మమ్ములను హింసింపనుము. ఈపూజాస్థలమునకు వచ్చి మాచే నీకొఱకు బలిగా నియ్యఁబడిన యన్నమును భుజియింపుము.

మూ॥ అథతమగ్ని మాదధీత । యస్మిన్నేతత్కర్మ ప్రయుంచీత॥

ప॥ అథ । తం । అగ్నిం । ఆదధీత । యస్మిన్ । ఏతత్ । కర్మ ॥ ప్రయుంచీత॥

అ॥ యస్మి = ఏయగ్నిహోత్రమునందు, ఏతత్ = ఈ, కర్మ = వైశ్రవణ బలిరూపమగుకర్మ, ప్రయుంచీత = చేయఁబడుచున్నదో, తం=ఆ, అగ్నిం=అగ్నిని, అథ = పూర్వమందుఁ జెప్పఁబడిన యుపస్థానానంతరము, ఆదధీత = స్థాపించవలయును.

తా॥ పూర్వమందుఁ జెప్పఁబడిన యుపస్థానానంతరమున వైశ్రవణ బలియుం పఁబడిన యగ్నిహోత్రమును భూమియందు స్థాపింపవలయును.

మూ॥ తిరోధాభూః । తిరోధాభువః ॥ ౧౨౪ ॥ తిరోధాస్వః । తిరో

ధాభూర్భువస్స్వః । సర్వేషాంలోకానామాధిపత్యేసీరేతి ॥

ప॥ తిరోధాః । భూః । తిరోధాః । భువః । తిరోధాః । స్వః । తిరోధాః । భూర్భువస్స్వః । సర్వేషాం । లోకానాం । ఆధిపత్యే ॥ సీత । ఇతి ॥

అ॥ అగ్నే = ఓయగ్నిహోత్రుడా । భూః = భూలోకమును, తిరోధాః = నీయొక్క తేజస్సుచే గప్పివేయుము, భువః = భువర్లోకమును, తిరోధాః = నీతేజస్సుచే గప్పివేయుము, స్వః = స్వర్లోకమును, తిరోధాః = నీతేజస్సుచే, గప్పివేయుము, భూర్భువస్స్వః = భూలోకభువర్లోకములను సముదాయముగా, తిరోధాః = నీతేజస్సుచే గప్పివేయుము, సర్వేషాం = సమస్తమైన, లోకానాం = లోకములయొక్క ఆధిపత్యే = పాలించుటయందు, సీత = ఇక్కడుండుము, ఇతి = ఈయాప మైన మంత్రముచే నగ్నిస్థాపనఁ జేయవలయును.

తా॥ ఓయగ్నిహోత్రుడా ! నీవు నీతేజస్సుచేతను భూలోకమును భువర్లోకమును స్వర్లోకమును ప్రత్యేకముగాను భూలోకభువర్లోక స్వర్లోకములను సమష్టిగాను గప్పివేయుము. అనఁగా లోకములన్నింటిని వ్యాపించియుండు తేజస్సుగలవాడవును. మరియు నీసమస్తలోకములను బరిపాలనఁ జేయుచు నిక్కడుండుము. ఈమంత్రముచు మంత్రముచే నగ్నిస్థాపనఁ జేయవలయును.

మూ॥ అథతమగ్నిమిన్ధిత । యస్మిన్నేతత్కర్మప్రయుంజీత॥

ప॥ అథ । తం । అగ్నిం । ఇన్ధిత । యస్మిన్ । ఏతత్ । కర్మ । ప్రయుంజీత॥

అ॥ యస్మిన్ = ఏయగ్నియందు, ఏతత్ = ఈ, కర్మ = కర్మ, ప్రయుంజీత = చేయఁబడుచున్నదో, తం = ఆ, అగ్నిం = అగ్నిని, అథ = ఉపస్థానానంతరమున, ఇన్ధిత = సమిదాధానముఁ జేయవలయును.

తా॥ ఏయగ్నిహోత్రమునందు వైశ్రవణబలి నేయఁబడుచున్నదో ఆయగ్నిని నుపస్థానానంతరమున సమిదాధానము జేయవలయును.

మూ॥ తిరోధాభూస్వాహా । తిరోధాభువస్వాహా । తిరోధాస్వ
స్వాహా । తిరోధాభూర్భువస్స్వాహా॥

ప॥ తిరోధాః । భూః । స్వాహా । తిరోధాః । భువః । స్వాహా । తిరోధాః ।
స్వః । స్వాహా । తిరోధాః । భూర్భువస్స్వః । స్వాహా॥

అ॥ అగ్నే = ఓయగ్నిహోత్రుడా ! భూః = భూలోకమును, తిరోధాః = కప్పివేయుము, స్వాహా = నీకియ్యఁబడిన యీ సమిత్తుబాగుగా హుతమగుఁగాక, భువః = భువర్లోకమును, తిరోధాః = కప్పివేయుము, స్వాహా = బాగుగ హుతమగుఁగాక, స్వః = స్వర్లోకమును, తిరోధాః = కప్పివేయుము, స్వాహా = బాగుగ హుతమగుఁగాక, భూర్భువస్స్వః = భూలోకభువర్లోక స్వర్లోకములను, తిరోధాః = కప్పివేయుము, స్వాహా = బాగుగ హుతమగుఁగాక॥

తా॥ ఓయగ్నిహోత్రుడా ! నీవు భూలోకమును నీతేజస్సుచేత గప్పివేసి
తివి. అట్టి నీ కొఱకు ఈసమిత్తు నిచ్చుచున్నాను. అది బాగుగ హుతమగుఁగాక
భువర్లోకమును నీతేజస్సుచేఁగప్పితివి. అట్టి నీకొఱకు ఈ సమిత్తునిచ్చుచున్నాను.
అది బాగుగ హుతమగుఁగాక. స్వర్లోకమును నీతేజస్సుచేతఁ గప్పివేసితివి. అట్టి
నీకొఱకు సమిత్తునిచ్చుచున్నాను. అది బాగుగ హుతమగుఁగాక- భూర్భువస్స్వ
ర్లోకములను సముదాయముగా నీ తేజస్సుచేఁగప్పివేసితివి. అట్టి నీకొఱకు సమిత్తు
నిచ్చుచున్నాను. అది బాగుగ హుతమగుఁగాక అని స్వాహాకారముగూడిపట్టుగా
మంత్రము నుచ్చరించి సమిధలను హోమమునేయవలయును.

మూ॥ యస్మిన్నస్య కాలేసర్వా ఆహుతీర్హతా భవేయుః ॥ ౧౨౫ ॥
అపి బ్రాహ్మణముఖీనాః । తస్మిన్నహఃకాలే ప్రయుంజీత ।
పరస్సుప్తజనాద్వేపి ॥

ప॥ యస్మిక్ । అస్య । కాలే । సర్వాః । ఆహుతీః । హుతాః । భవేయుః ।
అపి । బ్రాహ్మణముఖీనాః । తస్మిక్ । అహఃకాలే । ప్రయుంజీత । పరః । సుప్త
జనాత్ । అపి ॥

అ॥ అస్య = ఈ యారణకేతుకాగ్ని సంబంధమైనవియు, బ్రాహ్మణ
ముఖీనాః=బ్రాహ్మణభాగమందున్నవియు, సర్వాః=సమస్తమైన, ఆహుతీః=ఆహు
తులు, యస్మిక్ కాలే = ఏ కాలమునందు, హుతాః = హోమముఁజేయఁబడినవై,
భవేయుః=అవునో, తస్మిక్=అటువంటి, అహఃకాలే = ఆ దినసంబంధమగు కాలము
నందు, ప్రయుంజీత = వైశ్రవణయజ్ఞమును జేయఁవలయును, వేపి = ఆలాగు కాని
యెడల, సుప్తజనాత్పరః=మనుష్యులు నిద్రించిన పిమ్మటనైనఁ జేయవలయును ॥

తా॥ వైశ్రవణయజ్ఞమును జేయఁదగిన కాలమును జెప్పుచున్నాఁడు॥ అరుణ
కేతుకసంబంధమైనవియు బ్రాహ్మణభాగమందుఁ జెప్పఁబడినవియు సమస్తమైన
ఆహుతు లే కాలమునందుఁ జేయఁబడుచున్నవో ఆ కాలమునందైనను లేక మను
ష్యులు నిద్రించుచున్నప్పుడైనను వైశ్రవణయజ్ఞమును జేయవలయును.

మూ॥ మాస్మప్రమాద్యంత మాధ్యాపయేత్ । సర్వార్థాసిద్ధ్యంతే ।
యఏవంవేద । త్సుద్రన్నిదమజానతాం । సర్వార్థానసిద్ధ్యంతే॥

ప॥ మా । స్మ । ప్రమాద్యంతం । ఆ । అధ్యాపయేత్ । సర్వార్థాః । సిద్ధ్య
స్తే । యః । ఏవం । వేద । త్సుద్యక్ । ఇదం । అజానతాం । సర్వార్థాః । న ।
సిద్ధ్యంతే ॥

అ॥ ప్రమాద్యంతం=దుర్వృత్తునిగా నున్నవానిని, మాధ్యాపయేత్ = వేద
మును జదివింపఁగూడదు, యః=ఎవఁడు, ఏవం=ఈ ప్రకారముగా, వేద = తెలిసి
కొనుచున్నాఁడో, తస్య=వానికి, సర్వార్థాః=సమస్త కార్యములు, సిద్ధ్యస్తే = సిద్ధిం
చుచున్నవి, అజానతాం=తెలియనట్టివారికి, ఇదం=ఈకర్మ, త్సుద్యక్=అతనివలెనే
బాధించుచున్నది, తస్య=వానికి, సర్వార్థాః=సమస్తప్రయోజనములు, నసిద్ధ్యస్తే=

సిద్ధింపవు ॥

తా॥ వేదాధ్యయమునందు నియమమును జెప్పుచున్నాడు. దూర్వాన్త్రత
ర్న గలవానికి వేదాభ్యాసము జేయఁగూడదు; ఈ ప్రకార మెవఁడు తెలిసికొను
చున్నాడో వానికి సమస్త కార్యములు సిద్ధించుచున్నవి. ఈ వైశ్రవణ బలి
సంబంధమగు కర్మను గురువు వలనఁ దెలిసికొననివారు తినుటకు నన్నములేక యాఁక
లిచే బీడింపఁబడినవారలై యే కోరికను బొందఁజాలరు.

మూ॥ యస్తేవిఘాతకోభ్రాతా మమాన్తర్వాదయేశ్రితః॥ ౧౨౬॥
తస్మాదమమగ్రపిండంజహోమి సమేర్థాన్మావివధీత్ మయి
స్వాహా॥

ప॥ యః । తే । విఘాతాః । భ్రాతా । మమ । అతః । హృదయే ।
శ్రితః । తస్మై । ఇమం । అగ్రపిండం । జహోమి । సః । మే । ఆర్థాత్ । మా ।
వివధీత్ । మయి । స్వాహా ॥

అ॥ కుచేరే = ఓకుచేరుడా! విఘాతాః = అందఱయొక్కయు పిరణ్యాది
లాభములను జెడగొట్టునట్టి, తే = నీయొక్క, యః = ఏ, భ్రాతా = సోదరుడు
కలడో, సః = అతఁడు. మమ = నాయొక్క. అతః = లోపల, హృదయే = మనస్సు
నందు, శ్రితః ఆశ్రయించి యుండెను, తస్మై = అతనికిఁ బ్రకట, ఇమం = ఈ, అగ్ర
పిండం = శ్రేష్ఠమైన పిండమును, జహోమి = హోమము జేయుచున్నాను, సః
అతఁడు, మే = నాయొక్క, ఆర్థాత్ = పిరణ్యాది లాభములను, మావివధీత్ =
భంగము జేయకుండుగాక, మయి = నాయందే యుంచెడిగాక, స్వాహా = నాచే
నియ్యఁబడిన బలిపిండము బాగుగవారమగుగాక ॥

తా॥ ఓకుచేరుడా! సమస్తమైన వారియొక్క పిరణ్యాదిలాభములను
జెడగొట్టునట్టి నీసోదరుండగు నేవైశ్రవణుడుగలడో అతఁడు నామనస్సున నిలిచి
యుండెను. కాబట్టి యాయనకొఱకు శ్రేష్ఠమగు నీపిండము నిచ్చుచున్నాను.
ఆవైశ్రవణుడు నాసంబంధమగు పిరణ్యాది లాభములను మఱియొకరికొకఁడు
భంగము జేయక నాయందే కలిగించుచుండుగాక నేనిచ్చిన పిండము బాగుగవార
మగుగాక అని వైశ్రవణ బలిజేయుచున్నాడు.

మూ॥ రాజాధిరాజాయ ప్రసహ్యసాహినే । నమోవయం వైశ్రీ
వణాయకుర్మహే । సమేకామాన్కామకామాయమహ్యం ।
కామేశ్వరోవైశ్రీవణోదదాతు । కుబేరాయవైశ్రీవణాయ ।
మహారాజాయనమః ॥

ప॥ రాజాధిరాజాయః । ప్రసహ్యసాహినే । నమః । వయం । వైశ్రీవణాయ
కుర్మహే । సః మే । కామాన్ । కామకామాయ । మహ్యం । కామేశ్వరః । వైశ్రీ
వణః । దదాతు । కుబేరాయ । వైశ్రీవణాయ । మహారాజాయ । నమః ॥

అ॥ రాజాధిరాజాయ = సమస్తప్రభువులకు నధిపతియైనవాఁడును, ప్రసహ్య
సాహినే = సమస్తమైనవారియొక్క లాభములను బలాత్కారముగా నాకర్షించు
వాఁడునగు వైశ్రీవణాయ = వైశ్రీవణునికొఱకు, వయం = మేము. నమః = నమ
స్కారమును, కుర్మహే = చేయుదుము, కామేశ్వరః = కోరికలకు నధిపతియగు,
సః = ఆ, వైశ్రీవణః = వైశ్రీవణుఁడు, కామకామాయ = కోరికలను గోరుచున్న,
మహ్యం = నాకొఱకు, మే = నాయొక్క, కామాన్ = కోరికలను, దదాతు =
ఇచ్చుఁగాక, కుబేరాయ = కుబేరుని సోదరుండగు, వైశ్రీవణాయ = వైశ్రీవణుని
కొఱకు, నమః = నమస్కారము, అస్తు = అగుఁగాక.

తా॥ సమస్తరాజులకు రాజైనవాఁడును సమస్తమైనవారి లాభములను బలా
త్కారముగా నాకర్షించువాఁడునగు వైశ్రీవణునికొఱకు మేమునమస్కారముఁ చేయు
చున్నాము. కోరికలకు నధిపతియగు నావైశ్రీవణుఁడు కోరికల నపేక్షించియున్న,
నాకొఱకు వాకుఁ గావలసిన కోరికల నిచ్చుఁగాక. కుబేరుని సోదరుండగు నా
వైశ్రీవణునికొఱకు నమస్కారమును మేము చేయుచున్నాము.

మూ॥ కేతవో అరుణాసశ్చఽబుషయో వాతరశనాః । ప్రతిష్ఠాగ్ం
శతధాహి । సమాహితాసో సహస్రధాయసం ॥

ప॥ కేతవః । అరుణాసః । చ । బుషయః । వాతరశనాః । ప్రతిష్ఠాం ।
శతథా । హి । సమాహితాసః । సహస్రధాయసం ॥

అ॥ కేతవః = కేతులను పేరుగలమునీశ్వరులను, అరుణాసశ్చ = అరుణులను
మునీశ్వరులను, వాతరశనాః = వాతరశనులను పేరుగల మునీశ్వరులను,

సమాహితాః = స్వస్థమైన మనస్సుగలవారై, శతధాహి = అనేకవిధములుగా, ప్రతిష్ఠాం = స్థితిః హేతువై నదియు, సహస్రధాయసం = అనేకఫలముల నిచ్చు నదియునగు నిష్టదేవతను బ్రసన్నమగునట్లు చేయుఁగాక॥

తా॥ కేతులు అరుణులు వాతరశములు అను పేరుగల మునీశ్వరులు స్వస్థమైన మనస్సుగలవారై యజ్ఞమునందు సంభావితులై స్థిరమైనదియు ననేకవిధములుగా ఫలములనిచ్చునట్టి నిష్టదేవతను బ్రసన్నమగునట్లు చేయుఁగాక॥

మూ॥ శివానశ్చన్త మాభవన్తు । దివ్యాఆపఓవధయః । సుమృడీకా సరస్వతి । మాతేవ్యోమసందృశి ॥ ౧౨౭ ॥ ౩౧ ॥

ప॥ శివాః । నః । శన్తమాః । భవన్తు । దివ్యాః । ఆపః । ఓవధయః । సుమృడీకా । సరస్వతి । మా । తే । వ్యోమ । సందృశి॥

అ॥ దివ్యాః = స్వర్గమందైన, ఆపః = జలములును, ఓవధయః = ఓవధులును, నః = మాకు, శివాః = మంగళకరములై, శన్తమాః = మిక్కిలి సుఖకరములై, భవన్తు = అగుఁగాక, సరస్వతి = సరస్సులుగలయోభూమి ! సుమృడీకా = మిక్కిలి సుఖప్రేక్షాత్మకమగును, తే = నీయొక్క, వ్యోమ = రంధ్రము, మాసందృశి = అగపడకుండుఁగాక॥

తా॥ స్వర్గమందైన జలములును, అనఁగాననంతమువలనఁ గురియఁబడిన వర్షమువలన నేర్పడినవి. కాబట్టి స్వర్గసంబంధముఁ జెప్పవలయును, ఓవధులును మాకు మంగళము లను సుఖములను గలిగించు చుండుఁగాక, మరియు సరస్సులతోఁ గూడియుండిన భూమియు సుఖకరమైన దియఁగుఁగాక ఓభూమి ! నీయందుండు మెరకపల్లము నుండుటచే రంధ్రముగానుండు ప్రదేశములు గడ్డిచే వ్యాపింపఁబడినవై యగపడకుండుఁగాక.

ఇతి ఏకత్రిగ్ంశోనువాకస్సమాప్తః

—♦ అథద్వాత్రిగ్ంశోనువాకః ప్రారభ్యతే ♦—

మూ॥ సంవత్సరమేతద్వ్రతంచరేత్ । ద్వావామాసా ॥

భూ సంవత్సరం । ఏకత్ । వ్రతం । చరేత్ । ద్వా । వా । మాసా ।

అ॥ ఏతత్ = ఈ చెప్పబోవునట్టి, వ్రతం = వ్రతమును, సంవత్సరం = సంవత్సర పర్యంతమైన, ద్వౌ = రెండైన, మాసానా = మాసముల పర్యంతమైన, చరేత్ = ఆచరింపవలయును.

తా॥ ఆరుణకేతు కాగ్నిని గుటించి యజ్ఞమును జేయఁదలచినవాఁడు ముందుగా సంవత్సరము వరకునైన యారెండు మాసముల వరకునైనా ముందు చెప్పబోవునట్టి వ్రతము నాచరింపవలయును.

మూ॥ నియమస్సమాసేన ॥

ప॥ నియమః । సమాసేన ॥

అ॥ నియమః = ఈ వ్రతమునకుఁ గావలసిన నియమము, సమాసేన = సంక్షేపముగాఁ జెప్పబడుచున్నది.

తా॥ ఈ వ్రతమునందుఁ జేయవలసిన నియమములు సంక్షేపముగాఁ జెప్పబడుచున్నవి. అనఁగా ముఖ్యమైన వానిని గొన్నింటి నే చెప్పుచున్నాఁడు.

మూ॥ తస్మిన్నియమవిశేషాః । త్రిషవణముదకోపస్పర్శీ । చతుర్థకాలపానభక్తస్యాత్ । అహరహర్వాబైక్షమశ్చీయాత్ । ఔదుంబరీభిస్సమిద్భిరగ్నింపరిచరేత్ ॥ పునర్మామైత్వింద్రియమిత్యేతేనానువాకేన ॥

ప॥ తస్మిక్ । నియమవిశేషాః । త్రిషవణం । ఉదకోపస్పర్శీ । చతుర్థకాలపానభక్తః । స్యాత్ । అహరహః । వా । బైక్షం । అశ్చీయాత్ । ఔదుంబరీభిః । సమిద్భిః । అగ్నిం । పరిచరేత్ । పునర్మామైత్వింద్రియం । ఇతి ఏతేన । అనువాకేన ॥

అ॥ తస్మిక్ = ఆవ్రతమునందు, నియమవిశేషాః = ముఖ్యమైననియమములు చెప్పబడుచున్నవి, త్రిషవణం = పాత్రార్మధ్యాన్నపాయం సకనమాలయం, ఉదకోపస్పర్శీ = జలమును స్పృశింపవలయును అనఁగా స్నానముజేయవలయును, చతుర్థకాలపానభక్తః = చాల్తవకాలమునందుఁబాలు మొదలగునవి త్రాగుటయు నన్నము భుజించువాఁడు, స్యాత్ = అయ్యేని, అహరహర్వా = ప్రతిదినమందైనను, బైక్షం = భిక్షమును, అశ్చీయాత్ = భుజింపవలయును, ఔదుంబరీభిః = పొడివృక్షముసంబంధమైన,

సమిద్భిః=సమిత్తులచేత, పునర్మామైత్విరదిగ్రియమతి=పునర్మామైత్విరదిగ్రియమనునట్టి, ఏతేన=ఈ, అనువాకేన=మంత్రముతో, అగ్నిం=అగ్నిచోత్రమును, పరిచరేత్=సేవింపవలయును.

తా॥ ఆ చక్రమునందుఁ జేయఁదగిన ముఖ్యమైన నియమములెన్నియవఁగా, శాస్త్రస్సకన మధ్యాహ్న స్సరన సాయంసవనములను జేయఁచో పునర్మును మూడుకాలములయందును స్నానముఁ జేయవలయును. శాల్యవకాలమునందు భుజింపవలయును. అనఁగా మధ్యాహ్నమురాత్రి అనువిభాగము దినమునకు రెండుపూటలైనవి. కాబట్టి తాను ఏపూట భుజించునో దానికి శాల్యవపూటయందు భుజింపవలయును. అది యెట్లునఁగా తాను ఈదినమునమధ్యాహ్నము భుజించినయెడల ఆదినమురాత్రి మఱు నాడు మధ్యాహ్నమువిడిచి మఱునాడురాత్రి పాలు మొదలగునవి త్రాగుటయు నన్నమును భుజించుటయుఁ జేయవలయును. ఈ ప్రకారముచేయుటకు శక్తిలేని వారలు ప్రతిదినమందును భుజియింపవచ్చును. మఱియు పునర్మామైత్విరదిగ్రియం అనుమంత్రము నుచ్చరించి మేడిసమిత్తులతో హోమముఁజేయును నగ్నిని సేవింప వలయును.

మూ॥ ఉద్ధృతపరిపూతాభిరద్భిః కార్యంకుర్వీత॥ ౧౨౮॥ అసంచయవాక్॥

ప॥ ఉద్ధృతపరిపూతాభిః । అద్భిః । కార్యం । కుర్వీత । అసంచయవాక్॥

ఈ ఉద్ధృతపరిపూతాభిః = పాత్రములచేఁ దీసికొనిరాబడినవియు, వస్త్రాదులచే వడింగట్టినవియునగు । అద్భిః=జలములచే, కార్యం=పాదప్రక్షాళాచమనాది కార్యమును, కుర్వీత=చేయవలయును, అసంచయవాక్=భిక్షునువాత్ర లేకుండఁదెచ్చికొనఁగూడదు.

తా॥ నదులు చెరువులు మొదలగువానిలోనుండి బిరిదెలు మొదలగు పాత్రలతో జలములెచ్చి వస్త్రము మొదలగు వానిచే వడిఁలెట్టి యాజలములచే వాదమును వడిగికొనుట యాచమనము జేయుట మొదలగు కార్యములను జేయవలెను భిక్షునువాత్రలేకుండ మఱియొకవానితోఁ దెచ్చి యాయన్నమును భుజియింపఁగూడదు.

మూ॥ అగ్నయే వాయవేసూర్యాయ । బ్రహ్మణే ప్రజాపతయే ।

చంద్రమసేనక్షత్రేభ్యః । ఋతుభ్యస్సంవత్సరాయ । వరుణాయాదుణాయేతి వ్రతహోమః॥

ప॥ అగ్నయే । వాయవే । నూర్యాః । బ్రహ్మణే । ప్రజాపతయే । చంద్రమసే । నక్షత్రేభ్యః । ఋతుభ్యః । సంవత్సరాయ । వరుణాయ । అరుణాయ । ఇతి । వ్రతహోమాః ॥

అ॥ అగ్నయే = అగ్నిహోతునికొఱకు, వాయవే = వాయువుకొఱకు, నూర్యాః = నూర్యునికొఱకు, బ్రహ్మణే = బ్రహ్మకొఱకు, ప్రజాపతయే = సరస్వతికిఁ బెనిమిటియగు బ్రహ్మకొఱకు, చంద్రమసే = చంద్రునికొఱకు । నక్షత్రేభ్యః = నక్షత్రములకొఱకు, ఋతుభ్యః = వసంతాదిర్తువులకొఱకు, సంవత్సరాయ = బ్రథవాది సంవత్సరములలోఁ దత్కాల సంవత్సరముకొఱకు, వరుణాయ = వరుణునికొఱకు, అరుణాయ = అరుణునికొఱకు, ఇతి ఈప్రకారముగాఁ ప్రతహోమాః = వ్రతమును గుఱించి హోమములు చెప్పఁబడియున్నవి.

తా॥ అగ్నికొఱకు వాయువుకొఱకు నూర్యునికొఱకుఁ త్రిమూర్తులకు మూలకారణంబగు పరబ్రహ్మకొఱకును త్రిమూర్తులలో నొకఁడగు సృష్టికర్తయగు బ్రహ్మకొఱకుఁ జంద్రునికొఱకు నక్షత్రములకొఱకును వసంతాది సంవత్సరములలోఁ తత్కాల ఋతువుకొఱకును బ్రథవాది సంవత్సరములలోఁ దత్కాల సంవత్సరముకొఱకు వరుణునికొఱకును అరుణునికొఱకును హోమములను నిత్యముఁ జేయవలయును. అది యెట్లనఁగా అగ్నయేస్వాహా, వాయవేస్వాహా, నూర్యాయస్వాహా, అని ఈప్రకారముగా మూలములోఁ జెప్పఁబడిన మంత్రములకు స్వాహాకారముఁ జేర్చి చెప్పవలయును.

మూ॥ ప్రవర్ణ్యవదాదేశః । అరుణాఃకాండే ఋషయః ॥

ప॥ ప్రవర్ణ్యవత్ । ఆదేశః । అరుణాః । కాండే । ఋషయః ॥

అ॥ ఆదేశః = ఆచరింపఁదగిన ధర్మము, ప్రవర్ణ్యవత్ = ప్రవర్ణ్యాధ్యయనమునందుఁ జెప్పఁబడినట్లువలెనే ఆచరింపవలయును, కాండే = ఆరణ్యకమును పేరుగల యీ కాండమునందుఁ జెప్పఁబడిన, అరుణాః = అరుణులను పేరుగల, ఋషయః = మునీశ్వరులు హోమముఁజేయఁదగినవారు, అనఁగా ఆమునీశ్వరులగుఱించి హోమముఁ జేయవలయును.

తా॥ ఇక్కడ ఆచరింపఁదగిన ధర్మము లెవ్వియనఁగాఁ బ్రవర్ణ్యాధ్యయనమునందుఁ జేయఁదగిన ధర్మములు చెప్పఁబడినవో ఆ ధర్మములనే యిక్కడ ఆచరింపవల

యును. ఈ యారణ్యక కాండయందుఁ జెప్పఁబడిన యరుణులను మునీశ్వరులగుటించి హోమమునుఁ జేయవలయును.

మూ॥ అరణ్యేధీయారణ్ । భద్రంకర్ణేభిరితిద్వేజపిత్యా॥ ౧౨౯॥

ప॥ అరణ్యే । అధీయారణ్ । భద్రంకర్ణేభిః । ఇతి । ద్వే । జపిత్యా॥

అ॥ భద్రంకర్ణేభిరితి=భద్రంకర్ణేభిః అనునట్టిదియు స్వస్తిని ఇంద్రో అనునదియునగు, ద్వే = రెండైనమంత్రములను, జపిత్యా = జపించి, అరణ్యే=అడవియందు, అధీయారణ్=అధ్యయనముఁ జేయింపవలెను.

తా॥ ముందుగా 'భద్రంకర్ణేభిః' అనునట్టిదియు, 'స్వస్తిని ఇంద్రోవృద్ధశ్రవాః' అనునదియునగు రెండుమంత్రములను కాంతినిమిత్తము జపించి యడవియందు ఈ యారణ్యక కాండము నధ్యయనముఁ జేయింపవలయును.

మూ॥ మహానామ్ని భిరుదకగ్ం సగ్గస్సర్వ్య । తమాచార్యో
దద్యాత్ । శివానశ్శన్తమేత్యోషధీరాలభతే । సుమృడీకేతి
భూమిం ॥

ప॥ మహానామ్నిభిః । ఉదకం । సగ్గస్సర్వ్య । తం । ఆచార్యః । దద్యాత్ ।
శివానశ్శన్తమా । ఇతి । ఓషధీః । ఆలభతే । సుమృడీకా । ఇతి । భూమిం ॥

అ॥ మహానామ్నిభిః = 'ఆపమాపామపస్సర్వాః' మహానామ్నిర్మహామా
నాః' అనునట్టిమంత్రములచేత ఉదకం=జలమును, సగ్గస్సర్వ్య = స్పృశింపఁజేసి,
~~తం~~ దద్యాత్ = అధ్యయనోపదేశమునియ్య
వలయును, శివానశ్శన్తమేతి=శివానశ్శన్తమా అనునట్టి మంత్రముచేత । ఓషధీః=ఓష
ధులను, ఆలభతే = స్పృశింపవలయును, సుమృడీకేతి=సుమృడీకా అనునట్టి మంత్ర
ముచేత, భూమిం = భూమిని, ఆలభతే = స్పృశింపవలయును.

తా॥ ఆపమాపామపస్సర్వాః, మహానామ్నిర్మహామానాః, అను మంత్రము
లచే బ్రహ్మచారిని జలమును స్పృశింపఁజేసి 'శివానశ్శన్తమాభవన్తు' అను మంత్ర
ముచే నోషధులను స్పృశింపఁజేసి "సుమృడీకాసరస్వతి" అను మంత్రముచేభూమిని
స్పృశింపఁజేసి పిమ్మట నాచార్యుఁడు బ్రహ్మచారిని నారణ్యక కాండాధ్యయనము
నందు నియమింపవలయును.

మూ॥ ఏవమపవర్గే । ధేనుర్దక్షిణా ॥ కగ్ంసంవాసశ్చక్షేమం । అన్య
ద్వాశుక్లం । యథాశక్తివా ॥

ష|| ఏవం || అపవర్గే | ధేనుః | దక్షిణా | కంసం | వాసు | చ | త్సేమం | అన్యత్ | వా | శుక్లం | యథాశక్తి | వా ||

అ|| అపవర్గే = అధ్యయనము చేసినపిమ్మటను, ఏవం = ఈ ప్రకారముగాఁ జేయవలయును, ధేనుః = ఆవు, అచార్యాయ = గురువుకొఱకు, దక్షిణా = దక్షిణ నిమిత్త మియ్యవలయును, కంసం = కంచుపాత్రము, త్సేమంవాసశ్చ = పట్టువస్త్రమును, శుక్లం = తెల్లనైన, అన్యద్వా = ప్రత్తి నూలుతో నేయఁబడిన వస్త్రమునైనను, యథాశక్తివా = లేక తనకు శక్తియున్నట్లు యేదోయొకదాని నియ్యవలయును.

తా|| ఈ ప్రకారముగా యథావిధిగా నారణ్యక కాండమునధ్యయనముచేసిన పిమ్మట ప్రారంభమందేతరుగా శాంతిమంత్రములు మొదలగునవి పఠనచేసికొని అవి యన్నియు నంతఃమందును బరింపవలయును ఇట్లు సంపూర్తిగా నధ్యయనముఁ జేసినపిమ్మట నొక ఆవృత్ర తాగుటకుఁ గంచుపాత్రమును గట్టుకొనుటకుఁ బట్టు వస్త్రమును లేదా ప్రత్తి నూలుతో నేయఁబడినవస్త్రమునైనను అందుకు శక్తిలేనివాఁడైనయెడలఁ దనకు శక్తియున్నట్లుగా నాచార్యునికొఱకు దక్షిణనియ్యవలయును.

మూ|| ఏవగ్స్వాధ్యాయధర్మేణ | అరణ్యేధీయాత | తపస్వీపుణ్యో భవతి తపస్వీపుణ్యోభవతి || ౧౩౦ || ౩౨ ||

ప|| ఏవం | స్వాధ్యాయధర్మేణ | అరణ్యే | అధీయాత | తపస్వీ | పుణ్యః | భవతి | తపస్వీ | పుణ్యః | భవతి ||

అ|| ఏవం = ఈ ప్రకారముగా, స్వాధ్యాయధర్మేణ = వేదమునందుఁజెప్పఁబడిన ధర్మములచే, అరణ్యే = అడవియందు, అధీయాత = అధ్యసింపవలయును, తపస్వీ = తపస్సుగలవాఁడును, పుణ్యః = పుణ్యాత్ముఁడును, భవతి = అగుచున్నాఁడు, తపస్వీ = తపస్సుగలవాఁడును, పుణ్యః = పుణ్యాత్ముఁడును, భవతి = అగుచున్నాడు.

తా|| ఈప్రకారము వేదమునందుఁజెప్పఁబడిన శాంతినియమము మొదలైన ధర్మములతో ఈ యారణ్యకభాగమునరణ్యమునందు అధ్యయనము చేయవలయును. అరణ్యమందుఁజెప్పఁదగినవి గనుక నే అరణ్యము మొదలగుకొన్ని పన్నుములకు అరణ్యక ముని పేరువచ్చింది. ఈ ప్రకారముగా నియమముతో నధ్యయనముఁజేసినవాఁడు తపశ్శాలియు మిక్కిలి పుణ్యాత్ముఁడగుచున్నాడు, దీనిచో నేమిసందేహములేదు, నిశ్చయమని చెప్పుటకొఱకు, తపస్వీ పుణ్యోభవతి, అని రెండుపర్యాయము లుచ్చరింపఁబడినది.

ఇతి తైత్తిరీయ యజురారణ్యకే ప్రథమప్రపాతకే ద్వాత్రింశోఽనువాకః
స్తుతాంతము.